

Maaseutukatsaus 2014

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu
Alueiden kehittäminen
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä
2/2014

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

JOUNI PONNIKAS – OLLI VOUTILAINEN –
SIRPA KORHONEN – HANNA-MARI KUHMONEN

Maaseutukatsaus 2014

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Alueiden kehittäminen
2/2014

Tekijät Författare Authors		Julkaisuaika Publiceringstid Date	
Jouni Ponnikas, Olli Voutilainen, Sirpa Korhonen, Hanna-Mari Kuhmonen		Tammikuu 2014	
		Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by	
		Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR	
		Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title			
Maaseutukatsaus 2014			
Tiivistelmä Referat Abstract			
Tämä on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän toinen maaseutukatsaus. Ensimmäinen katsaus valmistui vuonna 2011. Katsaus esittää poikkileikkauksen maaseudun tilanteesta, ennakoi maaseutualueiden tulevaa kehitystä sekä kuvaa maa-seutupolitiikan kokonaisuutta. Katsauksessa analysoidaan tilastoaineistoja sekä maaseudun pysyville asukkaille tehdyn kyselyn tuloksia. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä päätti katsauksen laatimisesta syksyllä 2012. Katsauksessa käsiteltävät asiakokonaisuudet ovat • asutus ja väestö maaseudulla • asuminen ja palvelut maaseudulla • työ ja yrittäjyys maaseudulla • osaaminen ja innovaatiot maaseudulla • maaseutu hyvinvoinnin lähteenä • maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa • maaseutuvaikutusten arviointi kehittämisvälineenä. Käsiteltävistä teemoista tehdään kokoava tarkastelu toteutuneesta kehityksestä sekä rakennetaan tulevaisuuskuvia. Ennakoitujen tulevaisuuskuvien on ajateltu toteutuvan vuosien 2020–2025 välillä. Katsaus on suunnattu virkamiesten, poliitikkojen ja järjestötoimijoiden sekä kaikkien maaseudun kehittämisestä kiinnos-tuneiden käyttöön päätöksenteon ja kehittämistyön pohjaksi. Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Alueosasto/Hanna-Mari Kuhmonen, puh. 029 504 7008			
Asiasanat Nyckelord Key words			
maaseutu, asutus ja väestö maaseudulla, asuminen ja palvelut maaseudulla, työ ja yrittäjyys maaseudulla, osaaminen ja innovaatiot maaseudulla, hyvinvointi maaseudulla, maaseutupolitiikka, maaseutuvaikutusten arviointi			
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication		Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication	
ISSN 1797-3554		ISSN 1797-3562	
ISBN 978-952-227-821-0		ISBN 978-952-227-822-7	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages		Kieli Språk Language	
209		Suomi, Finska, Finnish	
		Hinta Pris Price	
		38 €	
Julkaisija Utgivare Published by		Kustantaja Förläggare Sold by	
Työ- ja elinkeinoministeriö Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR		Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Esipuhe

Maaseutukatsaus 2014 on mittava tietopaketti maaseudun valtakunnallisesta kehityksestä. Se antaa poikkileikkauksen maaseudun tilanteesta, ennakoi maaseutualueiden tulevaa kehitystä sekä kuvaa maaseutupolitiikan kokonaisuutta. Katsaus on suunnattu virkamiesten, poliitikkojen ja järjestötoimijoiden sekä kaikkien maaseudun kehittämiseen kiinnostuneiden käyttöön päätöksenteon ja kehittämistyön pohjaksi. Ensimmäinen maaseutukatsaus valmistui vuonna 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, YTR, päätti uuden katsauksen laatimisesta syksyllä 2012. Maaseutukatsaus 2014 on siten toinen lajissaan.

Maaseutukatsaus 2014 valmisteltiin osallistavasti ja avoimesti. Katsausluonnoksia käsiteltiin YTR:n ja sen sihteeristön kokouksissa ja työpajoissa. Työtä luotsasi ohjausryhmä, johon kuuluivat neuvotteleva virkamies Ilkka Mella työ- ja elinkeinoministeriöstä (puheenjohtaja), tutkija Jouni Ponnikas Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalveluista (sihteeri), maaseutuylitarkastaja Hanna-Mari Kuhmonen työ- ja elinkeinoministeriöstä (sihteeri), johtava asiantuntija Päivi Hirvola SITRAsta, tutkimusjohtaja Torsti Hyyryläinen Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista, neuvotteleva virkamies Sirpa Karjalainen maa- ja metsätalousministeriöstä, tutkimusprofessori Sakari Karvonen Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta, professori Toivo Muilu Oulun yliopistosta, ylitarkastaja Tarja Pyöriä työ- ja elinkeinoministeriöstä, akatemiaturkija Kari Vesala Helsingin yliopistosta ja erityisasiantuntija Christell Åström Suomen Kuntaliitosta.

Maaseutukatsauksen luvut 1–6 tilattiin Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalvelujen (AIKOPA) ja Vaasan yliopiston Levón-instituutin muodostamalta konsortiolta. AIKOPasta katsauksen laatimiseen osallistuivat erikoistutkija Jouni Ponnikas ja projektitutkija Sirpa Korhonen. Jouni Ponnikas toimi katsauksen päätoimittajana.

Levón-instituutista katsauksen kirjoittamiseen osallistui tutkimuspäällikkö Olli Voutilainen. Lisäksi Levón-instituutin projektitutkija Anna Korsbäck teki ja raportoi luvussa 4 olevan maaseutuyrittäjän haastattelun. Vaasan yliopistosta tohtorikoulutettava Niklas Lundström laati katsaukseen karttaesityksiä ja kauppatieteiden ylioppilas Aki Vainio teki suurimman osan kansalaiskyselyn tallennustyöstä.

Lukujen 7–8 laatimisesta vastasi maaseutuylitarkastaja Hanna-Mari Kuhmonen työ- ja elinkeinoministeriöstä. Luvun 7.6 kirjoittamiseen osallistuivat korkeakouluharjoittelija Veera Juntunen, tutkija Kari Leinamo sekä maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän teemaryhmien erityisasiantuntijat Katja Ilmarinen ja Ritva Pihlaja.

Kiitän lämpimästi kaikkia katsauksen valmisteluun osallistuneita.

Uskon, että Maaseutukatsaus 2014 luo osaltaan hyvän pohjan jatkotyölle maaseutumme kehittämiseksi.

Helsingissä 9. tammikuuta 2014

JAANA HUSU-KALLIO

kansliapäällikkö

maa- ja metsätalousministeriö

YTR:n puheenjohtaja

Sisältö

Esipuhe.....	5
1 Johdanto.....	9
2 Asutus ja väestö maaseudulla.....	16
2.1 Pysyvän ja vapaa-ajan asutuksen kehitys.....	16
2.2 Väestönmuutokset, huoltosuhteet ja poistumat työvoimasta..	22
2.3 Maahanmuuttajat maaseudulla.....	30
2.4 Suomalainen maaseutu eurooppalaisessa vertailussa.....	33
2.5 Asutus ja väestö maaseutualueilla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia.....	37
3 Asuminen ja palvelut maaseudulla.....	40
3.1 Palvelut ja niiden saavutettavuus.....	40
3.2 Maaseutuasumisen koettu turvallisuus ja turvallisuusriskit	61
3.3 Vapaa-ajan asuminen ja monipaikkaisuusilmiö.....	62
3.4 Asuminen ja palvelut maaseudulla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia.....	75
4 Työ ja yrittäjyys maaseudulla.....	79
4.1 Työvoima.....	79
4.2 Työpaikat ja yritystoiminta.....	83
4.3 Pendelöinti.....	96
4.4 Maatalouden ja biotalouden kehitys.....	100
4.5 Työ ja yrittäjyys: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia.....	104
5 Osaaminen ja innovaatiot maaseudulla.....	107
5.1 Maaseutu innovaatioympäristönä.....	107
5.2 Koulutusmahdollisuudet ja niiden muutokset maaseutualueilla..	116
5.3 Osaaminen ja innovaatiot maaseudulla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia.....	120
6 Maaseutu hyvinvoinnin lähteenä.....	123
6.1 Hyvinvoinnin osatekijöitä ja muuttuvia merkityksiä maaseudulla.....	123
6.2 Maaseutuympäristö maaseudun vetovoimatekijänä.....	131
6.3 Maaseutu hyvinvoinnin lähteenä: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia.....	135
7 Maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa.....	137
7.1 Maaseutupolitiikka osana aluepolitiikkaa.....	137
7.2 EU-osarahoitteinen maaseudun kehittäminen.....	140
7.3 Maaseutupolitiikan toimijat.....	142
7.4 Kansainvälistyminen ja kansainvälinen yhteistyö.....	143
7.5 Johtopäätökset.....	144

7.6	Pinnalla olevia maaseutupoliittisia teemoja.....	146
7.7	Maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia	160
8	Maaseutuvaiikutusten arviointi kehittämisvälineenä.....	162
8.1	Tausta	162
8.2	Maaseutuvaiikutusten arviointityö ministeriöissä sekä puolueiden ja kirkon toiminnassa.....	163
8.3	Maaseutuvaiikutusten arviointityö maakunnallisessa kehittämistyössä	166
8.4	Maaseutuvaiikutusten arviointi kuntaliitosalueella.....	168
8.5	Maaseutuvaiikutusten arviointimenetelmän kehittäminen	171
8.6	Maaseutuvaiikutusten arviointi kehittämisvälineenä: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia	173
9	Yhteenveto	174
	Lähteet.....	184
Liite 1	Kansalaishyysely	192
Liite 2	Keski-Suomen ELY-keskuksen työkalu maaseutuvaiikutusten arvioimiseksi	204
Liite 3	Malli maaseutuvaiikutusten arvioinnin toteuttamisesta kuntaliitoksessa	207

1 Johdanto

Tämä raportti esittää poikkileikkauksen Suomen maaseudun nykyisestä tilanteesta ja ennakoi maaseutualueiden tulevaa kehitystä. Tämä on Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) toinen maaseutukatsaus. Edellinen julkaistiin vuonna 2011.

Katsauksessa luodaan kokonaiskuva maaseudusta, kootaan maaseutua koskevaa tietoa ”yksiin kansiin” päätöksenteossa ja suunnittelussa hyödynnettäväksi sekä esitellään maaseutuvaikutusten arviointia yhteiskunnallisen suunnittelun ja päätöksenteon välineenä. Määräajoin toimitettavan katsauksen avulla voidaan tunnistaa ja kuvata maaseudulla tapahtuvaa muutosta.

Katsauksessa analysoidaan tilastoaineistoja sekä maaseudun pysyville asukkaille tehdyn kyselyn tuloksia, kuvataan maaseutupolitiikan kokonaisuutta sekä käytännössä toteutettua maaseutuvaikutusten arviointityötä ja esimerkkejä sen hyvistä käytännöistä. Käsiteltävistä teemoista tehdään kokoava tarkastelu toteutuneesta kehityksestä sekä rakennetaan tulevaisuuskuvia, joiden on ajateltu toteutuvan vuosien 2020–2030 välillä. Tulevaisuuskuvissa pohditaan erityisesti maaseudun mahdollisuuksien realisoitumista ongelmia ja uhkia unohtamatta.

Maaseutukatsauksen laadinnan aikana toteutettiin kaksi työpajaa. Ensimmäinen työpaja pidettiin 6.5.2013 ja toinen 11.11.2013. Keskusteluissa oli läsnä yhteensä noin 90 henkilöä. Ensimmäisen työpajan osallistujat olivat toimintaryhmien työntekijöitä ja jäseniä sekä ELY-keskusten työntekijöitä. Toisen työpajan osallistujat olivat lähinnä maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän jäseniä eri hallinnonaloilta, tutkimus- ja koulutussektorilta sekä järjestöistä. Ensimmäisessä työpajassa pohdittiin seuraavien teemojen tilannetta ja tulevaisuutta maaseudulla: yritystoiminta, työ ja innovaatiot, palvelut, eläminen ja hyvinvointi sekä vapaa-ajan asuminen ja maaseutuymäristö. Toisessa työpajassa käsiteltiin maaseutukatsauksen luonnosta sekä työstiettiin erityisesti eri teemojen tulevaisuuskuvia. Ensimmäisen työpajan tulokset toivat esille teemoja, joita käsiteltiin myöhemmin muita lähteitä hyödyntäen. Toisen työpajan tuloksia on suoraan hyödynnetty tulevaisuuskuvien muotoilussa.

Vaasan yliopiston Levón-instituutti toteutti muun muassa maaseutuasumista ja palvelukysymyksiä tarkastelevan kyselyn 15 kuntaan vuonna 2003, vuoden 2011 maaseutukatsausta varten vuonna 2010 ja nyt käsillä olevaa maaseutukatsausta varten vuonna 2013 (ks. liite 1). Vuoden 2013 kyselyn tuloksiin viitataan puhumalla kansalaiskyselystä (2013). Raportissa myös verrataan jossain määrin nyt tehdyn kyselyn tuloksia aiempien kyselyiden tuloksiin.

Katsauksessa hyödynnetään aineistona myös kansalaiskyselyn kanssa samanaikaisesti toteutettua Maaseutu 2014 -barometria, joka on Taloustutkimus Oy:n toteuttama kansalaisten, päättäjien, asiantuntijoiden ja median suhtautumista maaseutuun liittyviin ilmiöihin selvittävä tutkimus. Maaseutubarometria koskeva kysely toteutettiin syys-lokakuussa 2013 ja siihen saatiin yhteensä 2341 vastausta.

Kyselyyn vastasi 1636 kansalaista (15–79-vuotiaita suomalaisia). Yrityspäittäjiä eli toimitusjohtajia, kehitysjohtajia, talousjohtajia ja muita vastaavassa johtavassa asemassa olevia henkilöitä teollisuuden, rakentamisen, kaupan ja palveluiden alalta tavoitettiin yhteensä 213. Päittäjiä eli kansanedustajia, kaupungin tai kunnanjohtajia, kaupungin tai kunnanvaltuuston puheenjohtajia ja maakuntajohtajia oli vastaajien joukossa yhteensä 156. Niin ikään kyselyllä tavoitettiin 269 maaseutukysymyksiin liittyvissä asiantuntijatehtävissä toimivaa henkilöä sekä 67 median edustajaa lehdistä, tv:stä ja radiosta.

Maaseutukatsauksessa käsitellään edellisen vastaavan raportin teemoja ja käytetään sitä lähteenä normaalien viittauskäytäntöjen mukaisesti. Teemoja tarkastellaan yksityiskohtaisemmin silloin, kun niissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia edellisen katsauksen julkistamisen jälkeen.

Maaseutukatsauksessa käytetyt alueluokittelut

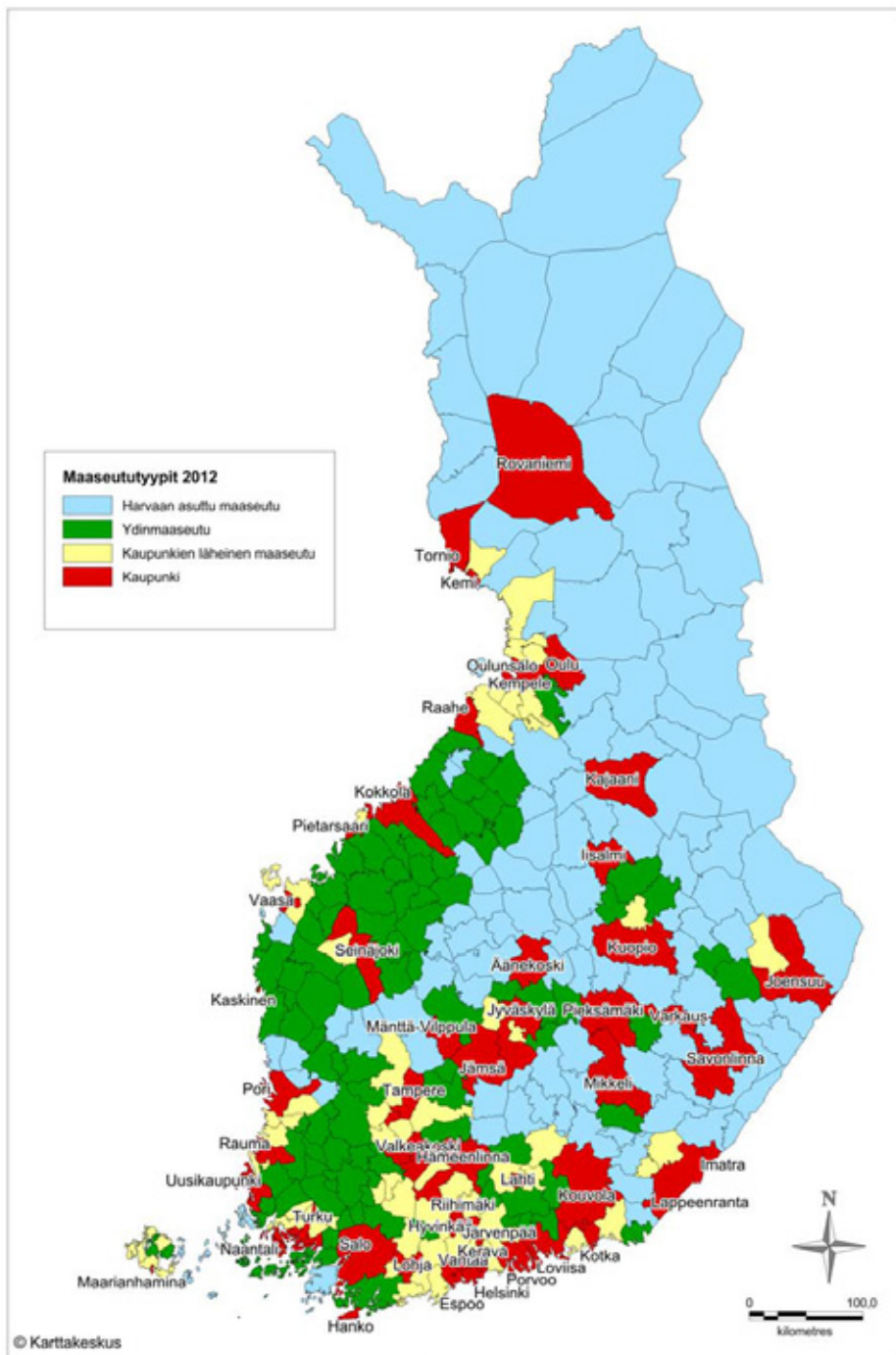
Mahdollisimman monipuolisen tilastoaineiston saamiseksi tässä katsauksessa tukeudutaan moneen alueluokitteluun. Yksi käytetyistä luokitteluista on vuonna 2006 tehty kuntapohjainen maaseutualueiden kolmijako (Malinen ym. 2006), jonka taustalla ovat OECD:n ja EU:n tekemät maaseutualueiden kolmijaot. Vuoden 2006 maaseutuluokittelu tehtiin perustuen vuoden 2005 kuntajakoon, jolloin Suomessa oli 432 kuntaa. Tämän jälkeen kuntarakennemuutos on ollut vauhdikasta: vuoden 2013 alussa kuntia oli jäljellä enää 320. Maaseudun kolmijakoa on kuntaliitosten yhteydessä päivitetty siten, että uusi kuntaliittymä saa uuden luokituksen sen perusteella, mikä oli kuntaliittymän ”entisistä” kunnista runsasvähimmäisemmän kunnan kuntatyyppi ennen kuntaliitosta. Aina silloin, kun maaseudun kolmijako -luokittelua on käytetty Tilastokeskuksen Maaseutuindikaattorit -lähteen (Tilastokeskus a) yhteydessä, luokittelu perustuu vuoden 2012 kuntajakoon, jolloin kuntien lukumäärä oli 336. Yksittäinen kunta voi kuulua ainoastaan yhteen maaseudun kolmijaon mukaiseen kuntatyyppiin, vaikka sen alueella voi olla laajojakin erilaisia maaseutualueita. Näin maaseututyyppittelyn alueellinen tarkkuusaste heikkenee kuntaliitosten myötä. Vuoden 2012 kuntajaon mukaan kunnista 55 luokiteltiin kaupunkikunniksi, 65 kaupunkien läheisen maaseudun kunniksi, 99 ydinmaaseudun kunniksi ja 117 harvaan asutun maaseudun kunniksi (kuva 1.)

Kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon mukaiset selkeästi toisistaan eroavat maaseutualueet ovat kaupunkien läheinen maaseutu, ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu (ks. esim. Malinen ym. 2006; Ponnikas ym. 2011). Kaupunkien läheisen maaseudun kehitys on ollut monilla mittareilla arvioituna suotuisaa. Alueet ovat hyötäneet keskustien läheisyydestä. Ydinmaaseutu on vahvaa alkutuotantoaluetta, jossa sijaitsee myös teollisuuden toimialakeskittymiä. Ydinmaaseudulla on lisäksi erikoistuneen alkutuotannon keskittymiä, kuten sikatalouden, turkistarhauksen, lasinalaisviljelyn tai siipikarjatalouden keskittymiä. Kaupunkien läheisen maaseudun ja ydinmaaseudun kuntia on erityisesti Etelä- ja Länsi-Suomessa.

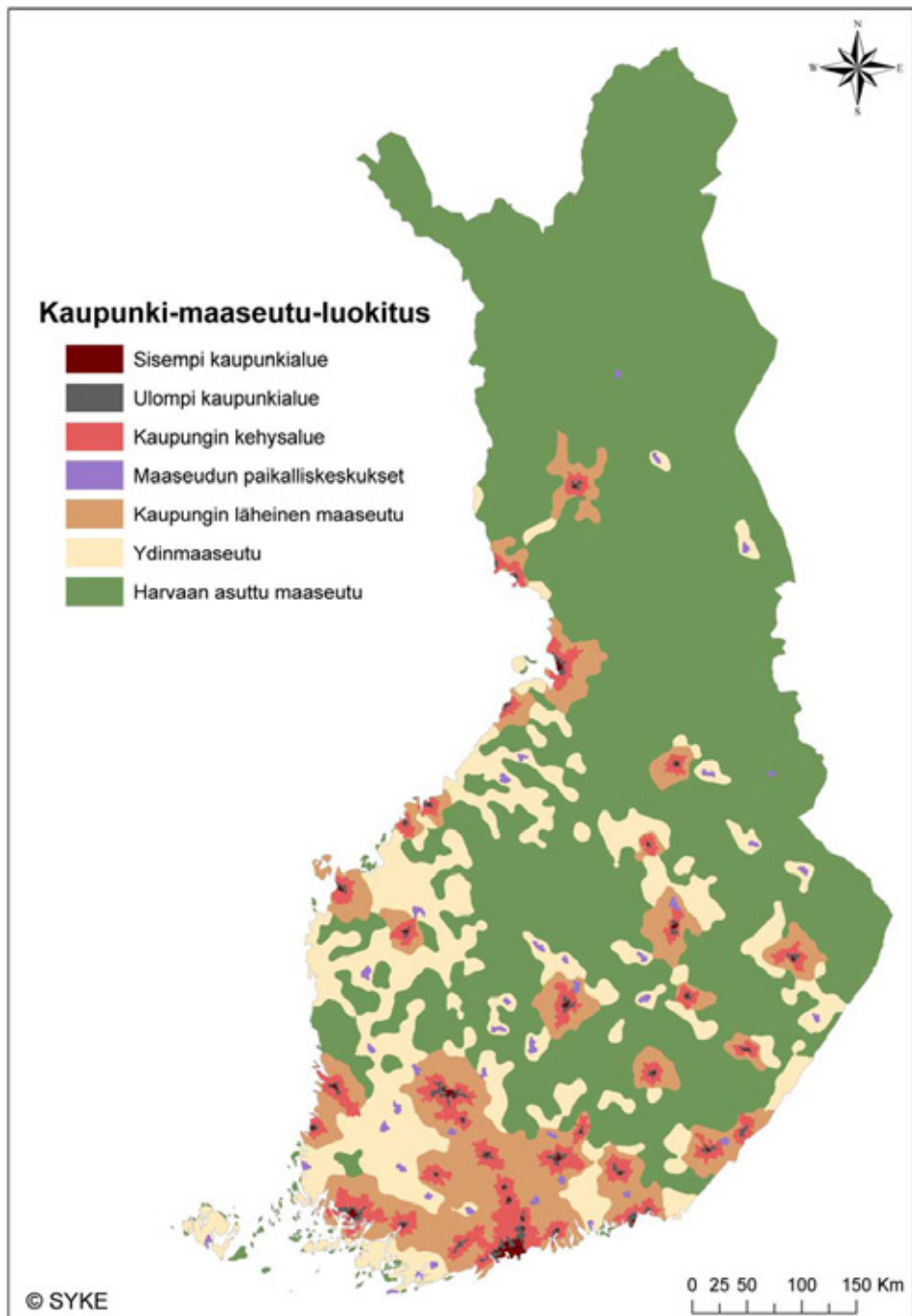
Harvaan asutulla maaseudulla kehittämisen ongelmat ovat monin verroin vaikeampia kuin muilla maaseutualueilla. Elinkeinorakenne on yksipuolinen, väestön keski-ikä korkea, kuntien verokertymä ja kyky tuottaa kansalaisten tarvitsemia palveluja ovat heikkoja. Kasvukauden lyhyys ja muut luonnon olosuhteet eivät tarjoa parasta mahdollista toimintaympäristöä alkutuotannolle. Monet Itä- ja Pohjois-Suomen kunnat luetaan harvaan asutun maaseudun kunniksi. Harvaan asutun maaseudun tila ja tulevaisuus eivät kuitenkaan ole pelkästään negatiivisten kehityspiirteiden sävyttämiä. Harvaan asuttua maaseutua voi luonnehtia myös niin, että siellä on paljon tilaa sekä puhdas ja turvallinen ympäristö. Luonnonvarat, maisema ja maaseudun elämänculttuuri ovat helposti hyödynnettävissä asumiseen ja yritystoimintaan. (Ponnikas ym. 2011.)

Kuntarakenteen muutos on kannustanut kehittämään paikkatietopohjaista maaseutulokittelua, jossa alueita voidaan luokitella riippumatta hallinnollisista aluerajoista. Vuonna 2013 julkaistu 250 neliömetrin tilastoruutuihin laskettuihin paikkatietoihin perustuva kaupunki-maaseutu-luokitus (Helminen ym. 2013) toteuttaa tätä ideaa. Maaseutukatsauksessa käytetään edellä kuvatun kuntapohjaisen maaseudun kolmijako -luokituksen ohella paikkatietoihin perustuvaa luokittelua. Kuvassa 2 on esitetty uusi kaupunki-maaseutu-luokitus. Tähän luokitukseen perustuvaa aineistoa on saatu katsauksen tekoa varten Suomen ympäristökeskuksesta (SYKE).

Kuva 1. Kuntapohjainen maaseudun kolmijako (Malinen ym. 2006) perustuen vuoden 2012 kuntajakoon. Kartan on laatinut Niklas Lundström. (Tilastokeskus a)

Kuva 2. Paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutu-luokitus perustuen 250 neliömetrin tilastoruutuihin. (Helminen ym. 2013: 2)

Uudessa paikkatietoihin perustuvassa kaupunki-maaseutu -luokituksessa (Helminen ym. 2013) 250 neliömetrin alueet luokitellaan kuuluvaksi johonkin seitsemästä kaupunki- ja maaseutualueluokasta. Ensinnäkin taajamat, joissa asukasmäärä ylittää 15 000, muodostavat kaupunkeja. Kaupunkialue jakautuu ydinkaupunkialueeseen ja kaupungin kehysalueeseen. Ydinkaupunkialue on määritelty aluetehokkuuden perusteella ja se on jaettu sisäkaupunkiin ja reunakaupunkiin. Kaupunkialueen ulkoraja estimoii kaupunkialueen yhtenäistä asemakaavoitettua aluetta. Kehysalue kokoa ydinkaupunkialueen, kaupunkiseudun lähitaajamat ja näiden välisen alueen yhtenäiseksi kaupunkialueeksi. Näiden ulkopuolelle on rajattu maaseudun luokat. Alueluokkia voidaan kuvata ja määritellä seuraavasti (Helminen ym. 2013).

Sisempi kaupunkialue kuvaa kaupunkien tiivistä ja yhtenäistä tehokkaasti rakennettua aluetta. *Ulompi kaupunkialue* koostuu erillisistä lähiöistä, kaupan, teollisuuden ja toimistojen reunakaupungista sekä toisaalta kaupungin viheralueista ja alemman tehokkuuden asuinalueista, jotka kuitenkin ovat selvästi osa yhtenäistä kaupunkialuetta.

Kaupungin kehysalue kuvaa välittömästi fyysiseen kaupunkialueeseen kytkeytyvää osaa kaupungin ja maaseudun välivyöhykkeestä. Kehysalueen rajausta perustuu ydinkaupunkialueen ulkorajalta ja lähitaajamien ytimistä laskettuihin aika- ja matkaetäisyyksiin. Perussääntönä kehysalueen laajuus on 5 kilometriä ydinkaupunkialueen reunasta ja 3 kilometriä lähitaajaman ytimestä.

Maaseudun paikalliskeskukset ovat kaupunkien vaikutusalueen ulkopuolelle jääviä pienempiä keskuksia. Ne koostuvat pienemmistä kaupunkimaisista taajamista, joilla on selkeä keskusta sekä isoimmista maaseutumaisemmista kirkonkyläkeskuksista. Vuonna 2010 näitä keskuksia oli 48 kappaletta, joiden joukossa oli seitsemän suurempien kaupunkiseutujen lähitaajamaa.

Kaupungin läheinen maaseutu on maaseutumaista aluetta, joka on toiminnallisesti ja fyysisesti lähellä kaupunkialueita ja joka kuvaa kaupunkien laajempaa toiminnallista työssäkäyntialuetta. Kaupungin läheinen maaseutu pitää sisällään erityyppisiä maaseutualueita: taajamia, ydinmaaseudun kaltaisia maaseutualueita sekä harvaan asuttuja alueita.

Ydinmaaseutu on vahvaa alkutuotannon aluetta tai toiminnoltaan monipuolista suhteellisen tiiviisti asuttua maaseutua. Ydinmaaseutu on suhteellisen etäällä suurista keskuksista ja rajautuu kaupungin läheisen maaseudun ulkopuolelle. Pienten kaupunkien ympärillä se voi kuitenkin ulottua lähelle kaupunkialuetta. Aluetta luonnehtivat keskikokoiset keskukset, kirkonkylät ja suhteellisen tiheä pienten taajamien verkosto. Alueen maankäyttö on intensiivistä, mutta myös pienemmän intensiteetin harvemmin asutut alueet voivat olla ydinmaaseutua, jos niiden työlliset toimivat monipuolisesti eri toimialoilla.

Harvaan asuttu maaseutu on paikalliselta elinkeinorakenteeltaan yksipuolista, harvaan asuttua ja kaukana isoista keskuksista sijaitsevaa aluetta, jota metsät ja suot hallitsevat. Taajamia on harvassa ja niiden välillä saattaa olla laajoja asumattomia alueita.

Lisäksi katsauksen luvussa 3 hyödynnetään paikkatietoaineistojen perusteella tehtyä alueluokittelua, kaupunkialueet – maaseudun taajamat – haja-asutusalueet – vapaa ajan asutus -luokitusta, kun tarkastellaan palvelujen saavutettavuutta. Luokittelut perustuvat Suomen ympäristökeskuksen yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmään (YKR) ja ELY-keskusten kokoamaan aineistoon. *Kaupunkialueeksi* on eroteltu 34 suurimman kaupunkiseudun keskustaajamien (vähintään 15 000 asukasta) yhtenäiset asemakaavoitetut alueet. *Maaseutu* on rajattu 34 suurimman kaupunkiseudun keskustaajaman asemakaavoitetun alueen ulkopuoliseksi alueeksi, jolloin maaseutuun lukeutuu myös pikkukaupunkeja, jotka toimivat oman seutunsa merkittävinä asiointikeskuksina. Lisäksi vapaa-ajan asutus on eroteltu omaksi aluetyypikseen. Vapaa-ajan asunnoista hyvin suuri osa sijaitsee haja-asutusalueella. (Rehunen ym. 2012: 11–12.)

Kysely maaseudun asukkaille

Maaseutukatsauksen yhteydessä toteutettu kansalaiskysely 2013 sekä vuonna 2010 toteutettu kysely kohdennettiin tutkimusalueella tapahtuneista kuntaliitoksista huolimatta samoille tutkimuspaikkakunnille kuin vuoden 2003 ensimmäinen kysely. Otannassa hyödynnettiin postinumeroaluejakoa. Tämä menettely mahdollistaa tulosten vertailtavuuden. Kyselyä on tarkoitus jatkaa tulevissa maaseutukatsauksissa. Tutkimusalueet (ja samalla alkuperäiset tutkimuskunnat) ovat:

- kaupunkien läheinen maaseutu: Janakkala, Nurmijärvi, Valkeala ja Haukipudas
- ydinmaaseutu: Huittinen, Juva, Lapinlahti, Ylihärmä ja Sievi
- harvaan asuttu maaseutu: Hyrynsalmi, Ilomantsi, Multia ja Sodankylä
- saaristo: Rymättylä ja Maalahti

Kysely lähetettiin kullekin paikkakunnalle satunnaisotannalla 18 vuotta täyttäneille 200 vakitukselle asukkaalle eli yhteensä postitettiin 3000 lomaketta. Vastauksia saatiin 597, jolloin vastausprosentiksi muodostui 20. Vastaajien enemmistö eli 43 prosenttia oli 45–64-vuotiaita. Kolmannes vastaajista oli 65 vuotta täyttäneitä ja viidennes 25–44-vuotiaita. Naisten osuus oli hieman miesten osuutta suurempi. Vastaajat asuivat melko tasaisesti sekä taajamissa että haja-asutusalueella. Perus-, kansa- tai keskikoulun korkeimmaksi koulutukseksi ilmoitti vajaa kolmasosa ja ammatillisen koulutuksen kolmasosa vastaajista, opisto- tai ammattikorkeakoulutuksen oli saanut runsas viidesosa ja yliopistotutkinnon suorittaneita oli vajaa kymmenesosa. Vastaajista 44 prosenttia oli eläkkeellä, 35 prosenttia vakituksessa työsuhteessa ja 8 prosenttia yrittäjiä.

Kyselyn kysymykset liittyivät seuraaviin teemoihin: maaseudun elinkeinot, yrittäisyys ja työ; maaseutuasuminen ja palvelujen järjestäminen; saavutettavuus, yhteydet ja infrastruktuuri, maaseudun mahdollisuudet, vetovoimatekijät ja vahvuudet, sekä yhteisöllisyys ja kansalaisten osallistuminen (ks. lomake liitteestä 1).

2 Asutus ja väestö maaseudulla

2.1 Pysyvän ja vapaa-ajan asutuksen kehitys

Alue- ja yhdyskuntarakenteen kehitys 1970-luvulta 2010-luvulle

Suomen väestönkasvussa ja sisäisessä muuttoliikkeessä ovat ajan kuluessa vaikuttaneet sekä keskittymisen että hajaantumisen elementit. Auerakenne on syntynyt ja muovautunut pitkälti taloudellisen toiminnan tuloksena. Elinkeinorakenteen muutokset ovat heijastuneet muuttoliikkeeseen ja sitä kautta pysyvän asutuksen sijoittumiseen. Alueiden erilaistumista pidemmällä aikavälillä on selitetty alueellisen työnjaon käsitteellä. Elinkeinojen ja toimintojen alueellista erilaistumista aiheuttavia tekijöitä voidaan luokitella esimerkiksi seuraavasti. Ensinnäkin luonnonolosuhteiden erot luovat yleensä suhteellisen pysyviä ja vyöhykemäisiä rakenteita. Esimerkkinä tästä on maatalouden harjoittamisen myötävaikutuksella kehittynyt asutusrakenne Suomessa. Toiseksi, asutus- ja työssäkäyntikeskukset luovat vahvistuvia, kehämäisiä keskus-periferia -rakenteita. Suomessa tässä kehityksessä voittajia ovat keskustun lisäksi olleet erityisesti kaupunkien läheiset maaseutualueet. Kolmanneksi, alueelliseen erilaistumiseen vaikuttavat lukuisat paikalliset tekijät, jotka luovat mosaiikkimaisia aluerakenteita (Malinen & Muilu 2009: 11-12, ks. alueellisen työnjaon käsitteestä tarkemmin esim. Massey 1984, Katajamäki 1988). Suomen kuntapohjainen maaseudun kolmijako -luokitus (Malinen ym. 2006) sekä vuonna 2013 käyttöön otettu paikkatietopohjainen kaupunki-maaseutu-luokitus (Helminen ym. 2013) kuvaavat hyvin maaseudun aluerakenteen mosaiikkimaisuutta. Tosin kuntapohjaisten alueluokitusten tarkkuusaste on ajan myötä selvästi heikentynyt lukuisien kuntaliitosten johdosta. Yksittäisen kunnan käyttäminen tilastollisena yksikönä ei mahdollista kunnan sisäisten kehityserojen tunnistamista. Kun lukuarvot keskiarvoistetaan kuvaamaan koko kunnan kehitystä, sisäiset kehityserot jäävät katveeseen.

Suomessa elettiin 1970-luvulta 1990-luvun alkuun alueellisesti tasapainoisen kehityksen aikaa, joka perustui pääasiallisesti vahvan hyvinvointivaltion luomiseen ja teollistamispolitiikkaan. Tällöin tuettiin alueellisten ja paikallisten keskustun kasvua heikommassa asemassa olevilla alueilla. Voimakas kaupungistuminen ja uuden tietotalouden kehittyminen alkoivat 1990-luvulla suosia harvoja muuttovoittoaupunkeja. 1990-luvun alun syvää talouslamaa seurannut talouden nopea elpyminen käynnistivät uuden ja viimeisimmän muuttoaalton maaseudulta kaupunkeihin (OECD 2008: 41). Myös EU-jäsenyyden myötä vauhdittunut maatalouden rakennemuutos on kiihdyttänyt keskittymiskehitystä Suomessa. Auerakenteen ääripäätt ovat korostuneet, kun väestön väheneminen on kiihtynyt monissa harvaan asutun maaseudun kunnissa. (Ponnikas ym. 2010a.)

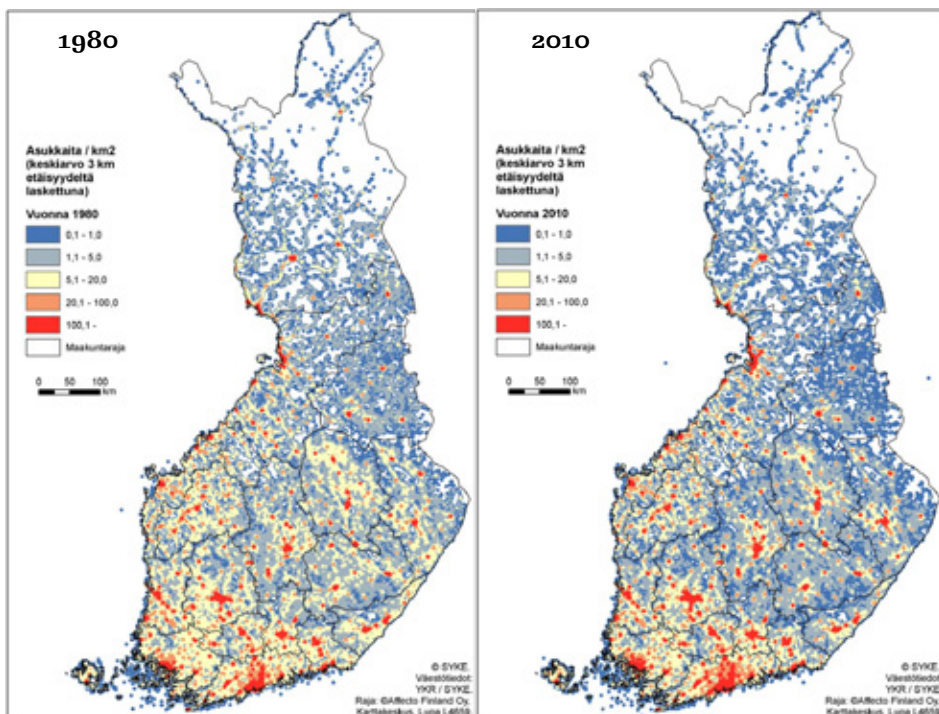
Vaikka kaupunkiväestö on jatkuvasti kasvanut, väestönkasvu on ollut 2000-luvulla voimakkainta kaupunkien läheisellä maaseudulla. Siten seutuistuminen ja vasta-kaupungistuminen ja tältä osin myös alueellinen hajaantuminen keskuskaupunkien ulkopuolelle ovat lisääntyneet. (Voutilainen ym. 2012b.) Tähän kehitykseen on vaikuttanut usea tekijä, joista keskeisenä esimerkkinä voidaan nostaa IT-alan voimakkaan nousun laantuminen 2000-luvun alussa kansainvälisen kilpailun lisääntymisen myötä (OECD 2008: 44). Toisin kuin kaupunkien läheisellä maaseudulla, ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla väestö on vähentynyt.

Taajama-alueilla¹ asuvien määrä on kasvanut tasaisesti jokaisella vuosikymmenellä 1970-luvulta 2000-luvulle. Taajamassa asuvien osuus oli 84 prosenttia väestöstä vuonna 2011. Etenkin suurten kaupunkiseutujen taajama-alueet ovat kasvattaneet väestömääräänsä voimakkaasti. Viimeisen 30 vuoden aikana Suomen väestö on keskittynyt alueellisesti (kuva 3). Myös maaseutualueiden asutuksen painopiste on siirtynyt taaja-asutukseen, jonka osuus on ollut korkein kaupunkien läheisellä maaseudulla ja pienin harvaan asutulla maaseudulla. (Ponnikas ym. 2011: 12; ALLI-kartasto 2013.)

Taajamien ulkopuolisten alueiden asutus on harventunut väestön keskittyessä kaupunkeihin. Kun tarkastellaan pysyvän asutuksen sijoittumista neliökilometrin ruuduissa, havaitaan sekä kaupunkimaisen asutuksen että haja-asutusalueen harvan yksittäisasutuksen lisääntyneen (kuva 3). Kaupunkimaisen asutuksen ja suurten kuntakeskusten alueella asukkaita on neliökilometrillä vähintään 100. Yksittäisasutuksen alueella asukkaita neliökilometrillä on enintään viisi. Sen sijaan maaseudun kylämäisen asutuksen alueet, joilla väestötiheys on 6–20 asukasta neliökilometrin ruudussa, ovat menettäneet tasaisesti väestöä ja supistuneet. Maaseudun kirkonkylät, joissa asukastiheys on pääsääntöisesti 21–100 asukasta neliökilometrillä, ovat pysyneet alueellisesti suurin piirtein saman laajuisina. Koko maassa uusi rakentaminen on kompensoinut tilastoruutujen autioitumista. Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämien yhdyskuntarakenteen seurantatietojen (YKR) mukaan vakituisesti asuttujen neliökilometrin ruutujen määrä on vuodesta 1980 nykyhetkeen mennessä vähentynyt kokonaisuudessaan vain muutaman prosentin huolimatta asukasmäärän nopeasta alenemisesta väestötappioalueilla. (ALLI-kartasto 2013; Ponnikas ym. 2011: 13–14.)

1 Tilastokeskuksen (d) määritelmän mukaan "Taajama on rakennustihentymä, jossa on vähintään 200 asukasta. Rajauksen perustana on edellisen vuoden väestötieto. Taajamat määritellään ja rajataan yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa paikkatietomenetelmin, joissa käytetään Tilastokeskuksen 250m x 250m - ruutuaineiston rakennus- ja väestötietoja. Määrittelyssä tarkastellaan rakennuksia sisältävien ruutujen ja niiden naapuriruutujen väestömäärää sekä rakennusten määrää ja niiden kerrosalaa. Määrittelyssä syntyneistä yhtenäisistä rakennustihentymistä valitaan ne, joissa on vähintään 200 asukasta."

Kuva 3. Asutuksen keskittyneisyys vuosina 1980 ja 2010. (ALLI-kartasto 2013)

Vapaa-ajan asumisen alueellinen kehitys 1980-luvulta 2010-luvulle

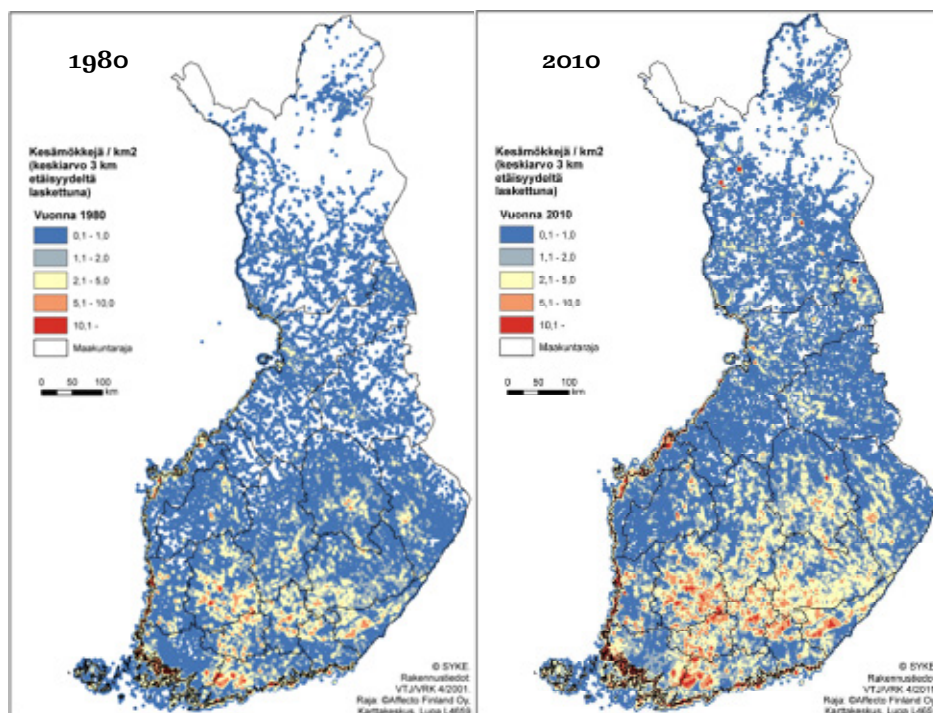
Vapaa-ajan asuminen on kehittynyt toiseen suuntaan kuin pysyvä asutus. Viime mainittu on keskittynyt, mutta vapaa-ajan asutuksen alueet ovat laajentuneet merkittävästi. Mökittömien neliökilometrien lukumäärä on vähentynyt vuodesta 1980 vuoteen 2010 (kuva 4). Erityisesti Pohjois-Suomessa alueet, joilla on yksi mökki neliökilometrillä, ovat lisääntyneet. Eteläisestä Suomesta taas yhden mökin neliökilometririudut ovat vähentyneet ja mökkitiheys neliökilometrillä selvästi kasvanut. Perinteisillä vapaa-ajan asutuksen alueilla eteläisessä Järvi-Suomessa, rannikolla ja Lohjan seudulla kesämökkien määrä on kasvanut huomattavasti ja mökkitiheys paikoin moninkertaistunut. Lisäksi kesämökkien rakentaminen on levinnyt Keski-Suomeen, Savoan ja Pohjois-Karjalaan. Myös rannikolle on muodostunut tiiviin vapaa-ajan asutuksen nauhoja. Niin ikään mökkien määrä matkailukeskusten ympärillä on selkeästi kasvanut eri puolilla Suomea, esimerkiksi Lapissa, Koillismaalla ja Kainuussa. (ALLI-kartasto 2013.)

Monissa seutukunnissa keskuskaupungin asukkaiden omistamista vapaa-ajan asunnoista valtaosa sijaitsee vain muutaman kymmenen kilometrin etäisyydellä vakituisesta asuinpaikasta. Helsingin seudun asukkaiden omistamat vapaa-ajan asunnot sen sijaan jakaantuvat laajemmalle alueelle koko maahan, vaikka

painottuvatkin eteläiseen Suomeen. Myös Oulun seudun asukkaiden vapaa-ajan asuntoja on laajalti koko Pohjois-Suomessa. (ALLI-kartasto 2013.)

Vapaa-ajan asutus heijastaa aiempaa aluerakennetta. Kaupunkilaiset ovat usein rakentaneet mökkinsä omille tai vanhempiansa vanhoille kotiseuduille, jossa he omistavat maata. Väestöään menettävillä alueilla asuinrakennuksia jää myös vaille vakinaisia asukkaita, ja monet näistä rakennuksista siirtyvät vapaa-ajan asumiskäyttöön. (ALLI-kartasto 2013.) Ilmiö on olennainen osa maaseutualueilla tapahtunutta muutosta. Alkutuotanto ei enää sido työvoimaa maaseudulle siinä määrin kuin vielä 1990-luvun alussa tapahtui. Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla matkailu ja virkistyskäyttö ovat nousseet ruoantuotannon rinnalle. Syrjäiset maaseutualueet eivät pysy asutettuina samalla tavalla kuin kaupunkien läheiset alueet (esim. Rannikko 2008). Näillä alueilla sosiaaliseen elämään vaikuttavat voimakkaasti vapaa-ajan asukkaat ja matkailijat. Alue saattaa tyhjentyä ympärivuotisista asukkaista, mutta kesämökkiläiset, kalastajat, metsästäjät, marjastajat ja vaeltaajat käyttävät ja hyödyntävät sitä. Tämän kaltaisen maaseutualueiden ”lyhytaikaisen” käytön edelleen korostuessa se lisää palvelujen kysyntää, mikä luo elinkeinotoimintaa ja myös pysyvää asutusta syrjäisille maaseutualueille.

Kuva 4. Kesämökkien lukumäärä neliökilometriä kohti vuosina 1980 ja 2010. (ALLI-kartasto 2013)

Yhdyskuntarakenteen kehittyminen erityyppisillä alueilla

Väestön aluerakenteellisen keskittymisen ohella on tapahtunut myös yhdyskuntarakenteen² hajautumista. Hajautuminen näkyy taajamien asukastiheyden alenemisenä, työ- ja asiointimatkojen pidentymisenä, autoriippuvuuden lisääntymisenä ja joukkoliikenteen toimintaedellytysten heikentymisenä. Asukastiheyden aleneminen taajamissa merkitsee kasvavia kustannuksia asukasta kohti esimerkiksi katu- ja yhdyskuntatekniikan ylläpidossa. Myös arkiliikkumisen hiilidioksidipäästöt kasvavat silloin, kun välimatkat ovat pitkiä eikä yksityisautoilua korvaavaa julkista liikennettä ole tai sitä käytetään vain vähän. Yhdyskuntarakenteen eheyttämisen keskeisimmät haasteet kohdistuvat suurimmille kaupunkiseuduille ja niiden läheiselle maaseudulle, jossa asukasmäärä kasvaa ja uudisrakentamisen määrä on suuri. Näillä alueilla tänä päivänä tehtävät ratkaisut vaikuttavat yhdyskuntarakenteeseen vuosikymmenten päähän. (Ponnikas ym. 2011: 15.)

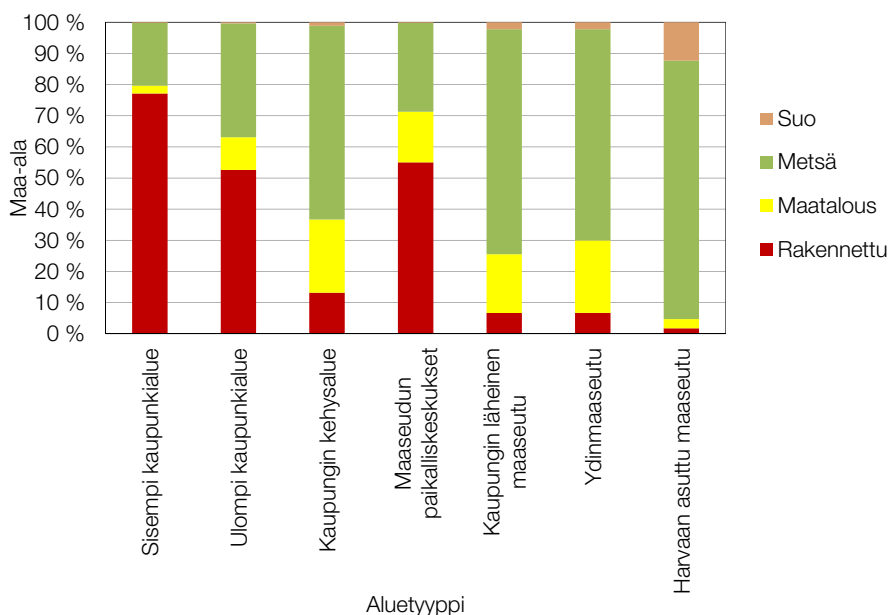
Väestöään menettävillä alueilla yhdyskuntarakenteen muutokset aiheutuvat pitkälti asukasmäärän vähenemisestä ja asutusrakenteen harventumisesta. Näissä

² Yhdyskuntarakenteella tarkoitetaan asunto-, työpaikka-, asiointi- ja virkistysalueiden ja niitä yhdistävän liikenteen ja teknisen huollon järjestelmien muodostamaa fyysistä ja toiminnallista kokonaisuutta. Yhdyskuntarakennetta tarkastellaan yleensä yksittäisen yhdyskunnan, seutukunnan tai työssäkäyntialueen tasolla.

olosuhteissa haasteena on infrastruktuurin ja rakennetun ympäristön laadun ylläpito ja kehittäminen sekä paikallisen elinvoimaisuuden turvaaminen. Kun maaseutuasutus painottuu yhä selvemmin taajamiin, nousee kirkonkylien ja muiden maaseututaajamien kehittäminen keskeiseksi kysymykseksi. Kuntakeskusten palveluiden ja työpaikkojen kehitys heijastuu myös ympäröivän haja-asutusalueen olosuhteisiin ja mahdollisuuksiin. (Ponnikas ym. 2011: 15–16.)

Maaseutualueille on luonnollisesti tyypillistä rakentamattoman maa-alan käyttö ja hyödyntäminen eli luonnonvarojen aineelliseen ja aineettomaan hyödyntämiseen perustuvat elinkeinot. Yhdyskuntarakenteen kehittämisessä on olennaista turvata näiden elinkeinojen toimintaedellytykset. Paikkatietopohjaisella kaupunki-maaseutu -luokituksella (Helminen ym. 2013) tarkasteltuna kaikilla maaseututyypeillä lukuun ottamatta maaseudun paikalliskeskuksia muun kuin rakennetun maan osuus hallitsee maa-alaa (kuva 5). Myös kaupungin kehysalueella rakentamatonta maata on enemmistö, kun taas sisemmällä kaupunkialueella rakennettu ala kattaa lähes neljä viidesosaa maa-alasta. Ulommalla kaupunkialueella rakennetun maa-alan osuus on noin puolet, mutta kaupungin kehysalueella vain reilu kymmenys.

Kuva 5. Maankäyttö vuonna 2006 paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen (Helminen ym. 2013) mukaan jaoteltuna. (SYKE)³

3 Maa-ala: Laskettu CORINE-maankäyttöaineiston 2006 perusteella. Lähde: SYKE/YKR/CORINE.

2.2 Väestönmuutokset, huoltosuhteet ja poistumat työvoimasta

Väestönmuutokset

Suomen väkiluku kasvoi vuosina (2000–2012) vajaalla 238 000 hengellä eli 4,6 prosenttia (taulukko 1). Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu -luokituksen (Helminen ym. 2013) mukaan laskettuna suhteellinen väestönmuutos vuosina 2000–2012 on ollut positiivista suuruusjärjestyksen mukaisesti kaupungin kehysalueella, ulommalla kaupunkialueella, sisemmällä kaupunkialueella ja kaupunkien läheisellä maaseudulla. Väkiluku on vähentynyt vastaavalla ajanjaksolla erityisesti harvaan asutulla maaseudulla, mutta myös ydinmaaseudulla ja maaseudun paikalliskeskuksissa.

Väestöä on muuttanut kaupunkeihin, mikä näkyy aluerakenteen keskittymisenä ja kaupunkialueiden yhteen lasketun väestömäärän kasvuna. Kaupunkialueiden sisällä sekä kaupunki- ja maaseutualueiden välillä on tapahtunut yhdyskuntarakenteen hajautumista, mikä näkyy ulompien kaupunkialueiden, kaupunkien kehysalueiden sekä kaupungin läheisen maaseudun kasvuna.

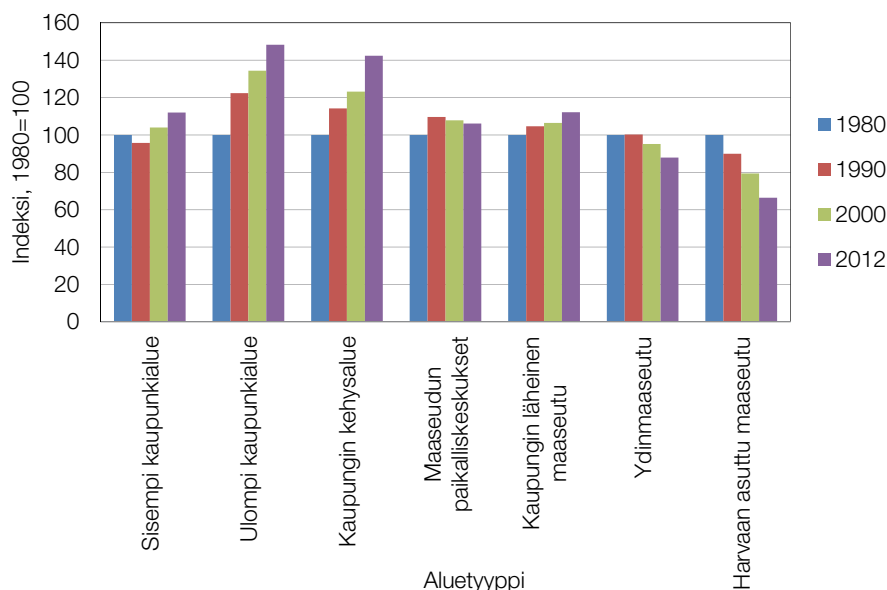
Maaseutualueiden kehitys on ollut moninaista 2000-luvulla. Harvaan asuttu maaseutu on menettänyt väestöä dramaattisesti. Myös ydinmaaseudun väestömäärä on voimakkaasti vähentynyt. Maaseudun paikalliskeskusten väestömäärä on kutakuinkin säilynyt, ainoastaan hienoisesti vähentyen. Kaupunkien läheisellä maaseudulla väestö on kasvanut koko 2000-luvun. Kaupunkien yhdyskuntarakenne on siis hajautunut ja maaseutualueiden tiivistynyt.

Taulukko 1. Suomen väkiluku vuosina 2000–2012 paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan jaoteltuna. (SYKE)

Aluetyypit	Vuosi 2000: henkilöä (%)	Vuosi 2012: henkilöä (%)	Muutos 2000–2012: henkilöä (%)
KOKO MAA	5 127 391 (100 %)	5 365 070 (100 %)	237 679 (4,6 %)
Sisempi kaupunkialue	1 578 406 (30,8 %)	1 700 781 (31,7 %)	122 375 (7,8 %)
Ulompi kaupunkialue	1 288 233 (25,1 %)	1 421 982 (26,5 %)	133 749 (10,4 %)
Kaupungin kehysalue	507 059 (9,9 %)	585 831 (10,9 %)	78 772 (15,5 %)
Maaseudun paikalliskeskukset	332 159 (6,5 %)	327 074 (6,1 %)	-5 085 (-1,5 %)
Kaupunkien läheinen maaseutu	376 295 (7,3 %)	396 334 (7,4 %)	20 039 (5,3 %)
Ydinmaaseutu	676 702 (13,2 %)	624 971 (11,6 %)	-51 731 (-7,6 %)
Harvaan asuttu maaseutu	368 537 (7,2 %)	308 097 (5,7 %)	-60 440 (-16,4 %)

Kuva 6 osoittaa, että harvaan asutun maaseudun "tyhjeneminen" on jatkunut jo kolme vuosikymmentä. Myös ydinmaaseutu on menettänyt väestöään, mutta ei yhtä jyrkästi kuin harvaan asuttu maaseutu. Maaseudun paikalliskeskusten ja kaupungin läheisen maaseudun väestö on kasvanut vuodesta 1980 vuoteen 2012.

Kuva 6. Väkiluvun kehitys vuosina 1980–2012 paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan jaoteltuna. (SYKE)

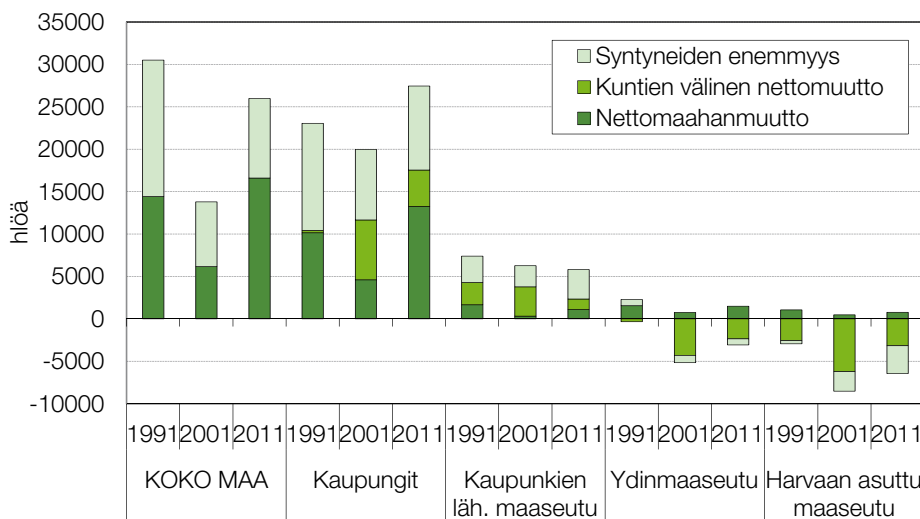
Syntyvyys ja kuolleisuus sekä muuttoliike aiheuttavat väestönmuutoksia. Vuoden 2011 koko maan väestönlisäyksestä selkeästi suurempi osa johtui maahanmuutosta kuin syntyneiden enemmyydestä (syntyneiden ja kuolleiden erotus). Syntyneiden enemmitys on kasvanut kymmenen vuoden takaisesta tilanteesta, mikä johtuu syntyvyyden lisääntymisestä, kun taas kuolevuus on pysynyt jokseenkin ennallaan (kuva 7). Nettomaahanmuutto on kasvanut moninkertaisesti vuodesta 2000, jolloin nettomaahanmuutto oli alimmalla tasolla sitten vuoden 1988. Vuonna 2012 maahan muuttaneista henkilöistä neljäsosa oli Suomen ja kolme neljäsosaa ulkomaiden kansalaisia.

Kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisissa kaupunkikunnissa väestönlisäys johtuu sekä kasvaneesta maahanmuutosta että syntyneiden enemmyydestä, pienemmässä määrin kuntien välisestä nettomuutosta. Vuonna 2001 kuntien välinen nettomuutto oli huomattavasti merkittävämpi väestönlisäyksen tuoja kaupungeille kuin vuonna 2011. Maahanmuuton vaikutus kaupunkien väestön kasvuun on korostunut viime aikoina.

Kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa väestö on lisääntynyt ensisijaisesti syntyvyyden kautta, mutta myös kuntien välisen muuton ja maahanmuuton ansiosta. Ydinmaaseudulla väestö on vähentynyt, ja tässä tarkastellulla ajanjaksolla erityisen voimakkaasti vuosien 1994–2002 välisenä aikana. Kuntien välinen muuttotappio on supistunut ja maahanmuutto on tuonut yhä enemmän asukkaita myös ydinmaaseutukuntiin. Harvaan asuttujen maaseutukuntien väestö on supistunut eniten. Kuntien välinen muuttotappio vähentää myös väestöä, mutta ei kuitenkaan siinä

määrin kuin kymmenen vuotta sitten. Maahanmuutto on tuonut uutta väestöä myös harvaan asutulle maaseudulle.

Kuva 7. Luonnollinen väestönmuutos ja muuttoliike maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin (Mälinen ym. 2006) vuosina 1991, 2001 ja 2011. (Tilastokeskus a)

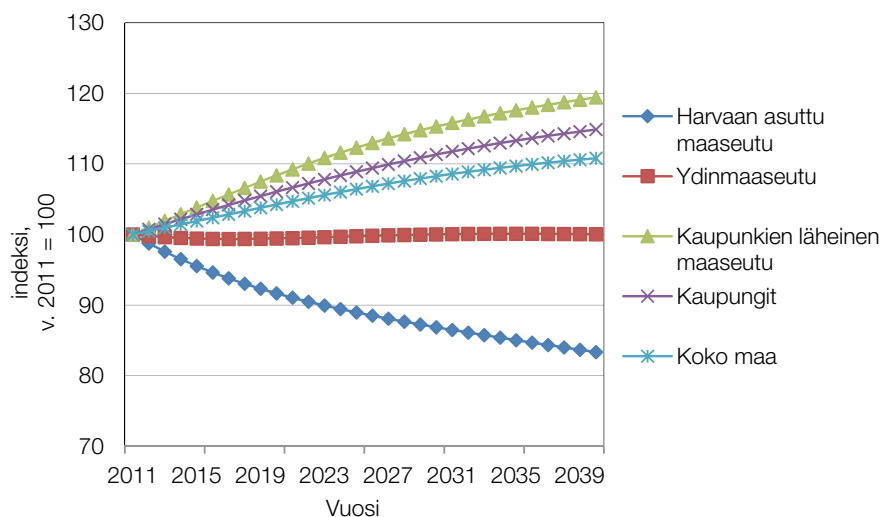

Tutkittaessa Tilastokeskuksen väestöennustetta kuntapohjaisella maaseudun kolmijaolla havaitaan, että kaupunkikuntien ja erityisesti kaupunkien läheisten maaseudun kuntien väestöosuuden ennustetaan lähivuosisikymmeninä kasvavan, kun taas ydinmaaseudun ja erityisesti harvaan asutun maaseudun kuntien väestöosuuden ennustetaan laskevan (taulukko 2, kuva 8). Väkiluvun ennustetaan kasvavan suhteellisesti selkeästi eniten kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa, kun taas ainoastaan harvaan asutulla maaseudulla väkiluvun muutoksen ennustetaan olevan kokonaisuudessaan negatiivista.

Taulukko 2. Tilastokeskuksen väestöennuste vuoteen 2040 maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a; Tilastokeskus b)

Kuntatyyppi	Väkiluku ja väestöosuus (% koko maan väestöstä) vuonna 2011	Väkiluku- ja väestöosuusennuste (% koko maan väestöstä) vuodelle 2040	Ennustettu väkiluvun muutos 2011–2040 (suluissa muutos prosentteina)
KOKO MAA	5 401 267 (100 %)	5 984 898 (100 %)	583 631 (10,8 %)
Kaupungit	3 484 309 (64,5 %)	4 002 629 (66,9 %)	518 320 (14,9 %)
Kaupunkien läheinen maaseutu	744 397 (13,8 %)	889 047 (14,9 %)	144 650 (19,4 %)
Ydinmaaseutu	694 433 (12,9 %)	694 705 (11,6 %)	272 (0,0 %)
Harvaan asuttu maaseutu	478 128 (8,9 %)	398 517 (6,7 %)	-79 611 (-16,7 %)

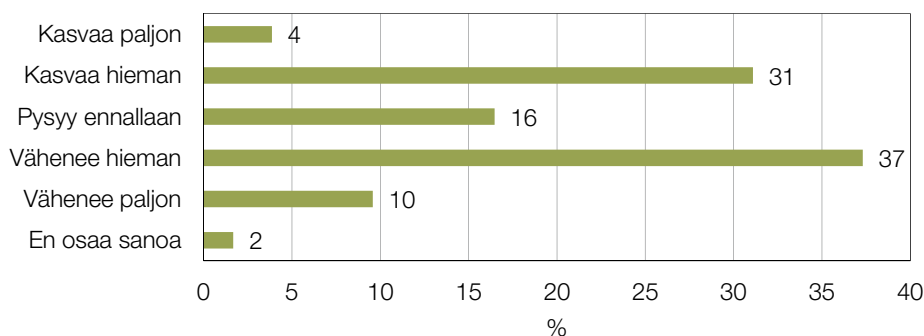
Kuva 8. Väkilukuennuste 2011–2040 indekseinä maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a; Tilastokeskus b)

Maaseudun asukkaista moni ei usko oman paikkakuntansa väestön kasvavan

Kansalaiskyselyn (2013) vastaajista suurin osa oli sitä mieltä, että heidän oman paikkakuntansa väestön määrä joko vähenee tai pysyy ennallaan seuraavan viiden vuoden aikana (kuva 9). Kuitenkin yli kolmasosa arvioi väestön määrän paikkakunnallaan kasvavan.

Kuva 9. Miten uskotte oman paikkakuntanne väestön määrän muuttuvan seuraavan viiden vuoden aikana? (Kansalaiskysely 2013, N 595)

Vastaajien oli mahdollista arvioida pääasiallisia syitä edellä mainittuun väestön määrän muutokseen omalla paikkakunnallaan. Ne henkilöt, jotka arvioivat

paikkakuntansa väestön kasvavan, perustelivat kantaansa väestön keskittymisellä kasvukeskusten ympärille, pääkaupunkiseudun läheisyydellä, hyvillä kulkuyhteyksillä, hyvällä tonttitarjonnalla, halvemmilla asumiskustannuksilla ja asumisväljyydellä, nuorten perheiden maallamuutolla sekä alueen elinkeinojen kehittymisellä (mm. kaivostoiminta). Ne vastaajat, jotka näkivät väkiluvun pysyvän ennallaan, perustelivat mielipidettään väestön ikääntymisellä ja vähäisellä, lähinnä alueelle palaavien eläkeläisten muuttoliikkeellä, työ- ja koulutuspaikkojen pienellä määrällä, pääkaupunkiseudun asuntojen kalleudella sekä kaavoituksella ja hyvällä rakennuslupien saannilla. Väestön vähenemistä paikkakunnallaan ennakoivat selittivät kantaansa väestön ikääntymisellä, nuorten poismuutolla sekä työ- ja opiskelupaikkojen puutteella.

Ikärakenne ja väestöllinen huoltosuhde

Vuonna 2011 koko maassa 0-14-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli 16,5 prosenttia ja yli 64-vuotiaiden osuus 18,1 prosenttia (taulukko 3). Kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon mukaisissa kaupunkikunnissa osuudet olivat samaa suurusluokkaa. Sen sijaan kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa lasten osuus (20,8 %) oli huomattavasti vanhusten osuutta (15,8 %) suurempi. Ydinmaaseudun ja erityisesti harvaan asutun maaseudun kunnissa vanhusväestön osuus oli selkeästi lasten osuutta suurempi.

Huoltosuhdetta voidaan tarkastella väestöllisenä, taloudellisenä tai väestöllis-taloudellisenä ilmiönä (Muilu ym. 1999: 4). Sekä väestöllisessä että taloudellisessa huoltosuhteessa väestö jaetaan aktiivi- ja passiiviväestöön. Väestöllisessä huoltosuhteessa aktiiviväestöä ovat työikäiset eli 15-64-vuotiaat ja passiiviväestöä lapset eli 0-14-vuotiaat sekä eläkeikäiset eli yli 64-vuotiaat. Taloudellisen huoltosuhteen aktiiviväestöä on työllinen työvoima ja passiiviväestöä työtön työvoima sekä työvoiman ulkopuolella olevat eli 0-14-vuotiaat, opiskelijat, eläkeläiset, varusmiehet, siviilipalvelusmiehet sekä muut työvoiman ulkopuolella olevat (muun muassa kotitaloustyötä tekevät ja laitoshoidossa olevat). (Muilu ym. 1999: 8.)

Mitä enemmän on lapsia ja/tai eläkeikäisiä työikäisiin suhteutettuna, sitä korkeampi väestöllisen huoltosuhteen arvo on. Esimerkiksi huoltosuhde 0,5 tarkoittaa, että kahta työikäistä kohti on yksi huollettavan ikäinen. Koko maan väestöllinen huoltosuhde oli vuoden 2011 lopussa 0,53 (taulukko 3). Maaseutualueista huoltosuhde oli matalin kaupunkien läheisellä maaseudulla ja korkein harvaan asutulla maaseudulla.

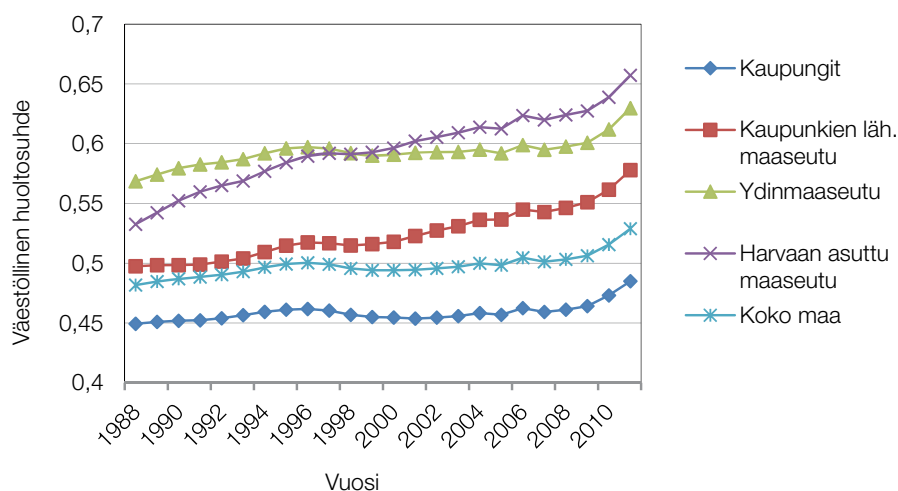
Taulukko 3. Väestön ikärakenne ja väestöllinen huoltosuhde vuonna 2011 maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	0–14-vuotiaiden osuus koko väestöstä	15–64-vuotiaiden osuus koko väestöstä	Yli 64-vuotiaiden osuus koko väestöstä	Väestöllinen huoltosuhde*
	%	%	%	
KOKO MAA	16,5	65,4	18,1	0,53
Kaupungit	15,8	67,3	16,9	0,49
Kaupunkien läheinen maaseutu	20,8	63,4	15,8	0,58
Ydinmaaseutu	17,2	61,4	21,5	0,63
Harvaan asuttu maaseutu	13,7	60,3	25,9	0,66

* lasten (0–14-v.) ja vanhusten (yli 64-v.) määrän suhde työikäisten määrään

Koko maan väestöllinen huoltosuhde on hienoisesti noussut vuodesta 1988 vuoteen 2011 (kuva 10). Kuntapohjaisella maaseudun kolmijako -luokituksella (Malinen ym. 2006) tarkasteltuna ainoastaan kaupunkikuntien huoltosuhde on ollut maan keskiarvoa matalampi. Harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kuntien huoltosuhteet ovat olleet korkeimmat ja erityisesti harvaan asutuilla alueilla ne alkoivat nousta dramaattisesti 2000-luvulla. Niin ikään kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa se alkoi kohota maan keskiarvoa nopeammin 2000-luvulla.

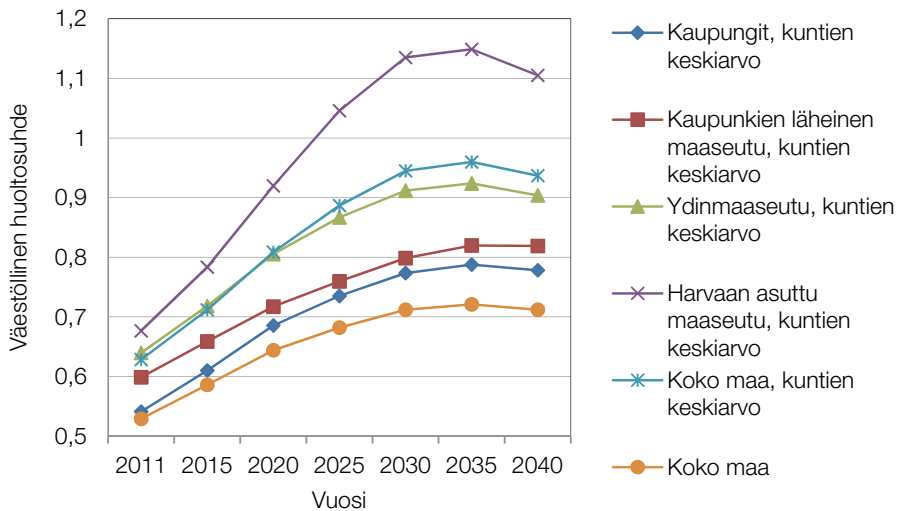
Kuva 10. Väestöllinen huoltosuhde maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin 1988–2011. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Ikärakenne- ja väestöllisen huoltosuhteen ennuste

Väestöllisen huoltosuhteen ennakoidaan nousevan nopeasti lähitulevaisuudessa (kuva 11). Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan koko maan huoltosuhde olisi 0,64 vuonna 2020, nousisi 0,72:een vuoteen 2035 mennessä ja olisi 0,71 vuonna 2040. Huoltosuhteen ennakoidaan nousevan suhteellisesti nopeimmin harvaan asutulla maaseudulla.

Kuva 11. Väestöllinen (demografinen) huoltosuhde maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuonna 2011 sekä ennuste vuosille 2015, 2020, 2025, 2030, 2035 ja 2040. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a; Tilastokeskus b)

Koko maan ennusteessa työikäisen väestön määrän odotetaan laskevan hiukan eläkeläisväestön määrän kasvaessa voimakkaasti. Osa suuriin ikäluokkiin kuuluvista on parhaillaan eläköitymässä. Yli 75-vuotiaiden osuuden nopea kasvu vuoden 2020 jälkeen on trendi kaikissa kuntatyypeissä. Kaupunkien ennuste muistuttaa koko maan väestöennustetta, mutta erityisesti pääkaupunkiseudun maahanmuuton ansiosta työikäisen väestön määrän lasku ei ole siellä yhtä voimakasta kuin muualla. Silti kaupungeissa yli 75-vuotiaan väestön määrä tulee kasvamaan peräti maaseutukuntia enemmän. Tilastokeskuksen väestöennusteen perusteella kaupunkien läheisen maaseudun asema tulee olemaan mielenkiintoinen. Toisaalta työikäisen väestön ja alle 14-vuotiaiden määrä todennäköisesti kasvaa. Samanaikaisesti kuitenkin yli 75-vuotiaiden määrä luultavasti kolminkertaistuu vuoteen 2040 mennessä. Tilanne lisää erilaisten palvelujen kysyntää ja tarjoaa elinkeinollisia mahdollisuuksia näille alueille. Myös ydinmaaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla eläkeläisväestön määrä kasvaa, mutta haasteita lisää työikäisten ja lasten määrän ennakoitu lasku. (Kaarna 2009: 9-10.)

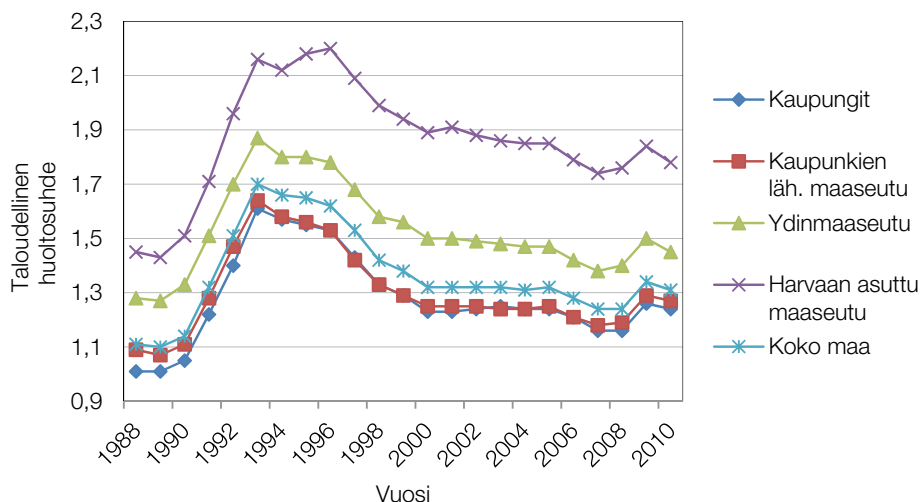
Väestön ikärakenteen kehityksellä on dramaattisia vaikutuksia maaseutualueiden asumisen ja palvelujen järjestämiseen. Kaupunkien läheisellä maaseudulla ikääntyneiden määrä kasvaa, mutta siellä on samanaikaisesti työikäistä väestöä eli hoitavia käsiä ja veronmaksajia. Ikääntyvän väestön sekä harvan asutuksen vuoksi harvaan asutun maaseudun tilanne on tulevaisuudessa erityisen haastava. (Ponnikas ym. 2011: 19.)

Taloudellinen huoltosuhde

Taloudellinen huoltosuhde eli työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien suhde työllisiin oli koko maassa 1,31 vuonna 2010. Yhtä työssäkäyvää kohti oli siis keskimäärin 1,31 "huollettavaa". Huoltosuhde oli tätä pienempi maaseudun kolmijaon mukaisissa kaupunkikunnissa ja kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa. Korkein huoltosuhde oli harvaan asutun maaseudun kunnissa.

Edelleen kuntapohjaiseen maaseudun kolmijako -luokitukseen pohjautuen taloudellinen huoltosuhde on ollut vuosina 1988–2010 jatkuvasti korkein harvaan asutun maaseudun kunnissa ja matalin kaupunkikunnissa ja niiden läheisissä maaseutukunnissa (kuva 12). Huoltosuhteen parantumiseen 1990-luvun alkuvuosien jälkeen on tarkastellulla ajanjaksolla vaikuttanut kaikilla alueilla työttömien lukumäärän väheneminen. Työllisten määrä on 1990-luvun puolivälistä kasvanut kaikilla alueilla harvaan asuttua maaseutua lukuun ottamatta, jossa määrä pysytteli samansuuruisena. Tässä kuntatyyppissä myös työvoiman ulkopuolella olevien määrä on pienentynyt. Nämä tekijät yhdessä paransivat myös harvaan asutun maaseudun huoltosuhdetta tarkastelujaksolla. Vuonna 2008 alkanut talouden taantuma ja työttömyyden kasvu näkyvät kuvassa 12 heikentyneenä taloudellisena huoltosuhteena.

Kuva 12. Taloudellinen huoltosuhde maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin 1988–2010. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Ero kaupunkien, kaupunkien läheisen maaseudun sekä harvaan asutun maaseudun välillä taloudellisessa huoltosuhteessa on merkittävä. Jotta taloudellinen huoltosuhde myös harvaan asutulla maaseudulla paranisi, sinne pitäisi kyetä luomaan uusia työpaikkoja. Alueet sijaitsevat niin kaukana keskuksista, että ne soveltuvat huonosti pendelöintiin. Uusien elinkeinojen nousu tarjoaa kuitenkin myös mahdollisuuksia. (Ponnikas ym. 2011: 20.) Riskinä on, että tapahtunut ja ennakoitu väestönkehitys sekä väestöllisellä ja taloudellisella huoltosuhteella mitattu ”kurjistumiskehitys” johtaa infrastruktuurin ja palvelutuotannon niin syvään rapautumiseen, että uusien elinkeinojen kehittäminen tulevaisuudessa vaikeutuu merkittävästi harvaan asutuilla alueilla.

Työvoiman poistumaennusteet

Väestön ikääntyminen vaikuttaa eri toimialoihin ja alueisiin eri tavoin. Vuoteen 2025 merkittävä haaste alueille on terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluiden uuden työvoiman riittävyyden turvaaminen, sillä tämä toimiala on maan suurin poistumatoimiala. Tämä lisää paineita ja odotuksia palvelujen tuottamiseen tehokkaammin uusilla ja innovatiivisilla tavoilla, paineita priorisoida koulutusta aloille, joille voi ennakoida akuuteinta työvoimapoistumaa ja -pulaa, sekä palveluinnovaatioiden ja -tuotannon kehittämiseen julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyönä. (Järvinen-Leveälahti 2009: 112–114.) Väestön ikärakenne luo merkittäviä ongelmia erityisesti harvaan asutuille muuttotappioalueille. Miten taataan näillä alueilla ikääntyvän väestön perusoikeuksiin kuuluvat hyvinvointipalvelut? (Ponnikas ym. 2011: 20.)

Toisaalta väestön ikääntyminen ja poistumat työelämästä ”vapauttavat” paljon hyvätuloisia ja hyväkuntoisia senioreita yhteiskunnalliseen toimintaan, kuluttajiksi ja jopa paluumuuttajiksi entisille kotiseuduilleen tai pitempiaikaiseen vuosittaiseen asumiseen omassa kakkosasunnossaan. (Ponnikas ym. 2011: 20–21.) Eläkeläisten asettuminen harvaan asutuille alueille voi luoda alueiden kannalta merkittäviäkin vastavirtoja trendikehitykseen. Tämä ei voi toteutua, jos maaseutualueiden infrastruktuuria ja palveluita ei saada säilytettyä sellaisessa kunnossa, että ympäristö mahdollistaa asumisen ja houkuttelee asumaan kyseisille seuduille.

Vanhuksille voidaan myös luoda asuinpaikkoja, joissa on lähellä luontoa hyvät palvelut ja turvallinen elinympäristö. Esimerkiksi syrjäinen ja pieni Ristijärven kunta Kainuussa on valinnut strategiseksi painopisteekseen senioriväestön houkuttelemisen kuntaan, senioriasumisen ja senioriliiketoiminnan. Kunnassa kehitetään kultaisen iän kohdetta, joka on senioreille suunnattu järven rannalla sijaitseva loma-asumisen, osavuotisen asumisen ja pysyvän asumisen alue (ks. <http://www.seniorpoli.fi/etusivu>).

2.3 Maahanmuuttajat maaseudulla

Ulkomaan kansalaisten määrä on kasvanut Suomessa voimakkaasti 1990-luvulta lähtien. Vuoden 2012 lopussa Suomessa asui 195 511 ulkomaan kansalaista eli 3,6

prosenttia väestöstä. Kaupunkimaisissa kunnissa ulkomaalaisväestön osuus oli 4,5 prosenttia, kun taas taajaan asutuissa (1,5 %) ja maaseutumaisissa (1,7 %) kunnissa väestöosuus oli pienempi. Maakunnallisesti tarkasteltuna suhteellisesti eniten ulkomaan kansalaisia asui Ahvenanmaalla (9,2 % väestöstä), Uudellamaalla (6,5 %) ja Pohjanmaalla (4,4 %). Vähiten ulkomaalaisia asui Etelä-Pohjanmaalla (1,4 %). (Tilastokeskus c.)

Vaikka määrällisesti ulkomaalaisten merkitys on huomattavin suurissa kaupungeissa, asuu ulkomaalaisia paljon myös yksittäisissä maaseutukunnissa. Miltei kaikissa Ahvenanmaan pienissä kunnissa asui vuonna 2012 huomattavan paljon (5–16 %) ulkomaan kansalaisia, Manner-Suomessa merkittävimmät maaseudun ulkomaalaispaikkakunnat olivat Korsnäs (9,5 %) ja Närpiö (8,7 %). Ulkomaalaisten merkitystä voi verrata näillä paikkakunnilla jo Helsingin (8,4 %) suhteelliseen osuuteen. Keskimääräistä enemmän ulkomaalaisia eli 4–8 prosenttia väestöstä asui vuonna 2012 seuraavissa kunnissa: Espoo, Honkajoki, Karkkila, Kaskinen, Kerava, Kirkkonummi, Kotka, Maalahti, Pietarsaari, Tampere, Turku, Uusikaarlepyy, Vaasa, Vantaa, Virolahti ja Vöyri. Maaseudun laajaa ulkomaalaisasutusta selittää joko paikkakunnalla sijaitseva vastaanottokeskus, laaja kasvihuonetuotanto tai itärajan läheisyys. (Tilastokeskus c.)

Vuonna 2012 Suomeen muutti ulkomailta yli 31 000 henkilöä, joista neljännes oli ulkomailta palanneita Suomen kansalaisia. Lähes puolet eli 47 prosenttia maahanmuuttajista päätyi pääkaupunkiseudulle ja muutenkin suuret kaupungit houkuttelivat ulkomaalaisia. Maassamme oli vuonna 2009 yhteensä 42 kuntaa, joiden kokonaismuutto oli maahanmuuttajien ansiosta positiivinen. Näihin kuntiin kuului niin kaupunkeja kuin maaseutukuntiaakin. (Tilastokeskus c; Kuntaliitto 2010.)

Ruralia-instituutin tutkimuksessa (Saartenoja ym. 2009) todetaan työperäisen maahanmuuton olevan Suomen maaseudun kannalta haastava. Yhtäältä työvoiman tarve on akuutti etenkin monilla teollisuuden aloilla mutta myös usein palvelualoilla. Samalla maahanmuuttajien keskittyminen kaupunkeihin tukee huonosti maaseudun työvoiman tarjontaa. Maahanmuuttajat työllistyvät useimmiten palvelualoille. Maaseudun ulkomaisesta työvoimasta suurin osa on venäläisiä ja virolaisia.

Maahanmuuttajat ovat tervetulleita maaseudulle

Puolet kansalaiskyselyyn (2013) vastanneista maaseudun asukkaista toivotti maahanmuuttajat tervetulleiksi maaseudulle. Kuitenkin neljä kymmenestä suhtautui asiaan kielteisesti. Miehet olivat maaseudulle kohdistuvaa maahanmuuttoa kohtaan hieman naisia varauksellisempia. Koulutustaso vaikutti maahanmuuton hyväksymiseen: mitä korkeampi koulutus oli, sitä helpommin maahanmuuttajat hyväksyttiin. Alueellisesti tarkasteltuna maahanmuutolle suopeimmat vastaajat asuivat ydinmaaseudulla ja saaristokunnissa. Myös harvaan asutulla maaseudulla asiaan suhtauduttiin myönteisesti. Kriittisintä suhtautuminen oli kaupunkien läheisellä maaseudulla.

Maaseudulle kaivataan väestön vähenemisen takia lisää uusia asukkaita. Myönteinen suhtautuminen oli vahvistunut vuodesta 2003 kolmellatoista prosenttiyksiköllä

ja nyt jo 94 prosenttia asukkaista toivotti uudet asukkaat tervetulleiksi. Seuraavan viiden vuoden aikana 16 prosenttia maaseudun asukkaista uskoi paikkakuntansa houkuttelevan asukkaiksi maahanmuuttajia. Ydinmaaseudun vastaajista runsas neljäsosa uskoi asuinkuntansa kiinnostavan maahanmuuttajia.

Maaseudun asukkaiden negatiiviset arviot oman paikkakuntansa tulevasta väestön kehityksestä, asukkaiden myönteinen asenne maahanmuuttoa kohtaan sekä usko siihen, että oma paikkakunta pystyy houkuttelemaan maahanmuuttajia, kertoo siitä, että maaseudun asukkaat kokevat maahanmuuttajat merkittävänä tulevaisuuden voimavarana. Monilla maaseutualueilla väestön kehitystä on vaikea saada kestäväälle pohjalle ilman maahanmuuttajia.

"Jos pärjää karhujen kanssa pärjää suomalaistenkin kanssa" – maahanmuuttaja osana maaseutuyhteisöä

Kuva 13. Sabrina Logeais, luontomatkailuyrittäjä.

Keski-Ranskan Limogesista kotoisin oleva luontomatkailuyrittäjä Sabrina Logeais on kotiutunut Kainuun itärajalles, Kuhmoon. Hän perusti Taiga Spirit -yrityksensä vuonna 2006 Lentiiran kylän vanhalle terveystalolle, jonka kunnostamiseen hän sai Leader-tukea. Yritys tarjoaa räättäilyä erä- ja luonto-opaspalveluja ja luontotarkkailua sekä aamiaismajoitusta kotimaisille ja ulkomaisille asiakkaille.

Lapsuuden koti sijaitsi Ranskan maaseudulla. Lukion jälkeen Logeais opiskeli kotimaassaan erä- ja luonto-oppaaksi. Kanadassa toteutettu harjoittelu sytytti kipinän lähteä ulkomaille. EU:n nuorten vapaaehtoisohjelman kautta hän päätyi Suomeen, Metsäkartanon nuorisokeskukseen 21-vuotiaana vuonna 1998. Seuraavana vuonna hän suoritti Kurun metsäoppilaitoksessa erä- ja luonto-oppaan kansainvälisen tutkinnon. Vuonna 2001 hän muutti Kainuuseen, Kuhmon seudulle. Itärajan erämaaluonto villieläimien veti häntä puoleensa. *"Olen aina ollut kiinnostunut kulttuurista ja luonnosta sekä siitä, miten ihmiset elävät yhteydessä luontoon"*, hän toteaa.

Kuva 14. Logeais ja hänen asiakkaitaan kainuulaisessa erämaassa.

Maaseutua hän pitää ihanteellisena asuinpaikkana luontomatkailuyrittäjälle. Mahdollisuudet eri toimintoihin, retkeilyyn metsissä, eläinten tarkkailuun ja esimerkiksi järvireittien hyödyntämiseen ovat lähellä. Logeais painottaa maaseudun vapautta, rauhallisuutta ja turvallisuutta sekä harvaa asutusta. Hän kokee myös, että maalla ihminen määrittää oman itsensä, ei vain ulkoisen olemuksensa perusteella. Hän arvostaa suomalaisten luonnonläheistä elämäntapaa. Maaseudun asukkaat ovat tottuneet pitkiin matkoihin. Valokuitua hän pitää hyvänä

asiana asioimisen ja yritystoiminnan kannalta. Hän kokee tärkeäksi sen, että maaseudulla varmistetaan kaavoituksella luonnontilassa säilytettävät yhtenäiset, rakentamattomat alueet.

Maaseudulla asumisen huonona puolena hän pitää peruspalvelujen karkaamista kauas. Osa palveluista on jo siirtynyt sähköiseen muotoon, mutta kaikilla ei ole mahdollisuutta internetin käyttöön. Hän ehdottaa otettavaksi käyttöön erilaisia tapoja järjestää palveluja, esimerkiksi säännöllistä terveyspalvelujen tuontia syrjäseutujen kyläkeskusten toimipisteisiin. Auto on syrjäseudulla asuvalle välttämätön, sillä esimerkiksi Lentiirasta on Kuhmon keskusta 42 kilometriä.

Alun perin hänen ei ollut tarkoitus jäädä Suomeen. Asiat ovat kuitenkin sujuneet odotettua paremmin ja Logeais kokee olevansa onnekas saadessaan tehdä mieleistään työtä. Hänen mukaansa maahanmuuttajalla on oltava motivaatiota maalle muuttoon sekä aktiivisuutta ja kielitaitoa pärjätäkseen ja viihtyäkseen maaseudulla. Paljon on itsestä ja omasta asenteesta kiinni. Hän on kohdannut hyvin vähän ulkomaalaisiin liittyviä ennakkoluuloja.

Kuva 15. Lentiiran entinen terveystalo – yrittäjän koti ja yrityksen toimipäihke.

Suomen ja Ranskan kulttuurien ja tapojen välillä on eroja, vaikka ihmisissä ei eroja juuri ole. Hän kertoo, että ranskalaiset suhtautuvat luontoon varauksella ja luonnossa liikkumista pidetään jopa vaarallisena. Suomalaisille taas luonnossa liikkuminen on luontevaa.

Ranskan sukulaisiaan hän tapaa vuosittain Limogesissa tai Suomessa. Aluksi suvun oli vaikeaa hyväksyä hänen muuttoaan Suomeen ja suomalaistumistaan, mutta nyt he ovat jo tottuneet asiaan. Kielen oppimista Logeais pitää maahanmuuttajalle hyvin tärkeänä: *"Sen kautta oppii ymmärtämään maan kulttuuria, pystyy keskustele-*

maan ihmisten kanssa ja ylipäätään on mahdollista integroitua." Suomen kielen puhuminen sujuu häneltä hyvin, mutta virheetön kirjoittaminen ja kielipöin hallinta ovat vielä työn alla. Kansalaisopistossa, Vartiuksen puupöirissä Logeais rakensi itselleen sohan lisäksi muitakin huonekaluja ja oppi samalla puhumaan suomen kieltä sanakirjan avulla. Puutöiden lisäksi hänen harrastuksensa, eläinten tarkkailu, valokuvaus ja luonnonantimien keräily, liittyvät luontoon. Ystävien saaminen sekä naapureihin ja työkavereihin tutustuminen ei ole ollut vaikeaa. Kylälaisten auttavaisuus on yllättänyt hänet. Maahanmuuttajana Logeais korostaa asenteen ja rohkeuden merkitystä: *"Jos en pelkää karhuja, miksi pelkäisin suomalaisia?"*

Kuvat: Sabrina Logeais, kuva-arkisto

2.4 Suomalainen maaseutu eurooppalaisessa vertailussa

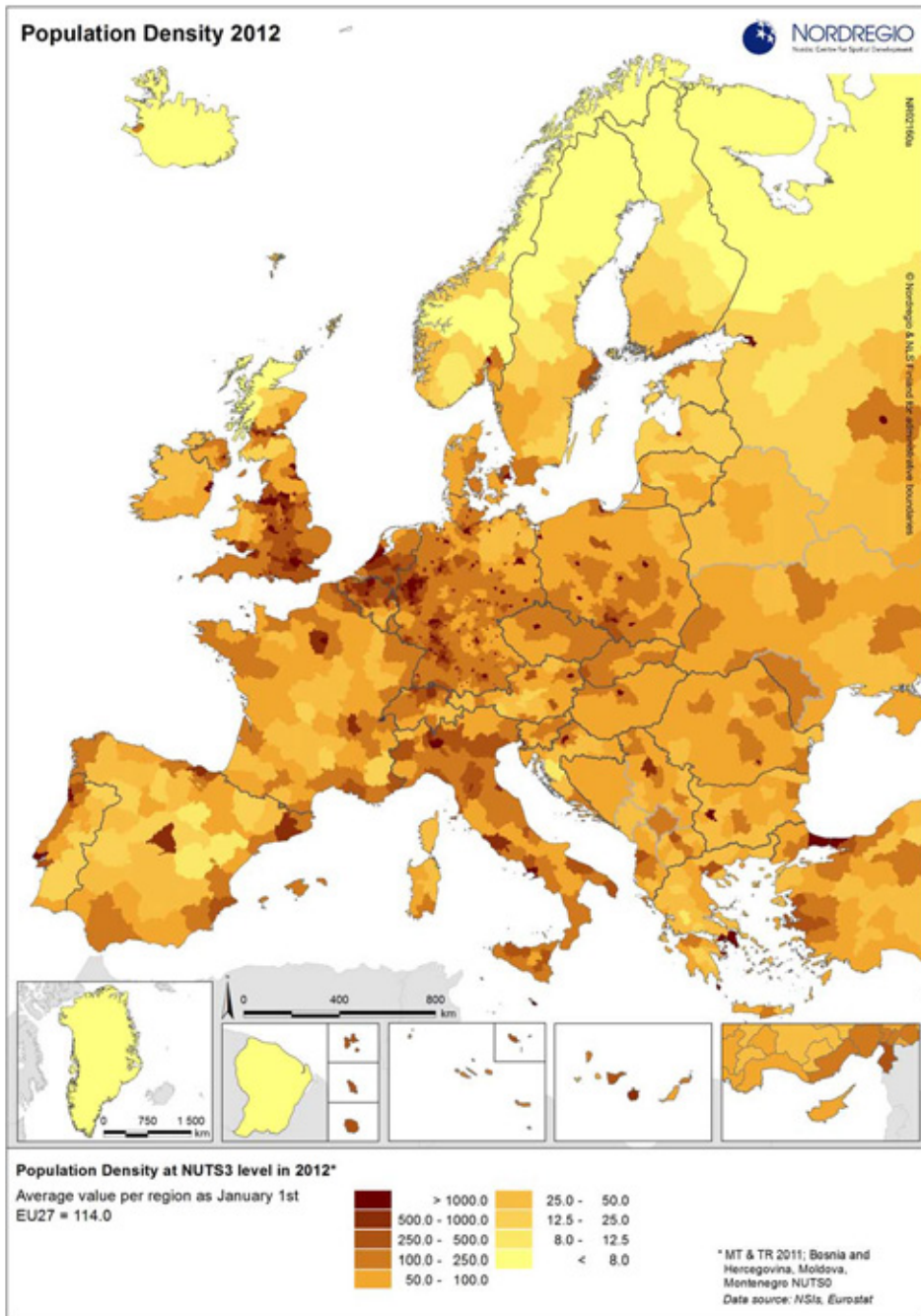
Harva asutus, pitkät etäisyydet ja (kaupunki)keskusten vähäisyys ovat merkinneet sitä, että Suomi on edelleen poikkeuksellisen maaseutumainen verrattuna suureen osaan muita kehittyneitä maita. OECD:n alueluokittelun perusteella Suomi sijoittuu joidenkin vuosien takaisessa vertailussa viiden OECD:n maaseutumaisimman maan joukkoon niin maaseutumaisen alueen pinta-alaosuuden, maaseutuväestön

osuuden kuin maaseutualueiden tuottaman bruttokansantuoteosuudenkin perusteella. (OECD 2008: 33–34; lisätietoa OECD:n alueluokittelusta: OECD 2010.)

Suomi, Ruotsi, Norja ja Islanti erottuvat metsäisinä ja poikkeuksellisen harvan asutuksen maina (kuva 16). Suomea leimaa muihin Euroopan maihin nähden alhainen väestötiheys, korkea maaseutumaisten alueiden osuus ja pitkät etäisyydet keskimääräistä pienempien kaupunkien välillä. Poikkeuksellista Suomessa on moniin muihin harvaan asuttuihin maihin verrattuna se, että lähes koko maa on asuttu. Eurooppalaisessa vertailussa Suomi erottuu maana, jonka eteläisessä osassa on pieni kaupunkimaisen asutuksen vyöhyke ja vain yksi ”eurooppalaisen kokoluokan” kaupunkikeskus, pääkaupunkiseutu. (Niemi & Ahlstedt 2013: 85.)

Eurostatin (2012; 2013) kaupunki-maaseutu -luokittelussa miltei koko Suomi luetaan kuuluvaksi kolmiluokkaisen jaottelun maaseutumaisimpaan alueeseen. Kaupunkimaisimpaan alueeseen luetaan ainoastaan pääkaupunkiseutu. Kaupunki- ja maaseutualueiden väliluokkaan kuuluvia alueita löytyy Hämeestä, Varsinais-Suomesta, Pirkanmaalta ja Kaakkois-Suomesta. Maaseutumaisuus ei ole pohjoismainen tai suomalainen erikoisuus. Maaseutumaista aluetta (kolmiasteisen luokittelun keskimmäistä luokkaa) on valtaosa Euroopan maapinta-alasta. EU:n NUTS 3 -tilastoalueiden mukaan tarkasteltuna unionin kaupunkivaltaiset alueet sijoittuvat Keski-Eurooppaan, erityisesti Englantiin ja Pohjois-Italiaan. Maaseutuvaltaiset alueet hallitsevat Euroopan reuna-alueita.

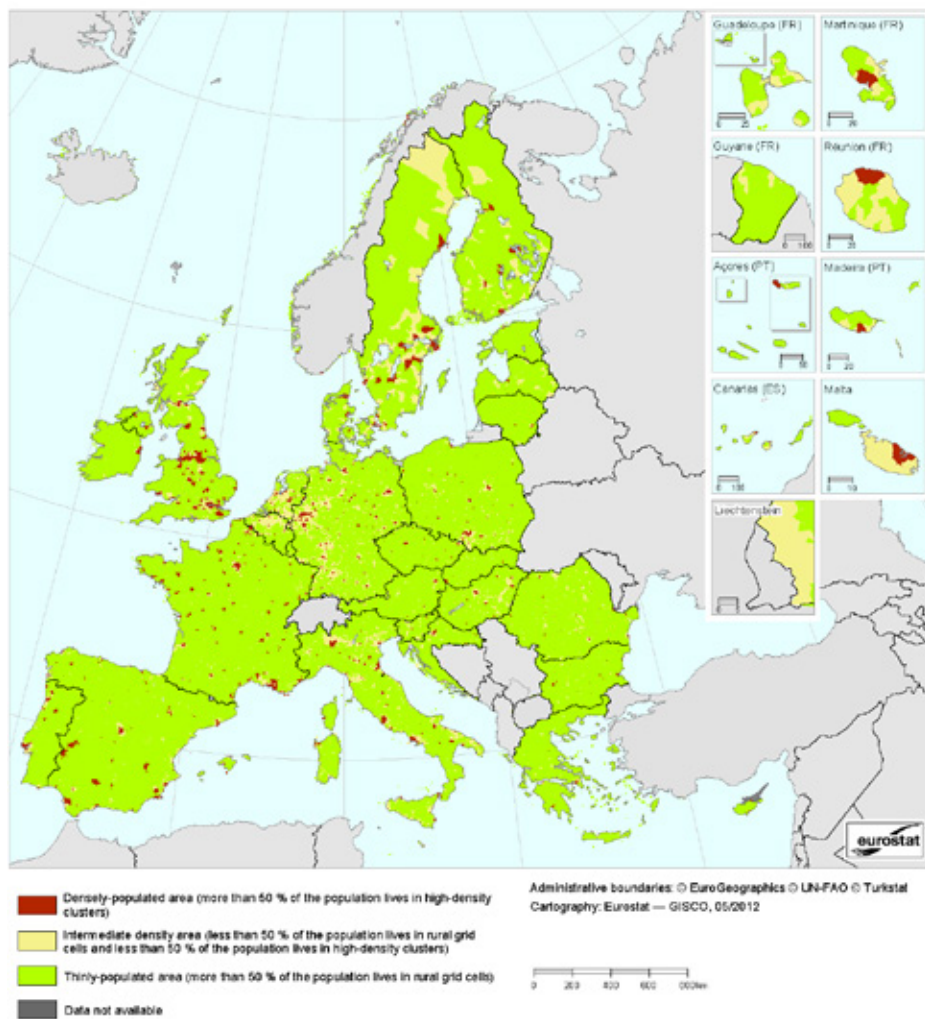
Kuva 16. Väestötiheys Euroopassa vuonna 2012. (Nordregio 2013)

Euroopan komission uudistettu versio Euroopan alueiden kaupungistumisasteesta hyödyntää alueluokittelun pääkriteerinä neliökilometrin ruututietoja LAU-2 -alueyksikkötason (Suomessa kuntataso) tietojen sijaan (Eurostat 2013). Tämä parantaa

luokittelun täsmällisyyttä sekä vertailtavuutta maiden välillä. EU-27 -maissa neliökilometrin ruututietojen perusteella laskettujen tiheästi asuttujen (densely populated) LAU-2 -alueiden osuus on 7,2 prosenttia, harvaan asuttujen (thinly populated) alueiden osuus 78,7 prosenttia ja näiden alueluokkien välissä olevien alueiden osuus 14,1 prosenttia. Vastaavat osuudet Suomessa ovat samaisessa järjestyksessä 3,0, 82,4 ja 14,6 prosenttia. Suomen LAU-2 -alueet ovat EU:n keskiarvoon verrattuna useammin harvemmin asuttuja ja maaseutumaisempia. Kaikkiaan valtaosa EU:n LAU-2 -alueyksiköistä on tämän mittarin perusteella harvaan asuttuja (kuva 17).

Kuva 17. Alueiden kaupungistumisaste LAU-2 -alueyksikkötasolla. (Eurostat 2012)

(*) The degree of urbanisation is based on the share of population living in a specific type of cluster (contiguous grid cells of 1 km²).

Source: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS

Maaseutualueiden väestön väheneminen ei välttämättä ilmene väestön tyhjenemisenä, vaan asutuksen ohenemisena eli tietyillä alueilla väestötiheyden alenemisena, joka on aluepolitiikan haasteiden kannalta aivan eri asia kuin alueiden täysi autioituminen. Harva asutus on selkeästi pohjoismainen ominaisuus.

Aluekehityksen valtavirta-ajattelussa etenkin EU:ssa mutta myös kansallisesti korostuu se näkökulma, että kaupungit ovat aluekehityksen ensisijaisia moottoreita. Monin paikoin Suomessa korostuva harva asutus pakottaa kuitenkin ottamaan huomioon myös muita näkökulmia. Kun kaupungit ovat pieniä ja etäällä toisistaan ja kaupunkien väliset maaseutualueet laajoja, kaupunkien aktiviteetit eivät välttämättä riitä koko alueen ajuriksi.

2.5 Asutus ja väestö maaseutualueilla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Pysyvä asutus on alueellisesti keskittynyt ja aluerakenne tiivistynyt. Samanlaisesti vapaa-ajan asutus on laajentunut pinta-alaltaan.
- Maaseutualueiden kehitys on ollut moninaista. Muuttoliike ei ole suuntautunut pelkästään maaseutualueilta kaupunkeihin tai kaupunkialueilta maaseudulle, vaan myös maaseutualueiden sisällä on muutettu. Harvaan asuttu maaseutu on menettänyt väestöä dramaattisesti. Myös ydinmaaseudun väestömäärä on vähentynyt, mutta maaseudun paikalliskeskusten väestömäärä on kutakuinkin säilynyt, ainoastaan hienoisesti vähentyen. Kaupunkien läheisellä maaseudulla väestö on kasvanut koko 2000-luvun.
- Kaupunkien yhdyskuntarakenne on hajautunut, mutta viime vuosina yhdyskuntarakenne kaupunkialueilla on alkanut tiivistyä aiemmin hajautuneen yhdyskuntarakenteen sisällä. Maaseutualueet ovat taajamoituneet.
- Suurin osa maahanmuuttajista jää kaupunkeihin. Kuitenkin myös yksittäisissä maaseutukunnissa maahanmuuttajien suhteellinen osuus on korkea, mitä selittää näiden paikkakuntien erityispiirteet, kuten paikkakunnalla sijaitseva vastaanottokeskus, paikkakunnan laaja kasvihuonetuotanto tai itärajan läheisyys.

Tulevaisuuskuvia

- Suomessa on säilynyt eurooppalaisessa vertailussa harva, mutta miltei kaikkialle ulottuva asutus sekä maaseutumaisuus. Pysyvän asutuksen peitto on kuitenkin ohentunut ja hävinnyt joiltain syrjäisen maaseudun alueilta.
- Maaseudun paikalliskeskukset toimivat monikeskuksisen aluerakenteen solmukohtina sekä yksityisten ja julkisten palvelujen tarjonnan paikkoina. Ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu ovat tärkeitä luonnonvarojen aineelliseen ja aineettomaan hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen toimialueita. Kaupungin läheinen maaseutu on säilynyt alueena, jossa korostuu

vuorovaikutus kaupunkialueiden kanssa: asuinpaikkojen, työpaikkojen ja yritysten keskittyminä. Keskuksia alhaisemmat kustannukset, mutta kuitenkin hyvä sijainti ovat houkutelleet yrityksiä kaupunkien läheiselle maaseudulle.

- Julkista liikennettä kehitetään erityisesti kaupunkien läheisellä maaseudulla, josta pendelöidään keskuksissa töissä. Maaseutualueet ovat muuttuneet entistä enemmän "asumisen maaseudeksi" eli suurin osa maaseudulla asuvista käy muualla töissä. Erityisesti kaupunkien kehysalueilla ja muilla kaupunkien lähellä sijaitsevilla maaseutualueilla tämä kehitys korostuu.
- Muuttoliikkeen ohella luonnollinen väestönkehitys tukee kaupungistumista kaupunkien edullisen ikärakenteen johdosta. Muuttoliike maaseudulta on tasaantunut, kun nuorten ikäluokkien määrä on vähentynyt. Lisäksi jonkin verran tapahtuu eläkeikäisten tai eläkeiän kynnyksellä olevien ikäluokkien poismuuttoa kasvukeskuksista pienemmille kaupunkiseuduille tai maaseutualueille. Toisaalta maaseutualueiden sisällä ikäihmisiä on muuttanut taajamiin, jonne on rakennettu ikäihmisille uusia kiinteistöjä.
- Maahanmuuton ansiosta monille maaseutualueille on saatu lisää asukkaita ja työvoimaa sekä yrittäjiä että työntekijöiksi. Samalla näiden alueiden väestöllinen huoltosuhde on muuttunut kestävämmäksi.
- Ikääntyneiden määrän kasvu luo kysyntää ja uusia liiketoimintamahdollisuuksia maaseudulle. Iäkkäiden asumisen vaihtoehdot ovat monipuolistuneet ja yhteisöllisen asumisen suosio kasvanut. Maaseudulle on perustettu yhteisöllisiä maatiloja ja "seniorikylä".
- Maaseutualueiden maankäytön erityisyys eli rakentamattoman metsä- ja suo- ja maanviljelysmaan maankäytön päämäärät korostuvat. Kestävän kehityksen ja ilmastonmuutoksen mukanaan tuomien kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi hajautettu bioenergian tuotanto ja muu biotalous entisestään korostuvat. Tämän tuotannon vaatimat raaka-aineet ovat maaseutualueilla. Maankäytön ohjaukselta ja infrastruktuurin rakentamiselta vaaditaan paljon, jotta maaseutualueiden Suomen kansantalouden kannalta elintärkeät resurssit saadaan hyödynnettyä.
- Maaseudun rooli (kaupunkilaisten) vapaa-ajan asumisessa ja virkistämisen kohteena on edelleen merkittävä. Maaseutu-kaupunki -vuorovaikutuksen merkitys on kasvanut ja alueiden väliset vastakkainasettelut vähentyneet. Kaupunki- ja maaseutualueille on Suomen kehityskertomuksessa omat merkittävät roolinsa ja hyvin monisäikeiset ja entisestään moninaistuvat riippuvuussuhteensa. Erityisesti kansalliseen ja kansainväliseen raaka-aineiden, tuotteiden ja palvelujen kysyntään ja tarjontaan liittyvien trendien ja hiljaisten signaalien tunnistaminen luo selviämisen ja kestäväen hyvinvoinnin eväät niin kaupunki- kuin maaseutualueillekin.
- 2010-luvun kuntaliitokset synnyttivät maaseutukaupunkeja, joiden kehittämisessä ja hallinnassa korostuvat maaseutu- ja kaupunkialueiden välinen vuorovaikutus. Maaseutu- ja kaupunkialueiden kategorinen rajaaminen

kehittämistoiminnan kohteina on havaittu epätarkoituksenmukaiseksi ja sitä on vähennetty ohjelmallisissa linjauksissa. Ensisijaisesti kehittämistoiminnan kohteina ovat toiminnot, jotka voivat sijaita joko maaseutu- tai kaupunkialueilla.

- Maaseutualueiden ympäröivät kaupunkimaiset matkailukeskukset ovat entistään vahvistuneet, monipuolistuneet ja kyenneet luomaan alueilleen ympärivuotista kysyntää ja toimintaa. Niissä myös asuu ja elää pitkiäkin aikoja erikäistä väestöä, myös vanhuksia. Matkailukeskuksissa on tarjolla palveluja hyvin monipuolisesti, mistä hyötyvät myös paikalliset maaseudun asukkaat.
- Osa matkailukeskusten ja luonnonvara-alan, kuten kaivosteollisuuden, työvoimasta on kaukaa tulevia kausi- tai keikkatyöläisiä, mutta enenevässä määrin myös matkailukeskuksia sekä teollisia toimipaikkoja ympäröivillä maaseutualueilla pysyvästi asuvia työntekijöitä.

3 Asuminen ja palvelut maaseudulla

Suomen maaseutualueilla on siirrytty agraarimaaseudusta asumisen maaseutuun, mitä kuvastaa maatalouden merkityksen pieneneminen maaseudun elinkeinona sekä se, että merkittävä osa maaseudun asukkaista käy alueensa ulkopuolella töissä. Työmatkoihin liittyy usein myös palvelujen hankkiminen: jos käydään haja-asutusalueelta töissä kaupungissa tai kuntakeskuksessa, voidaan tehdä arjen ostokset samalla matkalla (Lehtola ym. 2012: 31). Asumisen maaseudun ilmiöön liittyy myös se, että entistä suurempi osa maaseutualueilla olevista on vapaa-ajan asukkaita. Asumisessa korostuu monipaikkaisuus: pysyvä asunto voi olla kaupungissa, mutta toinen asunto, vapaa-ajan asunto, maaseudulla tai toisinpäin. Kakkosasunnossa oleskellaan yhä pitempiä aikoja ja yhä useammin. Myös työnteossa ja vapaa-ajan toiminnoissa monipaikkaisuus näkyy: työtä tehdään monessa eri paikassa, samoin vapaa-aikaa käytetään työnteeseen. Maaseutu määrittyy asumisen ja toiminnan tilana. (Ponnikas ym. 2011: 25.) Monipaikkaisuusilmiö lieventää myös asumisen ja alueiden käytön jakoa vapaa-ajan asumiseen ja pysyvään asumiseen. Vaikka vapaa-ajan asunnot ovat alun perin loma-asunnoiksi rakennettuja kiinteistöjä, niiden käyttö on monipuolistunut ja muodostunut aiempaa ympärivuotisemmaksi.

3.1 Palvelut ja niiden saavutettavuus

Yhteiskunnan palvelut voidaan jakaa monella tavalla. Palvelujen saavutettavuuden näkökulmasta palvelut voidaan jakaa eri etäisyysvyöhykkeille kodista – tällöin palveluvyöhykkeitä ovat koti, lähiympäristö, lähipalvelut, seudulliset palvelut ja laajan väestöpohjan palvelut (Rantanen ym. 2012: 14). Toinen mahdollinen on jako lakisääteisiin peruspalveluihin ja vapaa-ajanpalveluihin. Myös palvelujen tuottaja on merkittävä palveluja tyypittelevä tekijä. Tällöin puhutaan tavallisesti julkisista ja yksityisistä palveluista. Perinteisesti julkiset palvelut ovat olleet verovaroin rahoitettuja ja yksityiset palvelut kuluttajien ostamia ja rahoittamia. Entistä enemmän yksityisen ja kolmannen sektorin tuottamia palveluja käytetään myös julkisina verovaroin rahoitettavina palveluina, jotka hankitaan kilpailutuksella. (Ponnikas ym. 2011: 25.)

Saavutettavuus kertoo palvelujen tavoitettavuudesta fyysisenä etäisyytenä tai sähköisesti esim. puhelinta tai tietoverkkoja käyttäen. Tavoitettavuuteen vaikuttavat taloudelliset mahdollisuudet hyödyntää palveluja, jolloin puhutaan palvelujen taloudellisesta saavutettavuudesta. Ihmisten arviot saavutettavuudesta ovat tietysti yksilöllisiä, tällöin puhutaan koetusta saavutettavuudesta. (Ponnikas ym. 2011: 25.) Palvelujen saavutettavuus voi vaihdella myös elämäntilanteen mukaan sekä kausittaisesti: esimerkiksi joukkoliikenteen taso heikkenee monin paikoin kouluvuoden ulkopuolella. Sitä vastoin vapaa-ajan asunnot ovat käytössä pääasiassa kesäaikaan,

jolloin tiettyjä palveluja voi olla paremmin tarjolla kuin muulloin. Saavutettavuutta voidaan mitata myös sosiaalisesti tasa-arvoisena ja nykyisin yhä enemmän myös ekologisesti ja taloudellisesti kestäväenä saavutettavuutena. (Rantanen ym. 2012: 15.)

Tässä luvussa käsitellään maaseudun palvelukysymyksiä ja palvelujen saavutettavuutta analysoimalla kehitystä eri maaseutualueilla.

Valtion paikallishallinnon palvelut

Valtion budjettitalouden piiriin kuuluvien paikallishallinnon viranomaisten eli poliisilaitosten, työ- ja elinkeinotoimistojen, verotoimistojen, maistraattien, ulosottovirastojen, syyttäjänvirastojen, oikeusaputoimistojen ja maanmittaustoimistojen toimialueet ovat laajentuneet merkittävästi 2000-luvun aikana. Organisaatiomuutosten tuloksena valtion paikallishallinnon virastojen määrä on vähentynyt 2000-luvulla reilusti yli puolella. Samalla myös erilaisten sivutoimipaikkojen ja palvelupisteiden määrä on vähentynyt huomattavasti. (Valtiovarainministeriö 2010: 3-4, 21-23; Valtiovarainministeriö 2012a.)

Vastaavalla tavalla väheni pääosin valtion rahoittaman Kelan toimipaikkojen määrä: kun vuoden 2001 lopussa toimistoja oli 333, oli niitä vuoden 2012 lopussa enää 216 (Kela 2002: 3; Kela 2013: 20). Kelan omaa palveluverkkoa ovat pyrkineet korvaamaan ja tukemaan viranomaisten yhteiset palvelupisteet. Yhteispalveluhankkeita/-pisteitä – jossa Kela on toiminnallisesti mukana – oli vuoden 2012 lopussa 34 enemmän kuin vuoden 2001 lopussa (Kela 2002: 3; Kela 2013: 20). Yhteispalvelulla pyritään turvaamaan kohtuullinen asiointimatka palveluihin. Kelan kanssa yhteispalvelusopimuksen tehneitä palvelupisteitä oli vuoden 2012 lopussa 157. (Kela 2013: 20.)

Julkisen palveluverkon turvaamiseksi on Suomeen pyritty vuodesta 1993 lähtien luomaan yhteispalvelupisteiden verkkoa. Valtiovarainministeriö käynnisti tammi-kuussa 2012 toukokuun 2013 loppuun kestävä julkisen hallinnon asiakaspalvelun kehittämishankkeen (Asiakaspalvelu2014 -hanke). Hankkeen avulla tavoiteltiin koko maahan kuntatasolle kattavaa yhteispalvelupisteiden verkkoa. Asiakaspalvelupisteiden tulisi myös sijaita kohtuullisella etäisyydellä asukkaista. (Valtiovarainministeriö 2013: 19.)

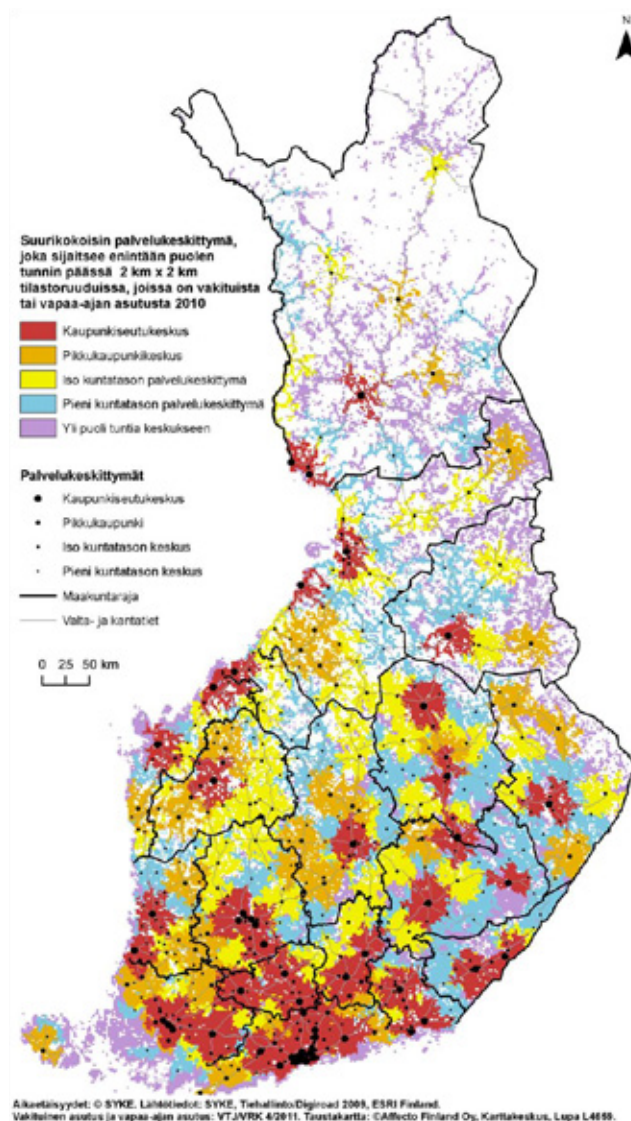
Maaseudun kuntatason palvelukeskittymien saavutettavuus

Yksittäisten palvelujen sijaan saavutettavuutta on usein mielekästä tarkastella suhteessa palvelukeskittymiin, joissa on saatavilla monia arjen peruspalveluja, niin julkisia kuin yksityisiä. Tällaisia palvelukeskittymiä ovat maaseudulla etenkin kirkonkylät ja kuntakeskukset sekä kunnanosakeskukset, jotka saattavat olla vanhoja kuntakeskuksia. Kaupunkialueilla palvelukeskittymiä ovat keskustat, alakeskukset ja lähiökeskukset. Osalle maaseutualueista myös kaupungin keskusta tai alakeskus voi olla lähin palvelukeskittymä. (Rehunen & Vesala 2012: 54.)

Rehunen & Vesala (2012: 54) ovat käyttäneet palvelukeskittymien luokittelussa muuttujina palvelujen määrää, keskustatoimintojen ja vähittäiskaupan työpaikkamäärää, kuntaan kohdistuvaa asiointimäärää ja taajaman asukasmäärää. Tarkastelun

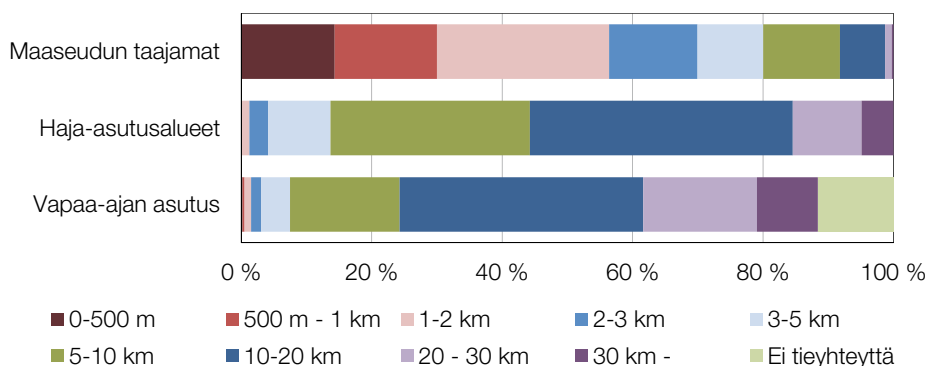
kohteena ovat olleet arjessa yleisimmin käytetyt palvelut. Kaupunkikeskuksesta on saatavilla kaikki tarkastellut palvelut. Pikkukaupunkikeskuksia ovat varsinaisten kaupunkiseutujen keskuksia pienemmät keskuksat, joissa on merkittävästi keskus-tatoimintoja ja kaupan työpaikkoja ja joihin kohdistuu laajaa asiointia. Iso kuntatason palvelukeskittymä tarjoaa monipuolisia, etenkin kaupan palveluja, lähinnä oman kun-nan alueelle. Pienessä kuntatason palvelukeskittymässä on yleisesti käytettyjä palve-luja, mutta osa suurten palvelukeskittymien palveluista puuttuu.

Kuva 18. Suurin palvelukeskittymä, joka sijaitsee enintään puolen tunnin ajo-matkan päässä. Tarkastelu on tehty 2 km x 2 km tilastoruuduittain, joissa oli vakituista tai vapaa-ajan asutusta vuonna 2010. (Rehunen & Vesala 2012: 69)

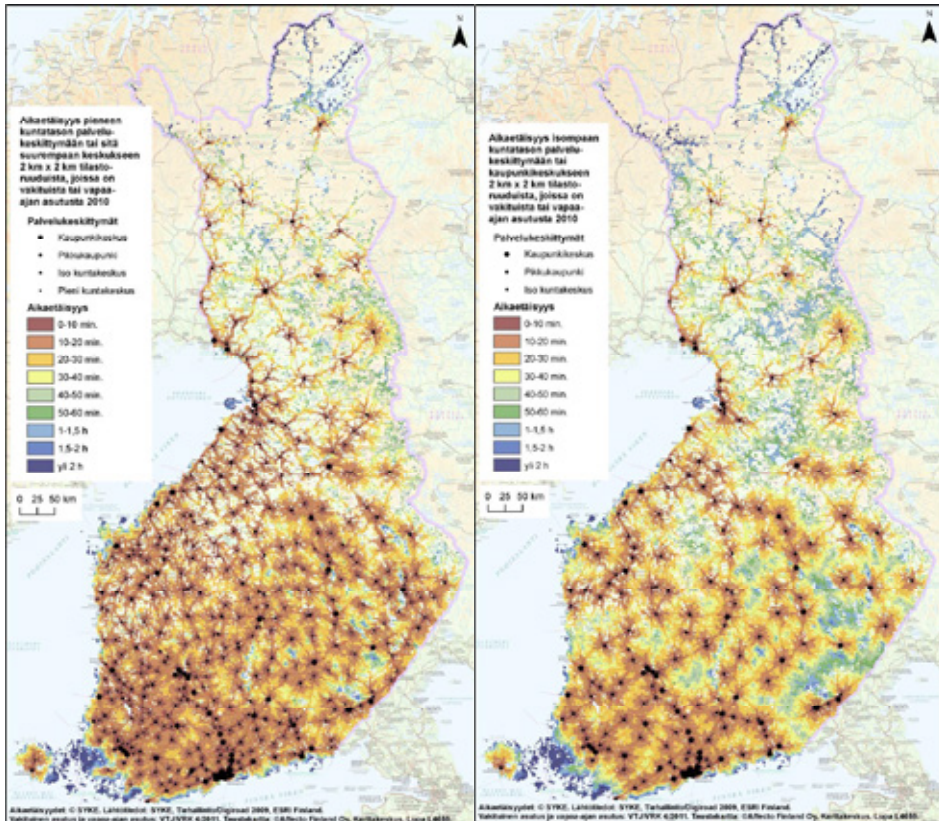
Pikkukaupunkikeskuksia on maaseudulla 36, isoja kuntatason palvelukeskittymiä 83 ja pieniä kuntatason palvelukeskittymiä 224. Kuntatason palvelukeskittymät muodostavat maaseudun palvelurakenteen keskeisen rungon. Isoja kylä- tai asuinaluekeskuksia on maaseudulla 163 ja pieniä 537 kappaletta. (Rehunen & Vesala 2012: 59.) Maaseudun vakituisten asukkaiden keskimääräinen etäisyys pieneen kuntatason palvelukeskittymään tai sitä suurempaan keskukseen oli vuonna 2010 noin 7,1 kilometriä (kuva 18). Maaseudun taajamissa tämä etäisyys oli noin 3,4 kilometriä ja haja-asutusalueella noin 13,3 kilometriä. Vapaa-ajan asutus sijoittui maaseudun vakituista haja-asutusta pitemmän matkan päähän kuntatason palvelukeskittymistä, sillä keskimääräinen etäisyys vapaa-ajan asunnoilta kuntatason palvelukeskittymään oli 17 kilometriä ja 21 prosentissa vapaa-ajan asunnoista etäisyys oli yli 30 kilometriä (kuva 19).

Kuva 19. Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asutuksen etäisyys tietä pitkin lähimpään pieneen kuntatason palvelukeskittymään tai sitä suurempaan keskukseen. (Rehunen & Vesala 2012: 61)

Palvelukeskittymien saavutettavuus on maaseudun vakituisten asukkaiden keskuudessa parhainta Uudenmaan ja Satakunnan maakunnissa. Pisimmät matkat ovat yleisimpiä Lapissa ja Kainuussa sekä Pohjois-Savon ja Pohjanmaan maakunnissa (Rehunen & Vesala 2012: 62; kuva 20).

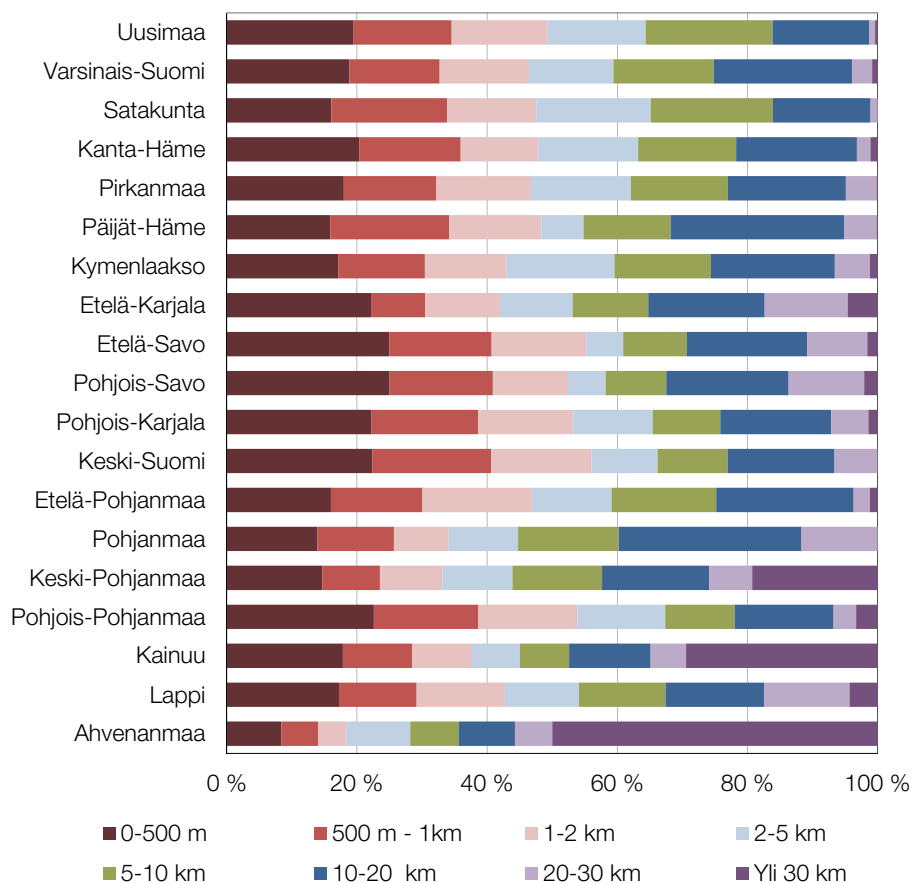
Kuva 20. Aikaetäisyys autolla tietä pitkin lähimpään pieneen kuntatason palvelukeskittymään tai sitä suurempaan keskukseen (vasemmalla) ja isompaan kuntatason palvelukeskittymään tai sitä suurempaan keskukseen (oikealla) 2 km x 2 km tilastoruuduista, joissa oli vakituista tai vapaa-ajan asutusta vuonna 2010. (Rehunen & Vesala 2012: 67)

Vanhuksille kuntakeskuksen palvelujen läheisyys on tärkeämpää kuin työikäiselle väestölle, koska mahdollisuudet itsenäiseen liikkumiseen usein heikkenevät ikään-tymisen myötä. Maaseudun yli 75-vuotiaista asukkaista yli puolet asui vuonna 2010 pidemmän kuin kahden kilometrin matkan päässä lähimmästä palvelukeskittymästä (kuva 21). Yli kymmenen kilometrin päässä palvelukeskittymästä asuvien osuudet olivat suurimmat Ahvenanmaalla, Kainuussa ja Keski-Pohjanmaalla.

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana maaseudun asutus on siirtynyt lähemmäs kuntatason palvelukeskittymiä ja kaukana näistä asuvien määrä on vähentynyt. Keskimääräinen etäisyys lähimpään pieneen kuntatason palvelukeskittymään on lyhentynyt noin 400 metrillä 7,5 kilometristä 7,1 kilometriin.

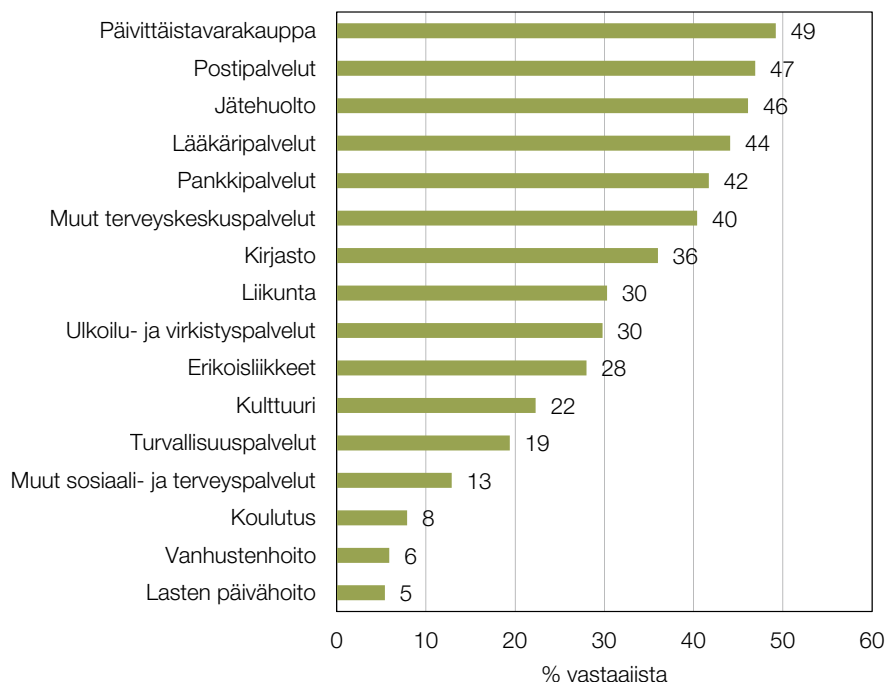
Kuva 21. Yli 75-vuotiaiden maaseudun asukkaiden etäisyys pieneen kuntatason palvelukeskittymään tai sitä suurempaan keskukseen. (Rehunen & Vesala 2012: 62)

Siihen keskukseen, jossa kansalaiskyselyn (2013) vastaajat asioivat useimmiten, heillä oli keskimäärin 11 kilometriä matkaa. Yleisin kulkuväline päivittäiseen asiointiin oli auto 71 prosentilla vastaajista. Toiseksi yleisimmin asiointimatkat tehtiin polkupyörällä tai kävellen. Eri kulkuvälineiden yhdistelmiä käytti osa vastaajista.

Kansalaiskyselyssä tiedusteltiin, mitä oman paikkakunnan palveluja vastaajat käyttävät ja millaisia kokemuksia heillä on käyttämistään palveluista. Lähes puolet vastaajista käytti päivittäistavarakaupan, postin ja jätehuollon palveluja omalla paikkakunnallaan (kuva 22). Myös lääkäri- ja muut terveyskeskuspalvelut sekä pankkipalvelut ja kirjasto olivat paljon käytettyjä. Lasten päivähoido, vanhustenhoito ja koulutuspalvelut taas olivat vähiten käytettyjä palveluja.

Kuva 22. Mitä oman paikkakuntanne palveluja käytätte? (Kansalaiskysely 2013, N 32–294)

Koulujen ja terveyskeskusten saavutettavuus

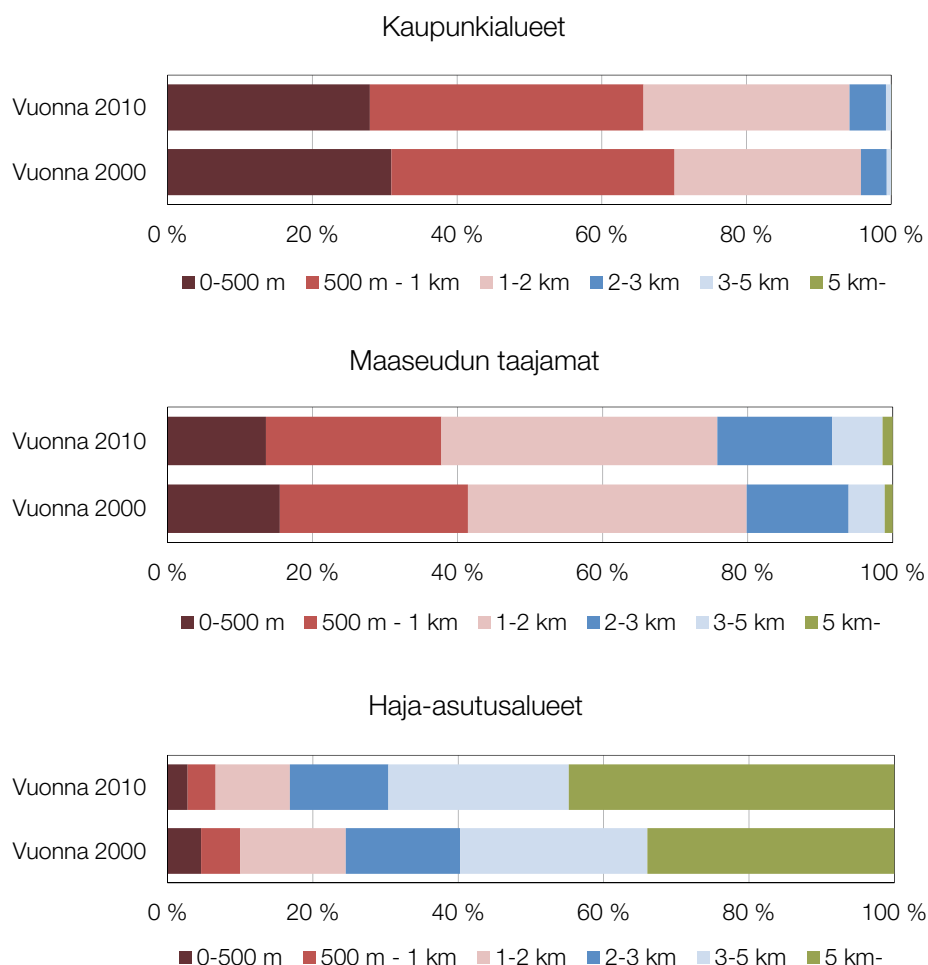
Suomessa alakoulujen (vuosiluokat 1–6) lukumäärä on vähentynyt noin kolmanneksella, 2 875:stä 1 954 kouluun vuosina 2005–2012⁴. Ponnikkaan ym. (2011: 27) mukaan muutos alakoulujen (opetusta vuosiluokilla 1–6) lukumäärässä oli vuosina 2000–2009 voimakkainta harvaan asutulla maaseudulla, jossa alakoulujen määrä väheni yli 40 prosenttia, ja ydinmaaseudulla, jossa koulujen lukumäärä väheni 25 prosenttia. Kaupunkien läheisellä maaseudulla alakoulujen määrä väheni noin yhdeksän prosenttia ja kaupungeissa noin viisi prosenttia.⁵

Keskimääräinen etäisyys alakouluun oli 7–12-vuotiailla koko maassa vuonna 2010 noin 1 940 metriä (kuva 23). Vuonna 2000 etäisyys oli noin 1 770 metriä, eli keskimatka on pidentynyt lähes kymmenellä prosentilla. Kaupunkialueilla etäisyys alakouluun oli noin 900 metriä, maaseudun taajamissa noin 1,5 kilometriä ja haja-asutusalueella 5,7 kilometriä. (Rehunen & Vesala 2012: 44.)

4 Perustuu Tilastokeskuksen oppilaslaitosrekisteriin.

5 SYKE:n poiminta, perustuu Tilastokeskuksen oppilasrekisterin tietoihin.

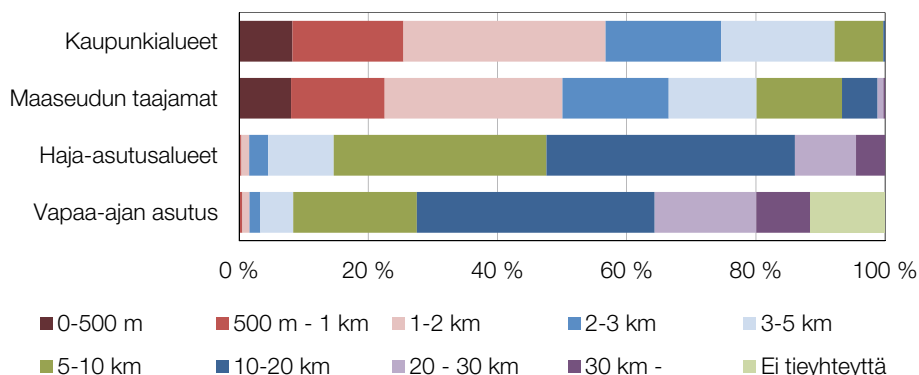
Kuva 23. 7–12-vuotiaiden lasten etäisyys lähimpään alakouluun kaupunkialueilla sekä maaseudun taajamissa ja haja-asutusalueella vuosina 2000 ja 2010. (Rehunen & Vesala 2012: 45)

Vuosien 2006–2008 tilanteen mukaan suurin osa kaupunkialueiden ja noin puolet maaseudun taajamien asukkaista asui enintään kahden kilometrin päässä lähimmästä terveyskeskuksesta (kuva 24). Maaseudun taajamien asukkaista noin 20 prosentilla matkaa terveyskeskukseen on kuitenkin yli viisi kilometriä. Haja-asutusalueella asukkaista yli puolet asui yli 10 kilometrin päässä terveyskeskuksesta. Vapaa-ajan asunnoista kolme kymmenestä sijaitsi alle 10 kilometrin päässä terveyskeskuksesta ja noin viidennes yli 30 kilometrin päässä.

Kaikista suomalaisista 94 prosenttia asui vakituisesti alle 15 minuutin automatkan etäisyydellä terveyskeskuksesta. Sen sijaan vapaa-ajan asunnoista suurin osa sijaitsi yli 15 minuutin matkan päässä ja merkittävä osa yli puolen tunnin automatkan päässä terveyskeskuksesta. (Rehunen & Vesala 2012: 46–48.)

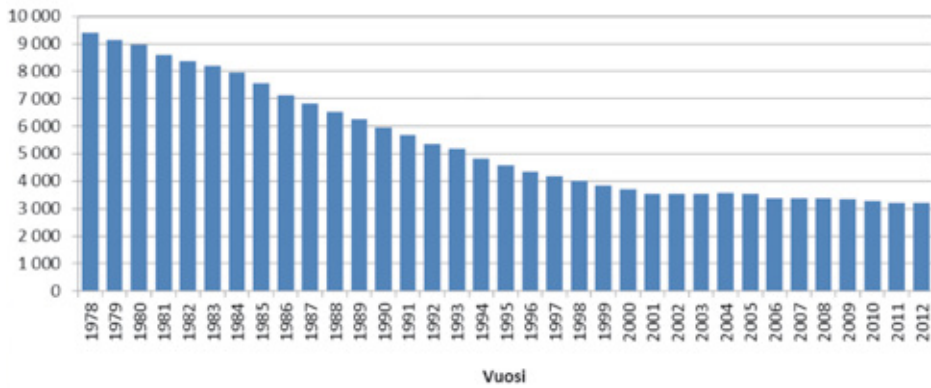
Kuva 24. Vakituisen ja vapaa-ajan asutuksen etäisyys lähimpään terveyskeskukseen vuonna 2010. Vakituinen asutus on jaoteltu kaupunkien, maaseudun taajamien ja haja-asutusalueiden asukkaisiin. Terveyskeskustiedot ovat vuosilta 2006–2008. (Rehunen & Vesala 2012: 47)

Päivittäistavarakaupan myymälämäärä ja saavutettavuus

Suomalaiselle päivittäistavarakaupalle on ollut tyypillistä vähittäiskaupan ketjuuntuminen sekä hankinnan ja logistiikan keskittyminen. Kilpailu asiakkaista käydään käytännössä paikallisesti myymälätasolla (Lehtola ym. 2012: 28). Päivittäistavarakaupan alalla koottujen tietojen mukaan vuonna 2012 päivittäistavarakaupan marketteja oli 3 192 ja myymälöitä kaikkiaan 3 981 (sisältäen marketit sekä muut päivittäistavarakaupan myymälät), kun myymälöitä oli kymmenen vuotta aiemmin vajaat pari sataa enemmän. Päivittäistavarakaupan myymälöiden määrä on vähentynyt 2000-luvulla huomattavasti hitaammin kuin aiempina vuosikymmeninä (kuva 25). Kyläkauppojen määrä on viime vuosina vähentynyt keskimäärin noin 30 myymälällä vuodessa, ja vuonna 2012 maassa oli 355 kyläkauppaa. Myös myymäläautojen ja -veneiden määrä on vähentynyt, ja vuonna 2012 niitä oli liikenteessä enää 21. (Päivittäistavarakauppa 2013.) Myymäläverkoston harvenemisen lisäksi kauppa-autoverkostojen harveneminen on heikentänyt kauppapalvelujen saavutettavuutta haja-asutusalueella (Rehunen & Vesala 2012: 39).

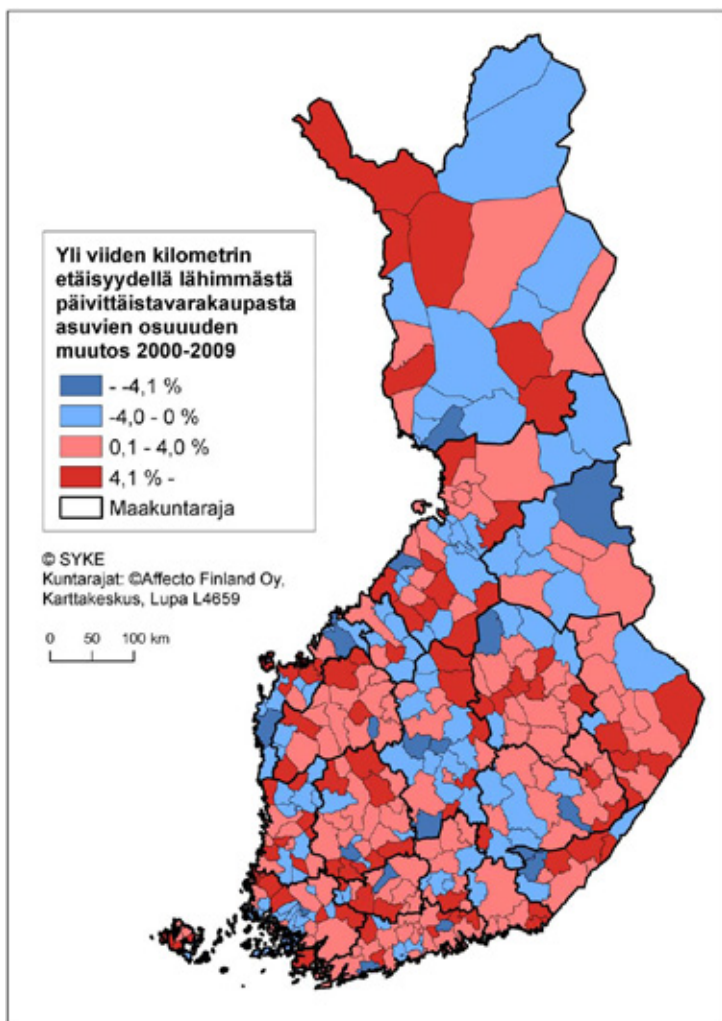
Kuva 25. Päivittäistavarakaupan myymälöiden (marketit) lukumäärä vuosina 1978–2012. (SYKE)

Päivittäistavarakaupan myymälöiden yhteenlaskettu myyntipinta-ala on kasvanut paitsi kaupungeissa, myös maaseudulla ja erityisen voimakkaasti kaupunkien läheisellä maaseudulla (Lehtola ym. 2012: 28). Myyntialan kasvu heijastaa päivittäistavarakaupan rakenteen muutosta. Suurten, vähintään 1 000 m²:n kokoisten supermarkettien ja vähintään 2 500 m²:n kokoisten hypermarkettien myynnin rahallinen arvo on kasvanut vuodesta 2000 vuoteen 2012 yli kaksinkertaiseksi (Päivittäistavarakauppa 2013: 30).

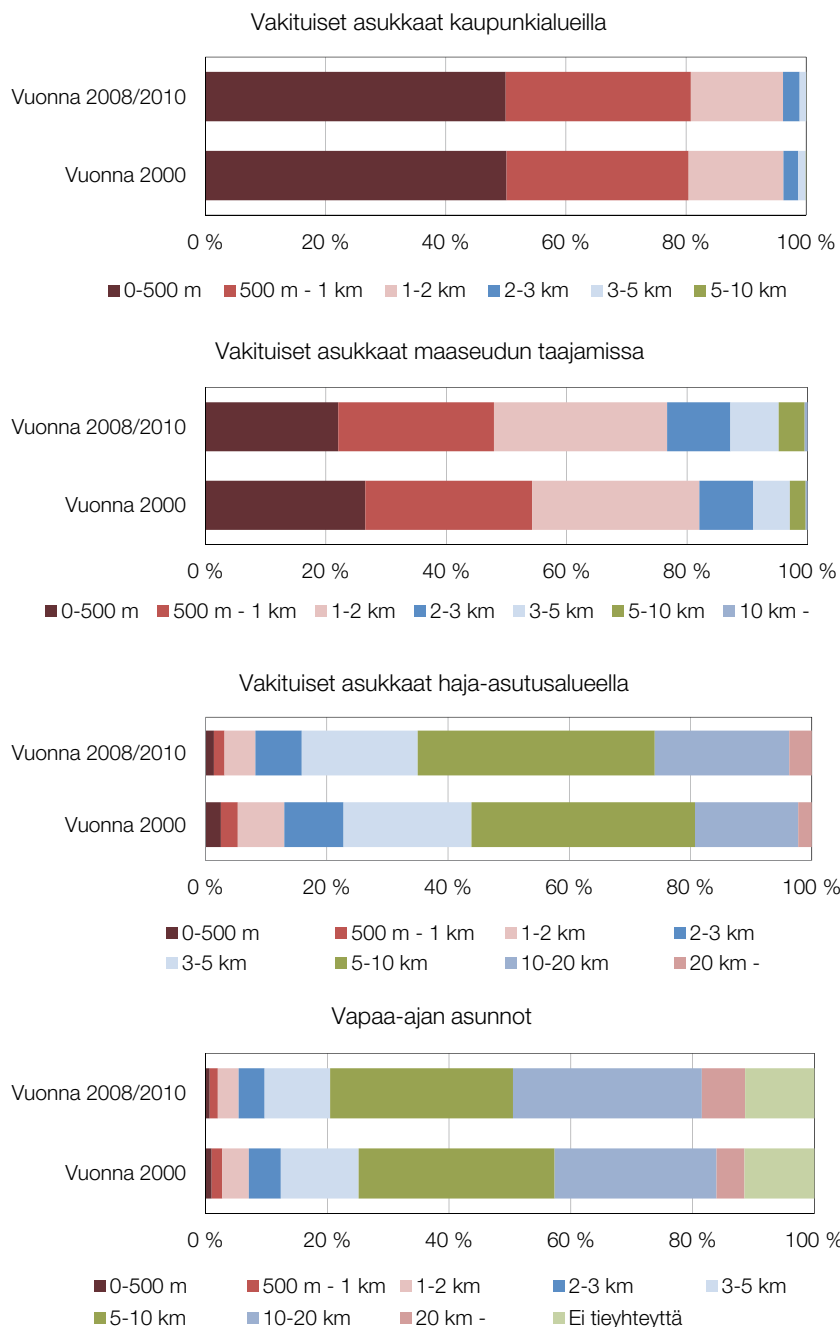
Päivittäistavarakaupan myymälöiden yksikkökoon kasvu ja kaupan ketjuissa tapahtuneet muutokset ovat osin syöneet pienten lähikauppojen toimintamahdollisuuksia. Kauppojen määrän vähenemisen myötä lähimmän ruokakaupan saavutettavuus on monilla alueilla heikentynyt. Toisaalta suurten kauppojen määrän kasvu on tuonut valikoimiltaan laajan ja arjen ostotarpeisiin pitkälti vastaavan kaupan aiempaa lähemmäs. Huoltoasemien yhteydessä toimivat päivittäistavarakaupat eli liikennemyymälät ovat yleistyneet 2000-luvun aikana nopeasti. Ne sijaitsevat tyypillisesti suurten liikenneväylien varsilla autolla helposti saavutettavassa paikassa. (Ponnikas ym. 2011: 29.)

Kuva 26. Yli viiden kilometrin etäisyydellä lähimmästä päivittäistavarakaupasta asuvien osuuden muutos 2000–2009. (Rehunen & Vesala 2012: 43)

Lähimmän päivittäistavarakaupan saavutettavuus on heikentynyt 2000-luvun aikana huomattavasti haja-asutusalueilla ja maaseudun taajamissa mutta ei kaupunkialueilla (kuvat 26 ja 27). Koko maan keskiarvoluvuissa päivittäistavarakaupan saavutettavuus on pysynyt suurin piirtein samalla tasolla 2000-luvun aikana, sillä asutuksen painopiste on siirtynyt kaupunkiseuduille. Noin 330 000 suomalaisista asui vuonna 2010 alueella, jossa etäisyys lähimpään kauppaan on pidentynyt 2000-luvulla vähintään puolella kilometrillä ja noin 230 000 asukasta alueella, jossa kauppamatka on pidentynyt yli kilometrillä. Kyseiset alueet sijaitsevat melko tasaisesti ympäri Suomea. Vapaa-ajan asunnolta matka lähimpään päivittäistavarakauppaan on selvästi pidempi kuin vakituiseista asuinpaikasta. (Lehtola ym. 2012: 39.)

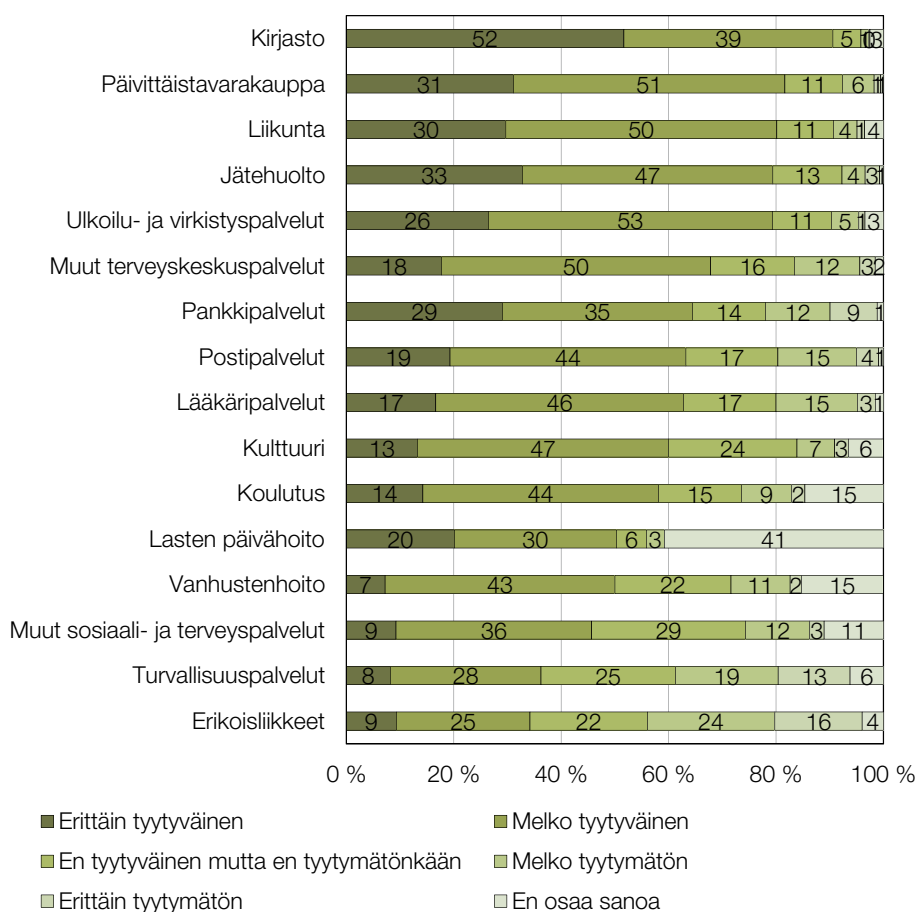
Kuva 27. Vakituisen ja vapaa-ajan asutuksen etäisyys lähimpään päivittäistavarakauppaan tietä pitkin vuosina 2000 ja 2008/2010. Vakituinen asutus on jaettu kaupunkialueiden, maaseudun taajamien ja haja-asutusalueen asuk-
haisiin. Päivittäistavarakauppatiedot ovat vuosilta 2000 ja 2008, väestö- ja vapaa-ajan asuntotiedot vuosilta 2000 ja 2010. (Rehunen & Vesala 2012: 40)

Maaseudun asukkaiden tyytyväisyys palvelujen saavutettavuuteen ja laatuun

Kansalaiskyselyssä tiedusteltiin maaseudun asukkaiden tyytyväisyyttä heidän käyttämiinsä palveluihin. He olivat varsin tyytyväisiä useimpiin palveluihin, mutta noin 80 prosenttia tai tätäkin suurempi osuus vastaajista oli tyytyväisiä kirjaston, päivittäistavarakaupan, liikunnan, jätehuollon sekä ulkoilu- ja virkistyspalveluihin (kuva 28). Tyytymättömiä oltiin erikoisliikkeiden palveluihin ja turvallisuuspalveluihin, poliisiin ja pelastustoimeen.

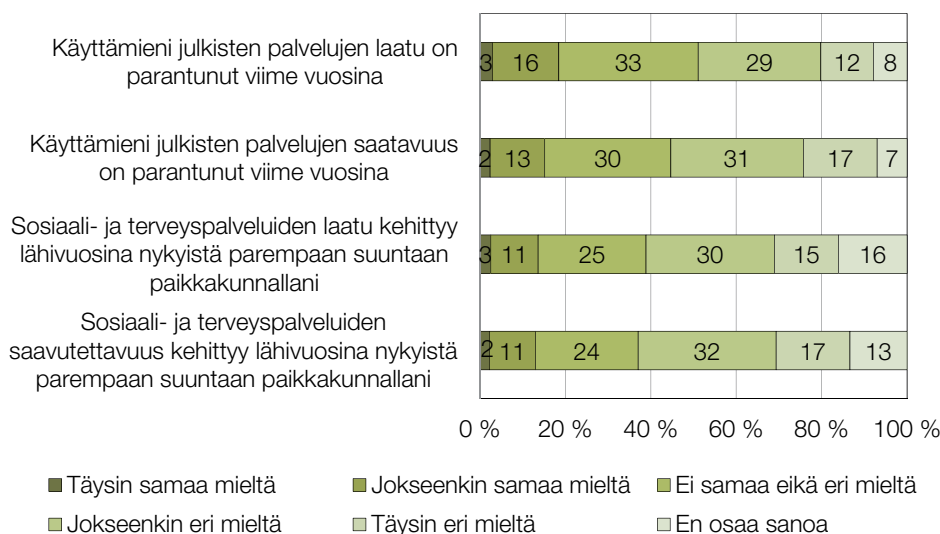
Kuva 28. Millaisia kokemuksia teillä on paikkakuntanne palveluista, miten tyytyväinen olette näihin palveluihin (laatu ja saavutettavuus)? (Kansalaiskysely 2013, N 179–578)

Kansalaiskyselyn vastaajilta tiedusteltiin, onko heidän paikkakunnallaan jo riittävästi eri alojen palveluja. 43 prosenttia vastaajista koki, että palveluja on riittävästi kun taas 40 prosenttia katsoi, että niitä ei ole tarpeeksi. 17 prosenttia ei ottanut kantaa asiaan. Vastaajien oli mahdollista kertoa, mitkä palvelut heidän mielestään pitäisi saada nykytilanteeseen verrattuna lähempää. Useimmiten mainittiin terveyspalvelut, turvallisuuspalvelut, erikoiskaupoista vaatekaupat, päivittäistavarakaupat, verotoimisto, pankkipalvelut ja posti.

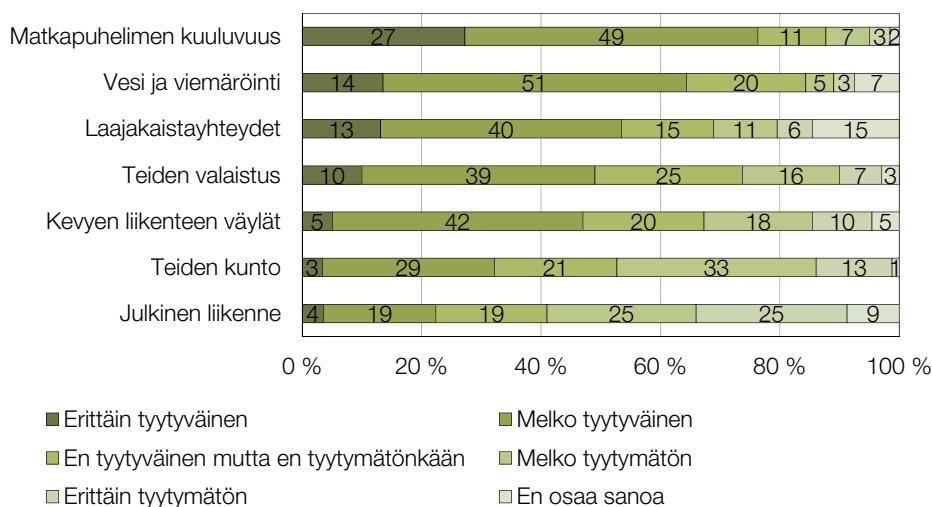
Kansalaiskyselyssä vastaajilta tiedusteltiin mielipidettä kuntapalveluihin liittyvistä väittämistä (kuva 29). Julkisten palvelujen laatuun ja saatavuuteen ei pääosin oltu tyytyväisiä eikä myöskään uskottu sosiaali- ja terveyspalvelujen laadun ja saatavuuden kehittymiseen paikkakunnalla.

Kuva 29. Kuntapalveluihin on kohdistunut viime vuosina monia muutospaineita. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? (Kansalaiskysely 2013, N 585–591)

Kansalaiskyselyssä tiedusteltiin vastaajien tyytyväisyyttä oman paikkakunnan infrastruktuuriin ja saavutettavuuteen (kuva 30). Vastaajat olivat tyytyväisimpiä matkapuhelimen kuuluvuuteen, veteen ja viemärointiin sekä laajakaistayhteyksiin. Noin puolet vastanneista oli tyytyväisiä myös teiden valaistukseen ja vajaa puolet kevyen liikenteen väyliin. Eniten tyytymättömyyttä herättivät teiden kunto ja julkinen liikenne.

Kuva 30. Kuinka tyytyväinen olette tällä hetkellä oman paikkakuntanne infrastruktuuriin ja saavutettavuuteen? (Kansalaiskysely 2013, N 550–590)

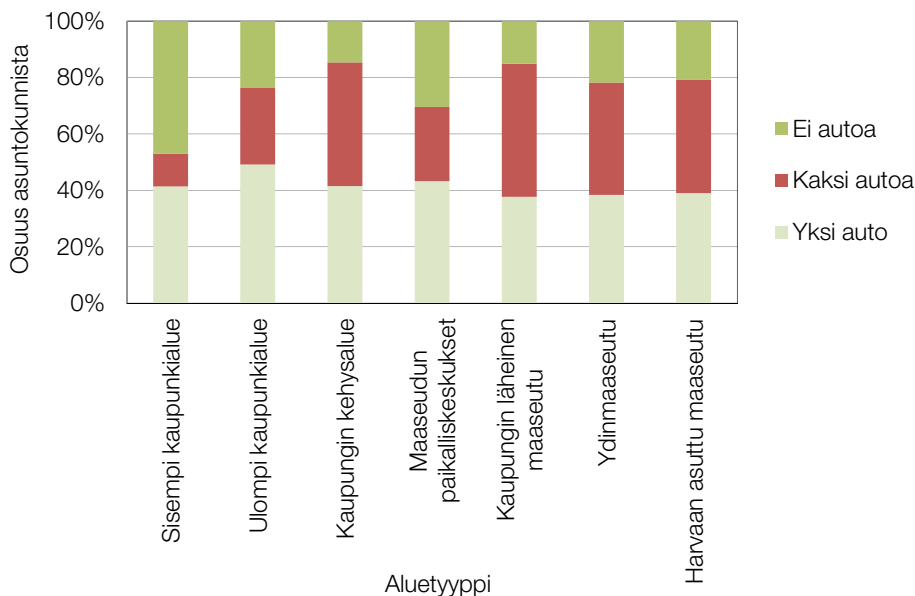

Maaseudun asukkaiden autoriippuvuus ja joukkoliikenteen saavutettavuus

Pitkät työ- ja asiointimatkat sekä julkisen liikenteen rajallisuus tai puuttuminen näkyy maaseudun autoistumisessa. Edellä käsitelty kaupan alan kehitys on lisännyt entisestään maaseudun asukkaiden riippuvuutta yksityisautosta. Mitä etäämmälle sisemmältä kaupunkialueelta mennään, sitä suuremmaksi kasvaa kaksi autoa omistavien talouksien osuus kaikista pysyvistä asukkaista (kuva 31). Kuitenkin kaupunkien läheisellä maaseudulla kahden auton omistus on yleisempää kuin muilla maaseutualueilla. Tähän vaikuttaa asukkaiden työssäkäynti oman asuinpaikkakunnan ulkopuolella, palvelujen käyttäminen läheisessä kaupunkikeskuksessa, kaupungin läheisen maaseudun asukkaiden muita maaseutualueita korkeampi työikäisten osuus sekä tulotaso.

Kaupunkien läheisen maaseudun muita maaseutualueita suosiollisempikaan kehitys ei ole pienentänyt näiden alueiden asukkaiden autoriippuvuutta. Todennäköisesti tulevaisuudessakin maaseudulla on vaikea selvittää ilman omaa autoa. Jotta maaseudun kehitys voisi olla kestävä kehityksen mukaista, autolla liikkumisesta on tehtävä ekologisesti kestävä. Tämä kestävä kehityksen vaatimus koskettaa tietysti kaikkia alueita, mutta erityisen ratkaiseva kysymys se on maaseutuasumisen oikeutuksen näkökulmasta.

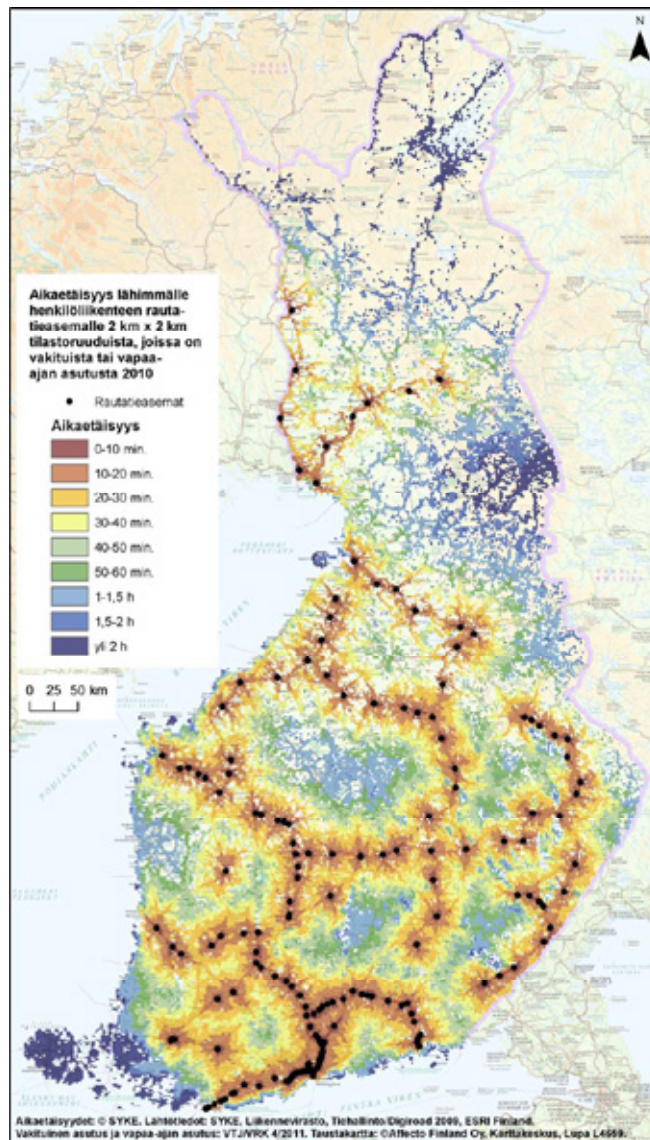
Kuva 31. Asuntokuntien autonomistus vuonna 2010 paikkatietopohjaisen haupunki-maaseutu-luokituksen mukaan jaoteltuna. (SYKE)

Maaseudulla yksityisautoilu on tärkein kulkutapa joustavuutensa vuoksi. Julkisen liikenteen käyttäjät ovat pääasiassa koululaisia ja autottomia vanhuksia. Haja-asutusalueiden peruspalvelujen vähentyessä ja väestön ikääntyessä liikkumistarve kasvaa, mutta samaan aikaan väestön väheneminen heikentää joukkoliikenteen kannattavuutta. Joukkoliikenteen saavutettavuutta mitataan usein aika- tai matkaetäisyydellä joukkoliikennepalveluun, kuten linja-autopysäkkiin tai rautatieasemaan. Toinen oleellinen ulottuvuus on pysäkin tai aseman kautta kulkevan liikenteen vuoroväli. Joukkoliikenteen tarjontaa on karsittu varsinkin päätieyhteysien ulkopuolella. Maaseudun joukkoliikenne on keskittynyt kuntakeskusten välisiin runkolinjoihin. Muualla liikennöinti on satunnaisempaa ja liittyy usein koulukuljetuksiin. Julkisen liikenteen vuorovälit ovat monin paikoin harventuneet, mikä on heikentänyt mahdollisuuksia käyttää joukkoliikennettä arjen asiainnissa ja työssäkäynnissä. (Rehunen & Vesala 2012: 51.)

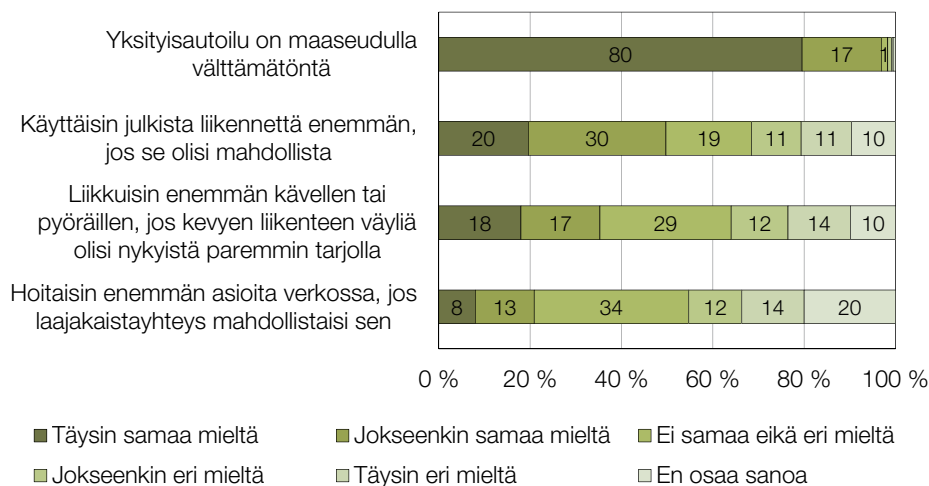
Aikaetäisyys lähimmälle henkilöliikenteen rautatieasemalle asutuissa 2 x 2 kilometrin tilastoruuduissa vuonna 2010 on vähintään tunti suurimmassa osassa Lappia, mutta myös osassa Kainuuta ja Pohjois-Pohjanmaata (kuva 32). Yli tunnin etäisyyksiä löytyy myös Keski- ja Etelä-Suomesta. Ahvenanmaalta on yli kahden tunnin etäisyys rautatieasemalle.

Kuva 32. Aikaetäisyys lähimmälle henkilöliikenteen rautatieasemalle 2 km x 2 km tilastoruuduissa, joissa on vakituista tai vapaa-ajan asutusta 2010. (Rehunen & Vesala 2012: 51)

Havaintoja maaseutuasumisen vahvasta autoriippuvuudesta tukevat myös kansalaiskyselyn (2013) tulokset. Maaseudun asukkailta tiedusteltiin mielipidettä liikenteeseen ja liikenneverkkoihin (kuva 33). Lähes kaikki vastaajat kokivat, että yksityisautoilu on maaseudulla välttämätöntä. Kuitenkin noin puolet oli valmiita käyttämään julkista liikennettä enemmän, jos se olisi mahdollista. Kansalaisten palaute tulee nähdä kannustimena etsiä uusia innovatiivisia ratkaisuja korvaamaan oman auton käyttöä.

Kuva 33. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? (Kansalaiskysely 2013, N 550–592)

Huomion arvoista on myös se, että kansalaiskyselyn (2013) mukaan suurempi osa maaseudun asukkaista on valmiita lisäämään julkisen liikenteen käyttöä kuin lisäämään asioiden hoitoa ja palvelujen käyttöä tietoverkon avulla (kuva 33). Verkkopalvelujen käytön koulutus kansalaisille varmasti poistaisi ennakkoluuloja ja madaltaisi kynnystä käyttää palveluja verkon kautta.

Maaseudulla autoistuminen ja työikäisen väestön väheneminen ovat vähentäneet joukkoliikenteen käyttöä ja heikentäneet sen kannattavuutta. Monet kunta- ja palvelukeskukset ovat paikoin maaseudun asukkaiden heikosti saavutettavissa. Julkisen liikenteen vuoroja on vähän tai ei lainkaan. Viime vuosina valtio on pienentänyt tukea liikennöitsijöille, mikä on johtanut julkisen liikenteen vuorojen lakkauttamisiin. (Lehtola ym. 2012: 31.)

Autottomien ahdinkoon maaseutualueilla on jo hieman havahduttu, sillä osa kunnista järjestää asiointiliikennettä, jota autottomat voivat hyödyntää. Käytännöt ja asiointiliikenteen tarjonnan tiheys vaihtelevat suuresti kunnittain. Toki kunnilla on myös lakiin perustuvia velvoitteita. Kunnat vastaavat muun muassa vammais- palvelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisista kuljetuksista sekä koulukuljetuksista. Samoin valtio ja kunnat ostavat osan julkisesta linja-autoliikenteestä. (Rintamäki ym. 2010: 13.)

Liikenne- ja viestintäministeriön työryhmä määritteli vuonna 2005 yhtenäiset kriteerit julkisen liikenteen palvelutasolle (Weiste & Soininen 2005). Kriteerien mukaan asukkaiden eri puolilla maata tulee pystyä julkisilla kulkuvälineillä tekemään tärkeiden keskusten ja muiden isojen taajamien väliset jokapäiväiset työ-, opiskelu- ja asiointimatkat. Lisäksi kuntien sisäisessä liikenteessä myös autottomien on päästävä

asioimaan kuntakeskuksessa ja muussa palvelukeskuksessa vähintään kaksi kertaa viikossa. Yksi keino taata asiointi kahdesti viikossa on kyytitakuun toteuttaminen, jota on kokeiltukin monissa kunnissa (Liikenne- ja viestintäministeriö 2011: 24). Julkisen liikenteen järjestäminen paikallisesti avaa paikalliselle kehittämiselle, yhteistyölle ja myös yritystoiminnalle uusia mahdollisuuksia. Esimerkiksi kyläyhdistykset tai Leader-ryhmät voivat organisoida asiointiliikenteen uusia muotoja. Näiden sosiaalisten innovaatioiden, kuten kimpapakyytien avulla tehostetaan resurssien käyttöä, säästetään kustannuksissa ja luodaan laadukkaampia julkisen liikenteen palveluja.

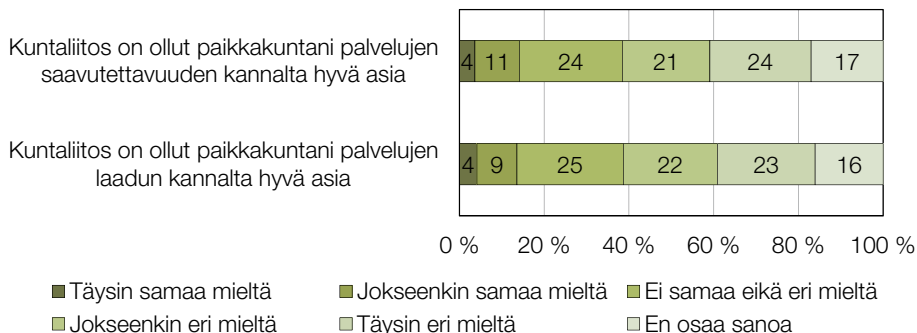
Tulevaisuudessa älyliikenne eli tieto- ja viestintätekniikan hyödyntäminen henkilö- ja tavaraliikenteessä yleistyy. Älykkäämmän reittisuunnittelun ja -optimoinnin avulla on mahdollista ottaa paremmin huomioon erilaiset palveluja tarvitsevat ryhmät ja eri alueiden tarpeet ja kehittää liikkumisen ympäristöystävällisyyttä. Maaseutalueiden asukkaiden saavutettavuutta parantaa myös laajakaistan sekä langattoman tiedonsiirron ja verkottumisen yleistyminen, mikä antaa uusia mahdollisuuksia hyvinvointipalvelujen tuottamiselle ja yritystoiminnalle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010: 66–70.)

Maaseudun asukkaat eivät koe kuntaliitosten parantaneen palveluja

Kansalaiskyselyssä pyydettiin niitä maaseudun asukkaita, joiden asuinkunnassa oli toteutettu kuntaliitos, arvioimaan kuntaliitoksen vaikutuksia (kuva 34). 45 prosenttia vastaajista ei pitänyt kuntaliitosta paikkakunnan palvelujen saavutettavuuden ja laadun kannalta hyvänä asiana. Vain 15 prosenttia koki palvelujen saavutettavuuden ja 13 prosenttia laadun parantuneen kuntaliitoksen myötä.

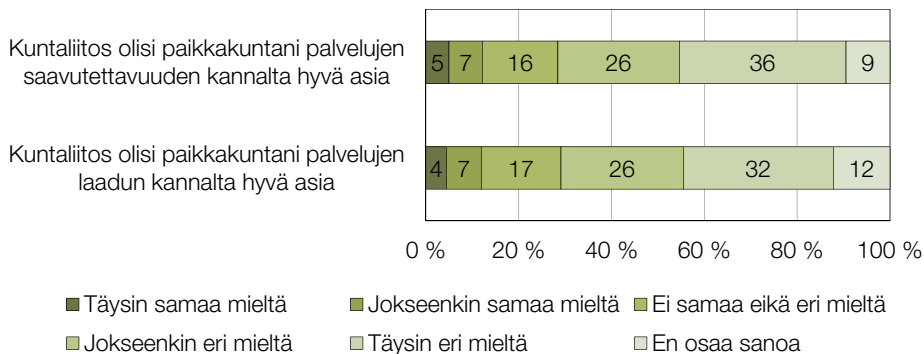
Tulokset ovat linjassa niiden havaintojen kanssa, että maaseudun asukkaat kokevat lähipalvelujensa ja vaikutusvaltansa palveluihin heikkenevän kuntaliitosten seurauksena. Asukkaiden luottamuksen palauttamisen ja tulevien kuntaliitosten legitimitetin turvaamisen kannalta on olennaista löytää ratkaisumalleja, joissa paikallisesti voidaan päättää rahoituksen kohdentamisesta palvelujen järjestämiseen liitoskuntien reuna-alueilla. Malliksi ratkaisuille sopii esimerkiksi budjettivaltaa käyttävä Ylä-Kemijoen aluelautakunta tai uudenlaiset niin ikään budjettivaltaa käyttävät ja laissa määriteltävät lähidemokratiayksiköt. (esim. Uusitalo 2013: 26–29.)

Kuva 34. Arvioi, kaa asuinkunnassanne toteutetun kuntaliitoksen vaikutuksia. (Kansalaishkysely 2013, N 243–247)

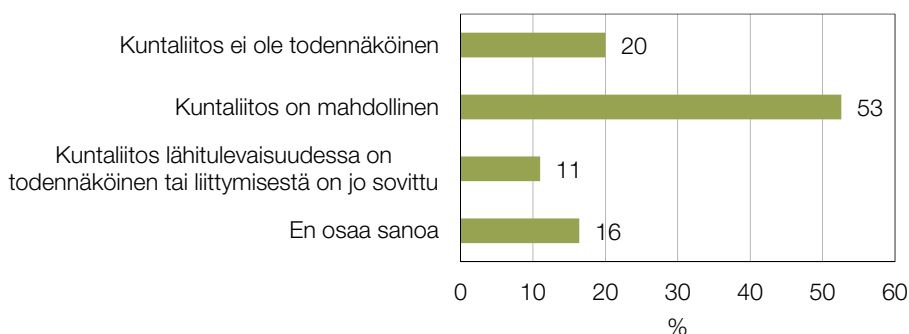
Vastaajia, joiden asuinkunnassa ei ollut toteutettu kuntaliitosta, oli mahdollista arvioida mahdollisen tulevan kuntaliitoksen vaikutuksia (kuva 35). Vastaajien mielipiteet muistuttavat paljon jo toteutetuissa kuntaliitoskunnissa asuvien vastaajien mielipiteitä, mutta ovat näitä kielteisempiä. Noin kuusi kymmenestä kyselyyn vastanneesta maaseudun asukkaasta koki, ettei kuntaliitoksella olisi myönteisiä vaikutuksia palvelujen saavutettavuuteen tai laatuun.

Kuva 35. Arvioi, kaa asuinkunnassanne mahdollisesti tulevaisuudessa toteutetun kuntaliitoksen vaikutuksia. (Kansalaishkysely 2013, N 402)

Vaikka kuntaliitosten vaikutukset arvioidaan negatiivisiksi, niitä pidetään jossain määrin vääjäämättöminä. Kansalaishkyselyn vastaajien oli mahdollista arvioida kuntansa tulevaisuutta kuntaliitosten kannalta (kuva 36). Yli puolet vastaajista piti kuntaliitosta mahdollisena, kun taas joka viides oli sitä mieltä, ettei kuntaliitos ole todennäköinen. Noin joka kymmenes vastaaja piti kuntaliitosta todennäköisenä tai oli sitä mieltä, että liittymisestä on jo sovittu.

Kuva 36. Millaisena näette kuntanne tulevaisuuden? (Kansalaiskysely 2013, N 500)

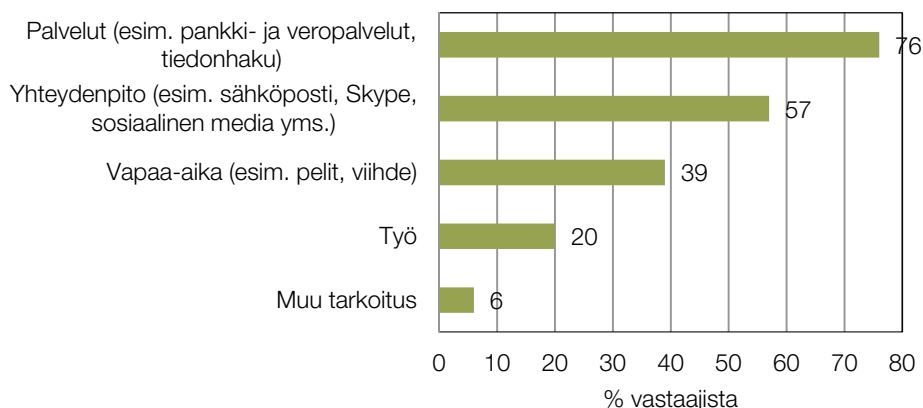
Vastaajilta kysyttiin myös, mitä muuttuminen "kaupunkilaiseksi" on merkinnyt tai tulee merkitsemään heille jo toteutetun tai mahdollisen kuntaliitoksen myötä. Yli puolet vastaajista koki kaupunkilaiseksi muuttumisen kielteisenä asiana. Monet heistä arvioivat julkisten palvelujen heikkenevän tai karkaavan kauemmas, byrokratian lisääntyvän ja verojen nousevan. Joka neljäs vastaaja oli sitä mieltä, ettei asialla ole heille merkitystä eikä muutos vaikuta heidän arkeensa. Muutama henkilö koki muutoksen tuovan positiivisia asioita mukanaan. Mukana oli myös vastaajia, jotka eivät sinänsä kokeneet muutosta kielteisenä, mutta halusivat ehdottomasti olla "maalaisia", eivät kaupunkilaisia. Monet vastaajista eivät osanneet sanoa, mitä muutos heille merkitsee.

Internetin hyödyntäminen maaseudulla

Internetiä kansalaiskyselyn vastaajista käyttää noin 88 prosenttia. Internetin käyttäjistä liittymä on kotona 59 prosentilla, vain työpaikalla yhdellä prosentilla sekä molemmissa 41 prosentilla. Niiden osalta, joilla on internet-yhteys kotona, yleisimmät internet-liittymätyypit olivat yhtä suurilla osuuksilla (42 %) langaton 3G- tai 4G-yhteys sekä laajakaista. Niistä, joilla on internet-yhteys kotona, 57 prosenttia käyttää sitä päivittäin, 18 prosenttia melkein joka päivä ja loput muutaman kerran viikossa tai harvemmin.

Kansalaiskyselyn vastaajista suurin osa käytti kotona olevaa internet-yhteyttä erilaisiin palveluihin, yhteydenpitoon tai vapaa-ajan viettämiseen esimerkiksi pelien ja viihteen parissa (kuva 37). Joka viides vastaaja käytti yhteyttä kotona työskenteleeseen. Muina käyttötarkoituksina vastaajat toivat esiin harrastustoiminnan, hotellivarausten teon ja lomien ostamisen, lehtien lukemisen, luottamustehtävien hoitamisen, nettikauppojen tekemisen, opiskelun, radion kuuntelun, säätietojen tarkistamisen ja työpaikkojen katselun.

Kuva 37. Mihin tarkoitukseen käytätte Internet-yhteyttänne kotona? Voitte valita useita vaihtoehtoja. (Kansalaiskysely 2013, N 38–452)

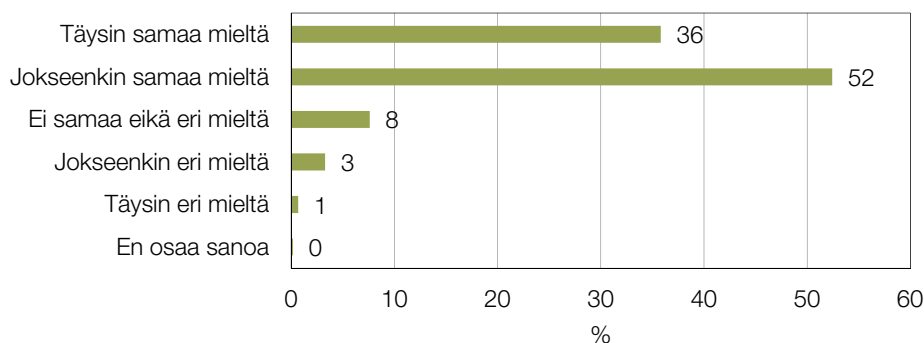

Internet-yhteytensä nopeutta kotona suhteessa käyttötarpeisiinsa suurin osa vastaajista (84 %) piti riittävänä ja noin joka kuudennella nopeus ei vastannut käyttötarvetta.

3.2 Maaseutuasumisen koettu turvallisuus ja turvallisuusriskit

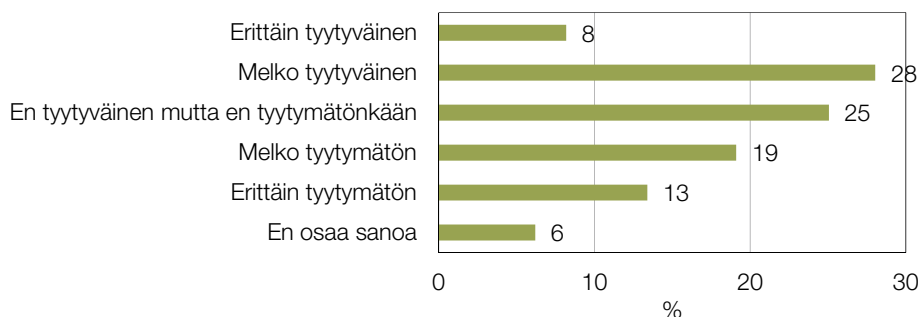
Turvallisuuden kokemus on maaseutuasumisen paradoksi. Esimerkiksi poliisi- ja pelastustoimen palvelujen saavutettavuus maaseutualueilla on usein heikkoa ja asettaa asukkaiden turvallisuuden vakavasti uhatuksi onnettomuuden sattuessa. Maaseudulla asuvat kokevat turvallisuuden kuitenkin yhtenä maaseudun vetovoimatekijänä (esim. Ponnikas ym. 2011). Myös kansalaiskyselyn (2013) vastaajista peräti 88 prosenttia piti maaseudulla asumista turvallisena (kuva 38).

Kuva 38. Maaseudulla asuminen on turvallista. (Kansalaiskysely 2013, N 578)

Kansalaiskyselyssä 2013 kysyttiin, käyttävätkö vastaajat oman paikkakuntansa turvallisuuspalveluja (poliisi, pelastus) ja miten tyytyväisiä he ovat niihin laadun ja saavutettavuuden kannalta (kuva 39). 19 prosenttia kyselyn vastaajista oli käyttänyt turvallisuuspalveluja. Runsas kolmasosa (36 %) vastaajista oli melko tai erittäin tyytyväisiä turvallisuuspalveluihin, kun taas vajaa kolmasosa oli melko tai erittäin tyytymätön. Tyytymättömien korkea osuus on oire maaseudun asukkaiden vahvan turvallisuuskokemuksen murenemisesta. Mikäli asukkaiden tyytymättömyys turvallisuuspalveluihin edelleen vahvistuu, se rapauttaa maaseudun vetovoimatekijäksi tunnistettua turvallisuutta. Heikkenevä turvaverkko uhkaa myös matkailuelinkeinon toimintamahdollisuuksia sekä maaseudulla vierailevien ja vapaa-ajan asukkaiden kokemusta maaseudusta turvallisenä ympäristönä.

Kuva 39. Miten tyytyväinen olette turvallisuuspalveluihin (poliisi, pelastus) omalla paikkakunnallanne (laatu ja saavutettavuus)? (Kansalaiskysely 2013, N 403)

Maaseudun asukkaat olivat yksimielisiä arjen sujuvuudesta maaseudulla: kolme neljästä oli väittämän kanssa samaa mieltä. Maaseudun turvallisuuteen luotti puolestaan 90 prosenttia asukkaista ja vuoteen 2003 verrattuna turvallisuudentunne oli jopa hieman kasvanut. Turvallisuus voidaan tulkita kahdella eri tavalla. Yhtäältä maaseudulla on turvallista siinä mielessä, että esimerkiksi väkivaltaa ei juuri tarvitse pelätä. Toisaalta hätätilanteessa poliisin, palokunnan tai ambulanssin saapuminen voi kestää niin pitkään, että se on selkeä turvallisuusuhka. Vastaajat painottivat selvästi ensimmäistä näkemystä.

3.3 Vapaa-ajan asuminen ja monipaikkaisuusilmiö

Maaseudun tilan käytössä on viime vuosikymmeninä vahvistunut vapaa-ajan asutus, maaseudun käyttäminen vapaa-ajan viettoon sekä monipaikkaisuus eli osa-aikainen ja ympärivuotinen asuminen yhtäältä maaseudulla ja toisaalta kaupungissa.

Tässä tekstissä vapaa-ajan asunnon määrittelyssä noudatetaan Tilastokeskuksen määritelmää kesämökeistä⁶. Määritelmän valintaa tukee se, että juuri Tilastokeskuksen kesämökkibarometri on yleisin tilastollinen tietolähde etsittäessä tietoa vapaa-ajan asumisesta. Ainoa muutos Tilastokeskuksen määritelmään on, että mökin sijaan käytetään termiä vapaa-ajan asunto.

Suomessa oli vuonna 2011 yhteensä noin 493 000 vapaa-ajan asuntoa (taulukko 4). Kesämökkien määrä kasvoi vuosina 1995–2011 yli 76 000:lla eli 18 prosentilla. Kasvu oli suurinta harvaan asutulla maaseudulla ja vähäisintä kaupunkien alueilla (katso myös taulukko 5). Kesämökit jakautuivat aluetyypeittäin maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin (ks. Malinen ym. 2006) vuonna 2011 siten, että runsas kolmannes niistä sijaitsi harvaan asutulla maaseudulla, neljäsosa kaupunkikunnissa ja reilu viidennes ydinmaaseudulla. Yli neljä viidesosaa mökeistä sijaitsee rannalla tai rannan läheisyydessä (Nieminen 2010). Suomen noin puolesta miljoonasta kesämökistä runsas puolet on eteläisessä tai läntisessä Suomessa. Kaikkein eniten kesämökkejä on maakunnittain tarkasteltuna Varsinais-Suomessa, Etelä-Savossa, Pirkanmaalla ja Uudellamaalla. (Tiihonen 2013.)

Taulukko 4. Kesämökkien lukumäärä vuosina 1995 ja 2011 sekä määrän muutos 1995–2011 maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kunta-jako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	1995	2011		Muutos 1995–2011	
	lkm	lkm	%	kpl	%
KOKO MAA	416 236	492 713	100	76 477	18
Kaupungit	108 584	121 842	25	13 258	12
Kaupunkien läheinen maaseutu	74 759	85 359	17	10 600	14
Ydinmaaseutu	91 857	110 280	22	18 423	20
Harvaan asuttu maaseutu	141 036	175 232	36	34 196	24

Taulukko 5. Kesämökkien lukumäärä vuosina 2005 ja 2010 sekä määrän muutos 2005–2010, paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan jaoteltuna. (SYKE)

Aluetyppi	2005	2010		Muutos 2005–2010	
	lkm	lkm	%	kpl	%
KOKO MAA	501 403	503 984	100	2 581	0,5
Sisempi kaupunkialue	704	652	0,1	-52	-7,4
Ulompi kaupunkialue	5 849	5 522	1,1	-327	-5,6
Kaupungin kehysalue	43 422	42 967	8,5	-455	-1,0
Maaseudun paikalliskeskukset	1 632	1 526	0,3	-106	-6,5
Kaupunkien läheinen maaseutu	126 700	127 507	25,3	807	0,6
Ydinmaaseutu	116 989	117 365	23,3	376	0,3
Harvaan asuttu maaseutu	206 107	208 445	41,4	2 338	1,1

6 Kesämökillä tarkoitetaan kiinteästi sijaintipaikalleen rakennettua vapaa-ajan asuinrakennusta tai asuinrakennusta, jota käytetään loma- tai vapaa-ajan asuntona. Liiketoimintaa palvelevia lomamökkejä, lomakyläen rakennuksia ja siirtolapuutarhamökkejä ei lueta vapaa-ajan asuinrakennuksiksi. Kesämökeiksi luetaan kaikki rakennukset, joiden käyttötarkoitus vuoden viimeisenä päivänä on vapaa-ajan asuinrakennus tai joita ko. ajankohtana käytetään vapaa-ajan asuntona. Kesämökit eivät kuulu rakennuskantaan. (Tilastokeskus)

Kuntapohjaisella maaseudun kolmijako -luokituksella (Malinen ym. 2006) tarkasteltuna vapaa-ajan asuntojen määrä on vuodesta 1988 lisääntynyt jatkuvasti eniten harvaan asutulla maaseudun kunnissa. Toiseksi voimakkainta kasvu on ollut ydinmaaseutukunnissa. Vapaa-ajan asuntojen lukumäärä on kasvanut selkeästi hitaimmin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa ja kaupunkikunnissa, mutta niilläkin alueilla vapaa-ajan asuntojen määrä on selvästi kasvanut.

Eniten vapaa-ajan asuntoja suhteessa asukaslukuun oli vuonna 2011 harvaan asutun maaseudun kunnissa: 366,5 asuntoa tuhatta asukasta kohti (taulukko 6). Suhteellinen kasvu vuosien 1995 ja 2011 välillä on nimenomaan harvaan asutuilla seuduilla ollut erittäin suurta.

Kesäasukkailla tarkoitetaan ulkopaikkakuntalaisten kesämökin omistajien asutokuntien henkilömäärää. Vuonna 2011 kesäasukkaita oli maassamme noin 525 000, mikä oli vajaa 10 prosenttia vakituisten asukkaiden määrästä (taulukko 6). Maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisen harvaan asutun maaseudun kunnissa kesäasukkaita oli peräti 44 prosenttia väkiluvusta. Näillä alueilla kesäasukkaiden osuus on kasvanut voimakkaasti jo vuodesta 1995 lähtien, kesäasukkaiden määrä oli vuonna 2011 lähes yhtä suuri kuin ydinmaaseutukunnissa ja kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa yhteensä. Kaupunkikunnissa kesäasukkaiden suhteellinen osuus väkiluvusta on pysynyt samana, kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa laskenut hieman ja ydinmaaseutukunnissa kasvanut hieman. Samanaikaisesti vakituksessa asutuksessa on tapahtunut suuria muutoksia.

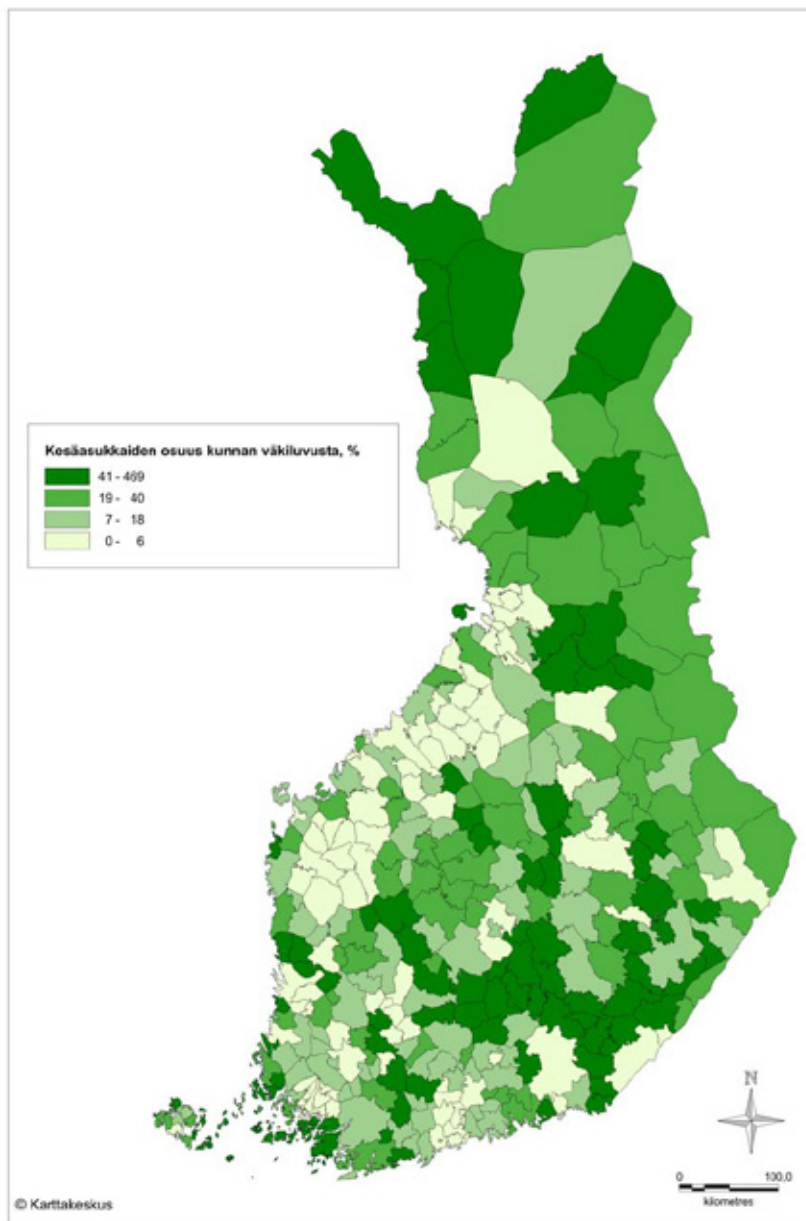
Taulukko 6. Kesämökkejä 1000 asukasta kohti ja kesäasukkaiden osuus väkiluvusta 1995 ja 2011 sekä vakituisten asutuksen väkiluvun muutos 1995–2011 maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	Kesämökkejä 1 000 asukasta kohti 31.12.2011 (1995)	Kesäasukkaiden osuus väkiluvusta, % 31.12.2011 (1995)	Vakituisten asutuksen väkiluvun muutos, %, 1995–2011
KOKO MAA	91,2 (81,4)	9,7 (9,5)	5,5
Kaupungit	35,0 (34,2)	2,6 (2,7)	10,5
Kaupunkien läheinen maaseutu	144,7 (116,8)	13,1 (15,4)	15,9
Ydinmaaseutu	158,8 (125,2)	18,0 (15,7)	-5,5
Harvaan asuttu maaseutu	366,5 (239,6)	44,2 (31,8)	-18,7

Alueellisesti tarkasteltuna kesäasukkaiden osuus väkiluvusta on korkein tai keskimääräistä korkeampi Järvi-Suomessa, Kaakkois-Suomessa, monissa eteläisen rannikkoalueen kunnissa, erityisesti Varsinais-Suomessa sekä paikoitellen myös muualla Suomessa (kuva 40). Osuus on pienin kaupunkikunnissa sekä monessa läntisen Suomen kunnassa aina Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Pohjanmaahan asti. Maakunnittain tarkasteltuna osuus on ylivoimaisesti korkein Etelä-Savossa, seuraavaksi korkeimpien osuuksien maakuntien ollessa Etelä-Karjala, Kainuu ja Lappi. Selkeästi

alhaisimmat kesäasukkaiden osuudet ovat Uudenmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa, ja alle maan keskiarvon myös Pohjois-Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja Satakunnan maakunnissa.

Kuva 40. Kesäasukkaiden osuus väkiluvusta kuntatasolla vuonna 2011. Vuoden 2012 kuntajako. Kartan on laatinut Niklas Lundström. (Tilastokeskus a) ⁷

⁷ 12 kunnassa kesäasukkaiden osuus väkiluvusta oli yli 100 %. Osuus oli yli 200 % Kustavissa (468 %), Suomenniemessä (286 %) ja Puumalassa (215 %).

Vuonna 2011 noin kolmasosa mökinomistajista omisti kesämökin kotikunnassaan, ja oman maakuntansa alueella mökin omisti 66 prosenttia kaikista mökin omistajista. Kainuun, Ahvenanmaan, Lapin ja Pohjois-Karjalan mökinomistajista yli 90 prosenttia omisti mökin asuinmaakunnassaan. Sen sijaan uusimaalaisten omistajien mökit sijaitsivat pääosin muualla kuin asuinmaakunnassa, vain 30 prosenttia uusimaalaisten omistamista mökeistä sijaitsi Uudellamaalla. Suurin osa Uudenmaan mökinomistajista on yli 50-vuotiaita, muualta maasta Uudellemaalle muuttaneita. Monet kesämökit on rakennettu perintömaille tai ne on hankittu muuten tutuista kotiseutumaisemista (Tiihonen 2013; Pitkänen 2011).

Suomalaisista vapaa-ajan asunnoista 452 000 on yksityisomistuksessa ja 26 000 erilaisten yhteisöjen omistuksessa (Nieminen 2010: 19). Noin kolmanneksella suomalaisista onkin käytössään vapaa-ajan asunto. Suuri luku johtuu siitä, että usein yhtä vapaa-ajan asuntoa käyttävät suku, perhe, tuttavat tai muut lähisukulaiset samanaikaisesti. (Melasniemi-Uutela 2004: 146–147.) Rantasen ym. (2009: 33–34) tutkimuksessa yleisimpinä ruokakuntaan kuulumattomina mökinkäyttäjinä tulivat esiin lapset (avo)puolisoineen, muut sukulaiset ja ystävät, sisarukset sekä lapsenlapset. Vapaa-ajan asunnoilla halutaan käydä rentoutumassa, nauttimassa luonnonrauhasta ja saunomisesta, saada vaihtelua arkielämään ja viettää aikaa yhdessä perheen kanssa. (Ponnikas ym. 2011: 35.)

Vapaa-ajan asunnot ovat kooltaan keskimäärin 73 neliömetriä, ja noin 90 prosentissa niistä on sähkö. Sähkö on yleistynyt suomalaisissa vapaa-ajan asunnoissa nopeasti. Kolmannes vapaa-ajan asunnoista sopii ympärivuotiseen käyttöön. (Kotilainen 1998: 18; Nieminen 2010: 20–21.)

Suomessa on mahdollista viettää vapaa-aikaa myös vuokramökeillä, matkailukeskuksissa, viikko-osakehuoneistoissa sekä yritysten ja yhdistysten omistamissa tiloissa. Lisäksi suosittu muoto on karavaanariasuminen, jota on mahdollista käyttää myös pysyvään sijoittumiseen esimerkiksi hiihtokeskuksen karavaanarialueilla tai leirintäalueilla. Ennustettavissa on, että varallisuuden lisääntyessä myös vapaa-ajanviettotapojen kirjo laajenee, jolloin muodostuu uusia asumisen muotojakin. (Aho & Ilola 2006: 47–49.) Tämä lisää vapaa-ajan asumista ilman oleellista vapaa-ajan asuntojen omistuksen lisääntymistä. (Ponnikas ym. 2011: 35–36.)

Monet kesämökit sijaitsevat suhteellisen lähellä vakituista asuinpaikkaa. Alle 50 kilometrin mökkimatka on lähes puolella mökkiläisistä, matkojen mediaani on 60 kilometriä ja noin kolmasosalla mökkimatka ylittää 100 kilometriä. Tätä pidempi, yli 200 kilometrin yhdensuuntainen mökkimatka, on 17 prosentilla mökkiläisistä (Nieminen 2009; Ponnikas ym. 2011; Tiihonen 2013).

Matkan pituutta parempi mittari on kuitenkin matkaan käytetty aika: noin 58 prosentilla matkaan kuluu alle tunti, kun yli kahden tunnin yhdensuuntaisen matkan päässä viettää vapaa-aikaansa noin 22 prosenttia. (Nieminen 2010: 29.) Vapaa-ajan asunnolle matkustetaan nyt ja tulevaisuudessa lähes aina omalla autolla (96 %). Kuitenkin yksin asuvat ovat avoimempia julkisen liikenteen käytölle. (Rantanen ym. 2009: 26–27; Ponnikas ym. 2011: 36.)

Suurin osa vapaa-ajan asunnoista sijaitsee harvan maaseutuasutuksen alueella. Jos mukaan lasketaan yli kilometrin päässä vakituisesta asutuksesta sekä maaseutukylien yhteydessä sijaitsevat vapaa-ajan asunnot, kattaa kokonaismäärä jo miltei kaikki maan kesämökit. Taajamien yhteydessä sijaitsevien vapaa-ajan rakennusten määrä on varsin vähäinen. Vapaa-ajan asuntojen alueet eivät ole eheytyneet vakituisen asutuksen alueiden kanssa, vaan sijaitsevat erillään muusta asutuksesta. (Ponnikas ym. 2011: 36.)

Myös pelkät vapaa-ajan asunnot voivat muodostaa kylämäisiä tihentymiä, joiden tiheys voi olla vakituisen asutuksen kaltainen. Kaikkiaan lähes neljäsosa maan vapaa-ajan asunnoista sijaitsee niin sanotuilla kylämökkeilyalueilla. Tämänkaltaiset alueet painottuvat maan etelä- ja länsiosien järvettömille seuduille, joissa perinteistä rantamökkeilyä ei ole juuri lainkaan. Kylämäisestä vapaa-ajan asutuksesta saattaa muodostua tulevaisuudessa yhä yleisempää, koska muun muassa rantarakentaminen vähenee sopivien alueiden puuttuessa. (Rehunen 2010; Ponnikas ym. 2011: 36.)

Suuressa osassa Suomea vapaa-ajan asuntoja on vakituisia asuntoja enemmän: etenkin maan etelä- ja länsirannikolla sekä maan keski- ja pohjoisosissa vapaa-ajan asutuksen merkitys on erittäin suuri. Vakituinen asutus hallitsee puolestaan maan etelä- ja länsiosien sisämaa-alueita. Yksittäisistä alueista vapaa-ajan asutuksen merkitys on saariston lisäksi erityisen merkittävää Pirkanmaan pohjois- ja itäosissa, Itä-Hämeessä, Etelä-Savossa ja Koillismaalla. (Ponnikas ym. 2011: 37.)

Vapaa-ajan asumisen vaikutus muuttaa kaiken aikaa maamme yhdyskuntarakennetta. Neliökilometriruutujen pohjalta tarkasteltuna vuosina 2000–2009 nimenomaan pelkkiä vapaa-ajan asuntoja sisältävien ruutujen määrä on kasvanut selvästi. Myös niiden alueiden määrä, joissa vapaa-ajan asutusta on enemmän kuin vakituista asutusta, on lisääntynyt hieman. Vastaavalla tavalla lähinnä vakituisen asutuksen alueiden määrä vähenee, mikä lisää entisestään vapaa-ajan asumisen merkitystä maaseudulla. (Ponnikas ym. 2011: 38.)

Kesämökkirakentaminen on vähentynyt parin viime vuosikymmenen aikana. Nykyisin rakennetaan noin 3 000–4 000 uudisrakennusta vuodessa. Rakentamisen hiipumiseen on osasyynä taloudellisten suhdanteiden ohella myös tarjolla olevien mökkitonttien väheneminen ja kalleus. (Maanmittauslaitos 2013.) Suurin osa vapaa-ajan kiinteistöjen kaupoista on valmiiksi rakennettujen lomakiinteistöjen kauppvoja. (Tiihonen 2013.)

Mökkien uudisrakentaminen voi kohdistua rakentamattomalle tontille, omalle tai peritylle maalle tai esimerkiksi jo valmiiksi rakennetulle mökkitontille. Viime vuosina uudisrakentaminen on ollut vilkkainta Etelä-Savossa ja Varsinais-Suomessa ja toisaalta myös Lapissa, osin hiihtokeskusten ansiosta. Näihin maakuntiin on 2000-luvulla rakennettu keskimäärin noin 400 vapaa-ajan asuinrakennusta vuosittain. Vuodesta 1990 kesämökkikanta on kasvanut eniten Etelä-Savon maakunnassa, jossa mökkejä oli 12 000 enemmän kuin vuonna 1990. Pienin muutos kesämökkikanassa on tapahtunut Keski-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla, joissa mökkien määrä on lisääntynyt vuodesta 1990 runsaalla tuhannella mökillä. (Tiihonen 2013.)

Vapaa-ajan asukkaasta vakituiseksi asukkaaksi sekä vapaa- ja vakituisen asutuksen väliset erot

Alun perin vapaa-ajan asunnoksi rakennettuja asuinrakennuksia on jonkin verran käytössä vakinaisina asuntolina. Rekistereissä tällaiset rakennukset ovat edelleen vapaa-ajan asuinrakennuksina. Rakennukset, joihin on tehty käyttötarkoituksen muutos varsinaiseksi asuinrakennukseksi, eivät sisälly tähän tarkasteluun. Vuoden 2011 lopussa kaikkiaan noin 13 000 vapaa-ajan asuinrakennusta oli ilmoitettu muuttoilmoituksella vakinaiseksi asunnoksi. Vakinaisesti asutuissa vapaa-ajan asuinrakennuksissa asui vuoden 2011 lopulla noin 24 000 henkilöä. (Tiihonen 2013.)

Vakinaisesti asuttuja vapaa-ajan asuinrakennuksia on eniten Uudellamaalla ja Lapissa. Uudellamaalla oli vuonna 2011 noin 1 600 asuttua vapaa-ajan asuinrakennusta ja Lapin maakunnassa 1 300. Vakituisesti asutut vapaa-ajan asunnot sijaitsevat pääosin haja-asutusalueella. Asuttujen vapaa-ajan asuntojen määrä on kasvanut suhteellisen hitaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuonna 2000 vapaa-ajan asunnoksi rakennettuja asuinrakennuksia oli vakinaisessa asuinkäytössä noin 10 000 ja niissä asui tuolloin noin 19 000 henkilöä. Viime vuosina asuttujen vapaa-ajan asuinrakennusten määrä on kasvanut 200–300 rakennuksella vuodessa. (Tiihonen 2013.)

Kesämökkikäytössä oleviin rakennuksiin verrattuna asutut vapaa-ajan asuinrakennukset ovat suhteellisen tilavia (taulukko 7). Kun kesämökkien mediaanipinta-ala on 40 neliötä, niin vakinaisessa asuinkäytössä olevien vapaa-ajan asuinrakennusten keskikoko on 74 neliötä.

Taulukko 7. Tilastotietoja vakinaisesta asumisesta ja vapaa-ajan asumisesta vuonna 2011. (Tilastokeskus 2011)

Tiedot	Vakinaisesti asutut asunnot	Kesämökit	Asutut vapaa-ajan asunnot
Taajamissa, %	86,4	4,9	14,9
Haja-asutusalueella, %	13,6	95,1	85,1
Mediaanipinta-ala, m ² (vapaa-ajan asunnoissa kerrosala)	74	40	69
Pinta-ala henkilöä kohden, m ²	39,4	25,7	42,1
Rakennusvuosi, mediaani	1977	1976	1984
Asukkaiden keski-ikä	41	50	48
Asuntokunnan keskikoko	2,07	2,29	1,81
Yksinasuvia,%	41,2	19,9	46,7
Pariskuntia, ilman lapsia %	27,0	53,1	34,0

Kansalaiskyselyn (2013) vastaajista 202 henkilöllä eli 34 prosentilla kaikista vastaajista oli vapaa-ajan asunto. Vastaajilta kysyttiin, kuinka paljon aikaa vuodessa, viikonloput mukaan lukien, he asuvat vapaa-ajan asunnollaan. Viikkoja vapaa-ajan asunnollaan viettävät asuivat asunnollaan keskimäärin 3,5 viikkoa. Kuukausia asu-
vien keskimääräinen asumisaika oli noin 3,5 kuukautta.

Vapaa-ajan asukkaat palvelutarjonnan tukena

Vapaa-ajan asukkaisiin liittyvää palveluiden saavutettavuutta tarkasteltiin edellä palveluiden saavutettavuuden yhteydessä. Vapaa-ajan asumisen merkitystä maaseudun palvelutarjonnan tukena voidaan lähestyä tarkastelemalla sitä, miten paljon vapaa-ajan asuntoja sijaitsee palvelujen asiointialueella ja mikä on vapaa-ajan asuntojen määrän suhde vakituisesti asuttujen asuntojen määrään. Kun asiointialueita ei pystytä rajamaan tarkasti, on mahdollista selvittää vapaa-ajan asuntojen määrä kunkin palvelupisteen saavutettavuusalueella, jossa kyseinen palvelu on helpoiten saavutettavissa. Lähin palvelu ei suinkaan ole automaattisesti se, jossa asioidaan. Esimerkiksi isommat kaupungit vetävät puoleensa asiakkaita paljon laajemmalla alueella kuin siltä, jossa kyseinen kauppa on lähin kauppa. Lisäksi vapaa-ajan asukkaiden asiointi voi suuntautua mökkimatkan varrelle tai tapahtua vakituisten asuinpaikan lähistöllä. Vapaa-ajan asuntojen määrä saavutettavuusalueella tarjoaa kuitenkin suuntaa antavan käsityksen vapaa-ajan asumisen merkityksestä palveluille. (Rehunen 2012: 78.)

Vapaa-ajan asutuksen suhteen palvelujen ja palvelukeskittymien saavutettavuus on erilainen kysymys kuin vakituisten asutuksen kohdalla. Vapaa-ajan asunnoilta palvelujen saavutettavuus on maaseudun vakituiseen haja-asutukseenkin verrattuna heikommalla tasolla, eikä palvelujen saavutettavuus ohjaa uusien vapaa-ajan asuntojen sijoittumista kuin pieneltä osalta. Vapaa-ajan asuntojen sijoittumisessa tärkeintä on yleensä ollut rannan läheisyys. Viime vuosina varsinkin Pohjois-Suomessa myös matkailukeskukset ovat vetäneet puoleensa paljon mökkirakentamista. Palvelujen saavutettavuuden on kuitenkin ennakoitu muodostuvan tulevaisuudessa aiempaa tärkeämmäksi mökkialueen ominaisuudeksi (Rehunen 2012: 78).

Vapaa-ajan asunto ei tuo alueelle yhtä paljon palvelukysyntää kuin vakituinen asunto, sillä vapaa-ajan asunnolla vietetään vain osa ajasta ja keskimäärin huomattavasti vähemmän aikaa kuin vakituksella asunnolla. Mökkibarometrin mukaan mökin käyttäjinä on joko omistajien kotitalous tai joku muu henkilö (Nieminen 2010). Koska barometrin kysely suunnattiin mökinomistajille, on mahdollista, että vastaajajoukko kuuluu keskimääräistä aktiivisempaan vapaa-ajan asunnon käyttäjäkuntaan. Jos oletetaan, että loppu neljä viidesosaa vuodesta vietetään pitkälti vakituksella asunnolla ja palvelujen käyttö jakaantuu tasaisesti vietetyn ajan mukaan, niin yhden mökin tuoma palvelukysyntä vastaa noin 25 prosenttia vakituisesti asutun asunnon tuomasta palvelukysynnästä. (Rehunen 2012: 78.)

Vapaa-ajan asunnolta matka lähimpään ruokakauppaan on huomattavasti pitempi kuin vakituisesta asuinpaikasta. Vain noin 27 000 vapaa-ajan asuntoa sijaitsi enintään kahden kilometrin päässä kaupasta. Viiden kilometrin sisällä kaupasta sijaitsi noin viidennes mökeistä, eli 101 000 mökkiä, ja kymmenen kilometrin sisällä jo reilu puolet, eli 249 000 mökkiä. Yli 20 kilometrin ajomatkan päässä kaupasta sijaitsi noin 34 000 mökkiä ja ilman tie-, lautta- tai lossiyhteyttä olevissa saarissa noin 58 000 mökkiä. (Rehunen & Vesala 2012: 39.) Suuremmat kaupungit, joiden asiointialueella on enemmän mökkejä kuin vakituisesti asuttuja asuntoja, sijaitsevat usein

matkailukeskuksissa tai pienissä kunnissa, joissa vakituksia asukkaita on niukalti ja vapaa-ajan asutusta paljon (Rehunen 2012: 78).

Vapaa-ajan asuminen tukee päivittäistavarakauppojen toimintaa merkittävästi osassa maata. Kun koko maassa oli vuonna 2008 noin 3 370 päivittäistavarakauppaa, näistä kaupoista 640 oli sellaisia, joiden lähimpään aikaetäisyyteen perustuvalla asiointialueella vapaa-ajan asuntojen määrä oli yli puolet vakituisesti asuttujen asuntojen määrästä. Noin 430 kaupan asiointialueella on vapaa-ajan asuntoja enemmän kuin vakituksia asuntoja, noin 180 kaupan asiointialueella vapaa-ajan asuntoja on yli kaksinkertainen määrä, noin 100 kaupan asiointialueella yli kolminkertainen määrä ja noin 40 kaupan asiointialueella yli viisinkertainen määrä vakituisesti asuttujen asuntojen määrään verrattuna. Päivittäistavarakaupat, joiden kannattavuus perustuu oletettavasti suurelta osin vapaa-ajan asukkaiden kysyntään, ovat kooltaan pääasiassa pieniä valintamyymälöitä. (Rehunen 2012: 78)

Vapaa-ajan asuntojen käyttöaste

Vapaa-ajan asuntoa käytetään keskimäärin 75 vuorokautta vuodessa. Eniten vapaa-ajan asunnoilla viihdytään heinäkuussa, jolloin vapaa-ajan asunnolla vietetään keskimäärin noin 17 vuorokautta. Vähiten käyttöä on joului- ja tammikuussa. Vapaa-ajan asuntojen korkeahkoa käyttöastetta selittää omistajien ikärakenne, sillä vapaa-ajan asuntojen omistajista noin kaksi kolmasosaa on yli 60-vuotiaita. Innokkaimpia vapaa-ajan asunnolla aikaa viettämään ovat 65–74-vuotiaat miehet. (Nieminen 2010: 31–32.) Perhetilanne vaikuttaa siihen, miten paljon vapaa-ajan asunnolla vietetään aikaa. Nuoremmilla ikäluokilla ei välttämättä ole mahdollisuutta työ- ja perhetilanteen takia viettää aikaansa vapaa-ajan asunnolla. Perheet myös painottavat muun muassa lapsien, vakituisen asunnon ja auton hankkimista ennen vapaa-ajan asunnon ostamista. (Pitkänen & Kokki 2005: 39.)

Vapaa-ajan asunnon käyttöasteeseen vaikuttaa eniten sen talviasuttavuus ja varustelutaso. Eniten mökkipäiviä lisäävät sisä-wc, pyykin- ja astianpesukone, jotka nostavat käyttöastetta huomattavasti. Merkittävästi vapaa-ajan asunnon käyttöasteeseen vaikuttavat myös sen pinta-ala ja hankintatapa. Pinta-alan kasvaessa nousee myös käyttöaste. Pitkäsen ja Kokin (2005: 41–44) mukaan käyttöasteeseen vaikuttaa vapaa-ajan asunnon hankintatapa. Ostetulla vapaa-ajan asunnolla vietetään enemmän aikaa kuin perityllä. Vapaa-ajan asunnon osto on usein pitkään harkittua ja vaatii halua sekä sitoutumista vapaa-ajan asumiseen.

Vapaa-ajan asukkaiden halukkuudesta muuttaa vapaa-ajan asunnon sijaintikuntaan on saatu eri selvityksissä erilaisia tuloksia. Kotilaisen (1998: 22–23) kyselyn mukaan pysyvästi mökille suunnitteli muuttavansa kaksi prosenttia vastaajista, mikä tarkoitti yhteensä noin 10 000 muuttajaa. Ahon ja Ilolan (2006: 121–122) tutkimuksen mukaan halukkuutta muuttaa vakituisesti vapaa-ajan asuinpaikkakunnalle oli ainakin jonkin verran joka viidennellä vastaajista. Kuusi prosenttia vastaajista arvioi muuttavansa pysyvästi jossain vaiheessa vapaa-ajan asuinpaikkansa. Mökkibarometrissä 2009 lähes 10 prosenttia piti muuttoa mahdollisena:

määrä pysyi vuoden 2003 mökkibarometrin tuloksiin verrattuna ennallaan. (Nieminen 2010.)

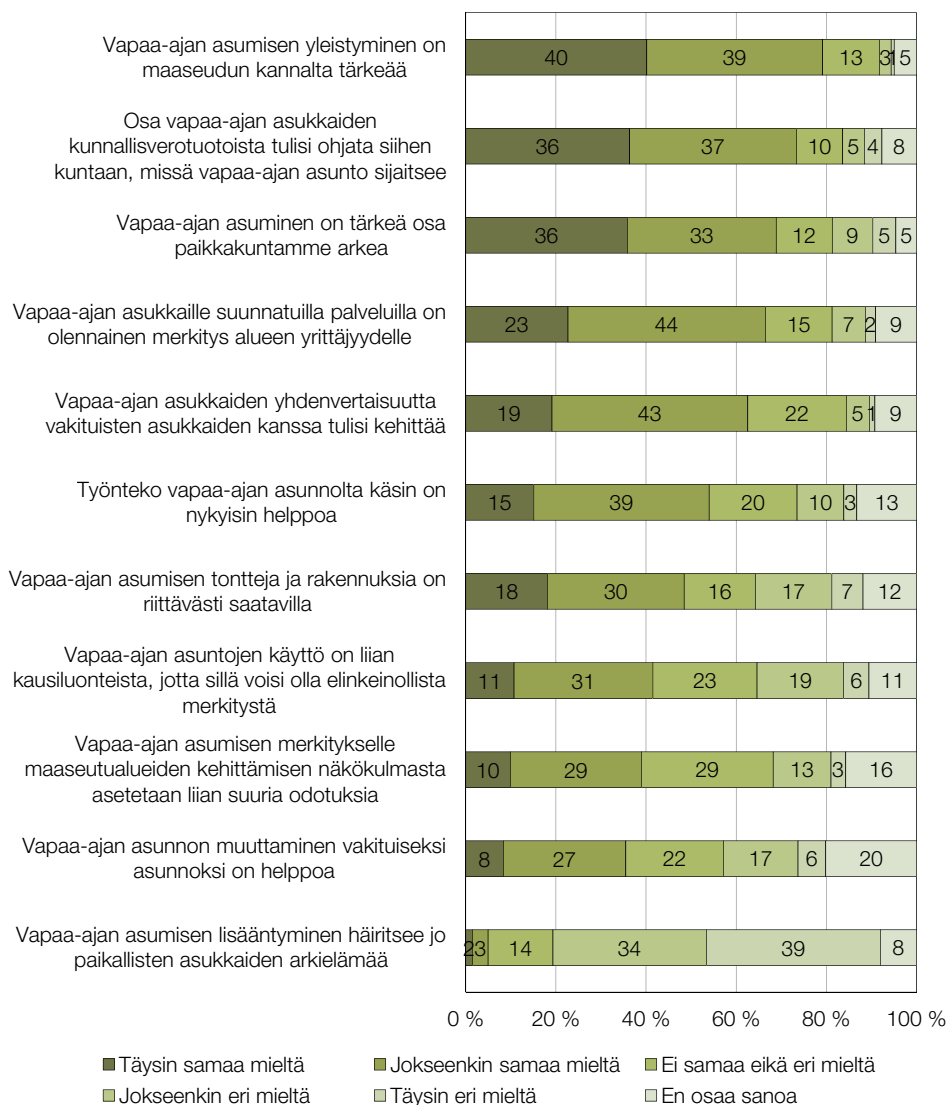
Paikkakunnan elämään ja toimintoihin osallistuminen

Vapaa-ajan asukkaat voidaan jakaa osallistumishalukkuuden mukaan kahteen eri ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä on vapaa-ajan asukkaat, jotka ovat jo mukana vapaa-ajan asuinpaikkakuntansa toiminnassa. He ovat myös kiinnostuneita lisäämään aktiivisuuttaan. Toiseen ryhmään kuuluvat ne vapaa-ajan asukkaat, jotka eivät ole mukana millään lailla vapaa-ajan asuinpaikkakuntansa toiminnassa. Tätä ryhmää kuvaa kielteinen suhtautuminen osallistumiseen. (Aho & Ilola 2006: 79–80.)

Osallistuminen vapaa-ajan asuinpaikkakunnan elämään ja toimintoihin on varsin vähäistä. Harrastus-, talkoo- ja yhdistystoimintoihin osallistuu kymmenesosa sekä tapahtumiin ja tilaisuuksiin noin kolmasosa mökkiläisistä. Vapaa-ajan asukkaiden keskinäinen kanssakäyminen on hieman yleisempää kuin paikkakunnalla vakituisesti asuvien kanssa toimiminen. Ne, joille vapaa-ajan asuminen merkitsee kestusta maaseutuun, ovat keskimääräistä enemmän mukana vapaa-ajan asuinpaikkakunnan toiminnoissa. Vähäisestä osallistumisesta huolimatta näyttää siltä, ettei vapaa-ajan asukkailla juurikaan ole kiinnostusta lisätä osallistumistaan. Vähäisintä kiinnostus osallistumiseen on eläkeläisillä. (Aho & Ilola 2006: 79–80.) Pitkäsen ja Kokin (2005: 33) näkemyksen mukaan pitkät vapaa-ajan asunnolla vietetyt ajat lisäävät paikallisväestön ja vapaa-ajan asukkaiden sosiaalisia kontakteja sekä lisäävät mökkeilyn tuottamia sosiaalisia hyötyjä. (Ponnikas ym. 2011: 39.)

Vakituiset asukkaat suhtautuvat kansalaiskyselyn (2013) mukaan myönteisesti vapaa-ajan asukkaisiin (kuva 41). Myös niissä kunnissa, joissa ei tällä hetkellä ole paljoakaan vapaa-ajan asukkaita, mielletään vapaa-ajan asuminen tärkeäksi osaksi maaseudun arkea. Vastaajista 79 prosenttia koki vapaa-ajan asumisen yleistymisen maaseudun kannalta tärkeäksi. Prosenttiosuus on noussut vuoden 2010 kyselyn 63 prosentista. Suurin osa vastanneista haluaisi yhdenvertaistaa vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden rooleja kunnissa. Myös ajatus mahdollisuudesta jakaa verotusoikeus vakinaisen ja vapaa-ajan asuinpaikkakunnan kesken sai maaseudulla vahvaa tukea: näin ajatteli yli kaksi kolmasosaa vastanneista.

Kuva 41. Miten suhtaudutte seuraaviin vapaa-ajan asumiseen (esim. mökkeilyyn) liittyviin väittämiin oman paikkakuntanne näkökulmasta? (Kansalaiskysely 2013, N 582–590)

Vapaa-ajan asukkaiden etätyö ja työssäkäynti

Etätyön ja työssäkäynnin merkitys jää kokonaisuutena vapaa-ajan asukkaiden ikärakenteen takia vähäiseksi. Mökkibarometrin 2009 mukaan suhtautuminen etätyöhön on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi ja työikäisistä vapaa-ajan asukkaista oli etätyötä tekevien osuus noussut vuosina 2003–2008 kahdesta prosentista viiteen prosenttiin. Etätyötä tehdään vapaa-ajan asunnolla keskimäärin 23 työpäivää vuodessa. (Nieminen 2010: 31). Ahon ja Iolan (2006: 81–82) tutkimuksen mukaan noin 20 prosenttia vastanneista arvioi etätyön olevan mahdollista työssään tai ammatissaan. Saman tutkimuksen mukaan kuitenkin vain noin kaksi prosenttia oli tehnyt vapaa-ajan asunnollaan usein etätyötä. Pitkäsen ja Kokin (2005: 55–59) mukaan etätoihin halukkaat viettivät enemmän aikaansa vapaa-ajan asunnollaan kuin muut työssäkäyvät. Lisäksi aiemmin töitä vapaa-ajan asunnollaan tehneet olivat valmiimpia tekemään jatkossakin etätöitä vapaa-ajan asunnollaan. Suurin osa eli 67 prosenttia vastanneista ei kuitenkaan halunnut tehdä töitä vapaa-ajan asunnollaan. (Ponnikas ym. 2011: 39.)

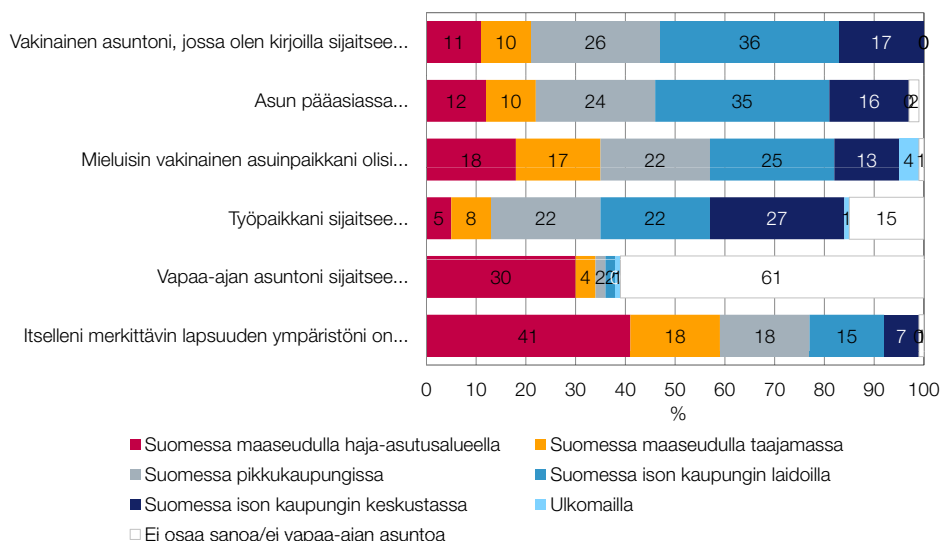
Leinamon (2009: 70, 89) mukaan vapaa-ajan asukkaiden etätyö on varsin harvinaista. Suurin osa haluaa viettää mökillään vapaa-aikaa, sauna ja harrastaa. Lisäksi työ ja vapaa-aika halutaan pitää erillään ja etätyöhön suhtaudutaan kielteisesti. Jos vapaa-ajan asunnolla tehdään etätöitä, se edellyttää joko yksinoloa tai molempien puolisoitten etätyöntekoa keskittymisen takaamiseksi. Etätyö vaatii myös hyvää internetyhteyttä, mikä puuttuu vielä usealta vapaa-ajan asunnolta. Ahon ja Iolan (2006: 83–84) mukaan jopa 85 prosenttia vapaa-ajan asukkaista ei halua tehdä vapaa-ajan asunnollaan ansiotyötä. (Ponnikas ym. 2011: 39.)

Noin viidennes vapaa-ajan asunnon omistajatalouksista oli mökkibarometrin mukaan käynyt viimeisen vuoden aikana vapaa-ajan asunnoltaan töissä. Matkan pituus vaikutti luonnollisesti työssäkäynnin laajuuteen. Vapaa-ajan asunnolta töissä käyvien mökkimatka oli keskimäärin 77 kilometriä, kun keskimääräinen matka vapaa-ajan asunnolle oli 118 kilometriä. Vapaa-ajan asunnolta käytiin töissä keskimäärin ainoastaan 14 päivänä vuodessa. (Nieminen 2010: 35; Ponnikas ym. 2011: 39.)

Vapaa-aika tuo maaseudun osaksi kaupunkilaisten elämää ja vahvistaa monipaikkaisuutta

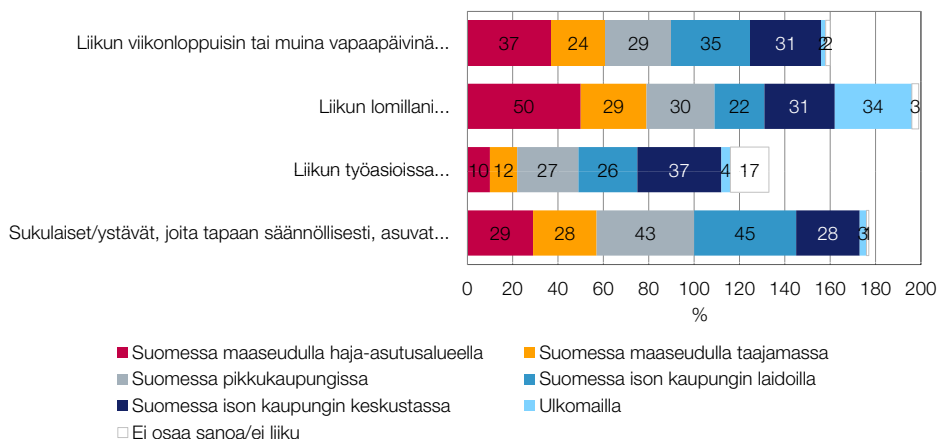
Maaseutu 2014 -barometrin tulokset vahvistavat maaseudun asukkaille tehtyjen kyselyjen tuloksia (kuva 42). Maaseutualueet korostuvat kansalaisten vapaa-ajan vieton ja voimaantumisen alueina. Barometrin tulosten mukaan yleisin asuinpaikka on kaupungissa, mutta suurin osa vapaa-ajan asunnoista on maaseudulla. Myös tunnesiteet maaseutuun ovat edelleen vahvat, sillä peräti kuudella kymmenestä kansalaisesta merkittävin lapsuuden ympäristö löytyy maaseudulta.

Kuva 42. Omaa tilannetta parhaiten kuvaava paikkakuntatyyppi. Valitse kuhunkin väittämään omaa tilannettasi parhaiten kuvaava paikkakuntatyyppi. (Maaseutu 2014 -barometri, Kansalaiset, n=1636)

Suomalaiset käyttävät paljon maaseutualueita erityisesti loma-aikoinaan, mutta myös viikonloppuisin ja vapaapäivinä (kuva 43). Työasioissa maaseudulla ei paljon vieraila. Tätä tulosta vahvistavat myös pendelöintitilastot. Työmatkat suuntautuvat maaseudulta kaupunkeihin, eivät juurikaan toisin päin. Maaseutualueiden käyttöä nostaa vapaa-ajan käyttö. Samalla loma- ja vapaa-ajan vierailut maaseutualueilla ovat leimallisimmillaan maaseudulle suuntautuvaa monipaikkaisuutta. Työhön liittyvät viipymiset maaseutualueilla ovat selkeästi vähäisempiä. Kuitenkin mökki-barometrin (2009) mukaan vapaa-ajan asukkaiden myönteinen suhtautuminen etätyöhön ja työskentely vapaa-ajan asunnolla on lisääntynyt.

Kuva 43. Tämänhetkiseen elämäntapaan liittyvät paikat. Valitse kuhunkin väittämään ne paikkakuntatyypit, jotka liittyvät hyvin tämänhetkiseen elämäntapaasi. Kuvan kysymykseen vastaajilla oli mahdollisuus valita useampia vaihtoehtoja, minkä vuoksi osuuksien summiksi tulee enemmän kuin 100 prosenttia. (Maaseutu 2014 -barometri, Kansalaiset, n=1636)

3.4 Asuminen ja palvelut maaseudulla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Maaseutualueilla on siirrytty agraarimaaseudusta asumisen maaseutuun. Monipaikkainen asuminen, oleminen sekä vierailut kaupunki- ja maaseutualueilla ovat lieventäneet asumisen ja alueiden käytön jakaantumista vapaa-ajan ja pysyvään asumiseen. Kuitenkin suurimmat väkimäärät maaseudulle tuo vapaa-aikaan liittyvät vierailut ja oleminen. Vapaa-ajan asuntojen käyttö on lisääntynyt ja monipuolistunut. Asuntoja käytetään aiempaa enemmän vapaa-ajan vieton lisäksi myös työntekoon. Monipaikkainen asuminen on ekologisen kestävyyskannalta ongelmallinen kehityssuunta. Jotta se voisi olla suuren väestöosan elämäntapa, asumisen ja liikkumisen ekologisen kestävyys-tulee parantua.
- Valtion budjettitalouden piiriin kuuluvien paikallishallinnon viranomaisten yksiköiden määrä on vähentynyt ja toimialueet ovat laajentuneet merkittävästi 2000-luvun aikana. Myös kuntien määrä on vähentynyt. Etäisyydet julkisten palvelujen toimipisteisiin ovatkin maaseudulla pidentyneet ja saavutettavuus fyysisenä etäisyytenä heikentynyt. Kuntaliitoksissa liitoskuntien kirkonkylien rooli on muuttunut ja niissä tarjolla olevien palvelujen määrää vähentynyt.

- Päivittäistavarakaupan myymälöiden lukumäärä on vähentynyt, mutta päivittäistavarakaupan myymälöiden yhteenlaskettu myyntipinta-ala on kasvanut maaseudulla ja erityisen voimakkaasti kaupunkien läheisellä maaseudulla.
- Kauppojen määrän vähenemisen myötä lähimmän ruokakaupan saavutettavuus on monilla alueilla heikentynyt. Toisaalta suurten kauppojen määrän kasvu on tuonut valikoimiltaan laajan ja arjen ostotarpeisiin pitkälti vastaavan kaupan aiempaa lähemmäs entistä useampia. Kaupunkien läheisellä maaseudulla kauppa-asiointi hoidetaan kaupungissa ja asiointimatkoista muodostuu melko pitkiä.
- Kattavaa julkista liikennettä ei ole maaseudulle syntynyt, koska vähäinen asukasmäärä ei ole luonut riittävää kysyntää. Päinvastoin julkisen liikenteen vuorot ovat maaseutualueilla vähentyneet. Kansalaiskyselyn tulosten perusteella maaseudun asukkailla on vahva halu käyttää julkista liikennettä, mikäli sen käytön mahdollisuudet paranevat.
- Julkisen liikenteen puutteellisuus ja pitkät etäisyydet ovat tehneet yksityisautosta välttämättömän maaseutualueilla. Maaseudun autottomia ovat usein vanhukset. Heidän osuutensa kasvaa. Tämä asettaa suuria haasteita palveluiden järjestämiselle.
- Julkista liikennettä enemmän maaseudun asukkaat vierastavat kansalaiskyselyn mukaan palvelujen käyttöä verkossa. Näitä ennakoluuloja lieventäisi verkkopalvelujen käyttökoulutus, neuvonta laitehankinnoissa sekä sellaisten palvelupisteiden rakentaminen, joissa kansalaiset voivat käyttää myös verkkopalveluja.
- Maaseudun asukkaat pitävät tiestön, julkisen liikenteen ja tietoliikenneyhteyksien tilaa usein huolestuttavana.
- Maaseudun asukkaat kokevat asuinalueensa turvallisena, vaikka samanaikaisesti ovat tyytymättömiä turvallisuutta luoviin poliisi- ja pelastuspalveluihin. Myös fyysisenä etäisyytenä turvapalvelut ovat karanneet kauemmas asukkaista, jolloin heidän turvallisuutensa on uhattuna onnettomuuksien sattuessa. Vahvaksi koettu turvallisuus onkin maaseutuasumisen paradoksi, joka ei vastaa todellisuutta.
- Hieman yli puolet kansalaiskyselyn vastaajista koki saavansa tarvitsemansa palvelut nopeasti ja helposti omalta paikkakunnaltaan. Tyytyväisyys palvelujen saamiseen oli sitä pienempi, mitä kauempana lähimmästä keskuksesta vastaaja asui.
- Vapaa-ajan asuntojen määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana ja niitä on Suomessa nykyisellään noin puoli miljoonaa, eniten harvaan asutulla maaseudulla. Asuntojen varustetaso paranee jatkuvasti. Vapaa-ajan asuntoa käytetään keskimäärin 75 vuorokautta vuodessa. Vapaa-ajan asuntojen omistajista noin kaksi kolmasosaa on yli 60-vuotiaita. Innokkaimpia vapaa-ajan asunnolla aikaansa viettäviä ovat 65–74-vuotiaat miehet.

- Ihmiset hakevat vapaa-ajan asunnoiltaan irtiotta arkeen - mökillä ei tehdä ansiotyötä. Mökkibarometrin (2009) mukaan suhtautuminen etätöhyön on kuitenkin muuttunut aiempaa myönteisemmäksi ja työikäisistä vapaa-ajan asukkaista oli etätöhyä tekevien osuus hieman noussut. Vapaa-ajan asukkaat ovat melko kiinnostuneita hankkimaan palveluja mökkipaikkakunnaltaan.

Tulevaisuuskuvia

- Puuttuvaa julkista liikennettä maaseudulla korvaavat sosiaaliset innovaatiot, kuten erilaiset yhteiskyyditykset sekä tekniset innovaatiot, kuten älykkään liikenteen ratkaisut. Näiden toimintamallien syntymistä hidastaneet lainsäädännölliset ongelmat on saatu ratkaistua. Maaseudun paikallisyhdistykset huolehtivat kimpapakyytien ja yhteiskuljetusten järjestämisestä. Omaehtoiseen palvelujen järjestämiseen on syntynyt osuuskuntia ja yrityksiä. Uusien ratkaisujen ympärille tiivistyvä yhteistyö vahvistaa maaseudun sosiaalista pääomaa.
- Tietoverkon käyttö sekä julkisten että yksityisten palvelujen saamiseksi on arkipäivää. Verkon käyttöä tukemaan on maaseudun väestöä kokoaviin kiinteistöihin, kuten kylätaloihin, entisiin kunnantaloihin tai käytöstä poistuneisiin tai käytössä oleviin kouluihin, perustettu internet-hotelleja. Kiinteistöissä on asukkaiden käytössä toimivat laitteistot ja internet-yhteydet. Samoin ennalta määrättyinä aikoina on myös saatavissa ohjausta ja tukea palvelujen käyttöön.
- Ajasta ja paikasta riippumaton työ on entisestään yleistynyt. Osa tästä työstä tehdään maaseutualueilla. Internet-hotellit toimivat myös etätöhyä tekemisen paikkoina, toimitiloina yritysten ja julkisen sektorin työntekijöille. Samoin matkailukeskusten yhteydessä toimii etätöhyypisteitä, jolloin perheet voivat olla yhdessä matkailukeskuksessa, vaikka osa heistä olisikin töissä. Niin ikään muut matkailijat voivat katkaista lomansa tarvittaessa lyhytaikaiseen työnteokoon, ilman että heidän tarvitsisi välillä matkustaa pois matkailukeskuksesta.
- Palveluvalikoimassa ovat yleistyneet hybridi-palvelut, jolloin osa palveluihin liittyvistä toimista hoidetaan kasvokkain ja osa verkon kautta sähköisinä palveluina.
- Julkisten ja yksityisten palvelujen tuotannossa on entistä enemmän otettu käyttöön asiakaskokemukseen perustuvia kehittämistyökaluja. Kansalaisten kokemusten ja ideoiden huomioiminen palvelujen kehittämisessä ja palvelumuotoilu ovat osa palvelutuotantoa ja -tarjontaa.
- 2010-luvulla toteutetuissa kuntaliitoksissa itsenäisyytensä menettäneiden kuntien entisistä kuntakeskuksista on muodostunut palvelujen tarjonnan alueellisia keskuksia, joista pyörillä liikkuvia palveluja viedään syrjäisemmille alueille ja joihin maaseudun asukkaat pääsevät käyttämään palveluja, myös ilman omaa autoa hyödyntämällä yhteiskuljetusjärjestelyjä.
- Alueellisia keskuksia hallinnoivat paikallisista toimijoista, kylä- ja asukas-yhdistysten edustajista, kunnanvaltuutetuista ja kunnan viranomaisista koostuvat

lähidemokratiayksiköt, joilla on käytössään ja päätettävissään kunnan budjetista rahoitusta palvelujen järjestämiseen. Lähidemokratiayksiköiden toiminnan reunaehdot on määriteltä kuntalaissa. Kunnanvaltuustot ovat puolestaan tarkentaneet, miten kunkin kunnan erityistarpeet huomioidaan lähidemokratiayksiköiden toiminnassa.

- Julkisen talouden niukkuuden puristuksessa maaseudun asukkaat ovat joutuneet hyvin vaikeaan tilanteeseen. Julkisen talouden rahoituskriisi on heikentänyt palveluja maaseutualueilla. Eri alueiden ja väestöryhmien välinen eriarvoisuus palvelujen saavutettavuudessa on kasvanut. Toteutunut kehitys on lisännyt kansalaisten, julkisen hallinnon, tutkimus- ja oppilaitosten sekä yritysten välistä yhteistyötä ja paikallista aktiivisuutta tiestön ylläpitoon, yhteiskuljetuksiin, maaseudun turvapalveluihin, kyläkouluihin ja muihin vastaaviin kohteisiin liittyvien uusien ratkaisujen ja palvelujen kehittäessä. Palveluja tuotetaan yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyöhön perustuvana monituotantona.

4 Työ ja yrittäjyys maaseudulla

4.1 Työvoima

Työvoiman määrä vuonna 2010 oli maassamme noin 2,6 miljoonaa henkilöä (taulukko 8). Maaseudun kuntapohjaisen kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisesti tarkasteltuna suurin osa (66 %) työvoimasta ja työllisistä oli kaupungeissa. Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen (Helminen ym. 2013) mukaan koko maan työvoimasta ja työllisistä vain noin 5 prosenttia oli harvaan asutulla maaseudulla vuonna 2010. Sen sijaan koko maan työvoimasta ja työllisistä yksi kymmenestä asui ydinmaaseudulla.

Taulukko 8. Työvoima, työlliset ja työttömät vuonna 2010 paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan.⁸

Aluetyypit	Työvoima (% koko maasta) *	Työlliset (% koko maasta) **	Työttömät (% koko maasta) ***
KOKO MAA	2 577 198	2 314 425	262 773
Sisempi kaupunkialue	850 173 (33,0)	764 026 (33,0)	86 147 (32,8)
Ulompi kaupunkialue	704 015 (27,3)	630 568 (27,2)	73 447 (28,0)
Kaupungin kehysalue	280 154 (10,9)	256 840 (11,1)	23 314 (8,9)
Maaseudun paikalliskeskukset	146 909 (5,7)	130 224 (5,6)	16 685 (6,3)
Kaupunkien läheinen maaseutu	185 275 (7,2)	168 386 (7,3)	16 889 (6,4)
Ydinmaaseutu	278 361 (10,8)	250 544 (10,8)	27 817 (10,6)
Harvaan asuttu maaseutu	132 311 (5,1)	113 837 (4,9)	18 474 (7,0)

* Työvoimaan luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat työllisiä tai työttömiä.

** Työllisiksi (työllinen työvoima) luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä. Työllisiksi määritellään palkansaajat ja yrittäjät.

*** Työttömiksi (työtön työvoima) määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka olivat työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä työpäivänä.

Koko väestön määrä kasvoi 3,6 prosenttia vuodesta 2000 vuoteen 2010, mikä merkitsi yli 187 000 hengen lisäystä (taulukko 9). Kyseisellä aikavälillä maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisten kaupunkikuntien väkiluku kasvoi kuusi prosenttia, mutta suurin kasvu oli kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa, 12 prosenttia. Ydinmaaseutukuntien väestö väheni vajaat kolme prosenttia ja harvaan asutun maaseudun kuntien lähes 12 prosenttia.

Työvoiman määrä kasvoi eniten kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa ja väheni harvaan asutun maaseudun kunnissa 2000–2010. Työllisten määrä kasvoi suhteellisesti eniten kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa, jossa myös työvoiman kasvu oli suurinta. Ydinmaaseutukunnissa muutos oli aavistuksen negatiivinen

8 Taulukon 8 luvut eroavat hieman taulukon 9 vastaavista, sillä paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu -luokituksen mukainen aineisto ei ole kattavuudeltaan täysin aukoton.

ja harvaan asutun maaseudun kunnissa reilusti negatiivinen. Työttömien määrä väheni reilusti kaikilla kuntatyypeillä tarkasteluajanjaksolla. Suhteellisesti eniten vähennystä oli harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla. Työvoiman ulkopuolella olevien määrässä suurin kasvu oli kaupunkien läheisellä maaseudulla, jossa asuu paljon lapsiperheitä. Vastaavasti väheneminen oli tässä ryhmässä voimakkainta harvaan asutulla maaseudulla.

Taulukko 9. Työvoiman, työllisten, työttömien ja työvoiman ulkopuolella olevien määrän muutokset 2000–2010 maaseudun kolmijako kuntatyypeittäin, prosenttia. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	Koko väestö	Työvoima *	Työlliset **	Työttömät ***	Työvoiman ulkopuolella ****
KOKO MAA	3,6	1,9	4,4	-15,7	5,6
Kaupungit	5,8	3,6	5,5	-10,4	8,4
Kaupunkien läh. maaseutu	12,1	9,0	11,1	-9,3	14,8
Ydinmaaseutu	-2,5	-2,9	-0,3	-22,8	-1,7
Harvaan asuttu maaseutu	-11,8	-13,9	-8,1	-38,6	-9,7

* Työvoimaan luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat työllisiä tai työttömiä.

** Työllisiksi (työllinen työvoima) luetaan kaikki 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä. Työllisiksi määritellään palkansaajat ja yrittäjät.

*** Työttömiksi (työtön työvoima) määritellään 15–74-vuotiaat henkilöt, jotka olivat työttömiä työnhakijoita vuoden viimeisenä työpäivänä.

**** Työvoiman ulkopuolella oleviin luetaan 0–14-vuotiaat, opiskelijat, varusmiehet, eläkeläiset ja muut (mm. kotitaloustyötä tekevät).

Työllisten osuus koko väestöstä oli 43,3 prosenttia vuonna 2010 ja työttömyysaste 10,3 prosenttia (taulukko 10). Kuntapohjaisella maaseudun kolmijako -luokituksella tarkasteltuna työllisten osuus oli matalin ja vastaavasti työttömien osuus korkein harvaan asutuilla alueilla. Korkein työllisten osuus koko väestöstä saavutettiin kaupungeissa, mutta myös työttömyysaste oli näillä alueilla toiseksi korkeimmalla tasolla. Työllisyysaste oli korkein kaupunkien läheisellä maaseudulla ja selkeästi matalin harvaan asutulla maaseudulla. Viimeksi mainituilla alueilla väestön väheneminen näkyy työvoiman, työllisten ja työttömien määrän vähenemisenä. Tästä huolimatta työttömyysaste on näillä alueilla maaseutu- ja kaupunkikunnista korkein sekä työllisten osuus koko väestöstä ja työvoimaosuus alhaisin.

Taulukko 10. Työllisten osuus, työllisyys- ja työttömyysaste sekä työvoimaosuus maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuonna 2010, prosenttia. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	Työlliset *	Työllisyysaste **	Työttömyysaste ***	Työvoimaosuus ****
KOKO MAA	43,3	65,1	10,3	64,0
Kaupungit	44,6	65,2	10,5	64,9
Kaupunkien läh. maaseutu	44,1	68,4	8,6	66,5
Ydinmaaseutu	40,8	65,1	9,2	61,9
Harvaan asuttu maaseutu	36,0	58,4	13,6	56,5

* Työllisten osuus koko väestöstä

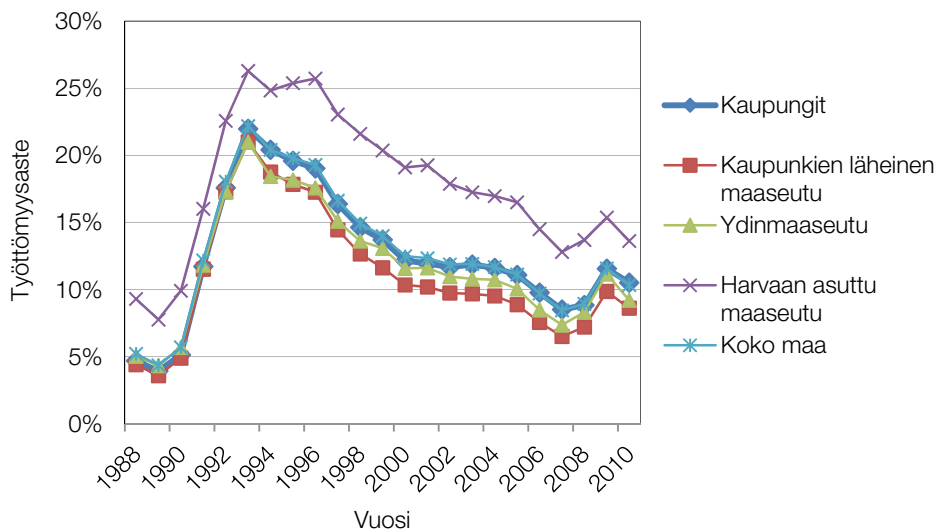
** 15–64-vuotiaiden työllisten osuus samanikäisestä väestöstä

*** Työttömän työvoiman prosenttiosuus koko työvoimasta. Lasketaan 15–74-vuotiaista.

**** Työvoimaan kuuluvien osuus työikäisestä eli 15–74-vuotiaasta väestöstä.

1990-luvun ensimmäisinä vuosina laman seurauksena työttömyysaste nousi rajusti kaikilla maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) kuntatyypeillä (kuva 44). Tämän jälkeen aina vuoteen 2007 asti työttömyysaste aleni koko maassa ja myös kaikilla eri kuntatyypeillä. Vuodesta 2007 vuoteen 2009 työttömyysaste jälleen nousi, mutta kääntyi laskuun vuonna 2010. Useimpien kuntatyyppien työttömyysasteissa ja sen kehityskulussa ei ollut keskenään kovin suuria eroja ja paras tilanne eli vähiten työttömiä oli kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa. Harvaan asutun maaseudun kunnat erottuvat selkeästi korkeimman työttömyysasteensa osalta muista. Laman ajan noin 25 prosentin työttömyyden tasolta työttömyys alentui tässäkin kuntatyyppissä vuoteen 2007 mennessä noin puoleen tästä, mutta muihin kuntatyyppeihin verrattuna työttömyysaste harvaan asutulla maaseudulla on kuitenkin ollut jatkuvasti muita kuntatyyppejä korkeampaa.

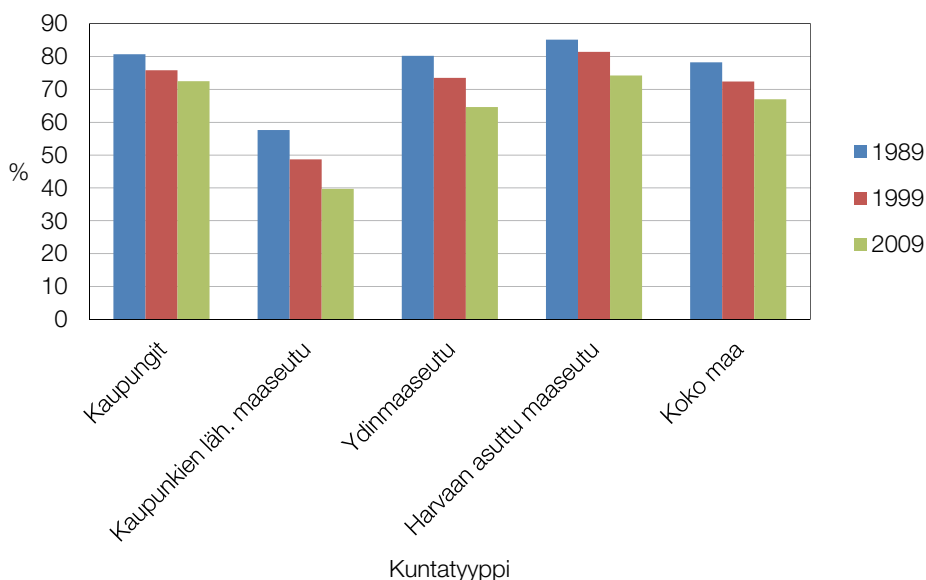
Kuva 44. Työttömyysaste maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuosina 1988–2010. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus kaikista työllisistä on selkeästi muita alueita alhaisempi, ja kyseinen osuus on laskenutkin voimakkaimmin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa (kuva 45). Huomattavaa myös on, että harvaan asutulla maaseudulla asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus on suunnilleen sama kuin kaupunkikunnissa. Tätä voidaan osaltaan selittää sillä, että harvaan asutuilta maaseutualueilta on pitkä etäisyys keskuksiin ja siten moniin työpaikkoihin. Vaikka työpaikkoja omalla alueella ei olisi tarjolla, voi olla, että työssäkäynti oman kotikunnan ulkopuolella on etäisyyden vuoksi mahdotonta. Sekin on huomionarvoista, että koko maassa ja kaikissa maaseudun kolmijaon kuntatyypeissä asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus on merkittävästi pienentynyt. Tämä kertoo osaltaan siitä, että työmatkaliikenne eli pendelöinti on ajan kuluessa lisääntynyt ja maaseutualueet muuttuneet entistä enemmän asumisen maaseudeksi.

Pendelöinti ei ratkaise kuitenkaan harvaan asutun maaseudun työllistymisongelmia. Pitkät etäisyydet keskuksista edellyttävät työpaikkojen syntymistä alueiden sisälle. Tulevaisuudessa myös harvaan asutun maaseudun kunnat voivat kuitenkin entistä enemmän hyödyntää kaupunki-maaseutu -vuorovaikutusta. Harvaan asutulla maaseudulla ja maaseutualueilla muutoinkin voidaan tuottaa mm. niitä matkailuun, biotalouteen, energian tuotantoon ja kaivosteollisuuteen liittyviä tuotteita ja palveluita, joita keskuksissa tarvitaan. Näihin tuotantoprosesseihin liittyvä elinkeinotoiminta luo työpaikkoja harvaan asutulle maaseudulle.

Kuva 45. Asuinkunnassaan työssäkäyvät työlliset vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, prosenttia, maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kansalaiskyselyn 2013 vastaajista noin 61 prosenttia kertoi työskentelevänsä omalla paikkakunnallaan ja loput 39 prosenttia työskentelivät muualla. Harvaan asutun maaseudun vastaajista kaksi kolmasosaa työskenteli asuinkunnassaan. Ydinmaaseudulla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla asuvista 60 prosentilla oli työpaikka asuinkunnassaan ja saaristokunnissa asuvistakin enemmistöllä (56 %).

4.2 Työpaikat ja yritystoiminta

Työpaikat

Työpaikkojen määrä oli Suomessa vuonna 2009 yhteensä noin 2,3 miljoonaa. Niistä 73 prosenttia sijaitsi kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisissa kaupungeissa, 9 prosenttia kaupunkien läheisellä maaseudulla, 11 prosenttia ydinmaaseudulla ja 7 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla (Tilastokeskus a). Elinkeinorakenne on kaikilla kuntatyypeillä ajan kuluessa palveluvaltaistunut ja samalla alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden työpaikkojen lukumäärä on laskenut.

Paikkatietopohjaisella kaupunki-maaseutu-luokituksella (Helminen ym. 2013) tarkasteltuna yksityisten palveluiden työpaikkaosuus alueen kaikista työpaikoista oli vuonna 2010 suurin sisemmällä kaupunkialueella, mutta olivat huomattavan korkeita myös ulommalla kaupunkialueella sekä maaseudun paikalliskeskuksissa (taulukko 11). Julkisten palveluiden osuudet olivat aluetyypeittäin varsin samanlaiset

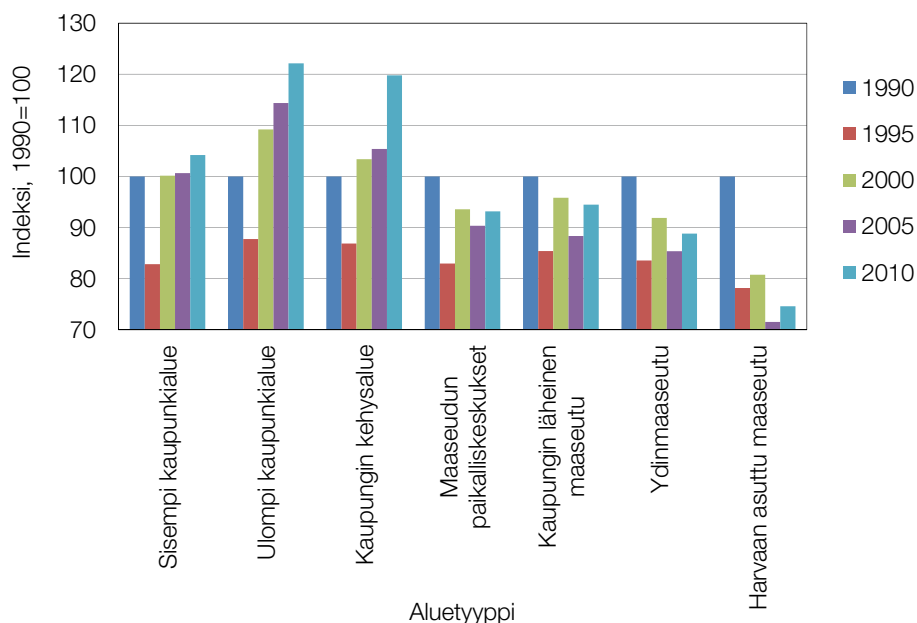
vaihdellen 28 ja 38 prosentin välillä alueen työpaikoista. Ainoastaan sisemmät kaupunkialueet ja maaseudun paikalliskeskukset erottuivat muista alueista palvelukeskittymänä, joissa julkisten palvelujen osuudet olivat korkeat. Jalostuksen suhteellinen työllistävä merkitys oli korkein kaupungin kehysalueella sekä ulommalla kaupunkialueella. Maaseutualueista kaupunkien läheisellä maaseudulla ja ydinmaaseudulla jalostus työllisti eniten. Alkutuotannon työpaikkojen osuus oli merkittävin harvaan asutulla maaseudulla, ydinmaaseudulla sekä kaupunkien läheisellä maaseudulla. Harvaan asutulla maaseudulla alkutuotannon osuus alueen työpaikoista oli muita alueita korkeampi. Alkutuotannon suhteellinen osuus työllistäjänä kasvoi sitä suuremmaksi, mitä kauemmas kaupunkikeskuksista ja maaseudun paikalliskeskuksista mentiin.

Taulukko 11. Työpaikkojen jakautuminen päätoimialoittain paikkatietopohjaisella kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan vuonna 2010, prosenttia.

Aluetyyppe	Alku- tuotanto	Jalostus	Yksityiset palvelut	Julkiset palvelut	Yhteensä
KOKO MAA	3,1	23,5	39,0	34,4	100
Sisempi kaupunkialue	0,3	15,0	46,6	38,2	100
Ulompi kaupunkialue	0,4	34,1	37,6	27,8	100
Kaupungin kehysalue	3,6	36,5	28,3	31,6	100
Maaseudun paikalliskeskukset	1,8	26,5	34,2	37,5	100
Kaupunkien läheinen maaseutu	12,7	31,2	25,0	31,1	100
Ydinmaaseutu	13,2	31,2	24,6	31,0	100
Harvaan asuttu maaseutu	20,2	23,5	25,1	31,3	100

Paikkatietopohjaisella kaupunki-maaseutu-luokituksella tarkasteltuna havaitaan, että työpaikkojen lukumääräkehitys on ollut viimeisen parinkymmenen vuoden aikana positiivisinta kaupunkialueilla (kuva 46). Kasvu on ollut voimakkainta ulommalla kaupunkialueella sekä kaupungin kehysalueella. Toisin kuin kaikilla kaupunkialuetyypeillä – kaikilla maaseutualuetyypeillä työpaikkojen lukumäärä oli vuonna 2010 pienempi kuin vuonna 1990. Erityisen negatiivista kehitys on ollut harvaan asutulla maaseudulla. Vuonna 2010 kaikista työpaikoista 49,8 prosenttia sijaitsi sisemällä kaupunkialueella, 19,7 prosenttia ulommalla kaupunkialueella, 7,2 prosenttia kaupungin kehysalueella, 6,3 prosenttia maaseudun paikalliskeskuksissa, 4,1 prosenttia kaupungin läheisellä maaseudulla, 9,3 prosenttia ydinmaaseudulla ja 3,7 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla (SYKE).

Kuva 46. Työpaikkojen lukumäärän kehitys paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan 1990–2010. Vuoden 1990 indeksin arvo on kun-
hin aluetypin osalta 100.⁹

Elinkeinojen monipuolisuus

Herfindahlin indeksi kuvaa alueen yksipuolisuutta tai monipuolisuutta. Tässä Herfindahlin indeksiä käytetään kuvaamaan eri toimialojen työllisten osuuksien summaa alueella. Toimialoja tarkastellaan työllisen asuinpaikan perusteella. Tällöin muuttuja kuvaa sitä, miten monipuolisesti eri alueilla asuvat tulevat toimeen. Indeksien pienet arvot tarkoittavat monipuolista toimialajakaumaa ja suuret arvot yksipuolista. (Helminen ym. 2013: 33.)

Kuvassa 47 muuttujan lähtöaineistona on käytetty 250 x 250 metrin YKR-ruutuaineistoa työllisistä asuinpaikan mukaan toimialoittain vuonna 2010. Tulosten tulokinnassa on syytä huomioida, että laskennassa ei ole ydinkaupunkialueiden työlliset mukana, mutta kehysalueen työlliset ovat vielä mukana. Kaupunkien vaikutus näkyy sitä kautta, että niihin suuntautuva työssäkäynti lisää monipuolisuutta niitä ympäröivillä alueilla, mutta kuva 47 ei kuvaa kaupunkien monipuolisuutta.

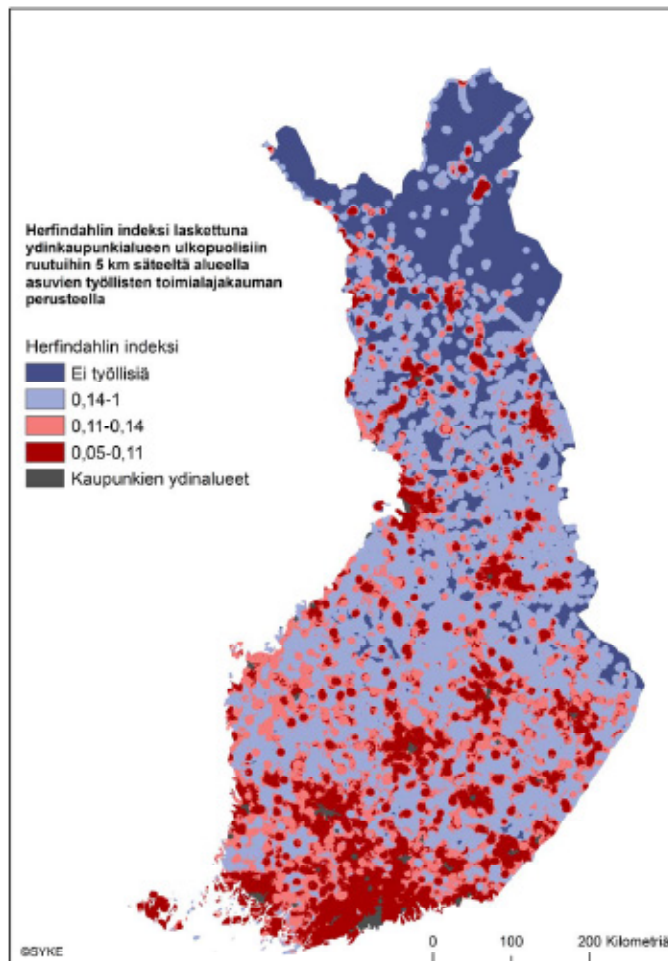
Kuvan 47 taustalla olevassa laskelmassa on käytetty toimialaluokituksen pääluokkia, joita on yhteensä 20¹⁰. Tummemman punaiset alueet merkitsevät toimialajakaumiltaan monipuolisimpia alueita (monipuolisin neljännes alueista), vaaleanpunaiset monipuolisuudeltaan yli mediaanin olevia alueita ja siniset alueet toi-

9 Alueluokitus: SYKE. Tilastokeskuksen ruututietokantaan perustuva tietoaaineisto. Lähde: SYKE/YKR, Tilastokeskus. Sisältää ruututietokannan työpaikat, eli tilastosta puuttuvat työpaikat, jolle ei ole koordinaattitietoa.

10 Toimialat S (Muu palvelutoiminta), T (Kotitalous) ja U (Kansainväliset organisaatiot ja toimielimet) on yhdistetty yhdeksi toimialaksi (Helminen ym. 2013: 35).

mialajakaumiltaan yksipuolisimpia alueita (yksipuolisin 50 % alueista). Työpaikat sijaitsevat huomattavasti asutusta keskittyneemmin. Toimialajakaumiltaan monipuolisia alueita syntyykin paitsi taajamiin myös laajemmin taajamien ja asutuskeskittymien ympäristöön. (Helminen ym. 2013: 33.) Kuvasta voidaan myös nähdä, että suuremmalla mittakaavalla erityisesti eteläinen Suomi sekä suurimpien kaupunkien ja aluekeskusten lähiympäristöt ovat merkittävimpiä monipuolisen elinkeinorakenteen keskittymiä, kun taas kauempana suuremmista kaupungeista ja aluekeskuksista sijaitsevilla alueilla elinkeinorakenne on yksipuolisempaa.

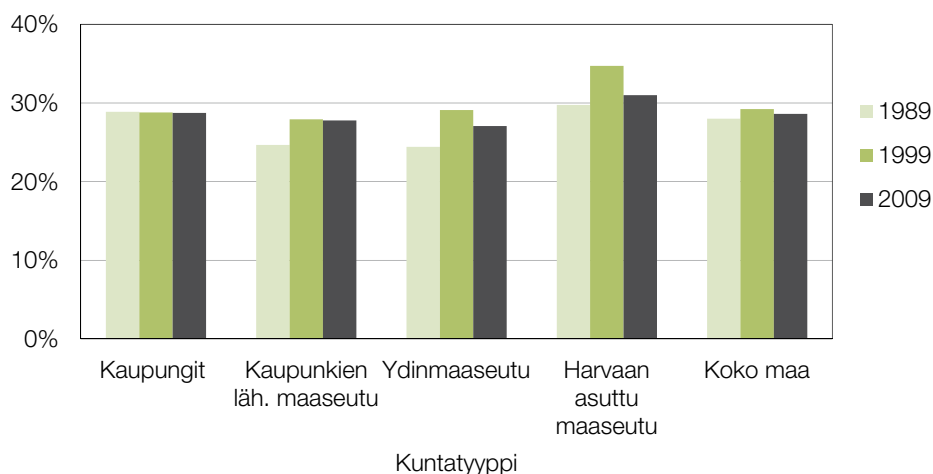
Kuva 47. Työllisten toimialajakauman monipuolisuus alueellisesti työllisten asuinpaikan mukaan Herfindahlin indeksillä laskettuna, pohjautuen 250 neliömetrin ruututietoihin. Tummanpunaiset alueet merkitsevät toimialajakaumiltaan monipuolisimpia ja vaaleansiniset alueet toimialajakaumiltaan yksipuolisimpia alueita. Harmaat alueet ovat ydinkaupunkialueita, jotka on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. (Pohjautuu teoksen Helminen ym. 2013 harttaesitykseen.)

Julkisen sektorin työpaikkojen osuus maaseutualueilla

Julkisen sektorin työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista on korkein harvaan asutulla maaseudulla (kuva 48). Vuonna 2009 kyseinen osuus harvaan asutulla maaseudulla oli 31 prosenttia koko maan keskimääräisen osuuden ollessa vajaat 29 prosenttia. 1990-luvun alun lama näkyy huomattavan korkeana osuutena julkisen sektorin työpaikkaosuudessa: harvaan asutulla maaseudulla julkisen sektorin työpaikkojen osuus alueen kaikista työpaikoista oli 40 prosentin luokkaa vuosina 1991–1993, ja koko maassakin 35 prosentin luokkaa. Keskimäärin ajanjaksolla 1989–2009 julkisen sektorin työpaikkaosuus on harvaan asutulla maaseudulla ollut noin 34 prosenttia koko maan keskiarvon ollessa 30 prosenttia. Ydinmaaseudulla (29 %), kaupunkien läheisellä maaseudulla (28 %) ja kaupunkikunnissa (30 %) keskimääräiset osuudet ovat lähellä toisiaan. Koko maan tavoin myös maaseutualueilla julkinen sektori on siis merkittävä työllistävä.

Kuva 48. Julkisen sektorin työpaikkojen osuus alueen kaikista työpaikoista maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuosina 1989, 1999 ja 2009. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

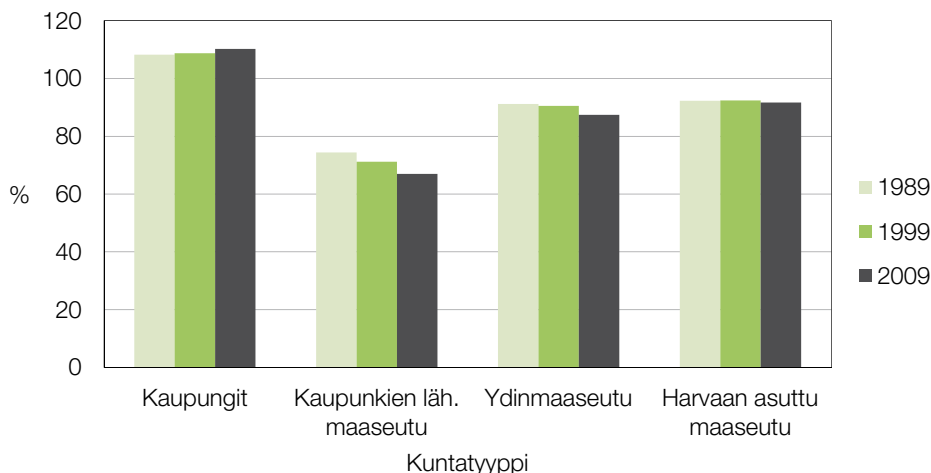

Työpaikkojen omavaraisuus

Työpaikkaomavaraisuusasteella mitattuna maaseudun kolmijaon mukaiset kaupunkikunnat ovat selkeästi omavaraisimpia (kuva 49). Ne työllistävät enemmän kuin alueella on työllisiä, toisin kuin maaseutualueilla. Kaupunkien läheisellä maaseudulla työpaikkaomavaraisuus on selkeästi alhaisempaa kuin muissa kuntatyypeissä, ja työpaikkaomavaraisuusaste on siellä laskenut. Erityisesti Suomessa moni maaseutualue onkin asumisen maaseutua, jolloin maaseudulla asutaan ja töissä käydään muualla. Työpaikkojen omavaraisuusaste voi etenkin joissakin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa olla alhainen, vaikka alueella menisi muilla sosio-ekonomisilla mittareilla mitattuna hyvin. Esimerkiksi asukasta kohden laskettu

kunnallisverotulotaso voi samoilla alueilla olla huomattavan korkea. Tilanne selittyy sillä, että töissä käydään muualla, mutta verotulot maksetaan maaseudulle. Samoin alueen yritysten ja kotitalouksien kulutus kohdentuu ainakin jossain määrin maaseutualueelle.

Kuva 49. Työpaikkaomavaraisuusaste kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, prosenttia. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Yritystoiminta

Liikeyritysten toimipaikoista kaksi viidesosaa sijaitsee maaseudun kolmijaon mukaisissa maaseutukunnissa (taulukko 12). Maaseudun yrityksistä valtaosa on pieniä. Muiden kuin maatalousyritysten lukumäärä on kasvanut kaikilla maaseutualueilla.

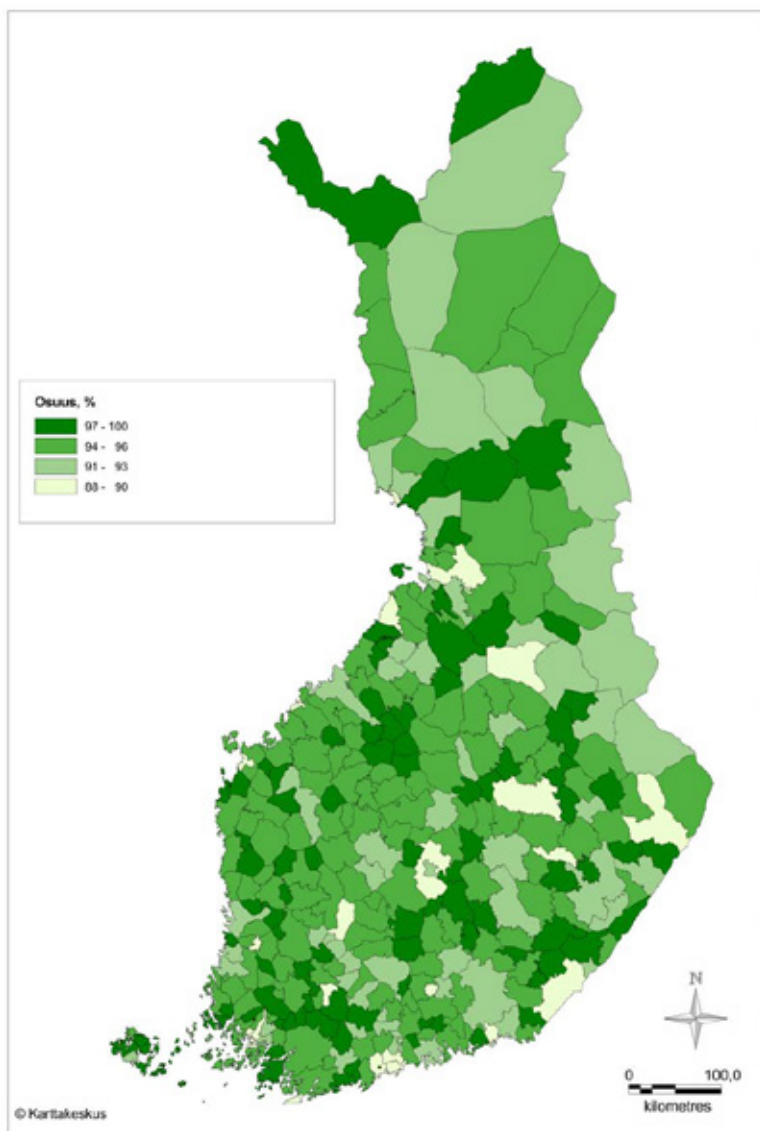
Maaseutukunnissa on liikeyritysten toimipaikkoja asukasta kohden keskimäärin enemmän kuin kaupungeissa, mutta yritystoiminta on kaupunkeihin verrattuna pienimuotoisempaa (taulukko 12). Luvuissa ovat mukana myös kaikki aktiivimaatilat – tämä nostaa toimipaikkojen lukumäärää etenkin ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnissa.

Taulukko 12. Liikelyritysten toimipaikkojen lukumäärä henkilöstökokoiluokittain maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuonna 2010. Vuoden 2012 kunta-jako. (Tilastokeskus a)

Toimipaikkojen henkilöstö	Koko maa	Kaupungit	Kaupunkien läheinen maaseutu	Ydinmaa-seutu	Harvaan asuttu maaseutu
0–4 henkilöä	298 777	168 078	41 243	55 580	33 876
5–9 henkilöä	26 373	17 693	2 961	3 417	2 302
Alle 10 henkilön toimipaikat yht. (osuus kaikista toimipaikoista)	325 150 (92,8 %)	185 771 (90,9 %)	44 204 (94,7 %)	58 997 (95,8 %)	36 178 (95,9 %)
10–19 henkilöä	13 614	9 495	1 497	1 591	1 031
20–49 henkilöä	7 760	5 949	728	690	393
50–249 henkilöä	3 321	2 695	236	267	123
250- henkilöä	411	367	20	18	6
Alle 10 henkilön toimipaikkoja suuremmat yht.	25 106	18 506	2 481	2 566	1 553
Toimipaikat yht.	350 256	204 277	46 685	61 563	37 731
Toimipaikkojen lkm per asukas	65	59	63	88	78

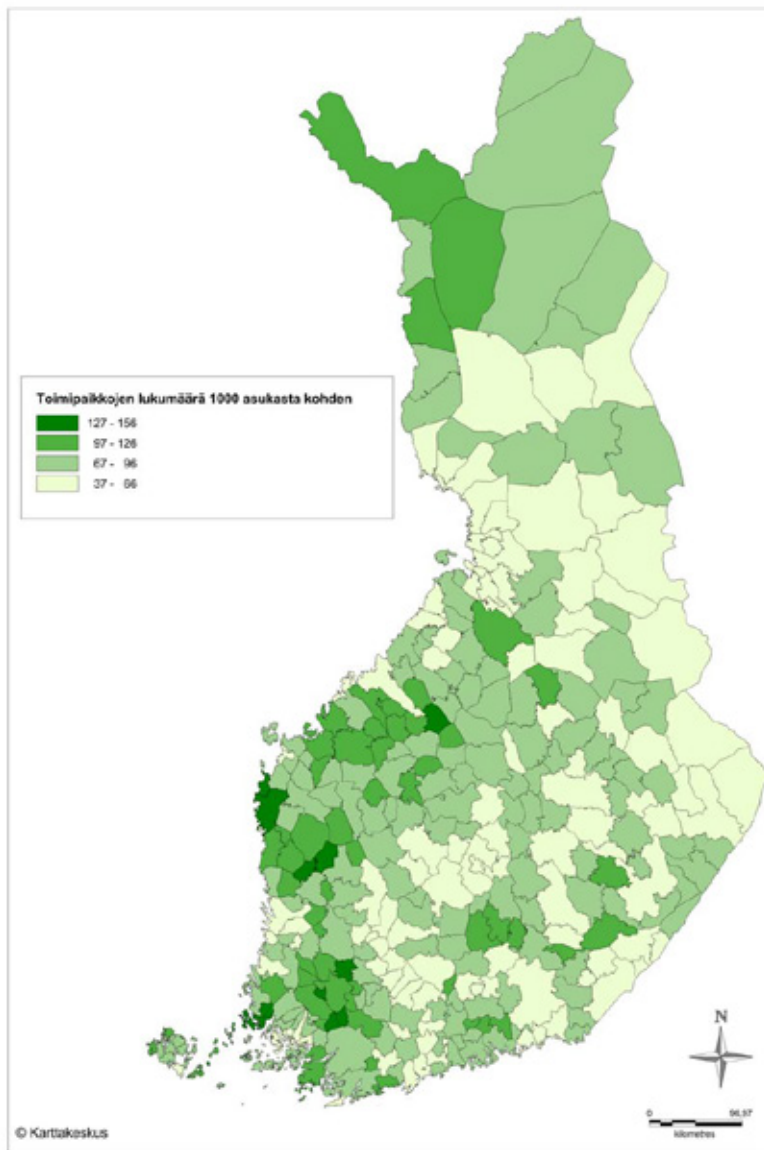
Kuntatasolla tarkasteltuna alle 10 henkilön liikelyritysten toimipaikkojen osuus on korkea monessa läntisemmän maan kunnassa verrattuna itäisemmän Suomen toimipaikkakantaan (kuva 50). Suurimmissa kaupungeissa osuudet ovat alhaisimpia.

Kuva 50. Alle 10 henkilön liikeyritysten toimipaikkojen osuus kaikista liikeyritysten toimipaikoista. Kartan on laatinut Niklas Lundström. (Tilastokeskus a)

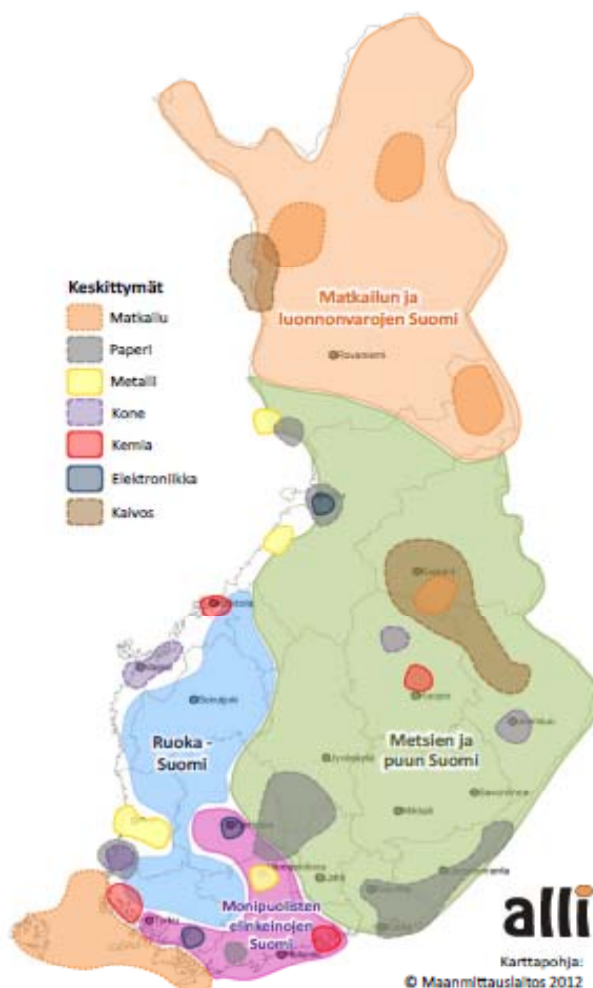
Toimipaikkoja alueen asukasmäärään suhteutettuna on eniten Ahvenanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla (kuva 51). Myös Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa ja Varsinais-Suomi erottautuvat korkeilla osuuksillaan. Läntisen Suomen korkeaa toimipaikkaosuutta selittää osaltaan alueella vallitseva, monesti juuri Pohjanmaahan liitetty yrittämiseen kannustava kulttuuri.

Kuva 51. Toimipaikkojen lukumäärä 1 000 asukasta kohti kuntatasolla vuonna 2010. Vuoden 2012 kuntajako. Kartan on laatinut Nihlas Lundström. (Tilastokeskus a)

Suomessa tunnistetuista osaamis- ja yritys keskittymistä lukuisat sijoittuvat maaseutualueille. Erityisesti matkailu- ja kaivostoimintaan liittyviä keskittymiä sijoittuu maaseutualueille, esimerkiksi Lappiin, Kainuuseen ja Pohjois-Karjalaan (kuva 52). Kun tyypitellään suomalaisia alueita elinkeinojen perusteella, laajoille maaseutualueille sijoittuvat nimenomaan luonnonvarojen aineelliseen ja aineettomaan hyödyntämiseen perustuvat elinkeinot: ruoantuotanto, metsiin ja puuhun sekä matkailuun ja kaivoksiin liittyvät elinkeinot.

Kuva 52. Toimialojen työllistävyyteen sekä osaamiskeskus- ja KOKO-ohjelman alueanalyysiin perustuva näkemys elinkeinojen Suomesta (ALLI-kartasto 2013).

Koko maassa oli vuonna 2010 noin 350 000 liikeyritysten toimipaikkaa. Maaseudun kolmijaon mukaisissa maaseutukunnissa toimipaikoista toimi noin 146 000 eli 42 prosenttia kaikista toimipaikoista (taulukko 13). Jalostuksen toimialalla toimi viides, yksityisissä palveluissa 50 prosenttia ja julkisissa palveluissa 13 prosenttia koko maan liikeyritysten toimipaikoista. Alkutuotannon toimipaikoista oli 16 prosenttia. Kaupunkikuntien toimipaikkakannan jakauma muistuttaa koko maan jakaumaa, mutta yksityisten palvelujen osuus toimipaikkakannasta on selkeästi koko maan vastaavaa osuutta suurempi. Kaupunkien läheisellä maaseudulla jalostustoimipaikkojen osuus on suurimmillaan eli reilu neljännes toimipaikkakannasta. Alkutuotannon toimipaikkojen osuus on suurin harvaan asutun ja ydinmaaseudun

kunnissa, yli kolmasosa kuntatyyppien toimipaikoista. Sen sijaan palvelualan toimipaikkojen osuus on koko maan ja kaupunkien läheisen maaseudun vastaavaa osuutta pienempi kaikilla maaseutukuntatyypeillä, kaikkein pienin harvaan asutun maaseudun kunnissa.

Taulukko 13. Liikkeyritysten toimipaikkojen määrä toimialoittain ja maaseudun Holmijaon kuntatyypeittäin vuonna 2010. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a, TOL 2008)

Kuntatyyppi	Toimipaikat yhteensä kpl	Toimipaikkojen jakautuminen toimialoittain %			
		Alkutuet	Jalostus	Yksityiset palvelut	Julkiset palvelut
KOKO MAA	350 256	16,4	19,9	50,2	13,5
Kaupungit	204 277	5,8	18,1	59,5	16,6
Kaupunkien läheinen maaseutu	46 685	19,0	26,6	43,6	10,8
Ydinmaaseutu	61 563	37,9	21,2	32,7	8,2
Harvaan asuttu maaseutu	37 731	35,1	19,6	36,8	8,6

Maaseutu on merkittävää yritystoiminnan aluetta, mikä kertoo paitsi maaseudun asukkaiden yritteliäisyydestä myös sitoutumisesta kotiseutuunsa. Suomi on hyvin harvaan asuttu ja aluerakenteeltaan hajanainen maa, joka on kuitenkin menestynyt erinomaisesti monissa kansainvälisissä kilpailukyky- ja asuinpaikkavertailuissa. Keskusten verkko ja vaikutus eivät ulotu kaikille alueille, joten elinvoimaiset maaseutualueet ovat merkittävä osa suomalaista menestystarinaa.

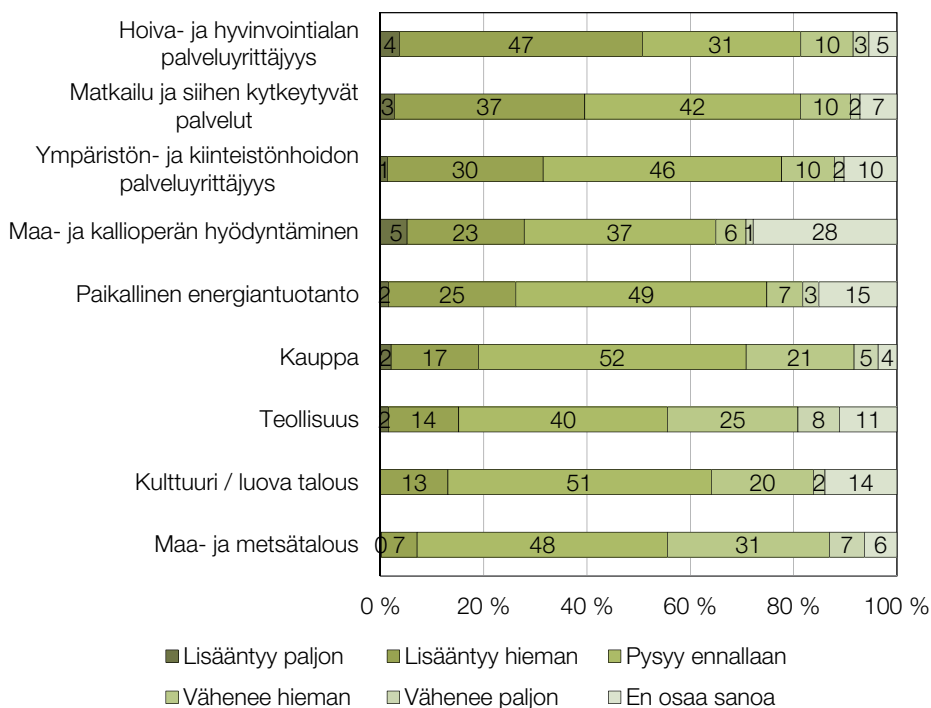
Vuosina 2007–2012 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kautta on myönnetty EU-rahoitusta yritystukiin yhteensä reilut 109 miljoonaa euroa. Suurin osa tästä rahoituksesta on ohjautunut yritysten perustamiseen ja kehittämiseen. Tukea on voitu myöntää kaikille maaseudulla toimiville yrityksille toimialaan katsomatta ja tuen kysyntä on ollut suurempaa kuin tuki maatilakytöntäiseen yritystoimintaan (taloudellisen toiminnan laajentaminen maatalouden ulkopuolelle). Yritystukien avulla on vuoden 2012 loppuun mennessä ohjelman seurantatietojen mukaan luotu uusia kokoaikaisia työpaikkoja noin 2 300 kappaletta. Todennäköisesti ohjelmakauden aikana tullaan luomaan yli 6 000 työpaikkaa. (Kytölä ym. 2013.) Kehitys kuvastaa maatalouden murrosta: aktiivitulojen määrä vähenee ja monet suuntautuvat muuhun yritystoimintaan. Yritykset ovat tärkeitä työllistäjiä maaseudulla.

Maaseudulla harjoitettavien elinkeinojen kirjo on monipuolinen. Maaseudun yritykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: maa- ja metsätaloutta harjoittaviin perustuotantotiloihin, monialaisiin tiloihin sekä ilman maatilakytöntä toimiviin pienyrityksiin, joihin kuuluvat myös monen eri alan palveluja tarjoavat maaseudun palveluyritykset. Perustuotantotilojen määrä on ollut trendinomaisessa laskussa, mutta muiden yritysten lukumäärä on samanaikaisesti maaseutualueilla kasvanut. Maaseutuyrittäjyyden merkittävistä aloista voidaan nostaa esille esimerkiksi energiantuotanto ja bioenergia, elintarvikkeiden jatkojalostus, maaseutumatkailu,

hevostalous ja poronhoito (Niemi & Ahlstedt 2013: 12–13, katso tarkemmin myös Ponnikas ym. 2011: 50–51).

Kansalaiskyselyn 2013 vastaajia pyydettiin arvioimaan eri elinkeinojen kehitystä omalla paikkakunnallaan (kuva 53). Parhaimmat edellytykset lisääntymiseen vastaajien näkemysten mukaan ovat hoiva- ja hyvinvointialan palveluilla, matkailulla sekä ympäristön- ja kiinteistönhoidolla. Maa- ja kallioperän hyödyntämisen ja paikallisen energiantuotannon lisääntymiseen uskoi yli neljäsosa vastanneista.

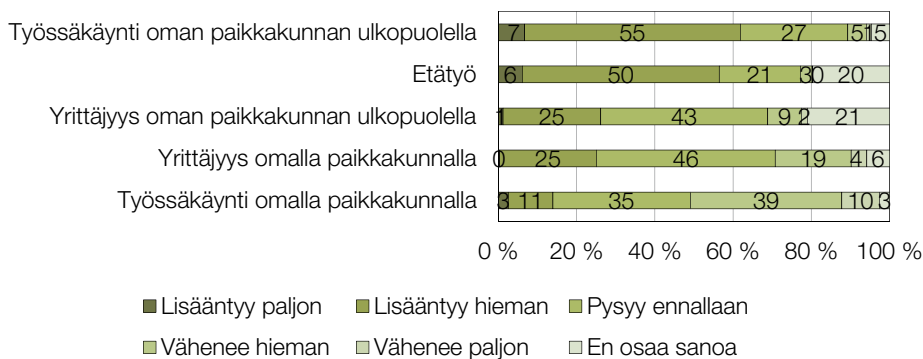
Kuva 53. Miten arvioitte seuraavien elinkeinojen kehittyvän omalla paikkakunnallanne seuraavan viiden vuoden aikana? (Kansalaiskysely 2013, N 574–591)

Kansalaiskyselyssä 2013 etätyötä ilmoitti tekevänsä 9 prosenttia työssäkävivistä. Maaseutu 2014-barometrin ”suomalaiset”-vastaajaryhmästä kuusi prosenttia teki etätyötä. Kansalaiskyselyssä etätyötä tekevien keskimääräinen etätyöaika oli 7 päivää kuukaudessa. Suurin osa kansalaiskyselyn vastaajista kuitenkin arvioi työssäkäynnin oman paikkakunnan ulkopuolella sekä etätyön lisääntyvän seuraavien viiden vuoden aikana (kuva 54). Etätyöhön suhtautumisessa on tapahtunut suuri muutos kymmenessä vuodessa. Vuonna 2003 vain kuudesosa kansalaiskyselyn vastaajista ajatteli etätyöllä olevan maaseudulla suuri merkitys. Vuonna 2010 yli puolet vastanneista uskoi etätyön kasvavan ja vuoden 2013 kansalaiskyselyssä näin uskovia on lähes 60 prosenttia. Yrittäjyyden sekä omalla paikkakunnalla että oman

paikkakunnan ulkopuolella koettiin pysyvän enimmäkseen ennallaan, mutta osa vastaajista koki, että oman paikkakunnan yrittäjäyys saattaa hieman vähentyä. Työssäkäynnin omalla paikkakunnalla arvioitiin pysyvän ennallaan tai hieman vähenevän.

Kuva 54. Miten arvioitte seuraavien työssäkäyntimuotojen merkityksen muuttuvan seuraavan viiden vuoden aikana omalla paikkakunnallanne? (Kansalaishysely 2013, N 570–582)

Maaseudulla yrittäminen vaatii sinnikkyyttä – lisää yhteistyötä tarvitaan

Ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin ennaltaehkäisy ja kehittäminen ovat yrittäjä Helena Liesmäen intohimo. Hän tarjoaa hyvinvointipalveluja pienessä maaseutukunnassa Etelä-Pohjanmaalla ja on työnsä ohessa kehittänyt ihmisten hyvinvointia edistäviä innovatiivisia ryhmittäyksiä.

Seinäjoella syntynyt ja kasvanut Helena Liesmäki lähti aikoinaan opiskelemaan työfysioterapiaa Ouluun. Koulutus tarjosi Liesmäelle selvän linjan siitä, miten potilasta hoidetaan. Opiskelu suuressa yliopistokaupungissa antoi Liesmäelle paljon ja hän oppi ymmärtämään tavoitteellisuuden ja tuloksellisuuden merkityksen omassa työssään. Asian oivaltaminen on edelleenkin kantavana voimana Liesmäen yritystoiminnassa ja ajatusmaailmassa. Ihmisten hyvinvointi ja jaksaminen ovat aina kiinnostaneet Liesmäkeä, ja hän on kehittänyt osaamistaan käytännön työn ja kurssien avulla. Tosiasia on, että suomalaiset liikkuvat liian vähän, lisäksi työskennellään istumatyössä ja istuma-alustana on usein huono työtuoli. "Minun intohimoni on tehdä asialle jotain", kertoo Liesmäki.

Vuonna 1999 Liesmäki perusti oman yrityksen, Lakeuden Kunto-Heli Oy:n, jonka kaksi toimipistettä, vastaanotto ja varastomyymälä, sijaitsevat Alavudella Etelä-Pohjanmaalla. Yritys keskittyi aluksi tarjoamaan työergonomian ohjausta eri organisaatioille Etelä-Pohjanmaan alueella. Pikkuhiljaa mukaan tuli fysioterapian tarjoaminen asiakkaille. Kehittämisorientoitunut ja idearikas Liesmäki huomasi vuosien varrella, että tarvittaisiin tuote, jonka avulla voitaisiin herättää ihmisten mielenkiinto oman itsensä hoitamiseen. Niinpä hän alkoi suunnitella ja mallintaa ryhmittäyksiä, eli apuvälineitä niska-, käsi- ja selkävaivojen hoitoon. Syntyi Helppi3-tuoteperhe, jonka Liesmäki on sittemmin rekisteröinyt tavaramerkiksi.

Liesmäen mukaan ryhmittäyksiä kehittäminen olisi järkevää viedä eteenpäin eri tahojen yhteistyönä. Tästä syystä hän toivoisikin maaseudulla toimiville yrittäjille apua ja neuvontaa, jossa kulmineituisivat alalla tehty päivänpolttava tutkimus,

yrittäjän käytännön kokemus sekä ulkopuolisen sparraajan näkemys – hän puhuu ”kolmen kimpasta”. Tähän perustuen Liesmäki näkee, että yrityspalveluorganisaatioilla voisi olla rohkeampi asenne tarjota uudenlaisia palveluita, joilla voitaisiin edistää maaseudun innovatiivisuutta.

Kuva 55. Helena Liesmäki – yrittäjä ja kauniin ryhdin puolestapuhuja Alavudelta.

Tällä hetkellä Kunto-Heli Oy panostaa ryhti-tuotteisiin ja niiden kehittämiseen. Yrityksen tuotteet ovat paikallisia, sillä niin kehitystyö, käsityö kuin raaka-ainehankinta tehdään paikallisesti: Liesmäki suunnittelee ja alavutelainen ompelija toteuttaa tuotteet, ja tuotteiden sisällä oleva vehnä on paikallista tuotantoa. Toiminnalla on työllistävä paikallinen vaikutus, sillä alihankintaketjujen kautta oma yritystoiminta voi luoda töitä muillekin alueen asukkaille.

Maaseudulla yrittämiseen liittyy Liesmäen mukaan haasteita, kuten etäisyys suurempiin keskuksiin ja rajallinen asiakaskunta – markkinat ovat pienet ja suuremmat markkinat sijaitsevat kaukana, mikä edellyttää matkustamista. Liesmäen asiakaskunta on pääosin lähiympäristöstä, mutta messujen ja muiden tilaisuuksien kautta tuotteita on mennyt muuallekin Suomeen, myös ulkomaille. Perusteilla oleva verkkokauppa laajentaa tuotteiden asiakaskuntaa kerta heitolla. Verkkokaupan avaaminen tuokin tuotemyynnille aivan uudet ulottuvuudet.

Yrittäjää haastetaan sillä, että asiakaskunnan rajallisuuden takia tuotteen tai palvelun tulee olla uniikkia sekä perustua erityisosaamiseen ja hyvään laatuun. Maaseudulla yrittäminen vaatii sinnikkyyttä. Toisaalta maaseudun haasteelliset olosuhteet voivat innoittaa yrittäjän yrittämään enemmän. *”Maaseudulla on tarjolla työvoimaa ja maaseudun yhteisöllinen ilmapiiri usein vaikuttaa siihen, että saatavilla oleva työvoima on luotettavaa”,* toteaa Liesmäki. Hänen mukaansa maaseutu tarjoaa paljon mahdollisuuksia, joita yrittäjät voisivat hyödyntää. *”Muun muassa rauhallisuus ja luonnon läheisyys ovat tekijöitä, joita voitaisiin hyödyntää esimerkiksi juuri terveys- ja hyvinvointialalla. Yrittäjät voisivat lyöttäytyä yhteen ja muodostaa osaamiskeskittymän alueelle”,* ideoi Liesmäki. Hän peräänkuuluttaakin yritysten puhaltamista yhteen hiileen ja niiden välistä yhteistyötä entistä enemmän.

Kuva: Helena Liesmäen kuva-arkisto

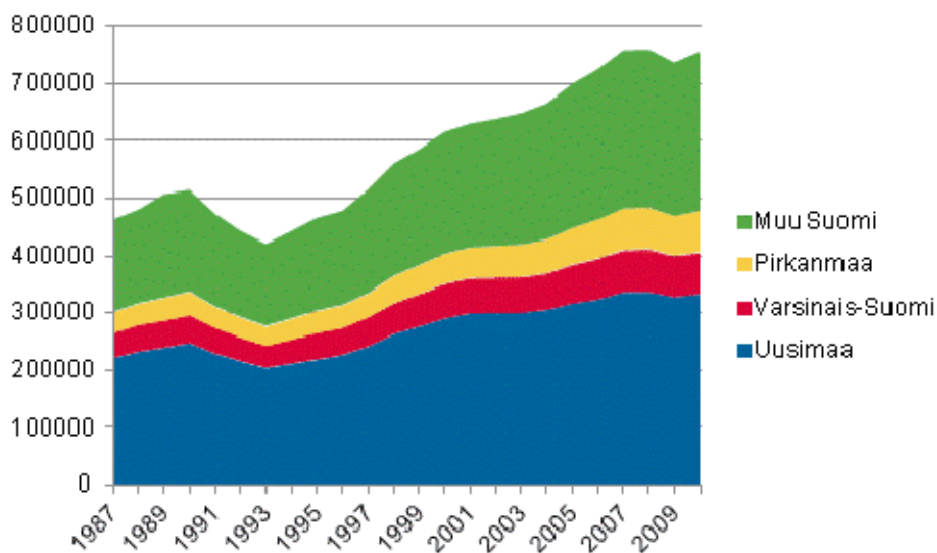
4.3 Pendelöinti

Pendelöinti tarkoittaa työssäkäyntiä oman asuinalueen ulkopuolella. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastossa määritellään kullekin työlliselle henkilölle työpaikka ja sen hallinnollisten rajojen mukainen sijainti toimipaikkatasolla. Verrattaessa työn tekijöiden asuinpaikkakuntia heidän työpaikkojensa sijaintikuntiin, saadaan kunnittaiset pendelöintiluvut eli tiedot siitä, mistä kuntaan tullaan töihin ja minne työmatkaliikenne sieltä suuntautuu. Kuntaliitosten myötä hallinnollisten rajojen yli

pendelöinnin merkitys on vähentynyt, vaikka työmatkat olisivatkin aivan samat tai jopa pidemmät kuin ennen kuntaliitosta. (Huhta & Pyykkönen 2013.)

Vuonna 2010 yhteensä 758 000 henkilöä eli noin kolmasosa työllisistä kävi töissä oman asuinkuntansa ulkopuolella. Jos siirrettäisiin vuoden 2013 kuntarajat vuoteen 1987, kyseisenä vuonna nykyisillä rajoilla laskettuna pendelöi 462 000 henkilöä eli 20 prosenttia kaikista työllisistä. Vuonna 2010 vastaavalla kuntajaolla pendelöi 33 prosenttia kaikista työllisistä, joten nykyisten kuntarajojen ylittäjien osuus työllisistä on kasvanut 23 vuoden aikana 13 prosenttiyksikköä. Vuoden 2013 kuntarajojen mukaan tarkasteltuna vuosina 1987–2010 pendelöijien osuus on kasvanut kaikissa paitsi yhdessä kunnassa ja vähintään kaksinkertaistunut 128 kunnassa. Samalla ajanjaksolla työpaikat ovat vähentyneet yhteensä 262 kunnassa. Manner-Suomessa työpaikat ovat lisääntyneet suhteellisestikin tarkasteltuna eniten suurissa kaupungeissa sekä niiden lähikunnissa, muun muassa Pirkkalassa (+72 %), Vantaalla (+60 %), Lempäälässä (+ 51 %) ja Espoossa (+51 %). Työpaikkoja menettäneissä kunnissa pendelöivien työllisten osuus on kasvanut enemmän kuin työpaikkamääriltään kasvaneissa kunnissa. (Huhta & Pyykkönen 2013; kuva 56.)

Kuva 56. Pendelöivien määrä alueittain 1987–2010 (kuntarajat 2013). (Huhta & Pyykkönen 2013)

Pendelöivien osuuden kasvua selittää elinkeinorakenteen muutos: työpaikka sijaitsee yhä useammin muualla kuin lähiympäristössä. Lisäksi yhä useammalla on käytössään oma auto, ja sillä ollaan valmiita ajamaan töihin entistä pidempiä matkoja. (Huhta & Pyykkönen 2013.)

Pendelöinnin voimakas suuntautuminen kaupunkeihin ja keskuksiin näkyy, kun tarkastellaan työssäkäyntiä eri kuntatyyppien välillä. Vuonna 2010 lähes 95

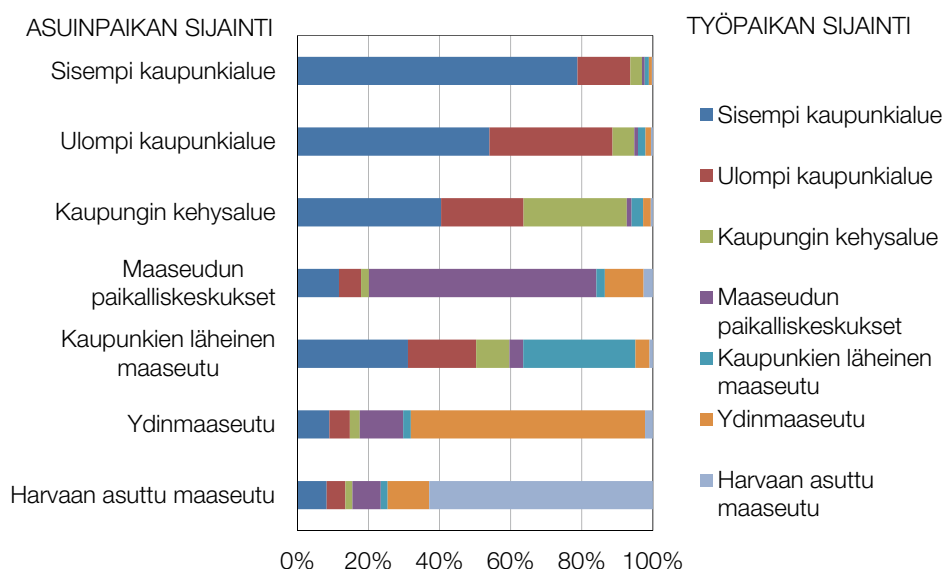
prosenttia Tilastokeskuksen alueluokittelun mukaisten kaupunkimaisten kuntien työllisistä ja 34 prosenttia taajaan asuttujen kuntien työllisistä kävi töissä kaupunkimaisissa kunnissa. Sitä vastoin pendelöintiliikenne kaupunkimaisista kunnista maaseutumaisiin kuntiin oli vähäistä, noin kahden prosentin luokkaa. (Huhta & Pyykkönen 2013; taulukko 14.)

Taulukko 14. Työlliset kotikunnan ja työkunnan kuntaryhmien mukaan 2010, %. (Huhta & Pyykkönen 2013)

Työkunta	Kotikunta		
	Kaupunkimainen kunta	Taajaan asuttu kunta	Maaseutumainen kunta
Kaupunkimainen kunta	94,8	34,1	25,5
Taajaan asuttu kunta	3,2	62,2	5,9
Maaseutumainen kunta	2,0	3,7	68,5
KOKO MAA	100	100	100

Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen (Helminen ym. 2013) mukaisilla sisemmillä kaupunkialueilla asuvista noin neljä viidesosaa käy myös töissä kyseisen aluetyypin alueella (kuva 57). Myös maaseudun paikalliskeskuksissa asuvista suurin osa työskentelee samalla alueella. Kaupungin kehysalueilla asuvista suurin osa käy töissä kaupunkialueilla, joko sisemmillä tai ulommilla kaupunkialueilla tai kaupungin kehysalueilla. Harvaan asutulla ja ydinmaaseudulla asuvista selkeästi suurin osa käy töissä omalla aluetyypillään. Työpaikkaomavaraisimpina maaseutualueina korostuvatkin ydinmaaseutu, harvaan asuttu maaseutu ja maaseudun paikalliskeskukset. Sen sijaan kaupunkien läheisellä maaseudulla asuvista vain noin kolmannes käy siellä myös töissä. Puolet kaupunkien läheisen maaseudulla asukkaista pendelöi töihin kaupunkialueille.

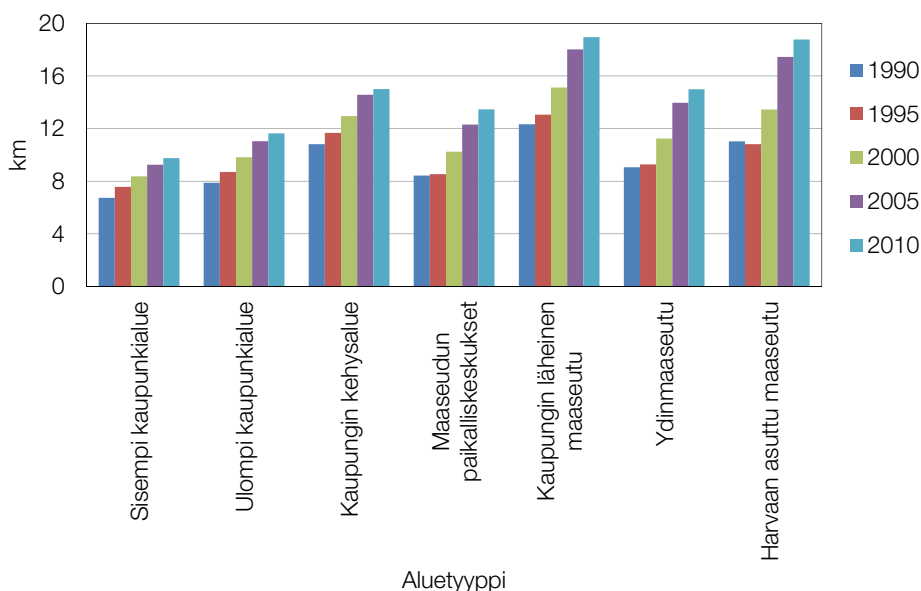
Kuva 57. Asuin- ja työpaikan sijainti paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan vuonna 2010. (SYKE)

Työmatkojen pituus

Työmatkojen pituus on kasvanut jatkuvasti vuodesta 1990 vuoteen 2010 (kuva 58). Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan tarkasteltuna työmatkat ovat pisimpiä – vuonna 2010 keskimäärin noin 19 kilometriä – kaupungin läheisellä maaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla. Kaupungin läheisellä maaseudulla pitkiä työmatkoja selittää osaltaan alhainen työpaikkaomavaraisuusaste, kun taas harvaan asutulla maaseudulla etäisyydet paikasta toiseen yleensäkin ovat pitkiä. Työmatkojen pituudet ovat lyhimpiä sisemmällä kaupunkialueella (vuonna 2010 keskimäärin 10 km), ulommalla kaupunkialueella (12 km) ja maaseudun paikalliskeskuksissa (13 km). Kaupungin kehysalueella ja ydinmaaseudulla työmatkojen keskimääräiset pituudet ovat samaa suuruusluokkaa.

Kuva 58. Työmatkojen keskimääräinen pituus (km) paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan 1990–2010. (SYKE)

Kansalaiskyselyn 2013 vastaajien työmatkan pituus oli keskimäärin 28 kilometriä ja aika 27 minuuttia yhteen suuntaan. Mukana oli 8 henkilöä, joiden työmatkan yhteen suuntaan oli yli 100 kilometriä. Ilman näitä henkilöitä työmatkojen keskipituus olisi 23 km.

4.4 Maatalouden ja biotalouden kehitys

Maatalouden ja maatilojen kehitys¹¹

Maatilojen lukumäärä sekä maatalouden työpaikkojen lukumäärä ovat vähentyneet voimakkaasti Suomen maaseutualueilla. Samanaikaisesti keskimääräinen maatilakoko sekä maatilojen tuottavuus ovat kasvaneet, ja maatilojen monitoimisuus ja monialaisuus lisääntynyt. Maatilojen lukumäärän kehityksessä koettiin poikkeuksellisen voimakas lasku vuosina 1990–1994 eli juuri Suomen EU-jäsenyyttä edeltävien vuosien aikana. Suomen EU-jäsenyysvuonna maatilojen lukumäärä oli noin 100 000, kun se vielä vuonna 1990 oli ollut noin 130 000 (Niemi & Ahlstedt 2005: 86 ja 2011: 87).

Aktiivitulojen määrä on vähentynyt vuoden 1995 noin 100 000:sta 59 000:een vuonna 2012. Jäljelle jääneiden tilojen keskikoko on kasvanut: kun keskimääräinen tilakoko oli vuonna 1995 noin 22 peltotehtaaria, oli tilakoko kasvanut vuoteen 2012

¹¹ Maatalouden ja maatilojen kehitystä kuvataan tarkemmin esimerkiksi MTT:n vuotuisessa Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot -julkaisussa (viimeisin julkaisu: Niemi & Ahlstedt 2013).

mennessä 39 hehtaariin. Maatalouden työllisten määrä oli vuonna 2012 noin 78 000 henkeä, mikä oli 3,1 prosenttia työllisestä työvoimasta. (Niemi & Ahlstedt 2013: 90.) Maatalouden työpaikkojen osuus maaseudulla oli Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston sekä kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon alueluokituksen mukaan vajaat 9 prosenttia vuonna 2009, kun se EU:hun liittymisvuotenamme 1995 oli reilut 17 prosenttia (Tilastokeskus a).

Suomen EU:hun liittymisen jälkeen maatalous on muun taloudellisen toiminnan tavoin alueellisesti entisestään keskittynyt, tilakoot ovat suurempia ja maatalouden merkitys kansantaloudelle on alentunut (ks. Voutilainen ym. 2012a; Voutilainen ym. 2012b). Maatalouden harjoittaminen on EU:hun liittymisen jälkeen keskittynyt entisestään maan etelä- ja länsiosiin kunkin tuotantosuunnan päätuotantoalueelle. (Lindén ym. 2008.) Siten maatalouden kehitys ja sitä ohjannut maatalouspolitiikka eivät ole edistäneet tasapainoista alueellista kehitystä (Voutilainen 2012).

Voimakkainta maatilojen lukumäärän lasku on viimeisten vuosikymmenien aikana ollut harvaan asutuilla maaseutualueilla eli erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Toisaalta suurelta osin juuri Itä- ja Pohjois-Suomessa kaikkein suurimpien kehityshaasteiden edessä olevat harvaan asutut maaseutualueet ovat kasvaneet. Siellä maatalous on edelleen merkittävä työllistäjä, joten maatalouden rakenneuutoksen seuraukset – työn korvaaminen koneilla ja paremmalla tekniikalla – ovat myös kaikkein tuntuvimmat. (Niemi & Ahlstedt 2012: 85.)

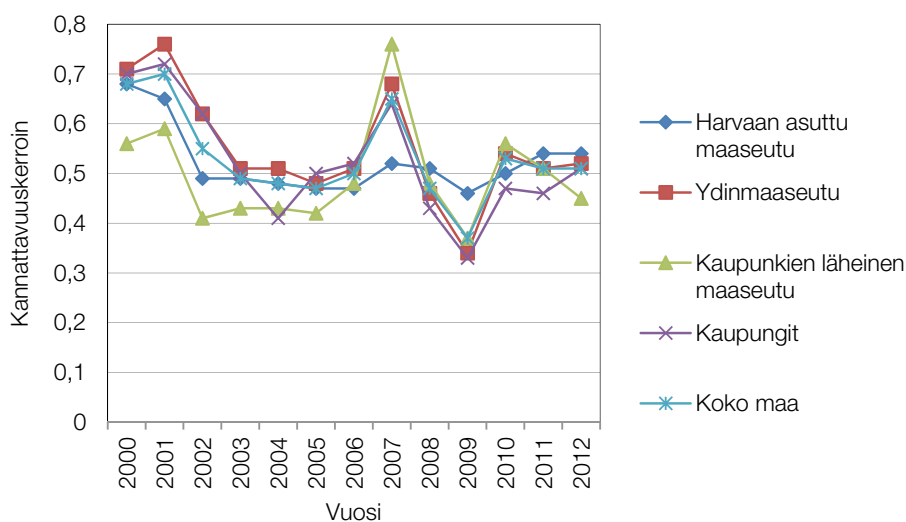
Keskimäärin merkittävämpi osuus maatilojen kokonaistuloista on peräisin muusta kuin varsinaisista maatalouden ja tilan yhteydessä harjoitettavan metsätalouden tuloista, eli maatilalta käydään töissä myös tilan ulkopuolella tai maatilat harjoittavat myös muuta yritystoimintaa. Noin kolmannes suomalaisista maatioista on monialainen, eli harjoittaa maa- ja metsätalouden ohella muuta yritystoimintaa. Maatioilla harjoitettava muu yritystoiminta on useimmiten luonteeltaan pienimuotoista, se työllisti vuonna 2010 yhteensä noin 22 000 henkilötyövuotta. (Tike 2011.) Suurimman osan työstä tekevät viljelijäperheet itse, mutta ulkopuoliset työntekijät ovat kasvattaneet merkitystään. Monialaiset maatilat toimivat lukuisilla toimialoilla. Vuonna 2010 monialaisista tiloista 70 prosenttia toimi palvelualoilla, noin joka kahdeksas teollisuudessa, 5 prosenttia muussa alkutuotannossa kuin maataloudessa ja 4 prosenttia kaupan alalla. Monialaisilla tiloilla harjoitetaan monesti useita erilaisia muun yritystoiminnan toimialoja samanaikaisesti, esimerkiksi tilalla voidaan harjoittaa sekä koneurakointia että matkailua. (Niemi & Ahlstedt 2012: 10–11.) Suomessa, muissa Pohjoismaissa ja Länsi-Euroopassa maatilojen monialaisuus on huomattavasti yleisempää kuin Etelä- ja Itä-Euroopassa (Niemi & Ahlstedt 2013: 9).

Maatalouden rakennekehityksen myötä yksittäisten tilojen investoinnit ovat selvästi suurentuneet. Jatkossa itse tehdyn työn osuuden tiloilla on arvioitu alenevan. Maatalouden työllisten määrä maatilaa kohti todennäköisesti kasvaa ja maatilojen käyttämien ostopalvelujen määrä lisääntyy. Maatalouden koko työllisyyden ennakoidaan alenevan selvästi hitaammin kuin tilojen määrä vähenee. (Pyykkönen & Tiilikainen 2009; Ponnikas ym. 2011: 50.)

Yksinkertaisen trendiennusteen lähtökohtana on aiemman muutosnopeuden jatkuminen. Sen mukaan maatilojen lukumäärän on ennustettu laskevan vuoden 2009 noin 64 000 tilasta vuoteen 2020 mennessä noin 45 000 tilaan ja tilojen keskikoon taas kasvavan vastaavalla ajanjaksolla 36 hehtaarista 50 hehtaariin (Pyykkönen ym. 2010: 4).

Kannattavuuskirjanpitojärjestelmä seuraa aktiivisten maa- ja puutarhatalousyritysten talouskehitystä. Yritysten suhteellista kannattavuutta mitataan kannattavuuskertoimen avulla. Kannattavuuskertoimen ollessa tasan 1 omalle työlle ja omalle pääomalle korvaukseksi jäävä yrittäjätulo on yhtä suuri kuin näille tavoitteeksi asetetut palkka- ja korkovaatimukset. Jos kannattavuuskerroin on pienempi kuin 1, omalle työlle ja pääomalle on jäänyt tavoitteita alhaisemmat korvaukset. Maa- ja puutarhatilojen keskimääräinen kannattavuuskerroin on ollut selkeästi alle 1 kaikilla maaseudun kolmijaon mukaisilla kuntatyypeillä vuosien 2000–2012 välillä, vaihdellen vuodesta toiseen mm. satomäärien sekä hintojen vaihtelujen vuoksi (kuva 59). Esimerkiksi vuoden 2012 osalta koko maan kannattavuuskerroin 0,51 tarkoittaa sitä, että maa- ja puutarhatalousyrittäjät saavuttivat keskimäärin ainoastaan 51 prosenttia palkka- ja korkotavoitteista. Niin ikään jokaisen tuotantosuunnan osalta keskimääräinen kannattavuuskerroin on ollut kyseisellä ajanjaksolla lähes poikkeuksetta alle 1, joskin tuotantosuuntien välillä on ollut tässä merkittäviä eroja. (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.)

Kuva 59. Maa- ja puutarhatilojen kannattavuuskerroin vuosina 2000–2012 maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 kuntajako. (Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus.)

Biotalous kehitys

Biotalous voidaan määritellä taloudeksi, joka käyttää biologisia luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen. Biotalous pyrkii siten vähentämään riippuvuutta fossiilisesta energiasta, ehkäisemään ekosysteemien köyhtymistä sekä edistämään talouskehitystä ja luomaan uusia työpaikkoja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. (Biotalous.fi.)

Suomessa on runsaasti uusiutuvia luonnonvaroja ja biotalouden raaka-aineita. Metsien, peltojen ja vesistöistä saatavien biomassojen ohella jätteet ovat tärkeä biotalouden raaka-aine. (Biotalous.fi.) Suomalaisten energianlähteenä ovat valtaosin öljy, ydinvoima, kivihiili ja maakaasu, mutta maaseudun resursseilla on kasvava rooli etenkin bioenergian ja muun uusiutuvan energian tuotannossa. Uusiutuvilla energialähteillä tarkoitetaan aurinko-, tuuli- ja bioenergiaa, maalämpöä sekä aalloista ja vuoroveden liikkeistä saatavaa energiaa. (Niemi & Ahlstedt 2013: 12.)

Vuonna 2012 Suomessa oli 879 uusiutuvan energian pk-yritystä, ja vuonna 2011 toimialalla oli 1 405 toimipaikkaa. Toimipaikkojen lukumäärä kasvoi tasaisesti vuosina 2006–2010, vuonna 2011 lukumäärä pysyi edellisvuoteen verrattuna suunnilleen samana. Uusiutuvan energian yritykset ovat erityisesti pieniä yrityksiä: vuonna 2011 mikroyrityksiä eli alle 10 henkilöä työllistäviä yrityksiä oli 94,7 prosenttia alan yrityskannasta. Energiaryhmittäin tarkasteltuna vuonna 2011 uusiutuvan energian 1 405 toimipaikasta 677 oli muun bioenergia-alan (tässä yhteydessä biokaasun, biodieselin ja etanolin tuotanto, peltobiomassan tuotanto, sekä polttopuiden ja pellettien tuotanto), 348 energiapuu-, 231 hake-, 127 lämpö- ja 22 tuulivoima-alan yritystä. Vuonna 2012 uusiutuvan energian yritysten yhteenlaskettu liikevaihto oli 842 miljoonaa euroa koostuen ainoastaan alle kymmenen hengen mikroyritysten tai yli kymmenen hengen pk-yritysten liikevaihdosta. Alan liikevaihdosta 43,5 prosenttia syntyi yli kymmenen henkilöä ja 56,5 prosenttia alle kymmenen henkilöä työllistävissä yrityksissä. Henkilöstön määrä uusiutuvan energian alalla kasvoi tasaisesti vuodesta 2007 vuoteen 2010, mutta kasvu taittui vuosina 2010–2011. Vuonna 2011 ala työllisti 6 074 henkilöä. Työpaikoista 56,5 prosenttia oli yli 10 henkilöä ja 43,5 prosenttia alle 10 henkilöä työllistävissä yrityksissä. (Alm 2013.)

Energiantuotantoon ja bioenergiaan liitetään maaseutualueiden näkökulmasta suuria mahdollisuuksia. Biopolttoaineita saadaan metsissä, soilla ja pelloilla kasvavista biomassoista sekä yhdyskuntien, maatalouden ja teollisuuden energiantuotantoon soveltuvista orgaanisista kiinteistä nestemäisistä ja kaasumaisista biojätteistä. Bioenergia on biopolttoaineista saatua energiaa. Suomessa bioenergia muodostaa lähes 90 prosenttia uusiutuvien energianlähteiden kulutuksesta, ja bioenergian käyttö noin neljänneksen koko maan energiankulutuksesta. Suurin osa maatilojen bioenergiasta on metsistä peräisin olevaa haketta tai polttopuuta. Myös ruokohelpi on merkittävä energiakasvi. Ruokohelven viljelyala oli noin 10 000 hehtaaria vuonna 2012. Bioenergiaurakointia – sisältäen mm. biodieselin, etanolin ja biokaasun tuotannon – harjoitti vuonna 2010 yhteensä 149 maatilaa, ja 57 maatilalle se oli liikevaihdoltaan tärkein toimiala. (Alm 2013: 9; Niemi & Ahlstedt 2013: 12.)

Liikkumiseen, lämmitykseen ja sähköntuotantoon käytettävien bioenergiavaihtoehtojen, kuten polttomootoreissa käytettävän polttoaine-etanolin tarpeen ennakoidaan moninkertaistuvan Suomessa seuraavan kymmenen vuoden aikana johtuen ilmastositomusten velvoitteista. Tällä prosessilla on vaikutuksia yhtäältä maaseutualueiden elinkeinotoimintaan: bioenergia-alalle syntyy maaseutualueille uutta yritystoimintaa. Toisaalta bioenergian käytön lisääntyminen luo paikallisesti ja ekologisesti kestäviä ratkaisuja, jotka tukevat maaseutumaisen asumisen ja toiminnan mahdollisuuksia.

4.5 Työ ja yrittäjyys: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Harvaan asutulla maaseudulla väestön vähenemisen myötä myös työvoiman, työllisten ja työttömien määrä on vähentynyt. Tästä huolimatta työttömyysaste on näillä alueilla maaseutu- ja kaupunkialueista korkein sekä työllisten osuus ja työvoimaosuus alhaisin.
- Elinkeinorakenne on kaikilla aluetyypeillä ja maaseututyypeillä ajan kuluessa palveluvaltaistunut ja samalla alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden työpaikkojen lukumäärä on laskenut. Maaseututyypeittäiset erot toimialarakenteissa ovat kuitenkin selvät. Yksityisten palveluiden työpaikkaosuudet ovat suurimpia kaupungeissa, mutta ovat korkeita myös maaseudun paikalliskesköksissä. Julkisten palveluiden osuudet työpaikoista ovat alueittain varsin samanlaiset, 28–38 prosenttia alueen työpaikoista. Sisemmät kaupunkialueet ja maaseudun paikalliskeskukset erottuvat kuitenkin muista alueista palvelukeskittymänä, joissa on paljon julkisten palvelujen työpaikkoja.
- Paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan tarkasteltuna jalostuksen suhteellinen työllistävä merkitys on korkea kaupungeissa, mutta myös kaupunkien läheisellä maaseudulla ja ydinmaaseudulla jalostus työllistää. Alkutuotannon suhteellinen osuus työllistäjänä kasvaa sitä suuremmaksi, mitä kauemmas kaupunkikesköksistä ja maaseudun paikalliskesköksistä siirrytään. Alkutuotannon osuus alueen työpaikoista on muita alueita korkeampi harvaan asutulla maaseudulla (noin 20 %). Myös ydinmaaseudulla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla alkutuotanto on merkittävä työllistäjä noin 13 prosentin osuudella alueiden työpaikoista. Maatalouden merkitys ja työllistävyys maaseudulla on kokonaisuudessaan vähentynyt.
- Julkisen sektorin työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista on korkein maaseudun kolmijaon mukaisissa harvaan asutun maaseudun kunnissa. Julkinen sektori on kaikissa maaseutukunnissa merkittävä työllistäjä. Kuitenkin vuodesta 1999 vuoteen 2009 julkisen sektorin työpaikkojen osuus laski ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnissa, kun se kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa pysyi kutakuinkin samalla tasolla.

- Kun ydinkaupunkialueet jätetään tarkastelun ulkopuolelle, Etelä-Suomi sekä suurimpien kaupunkien ja aluekeskusten lähiympäristöt ovat merkittävimpiä monipuolisen elinkeinorakenteen alueita. Toimialajakaumiltaan monipuolisia alueita syntyy paitsi taajamiin myös laajemmin taajamien ja asutuskeskittymien ympäristöön. Kauemmas suuremmista kaupungeista ja aluekeskuksista mentäessä elinkeinorakenne yksipuolistuu.
- Työpaikkaomavaraisimpina maaseutualueita ovat ydinmaaseutu, harvaan asuttu maaseutu ja maaseudun paikalliskeskukset. Sen sijaan kaupunkien läheisellä maaseudulla asuvista suurin osa käy töissä alueen ulkopuolella. Pendelöinti on lisääntynyt kaikilla maaseutualueilla ja se suuntautuu yhä useammin kaupunkeihin ja keskuksiin, joissa suurin osa työpaikoista sijaitsee. Pendelöinti sopii huonosti harvaan asutulle maaseudulle. Pitkät etäisyydet keskuksista edellyttävät työpaikkojen syntymistä näiden alueiden sisälle.
- Maaseutu on merkittävää yritystoiminnan aluetta. Neljä kymmenestä liikeyrityksen toimipaikasta sijaitsee maaseudun kolmijako -luokituksen mukaisissa maaseutukunnissa. Maaseudun yrityksistä valtaosa on pieniä mikroyrityksiä, esimerkiksi elintarvikealan, mekaanisen puunjalostuksen tai hevostalouden pienyrityksistä enemmistö sijaitsee maaseutualueilla. Monetkaan maaseudun mikroyrityksistä eivät varsinaisesti pyri toimintansa kasvattamiseen, mutta ovat tärkeitä työllistäjiä. EU-jäsenyyden vauhdittama maatalouselinkeinon murros näkyy siinä, että muiden kuin maatalousyritysten lukumäärä on kasvanut kaikilla maaseutualueilla.
- Kansalaiskyselyn (2013) mukaan maaseudun asukkaat eivät kovin vahvasti usko työpaikkojen lisääntyvän paikkakunnallaan. Sen sijaan odotetaan, että maaseudulta käydään entistä enemmän muualla töissä ja ennen kaikkea, että maaseudulla tehtävän etätöiden määrä lisääntyy. Maaseudun asukkaiden usko etätöiden lisääntymiseen on vahvistunut selvästi vuodesta 2003 vuoteen 2013. Myös teknologinen kehitys on ratkaisevasti parantanut etätöiden edellytyksiä.

Tulevaisuuskuvia

- Maaseutualueiden väliset erot siinä, millaisia elinkeinoja alueilla harjoitetaan, ovat tasoittuneet. Kaupunkien läheisen maaseudun alueiden elinkeinorakenne on edelleen monipuolistunut, kun niiden läheisyys keskusalueisiin mutta keskusalueita huokeammat kustannukset ovat houkutelleet yrityksiä kaupunkien läheisille maaseutualueille. Myös ydin- ja harvaan asuttu maaseutu ovat päässeet hyötymään kaupunki-maaseutu -vuorovaikutuksesta. Maaseutualueilla tuotetaan niitä matkailuun, biotalouteen, energian tuotantoon ja kaivosteollisuuteen liittyviä tuotteita ja palveluita, joita keskuksissa tarvitaan. Näihin tuotantoprosesseihin liittyvä elinkeinotoiminta luo työpaikkoja maaseudulle.
- Yksityisiin palveluihin ja jalostukseen on syntynyt merkittävästi uusia yrityksiä maaseutualueille. Maaseutualueet ovat vahvistuneet teollisen tuotannon

alueina, erityisesti kaivannaisteollisuus, puuteollisuus ja energiantuotanto ovat voimistuneet.

- Maataloudessa tilojen määrä vähenee edelleen, mutta maatalouden kokonaistyöllistyvyys ei vähene samaa tahtia. Maatilojen ulkopuolisten maataloustyöntekijöiden määrä kasvaa. Monialaiset maatilat ovat säilyneet tärkeänä osana maatilojen joukkoa. Maatalouden merkitys on korostunut kulttuurimaiseman säilyttäjänä. Luomu- ja lähiruoan tuotanto ja käyttö ovat laajentuneet. Lisääntyvät elintarvikeskandaalit monikansallisissa tuotantoketjuissa sekä kestävä kehitys, paikallisuus ja elintarviketurvallisuus vahvistuvina trendeinä ovat vauhdittaneet lähiruoan esiinmarssia. Kasvavan markkinakysynnän seurauksena lähi- ja luomuruoan jakelu- ja saatavuusongelmat on saatu ratkaistua.
- Maaseudun yrityskehitys on entisestään monipuolistunut. Suurin osa maaseudun yrityksistä on edelleen pieniä mikroyrityksiä. Maaseutualueille on kuitenkin syntynyt ja siirtynyt kansainvälisille markkinoille ja vientiin tähtääviä yrityksiä.
- Työn organisoimisen tavat ovat maaseutualueilla muuttuneet. Sinne on tullut paljon moniosaajia, jotka toimivat osa-aikaisesti yrittäjinä ja osa-aikaisesti palkallisina. Esimerkiksi vapaa-ajan asukkaiden kiinteistöjen huolto ja ylläpito tai korjausrakentaminen työllistävät maaseudun asukkaita. Maaseudun paikallisia työvoimatarpeita ratkaisemaan on syntynyt yritysten ja yhdistysten organisoimaa paikallista työnvälitystoimintaa. Myös aikapankkitoiminta on vakiintunut maaseudun naapuriavun ja työn vaihdannan organisoituneeksi välineeksi. Verottajan tulkinnat aikapankkitoimintaa kohtaan ovat muuttuneet eikä verotaja enää aseta toiminnalle verorasitetta.

5 Osaaminen ja innovaatiot maaseudulla

5.1 Maaseutu innovaatioympäristönä

Innovaatioympäristöllä tarkoitetaan niitä instituutioita, jotka yhdessä ja erikseen myötävaikuttavat uuden tiedon ja uusien teknologioiden kehittymiseen ja leviämiseen, ja jotka muodostavat rakenteelliset ja lainsäädännölliset puitteet innovaatio-toiminnalle. Innovaatioympäristö sisältää rakenteet, toimijat, vuorovaikutussuhteet ja säädöksillä luodun toimintaympäristön. Innovaatiopolitiikalla tarkoitetaan lyhyesti niitä poliittisia toimenpiteitä, joilla innovaatiotoimintaa pyritään edistämään. (Ponnikas ym. 2010b.) Alueellinen innovaatiopolitiikka edistää uusien tuotteiden, yritysten ja toimialojen syntymistä ja kehittymistä. Keinoina ovat vaikuttaminen alueen työvoiman ammattitaitoon, koulutuksen sisältöön, tutkimustoiminnan toteuttamiseen, uuden teknologian hyödyntämiseen ja yritysten perustamis- ja toimintaedellytyksiin sekä alueen sisäisten ja ulkoisten yhteistyöverkostojen kehittämiseen. Olennaista on luovuuden ja uusien, innovatiivisten ideoiden mahdollistaminen, jotta alueen talous ja teollisuus voisivat uudistua. (Ponnikas ym. 2011: 53-54.)

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) on kuudennessa maaseutupoliittisessa kokonaisuohjelmassa (2014-2020) linjannut maaseutualueiden elinkeinojen ja osaamisen kehittämisen tavoitteet. Ohjelmalla tavoitellaan strategisten kumppanuuk-sien vahvistamista yksityisen ja julkisen sektorin välillä sekä korkeakoulujen ja muun tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kehittämistä entistä paremmin palvelemaan maaseutualueiden yritystoimintaa ja muuta työelämää. Samoin tavoitellaan luonnontuotteiden jalostusarvon parantamista sekä niiden vientiin liittyvän osaamisen vahvistamista. YTR:n ohella maaseudun paikalliset toimintaryhmät, ELY-keskukset sekä muut Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimeenpanijat ovat merkittäviä innovaatiotoiminnan tukijoita maaseutualueilla. Toimintaryhmätyö vastaa hyvin innovaatiotoiminnan uusiin painotuksiin, osallistavaan ja käyttäjä-lähtöisten innovaatioiden kehittämiseen. Niin ikään maakuntaliitot ja niiden ympärille maakunnissa organisoidut maaseutupolitiikan tavoitteiden muotoilun ja päätöksenteon foorumit tukevat innovaatioiden kehittämistä (Ponnikas ym. 2011: 54).

Luonnonvara-alan sektoritutkimuslaitokset sekä yliopistojen tutkimusasemat ovat merkittäviä tutkimus- ja innovaatiotoimijoita maaseutualueilla. Maa- ja elin-tarviketalouden tutkimuskeskus, MTT, on maa- ja metsätalousministeriön alainen ruokajärjestelmän vastuullisuutta, kilpailukykyä ja luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä kehittävä tutkimuskeskus, jossa on satoja työntekijöitä ja 15 toimipaikkaa eri puolilla Suomea. Metsäntutkimuslaitos, Metla, toimii maa- ja metsätalous-ministeriön tulosohjauksessa ja sillä on neljä alueyksikköä sekä useita paikallisia yksiköitä. Metla kehittää ratkaisuja metsien hoitoa, käyttöä, tuotteita, palveluja ja

aineettomia arvoja koskeviin haasteisiin ja kysymyksiin. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen, RKTL:n, avaintehtäviä ovat kala- ja riistavarojen arviointi, ennustaminen ja tilastointi sekä kalakantojen monimuotoisuuden ylläpito ja kala-, riista- ja poroelinkeinojen edistäminen. RKTL:llä on 15 toimipaikkaa, joista ainakin 11 sijaitsee maaseutualueilla.¹²

MTT, Metla, RKTL sekä maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken tilastotuotanto yhdistyvät Luonnonvarakeskukseksi vuoden 2015 alussa. Yhdistymisellä haetaan kustannussäästöjä, jotka pidemmällä aikavälillä mahdollistavat tutkimuksen ja siihen liittyen myös tutkimusasemaverkoston toiminnan jatkuvuuden. Vielä 2000-luvun alussa yliopistoilla ja sektoritutkimuslaitoksilla oli 92 tutkimusasetamaa (Opetusministeriö 2006). Vuonna 2015 aloittavan Luonnonvarakeskuksen verkosto kattaa koko Suomen ja toimipaikkoja on yhteensä 38. Yliopistoillakin on tuolloin arviolta yli 20 tutkimusasetamaa. (Ympäristöasiantuntijoiden keskusliitto YKL 2013.)

Luonnonvarakeskuksen perustamisella myös haetaan tutkimukseen uutta strategista ja kokonaisvaltaista otetta biotalouden mahdollisuuksiin tarttumiseksi. Maaseutualueiden innovaatiotoiminnan kannalta on hyvä, että tutkimusasetamien verkosto on vielä näinkin laaja. Myönteisten maaseutuvaikutusten kannalta on tärkeää, että tutkimustoiminnassa kyetään tiivistämään yhteistyötä ja rakentamaan kumppanuuksia tutkimusasetamien toimialueen yritysten, julkisen sektorin ja järjestöjen kanssa. Olennaista on myös, ettei kustannussäästöjen etsimiseksi liian radikaalisti karsita julkista rahoitusta tai toimipisteiden verkostoa. Runsas määrä toimipisteitä on suomalainen vahvuus, joka auttaa bio- ja vihreän talouden sekä kestävä kehityksen haasteisiin vastaamisessa ja integroi maaseutualueiden potentiaalin kehitykseen mukaan.

Työ- ja elinkeinoministeriö on valmistellut vuonna 2014 käynnistyvän Innovatiiviset kaupungit (INKA) -ohjelman vahvistamaan kansainvälisesti vetovoimaisten innovaatiokeskittymien syntymistä Suomeen. Ohjelmassa ovat suoraan mukana tietyt kaupunkiseudut, mutta siinä kehitetään innovaatiotoiminnan aloja, joilla on erityistä merkitystä maaseutualueille. Erityisesti terveys, biotalous ja energia tarjoavat mahdollisuuksia myös maaseutualueille. Haasteena maaseutualueiden näkökulmasta on päästä kumppanuuksiin mukaan, sillä INKA-ohjelma kohdistuu ja tarjoaa kumppanuuksia suoraan vain kaupunkiseuduille. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013.)

Digitalisoituminen ja sähköisen viestinnän kehittyminen ovat keskeinen osa maaseutualueiden innovaatiotoimintaa. Ministeriöiden KIDE-ohjelmat ovat osa Kataisen hallitusohjelmassa tarkoitettuja älystrategioita, joilla edistetään tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntävien ratkaisujen käyttöönottoa. Suomesta pyritään tekemään maailmanluokan innovaatioympäristö sekä verkostoja houkutteleva osaamiskeskittymä. Huomion arvoista on, että ohjelmissa puhutaan nimenomaan Suomesta kokonaisuutena. Ohjelman yhtenä kehittämisen kärkenä on huippunopean laajakaistan

12 Sektoritutkimuslaitosten kuvausten lähteenä on käytetty tutkimuslaitosten internet-sivuja (2013).

edistäminen ja siihen liittyen konkreettiseksi kehittämistavoitteeksi on asetettu nopeat langattomat laajakaistayhteydet 99 prosentille suomalaisista vuoteen 2019 mennessä. (Liikenne- ja viestintäministeriö 2013.)

Maaseudun haasteita ja mahdollisuuksia innovaatiotoiminnassa

Kaikki yritykset sijainnista riippumatta ovat osa avointa ja globaalia taloutta. Yritykset voivat olla yhtä hyviä joka paikassa, vaikka paikallinen toimintaympäristö tukee tai hidastaa yrityksen kehittymistä ja liiketoimintaa (Suutari ym. 2009: 75). Tämä tulisi olla lähtökohtana puhuttaessa innovaatiotoiminnan edellytyksistä.

Suutarin ym. (2009) mukaan ei ole syytä rakentaa esimerkiksi uutta kansallista maaseutualueiden innovaatiojärjestelmää, vaan maaseutumaiset toimintaympäristöt on erilaisin mekanismein tuotava entistä paremmin yleisen kansallisen innovaatiojärjestelmän yhteyteen. Suomalaisten innovaatioiden maantieteellistä jakautumista selvittäneen tutkimuksen (Valovirta ym. 2009: 72) tulokset haastavat keskusperiferia -vastakkain asettelun sijaan etsimään kullekin alueelle sopivia kehittämisstrategioita ja -toimenpiteitä, jotka nojaavat alueen teolliseen historiaan, aktiiviin teollisuudenaloihin sekä alueelle ominaisiin vahvuuksiin. Tutkimuksen mukaan innovaatioita syntyy lähes saman verran kaupungeissa kuin maaseudulla, mutta ne ovat luonteeltaan erilaisia.

Pienten seutujen innovaatioympäristön haasteita on runsaasti. Monilla alueilla on vähän innovaation omaksujia ja prosessien ylläpitäjiä. Alueet ovat usein huonosti saavutettavissa, osaavasta työvoimasta voi olla puutetta sekä työmarkkinat pienet ja yksipuoliset. Yritykset ovat valtaosin pieniä ja niillä on vähän resursseja. Alueilla on puutteita esimerkiksi palvelujen saatavuudessa. Niillä on usein suppeat koulutusjärjestelmät, joiden painopiste on matalan tai keskitason kyvyissä ja taidoissa. Lisäksi seuduilla on vähän erilaisia oppi- ja tutkimuslaitoksia tai ne ovat kooltaan pieniä ja niiden resurssit vähäisiä. Haasteena on myös innovaatiotoiminnan palvelujen ja tukipalvelujen kehittymättömyys, koska pieni kysyntä ei luo tarjontaa. Koulutus- ja tukipalvelujen rakenteet heijastuvat myös alueelle muodostuvaan yrityskenttään ja työmarkkinoihin. (Viljamaa ym. 2008; Suutari ym. 2009.)

Kuitenkin myös pienillä seuduilla ja maaseutualueilla on vahvuuksia, kuten pysyvä, motivoitunut ja edullinen työvoima tai korkea asumisen laatu sekä miellyttävä ja turvalliseksi koettu elinympäristö. Paikalliset yrittäjät osallistuvat yleensä aktiivisesti alueiden kehittämiseen. Eri toimijoiden tiivis yhteistyö ja luottamus auttavat viemään asioita eteenpäin tarvittaessa nopeastikin. Oppilaitosten ja T&K-toimintojen asiakasläheisyys ovat alueiden valtteja. (Viljamaa ym. 2008.)

Maaseutuympäristöissä on mahdollisuuksia, joita muut ympäristöt eivät innovaatiotoiminnalle tarjoa. Nämä tekijät liittyvät paikalliseen kulttuuriin, ympäristöön ja raaka-aineisiin. Usein on kyse ainutlaatuisista paikallisista resursseista, joista innovatiiviset yrittäjät luovat erikoistuneita tuotteita. (Virkkala 2008.) Maaseudun innovatiivisuuden ei koeta syntyvän instituutioista eikä rakenteista vaan luovista yksilöistä, jotka ovat avoimia ja vuorovaikutteisia ja jotka osaavat hyödyntää

innovaatiopolitiikan mahdollisuuksia. Maaseudun vahvuus on mahdollisuus rauhoittumiselle, jolloin ihmisen luovuus pääsee esiin. (Suutari ym. 2009.)

Innovaatiotoiminnalla voidaan vahvistaa kestävästi maaseutualueiden osaamista ja kasvattaa yritystoiminnan jalostusarvoa. Voidaan puhua kestävästä maaseutuinnovaatioista, joita kehitettäessä tuetaan osallistavilla prosesseilla maaseutualueiden luontaisiin vahvuuksiin ja kehittymisen edellytyksiin perustuvia innovaatioita (Ponnikas ym. 2011: 55). Green Care on esimerkki maaseutuinnovaatiosta. Sillä tarkoitetaan maaseutuympäristön ja maatilojen moninaisten resurssien, kuten kotieläinten, niiden hoidon ja muiden arkirutiinien hyödyntämistä erilaisten sosiaali-, terveys- ja kasvatuspalvelujen tuottamisessa (Green Care Finland ry 2012). Green Care on sosiaalinen innovaatio, joka on voimistunut maatalouden väistyessä sekä sosiaali- ja terveyspalveluihin uusia vaihtoehtoja etsittäessä (Soini ym. 2011). Idea perustuu maaseudun vahvuuksiin ja sille on kuluttajien kysyntää sekä maaseutualueiden ja -elinkeinojen murroksen luomaa tarjontaa. Idealla on hyvät edellytykset muodostua kestäväksi maaseudun innovaatioksi.

Tuotantotalouden murros korostaa maaseutualueiden merkitystä

Maailman talouden kehitystä on luonnehtinut viime vuosikymmenet voimakas muutos ekstensiivisestä kasvusta tehokkuuden kasvuun (Hietanen 2013). Esimerkiksi Suomessa tämä näkyy teollisten työpaikkojen vähenemisenä sekä maatilojen määrän vähentymisenä ja samanaikaisena maatilojen yksikkökoon kasvuna ja tuottavuuden paranemisena. Taustalla on teknologian kehitys, joka on tehostanut tuotantoa ja vähentänyt työvoiman tarvetta.

Viimeisten vuosikymmenten aikana tuotannon kehitykseen uutena ilmiönä ovat tulleet nopeat työllistävien ja kasvavien alojen muutokset sekä maiden sisällä että kansainvälisesti. Esimerkiksi maa- ja metsätalous oli agraariyhteiskunnassa alati työvoiman määräänsä kasvattava ala. Teollistumisen myötä savupiipputeollisuus oli johtava työllistäjä 250 vuotta. 1990-luvun ja 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen merkittävin talouden ajuri oli ICT ja erityisesti Nokian ympärille kehittynyt tuotanto sekä T&K-toiminta. Viimeisin 2010-luvun menestystarina on Nokian perinnön vauhdittama peliteollisuus. Työllistävien ja osaamista kaipaavien alojen nopeat muutokset asettavat koulutus- ja tutkimussektorin erittäin kovien paineiden alaiseksi. Esimerkiksi ICT-buumin seurauksena Suomessa tehtiin liian kertakaikkisia koulutuksen painotusten muutoksia lisäämällä voimakkaasti ICT-alan aloituspaikkoja. Nyt näitä virheitä joudutaan korjailemaan alan työpaikkojen kadottua tai siirryttyä Suomesta muihin maihin. Mikäli tuotannon tempoileva kehitys jatkuu, uhkana on, että siirrytään perhostalouden, yhden kesän tuotteiden ja klustereiden, aikakautteen (Hietanen 2013).

Maaseutualueet ovat jääneet Suomen talouden viime vuosikymmenten muutoksissa jossain määrin sivustakatsojiksi. Toteutunut kehitys on myös alleviivannut maaseudun kehittämisen erityisluonnetta: maaseudun kehittäminen on turvallista ja kannattavaa tulevaisuuteen sijoittamista, jonka tulokset eivät haihdu,

lakkaa tai siirrä tuotantoaan kolmansiin maihin. Maaseudun vahvuudet luonto, maaseutu ympäristö ja raaka-aineet, ovat merkinneet pysyvyyttä jatkuvasti muuttuvan ja repivän talouden kehityksen vastapainona. Samalla maaseutualueiden innovaatiotoiminnan kehittämisessä on kyetty uusiutumaan ja luomaan muuttuviin tarpeisiin vastaavia tuotteita ja palveluja, esimerkiksi matkailupalveluissa tai Green Care -toiminnassa.

Tulevaisuuden kasvualat korostavat maaseudun merkitystä. Biotalous kehityksen yhteydessä voidaan puhua laajemmin fotosynteesiklusterin kehittymisestä tai bioaikakauteen siirtymisestä. Biotalous käyttää biologisia luonnonvaroja ravinnon, tuotteiden, energian ja palveluiden tuottamiseen (Antikainen ym. 2013). Biotalous konkretisoituu biopohjaisena energian tuotantona, luontoon perustuvina matkailupalveluina, uusina elintarvikkeina sekä uusina puuteollisuuden, puun ja selluloosan käytön ratkaisuina. Muutos on suuri, kun valtaosin aineellisten sekä aineettomien tuotteiden ja palvelujen tuotanto perustuu bioraaka-aineisiin.

Biotalous kehitys on tuorein osoitus maaseudulle ominaisen pysyvyyden ja uusiutumiskyvyn yhdistymisestä. Maaseutu ja alkutuotanto säilyvät, mutta niiden merkitys ja tuotteet muuttuvat ja moninaistuvat. Maatila ja sen pellot ja metsät tuottavat raaka-ainetta lääke-, elintarvike- ja rakennusteollisuudelle. Tilan rakennukset ja kotieläimet ovat osa luonto- ja maatilamatkailua ja hoivapalveluja. Maaseudun elinkeinojen moninaistuminen asettaa vaatimuksia myös koulutukselle sekä innovaatiotoiminnalle. Maaseudulla tarvitaan moniosaajia, joiden osaamista pitää tarvittaessa pystyä päivittämään aikuiskoulutuksen keinoin. Palveluja ja tuotteita pitää pystyä kehittämään monien eri alojen välisenä yhteistyönä. Maaseutualueiden pääsemistä muutoksen aallonharjalla edesauttaa, jos innovaatiotoiminnassa rohkeasti investoidaan ja kohdistaan toimenpiteitä uusille ja nouseville maaseudun elinkeinotoiminnan aloille.

Eurooppa 2020 -strategia, innovaatiokumppanuudet ja älykäs erikoistuminen

EU:n kehittämistoimintaa tulevina vuosina ohjaavan Eurooppa 2020 -kasvustrategian kantavat teemat ovat osallistava, kestävä ja älykäs kasvu. Ne havainnollistavat, miten maaseutualueet integroituvat vahvasti Euroopan ja maailmantalouden kehitykseen (esim. Hyyryläinen ym. 2012). Osallistavassa kasvussa voidaan nähdä maaseudun integroiminen kysyntälähtöiseen kasvun ja kilpailukyvyn kehittämiseen. Tällaista ajattelua on kutsuttu kysyntälähtöiseksi maaseutuajatteluksi. Kestävä kasvu merkitsee maaseudun merkityksen voimistumista resurssiniukkuuden tilanteessa. Älykäs kasvu on maaseudun innovaatiotoiminnan kannalta olennaisin kasvun ulottuvuus. Se suuntaa huomiota keinoihin, joilla kysyntää kyettäisiin entistä paremmin tunnistamaan maaseudun kehittämisessä sekä siihen, miten kysyntään kyettäisiin vastaamaan innovatiivisen yritystoiminnan keinoin.

Eurooppa 2020 -strategian tavoitteisiin pyritään seitsemän lippulaivahankkeen avulla. Yksi Eurooppa 2020 -strategian lippulaivahanke on innovaatiounioni, jolla tarkoitetaan ideoiden tietä tuotteiksi ja palveluiksi helpottavia ja innovaatioympäristön

toimivuutta parantavia strategisia toimenpiteitä. Perimmäisenä tavoitteena innovaatiotoiminnan kehittämisellä on luoda kasvua ja työpaikkoja. Innovaatiounioniin liittyy eurooppalaisten innovaatiokumppanuuksien käynnistäminen. Ne tuovat yhteen eri alojen toimijoita julkiselta, yksityiseltä ja kansalaistoiminnan sektorilta ja pyrkivät rakentamaan toimintaketjuja, joissa kehiteltyjä ideoita myös siirretään käytännön tuotantoon saman prosessin aikana. (Euroopan komissio 2013.)

Maaseudun kehittämiseen liittyvä innovaatiokumppanuus on maatalouden tuottavuuden ja kestävyyskehittäminen. Innovaatiokumppanuudella on kaksi tavoitetta: maatalousalan tuottavuuden ja tehokkuuden lisääminen sekä maatalouden kestävyysvarmistaminen. Kumppanuuteen liittyy maaseudun kehittämisen kannalta olennainen ulottuvuus, sillä siinä kannustetaan maatalouden, biotalouden, tieteen ja muiden toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Maa- ja elintarviketalouden piirissä toimivat viljelijät, tutkijat, neuvojat, yritykset ja yhdistykset voivat perustaa jäsenmaissa kumppanuutta toteuttavia EIP-toimijaryhmiä (European Innovation Partnerships), joiden kustannukset voidaan rahoittaa maaseudun kehittämisohjelmasta. (Euroopan komissio 2013.)

Elintarviketurva on yksi maailman suurimmista tulevaisuuden haasteista. Maailmanlaajuisen ruoan ja rehujen kysynnän arvioidaan kasvavan kymmeniä prosentteja tulevina vuosina. Syinä tähän ovat väestönkasvu, kaupungistuminen, vaurastuminen ja ruokailutottumusten muutokset kehitysmaissa. Myös kuitujen, biomassan ja biomateriaalien kysyntä kasvaa, erityisesti biopolttoaineiden kysynnän kasvun arvioidaan jatkuvan voimakkaana. Vaikka biopolttoaineen kysyntä on pienempää kuin ruoan ja rehun käytön kasvu, se on suurin uusi maataloustuotannon kysynnän lähde vuosikymmeniin. (OECD-FAO 2013.) Ylipäättään viime vuodet kasvanut ja kasvuaan jatkava bioenergiasektori viitoittaa tietä maaseudun merkityksen vahvistumiselle osana biotaloutta.

Kiinteästi maaseutualueisiin liittyy myös raaka-aineita koskeva eurooppalainen innovaatiokumppanuus, jonka tavoitteena on muun muassa vauhdittaa vihreää taloutta ja kestävää kasvua ja konkreettisesti perustaa kestävä kaivannaistoiminnan ja raaka-aineiden hallinnan tutkimus-, opetus- ja koulutuskeskusten verkosto. Samoin aktiivisena ja terveenä ikääntymistä koskeva eurooppalainen innovaatiokumppanuus on olennainen maaseutualueiden näkökulmasta. Myös Eurooppa 2020 -kasvustrategiaa toteuttava tutkimuksen puiteohjelma, Horizon 2020, tarjoaa mahdollisuuksia maaseutualueilla tapahtuvan innovaatiotoiminnan rahoitukseen, mutta edellyttää vahvoja kansainvälisiä konsortioita. (Euroopan komissio 2013.)

Eurooppa 2020 -tavoitteiden toteuttamiseen liittyvät myös älykäs erikoistuminen sekä älykkään erikoistumisen strategiat, joiden ideana on löytää alueiden omat innovaatiomahdollisuudet tukemaan niille ominaisia toimialoja ja palveluita. Älykäs erikoistuminen on alueiden älykästä profiloitumista ja sitä toteuttava strategia on paikkaan perustuvaa taloudellista muutosta edistävä innovaatiostратегия. Profiloitumista voidaan miettiä kaikilla alueellisilla tasoilla paikallisesta tasosta kansalliseen asti. Osaamista kehitetään yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyönä. (OECD 2012.)

Kaikissa Suomen maakunnissa valmistellaan älykkään erikoistumisen strategiat osana maakuntaohjelmatyötä vuosina 2013–2014. Maakuntaohjelmat ovat keskeinen instrumentti siinä, miten maakunnan maaseutualueet ja maaseutualueiden toimijat nivotaan osaksi älykästä erikoistumista ja innovaatiotoimintaa. Niin ikään maaseudun Leader-ryhmien tulisi kehittämissohjelmiinsa linjata älykkään erikoistumisen painotuksensa sekä osallistumisvalmiutensa innovaatiokumppanuuksiin. Näin ne nivoisivat oman kehittämistoimintansa osaksi eurooppalaista innovaatiopoliittista ajattelua.

Kysynnät maaseudun innovaatiotoiminnan ajureina

Kysyntälähtöisessä maaseutuajattelussa on olennaista, että maaseutualueet kykenevät tunnistamaan muutoksen tuulet sekä sen, miten maaseudun toimijat voisivat niistä hyötyä (esim. Hyyryläinen ym. 2012). Maaseutuun kohdistuvat kysynnät voivat olla maaseututulkinnan saavia megatrendejä tai vasta laajenemassa olevia hiljaisia signaaleja. Maaseutu ei ole erillinen kehittämisen ja toiminnan saareke, vaan se on muuttunut entistä enemmän osaksi ylläalueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä kysynnän ja tarjonnan prosesseja.

Vihreän talouden keskiössä ovat energia- ja materiaalitehokkuus, hajautettu uusiutuvan energian tuotanto ja jakelujärjestelmät sekä ekotehokkaat palvelu- ja toimintamallit ja innovaatiot. Se on talouden vähittäistä irtautumista öljypohjaisesta taloudesta, keino hillitä ilmastonmuutosta sekä toteuttaa vähähiilisen talouden ja ilmastopolitiikan tavoitteita. (esim. Antikainen ym. 2013.) Maaseutualueilla on keskeinen rooli vihreän talouden toimintamalleissa.

Uusiutumattomien luonnonvarojen niukkuus vauhdittaa vihreän talouden sekä biotalouden kehitystä. Maaseutua ei voi näissä trendeissä ohittaa, koska raaka-ainevaramot ja biomassa ovat maaseutualueilla metsissä, pelloilla, vesistöissä ja soilla. 3D-printterit kehittyvät edelleen ja niiden avulla voidaan biomateriaaleista tehdä erilaisia yksilöllisiä tuotteita. Tämä voi merkitä tuotannon hajaantumista raaka-aineiden lähelle maaseutualueille.

Ruoalla on pysyvä ja globaalisti katsottuna jatkuvasti kasvava kysyntä. Ruokajärjestelmien muutoksen ajureina ovat mm. luonnonvarojen niukkuudesta sekä ilmastomuutoksesta ja elintarvikekriiseistä nousevat vaatimukset. Nousevan lähi-, kausi- ja luomuruoan taustalla ovat myös ruokaan liittyvät muuttuneet elämäntapa-, kulutus- ja hyvinvointitrendit. Uudenlaiseen ruoka-ajatteluun liittyy energia- ja materiaalitehokkuus ja se on vihreän talouden oleellinen osa (Hienonen 2011).

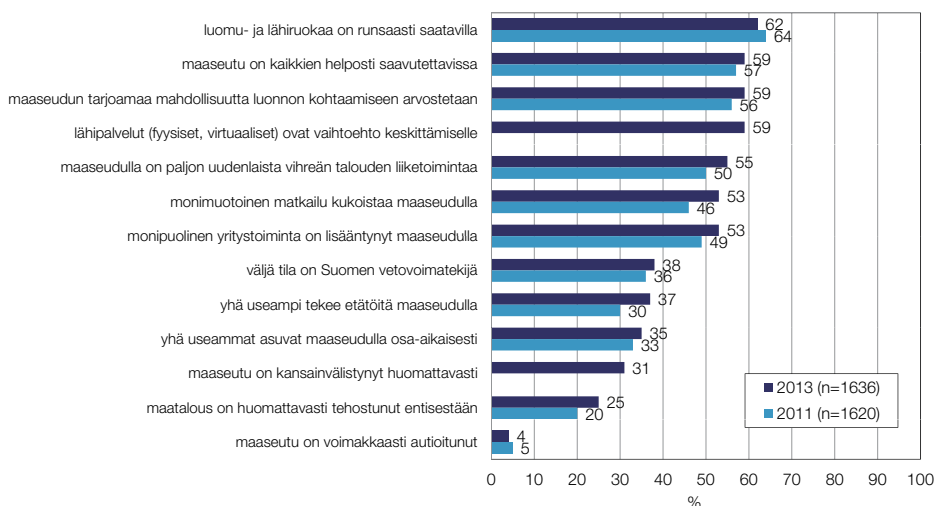
Kulutus- ja hyvinvointikäsitusten yleissuuntauksena on yksilöllistyminen sekä sosiaalisen ja ympäristöllisen tietoisuuden nousu. Kuluttajat ovat kiinnostuneet maaseudusta hyvinvoinnin lähteenä (Hienonen 2011). Maaseudun vahvuudet tässä ovat luonto, tila ja rauha. Tähän huutoon vastaavia kehittämiskonsepteja ovat esimerkiksi Green Care, hiljaisuuden retriitit tai elämysmatkailu. Elinvoimaisia liiketoimintakonsepteja selittää usein asiakkaiden kytkeminen palvelujen muotoiluun, eräänlainen maaseudun innovaatiotoiminnan living lab -ajattelu.

Maaseutuun kohdistuvat kysynnät ja tulevaisuuden mahdollisuudet

Maaseutu 2014-barometrissa kansalaisten ilmaisemat näkemykset maaseudusta vuonna 2025 liittyivät erityisesti luomu- ja lähiruokaan hyvään saavutettavuuteen. Teema on pysynyt toivelistan kärjessä vuosina 2011 ja 2013 (kuva 60). Maaseudun helppoon ja laajaan saavutettavuuteen sekä luonnon virkistyskäyttömahdollisuuksiin kohdistuvat kansalaisten toiveet ovat vahvistuneet kahdessa vuodessa. Samoin ovat vahvistuneet odotukset vihreän talouden, monimuotoisen matkailun, monipuolisen yritystoiminnan, asumisen väljyyden, etätöiden sekä osa-aikaisen maaseutuasumisen vahvistumiseen maaseutualueilla.

Tulosten perusteella lähiruokaan, vihreään talouteen ja luonnon tarjoamiin ekosysteemipalveluihin liittyvät odotukset kasvavat. Samoin monipuolinen maaseutumatkailu ja -yrittäjäys, asumisen väljyys suomalaisena erityispiirteenä sekä monipaikkaisuus, jossa osa ajasta oleskellaan maaseutualueilla, ja maaseudun helppo tavoitettavuus ovat vahvistuvia maaseutuun liittyviä tulevaisuuden trendejä. Myös lähipalvelujen kehittäminen hajautettuina ratkaisuin uutta teknologiaa hyödyntäen nähdään relevanttina vaihtoehtona palvelujen keskittämislle.

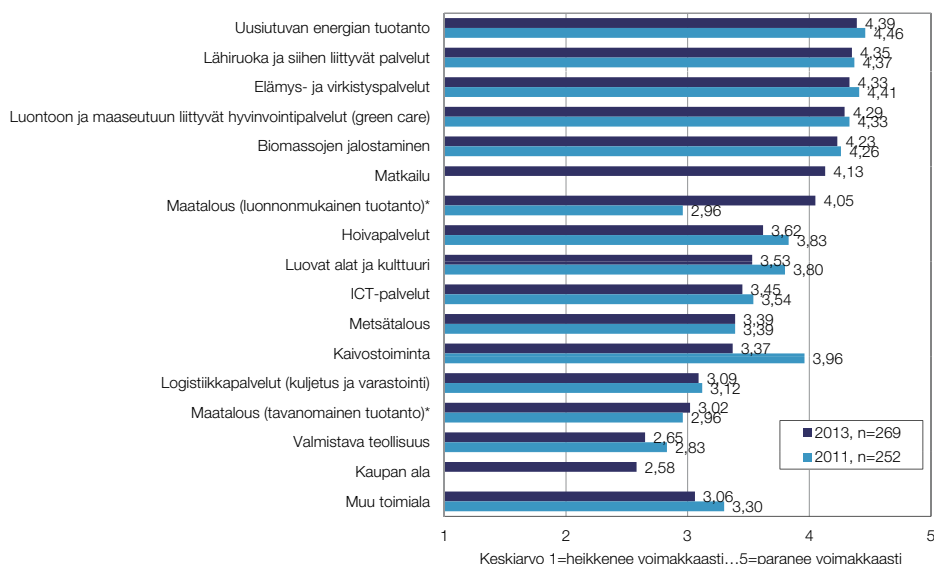
Kuva 60. Kansalaisten näkemykset Suomen maaseudun merkityksestä vuonna 2025. (Maaseutu 2014-barometri)

Asiantuntijoiden arviot maaseudun tulevasta kasvualoista olivat osittain samoja kuin kansalaisten odotukset maaseudun tarjontaa kohtaan (kuva 61). Molempien ryhmien arvioissa tuli esille lähiruoka, luomutuotanto, ekosysteemipalvelut ja matkailu. Asiantuntijat näkevät lisäksi maaseudun elinkeinollisia mahdollisuuksia tulevaisuudessa energian tuotannossa, elämys- ja virkistyspalveluissa ja biotaloudessa. Huomion arvoista on se, että asiantuntijat näkivät tehomaa- ja eläintalouden taantuvana, mutta sen sijaan luonnonmukaisen maataloustuotannon nousevana elinkeinona. Tämä

arvio on jossain määrin ristiriitainen niiden vahvojen ennusteiden kanssa, joissa ennakoidaan ruuan kysynnän voimakasta globaalia kasvua. Pelkästään luonnonmukaisen tuotannon keinoin kasvavaan kysyntään voi olla vaikea vastata. Toki Suomi voi kansallisesti keskittyä enemmän luonnonmukaiseen viljelyyn.

Kuva 61. Asiantuntijoiden arviot liiketoimintamahdollisuuksien kehittämisestä maaseudulla vuosina 2013 ja 2011. (Maaseutu 2014-barometri)

Maaseutuun kohdistuvista kansalaisten odotuksista ja asiantuntijoiden arvioista on selkeästi nähtävissä, että tulevaisuudessa maaseudun luonnon ympäristöstä halutaan nauttia entistä enemmän, maaseudun halutaan olevan helposti tavoitettava osa monipaikkaista elämän kokonaisuutta, alue, jossa toistuvasti oleskellaan. Lähi- ja luomuruoan kysyntä sekä tuotanto ja siihen liittyvä yrittäjyys kasvavat. Biotalous, lähienergia ja monimuotoinen matkailu ovat nousevia maaseudun elinkeinoja.

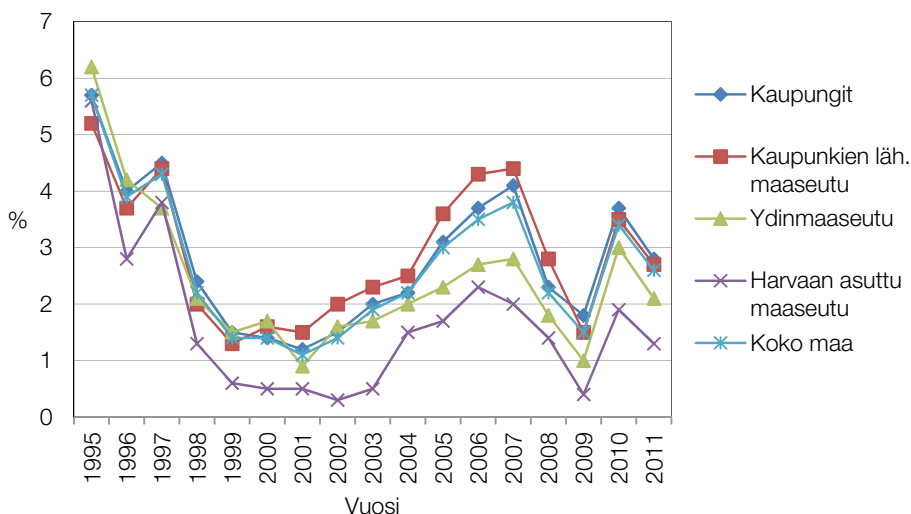
Yritystoiminnan uudistuminen maaseutualueilla

Yritystoiminnan uudistumisaste kertoo alueiden innovatiivisuudesta ja kyvystä vastata toimintaympäristön muutosten aiheuttamiin kysynnän muutoksiin. 2000-luvulla kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) mukaisen kaupunkien läheisen maaseudun yrityskannan suhteellinen kasvu on ollut voimakkaampaa kuin kaupunkikuntien, kun taas ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnissa kasvu on ollut selkeästi vähäisempää kuin kaupunkikunnissa (kuva 62). Kaikkiaan yritystoiminnan kehitys on ollut yritysten ja henkilöstön määrällä sekä liikevaihdolla mitattuna syrjäisillä maaseutualueilla huomattavasti heikompaa kuin kaupungeissa ja muilla maaseutualueilla (Tilastokeskus a).

Kaupunkikunnissa sekä aloittaneiden yritysten (9,9 % vuonna 2011) että lopettaneiden yritysten (7,0 %) osuudet olemassa olevasta yrityskannasta ovat suurimmat ja kaupunkien läheisellä maaseudulla toiseksi suurimmat (aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten osuudet olemassa olevasta yrityskannasta vastaavassa järjestyksessä 8,9 % ja 6,2 %). Ydinmaaseudulla (7,4 % ja 5,4 %) sekä harvaan asutulla maaseudulla (6,6 % ja 5,3 %) osuudet ovat pienimmät, aloittaneiden yritysten kohdalla selkeästi pienin osuus on harvaan asutulla maaseudulla. (Tilastokeskus a.)

Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten osuudet kertovat osaltaan siitä, että etenkin kaupunkikunnissa sekä kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa yrityskanta uusiutuu ydin- ja erityisesti harvaan asutun maaseudun yrityskantaa nopeammin. Tästä näkökulmasta alueiden uusiutumiskyky näyttäisi olevan korkein kaupunkialueilla ja maaseutualueista kaupunkien läheisillä maaseutualueilla.

Kuva 62. Yritysten lukumäärän nettomuutos (aloittaneiden yritysten lukumäärä – lopettaneiden yritysten lukumäärä) suhteessa olemassa olevaan yrityskantaan, prosenttia, maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin. Vuoden 2012 huntajako. (Tilastokeskus a)

5.2 Koulutusmahdollisuudet ja niiden muutokset maaseutualueilla

Osaamisen tasoa eri alueilla voidaan mitata koulutusasteella. Koulutusaste on maamme väestössä kohonnut kymmenen vuoden aikana, vuodesta 2000 vuoteen 2010 (taulukko 15). Ainoastaan perusasteen koulutuksen saaneita oli maassamme vuonna 2010 enää kolmannes 15 vuotta täyttäneestä väestöstä, kun osuus vuonna 2000 oli vielä 41 prosenttia. Perusasteen koulutuksen saaneiden osuus on maaseudulla huomattavasti yleisempää kuin kaupungeissa, joissa perusasteen koulutuksen

saaneiden osuus oli 31 prosenttia vuonna 2010. Kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon (Malinen ym. 2006) maaseututyypeistä harvaan asutulla maaseudulla osuus on suurin (42 % vuonna 2010) ja kaupunkien läheisellä maaseudulla pienin (33 %). Vuonna 2010 tutkinnon suorittaneita oli jo kaksi kolmasosaa aikuisväestöstä. Keskiasteen koulutettujen osuus kasvoi vuosien 2000 ja 2010 välillä erityisesti ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun alueilla. Korkea-asteen koulutettujen osuus taas lisääntyi eniten kaupungeissa ja kaupunkien läheisen maaseudun alueilla.

Taulukko 15. 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen mukaan maaseudun kolmijaon kuntatyypeittäin vuosina 2000 ja 2010. Vuoden 2012 kuntajako. (Tilastokeskus a)

Kuntatyyppi	Perusaste		Keskiaste		Korkea-aste	
	2000	2010	2000	2010	2000	2010
KOKO MAA	40,6	33,0	36,1	39,2	23,3	27,8
Kaupungit	37,3	30,7	36,0	38,3	26,8	31,1
Kaupunkien läheinen maaseutu	41,5	33,1	36,5	39,7	22,0	27,3
Ydinmaaseutu	47,6	38,7	36,0	41,2	16,3	20,0
Harvaan asuttu maaseutu	50,7	41,8	36,1	41,9	13,3	16,4

Maamme koulutustarjonta on varsin mittavaa oppilaitosten lukumäärällä tarkasteltuna. Peruskoulujen ja lukiodien verkosto kattaa koko maan. Ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen järjestäjiä on noin 200. Maassamme toimii vuoden 2014 alusta 24 ammattikorkeakoulua sekä 14 yliopistoa ja maanpuolustuskorkeakoulu. Tutkintoon johtavaa, vapaatavoitteista sekä eri pituista lisä- ja täydennyskoulutusta järjestetään noin 800 oppilaitoksessa ja korkeakoulussa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia oli 326 vuonna 2013: kansalaisopistoja 189, kansanopistoja 91, kesäyliopistoja 21, opintokeskuksia 11 ja liikunnan koulutuskeskuksia 14. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013; Opetushallitus 2013; Kansalaisopistot.fi.)

Vuonna 2004 aloittaneet yliopistokeskukset täydentävät Suomen yliopistokenttää niillä alueilla, joilla ei ole omaa yliopistoa ja kokoavat alueillaan toimivan yliopistollisen toiminnan yhteistyössä alueen ammattikorkeakoulun, kuntien ja maakuntaliiton kanssa. Yliopistokeskuksia on kuusi. Niiden asema perustuu lakiin ja ne ovat tukeneet yliopistollisten toimintojen säilymistä ja kehittymistä myös maaseutualueilla.

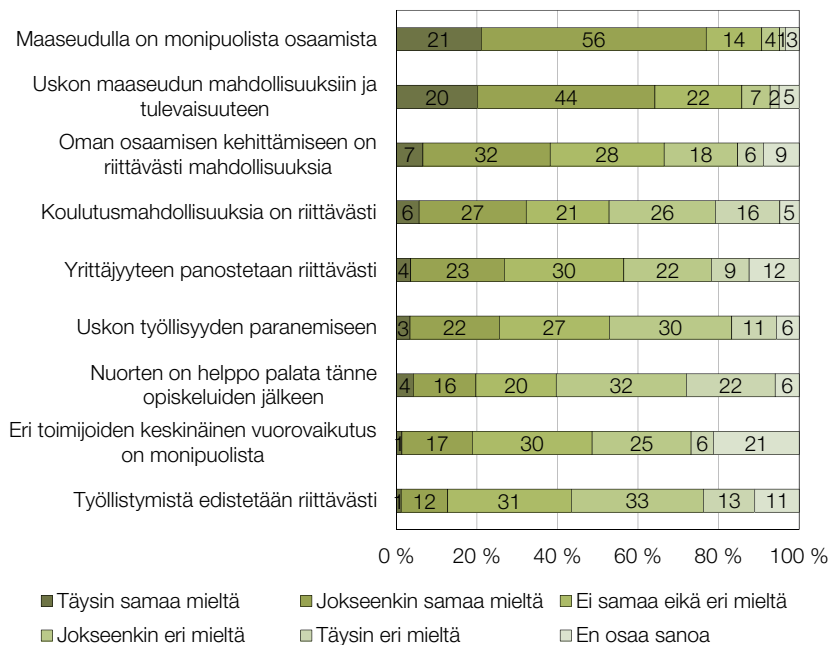
Yleissivistäviä oppilaitoksia on maassamme vielä varsin kattavasti, vaikka esimerkiksi pieniä peruskouluja on lakkautettu vuosittain. Myös ammatillisten perusopintojen järjestäjien verkosto ulottuu laajalle. Ammattikorkeakouluja on kaikissa maakunnissa, muutamissa useampiakin. Suomen kaikkia yliopistoja ja korkeakouluja voidaan lähtökohtaisesti pitää alueellisina: niiden syntyy ja sijoittumiseen on vaikuttanut tarve tukea alueellista kehitystä. Kansainvälisestikin vertaillen korkeakoulujen ja yliopistojen alueellinen ulottuvuus ja yhteiskunnallinen vuorovaikutus ovat Suomessa vahvoja. Vielä tätäkin voimakkaampaa on ollut toisen asteen

ammattillisen koulutuksen sidokset alueelliseen kehittämiseen. Suomeen onkin syntynyt laaja eri asteiden koulutusorganisaatioiden verkosto, joka on tukenut osaajien saamista myös maaseutualueille.

Tästä huolimatta osaajien saamisessa syrjäisemmille maaseutualueille on ollut vaikeuksia. Viime vuosien koulutuspoliittiset linjaukset kärjistävät tilannetta. Korkeakouluopetuksen tarjonta on keskittynyt maakuntakeskuksiin. Aikuiskoulutusta tarjotaan kaupunkikeskusten lisäksi myös maaseutumaisilla alueilla. Näillä alueilla kansalais- ja kansanopistojen merkitys on suuri (esim. Keto & Takamaa 2008). Yliopistoverkko on jo tiivistynyt, toisen asteen oppilaitokset tulevat karsiutumaan rakenneuudistusten myötä ja todennäköisesti myös ammattikorkeakouluyksiköt vähenevät. Pysyvä yliopistollinen perustutkintokoulutus on pitkälti keskitetty suurten yliopistokaupunkien kampusalueille. Yliopistojen erilliskoulutusohjelmat ovat säilyneet syrjäisempien alueiden kehittämisinstrumentteina.

Kysyttäessä koulutusmahdollisuuksien saatavuutta kansalaiskyselyssä (2013), mielipiteet jakautuivat (kuva 63). Yli 40 prosenttia vastaajista koki, ettei oman paikkakunnan tarjonta ollut riittävää, mutta kolmasosan mielestä koulutusmahdollisuuksia oli saatavilla tarpeeksi. Parhaat edellytykset koulutuksen hankkimiselle olivat vastaajien kokemusten mukaan kaupunkien läheisellä maaseudulla ja huonoimmat harvaan asutulla maaseudulla, missä lähes 60 prosenttia vastanneista koki koulutusmahdollisuudet riittämättömiksi. Kolme neljäsosaa vastaajista oli sitä mieltä, että maaseudulla on monipuolista osaamista. Vajaa 40 prosenttia koki, että oman osaamisen kehittämiseen oli riittävästi mahdollisuuksia, kun taas joka neljäs vastaaja ei pitänyt mahdollisuuksia riittävänä.

Kuva 63. Kommentoihaa seuraavia maaseudun osaamiseen liittyviä väittämiä oman paikkakuntanne kannalta. (Kansalaiskysely 2013, N 576–588)

Kansalaiskyselyn (2013) vastaajilta kysyttiin, mitä koulutusta omalla paikkakunnalla tulisi olla paremmin saatavilla. Vastauksia saatiin koko koulutustarjonnan laajuudelta, peruskoulusta yliopistokoulutukseen. Alueiden koulutustarjonnan puutteet olivat samansuuntaisia kaikkialla: eniten kaivattiin ammattikoulutusta ja lukiota. Monet olivat sitä mieltä, että keskiasteen koulutusta, erityisesti ammatillista koulutusta, tulisi lisätä paikkakunnalla. Koulutusaloina mainittiin mm. matkailu, tekniikka, metalli-, kaivos-, rakennus- ja puuala, terveydenhuolto ja kulttuuriala. Vastauksissa nousi esiin myös nuorten oppisopimuskoulutus, aikuis- ja täydennyskoulutus sekä avoimen yliopiston koulutus. Näiden ohella toivottiin runsaasti erilaisia kursseja, esimerkiksi erilaisia yrittäjäkursseja liittyen maaseutu-yrittäjyyteen, maaseudun liitännäiselinkeinoihin ja metsätyöhön sekä liikunta-, keräily- ja käsityökursseja. Monet vastaajat kokivat omalla paikkakunnalla olevan rajalliset mahdollisuudet koulutukseen ja useimmat olivat realistisia koulutustarjonnan suhteen: *"Pienellä kunnalla ei ole varaa kuin peruskouluun"*. Osa vastaajista koki joko oman paikkakunnan tarjonnan riittäväksi tai sen, että koulut löytyvät lähikunnista. Muutamat kertoivat pelkäävänsä koulutusmahdollisuuksien olevan kapenemassa lähivuosina, esimerkiksi lukion olevan poistumassa kunnasta.

Vuoden 2013 päätökset ammattikoulutuksen aloituspaikkojen leikkaamiseksi aiheuttavat negatiivisia maaseutuvaikutuksia. Leikkausten toteuttamisessa karsi-taan usein syrjäisten alueiden aloituspaikkoja ja toimipisteitä. Osaavan työvoiman

saaminen maaseutualueilla vaikeutuu oppilaitosten karatessa kauas maaseudun yrityksistä. Myös julkisen sektorin työnantajat ovat yhä enemmän keskuksissa. Toisen asteen oppilaitokset, lukiot ja ammattikoulut ovat maaseutualueiden elinvoiman vahvistajia. Niiden ansiosta nuoret pysyvät paikkakunnalla ainakin koulun keston ajan. Samoin monipuoliset toisen asteen koulutuspalvelut houkuttelevat perheitä muuttamaan alueelle. Ikäluokkien pienentyessä monia maaseutukuntien lukiota on jouduttu lakkauttamaan. Vuoden 2012 lopulla päättyneessä Kainuun hallintomallikokeilussa oli käytössä filiaalilukio-malli, jossa oppilaille tarjottiin eri lukioiden yhteistä opetusta (esim. Muilu ym. 2013). Näin voitiin turvata myös pienempiä lukioyksiköitä. Tämän kaltaisia innovaatioita tarvitaan, jotta toisen asteen koulutustarjonta voidaan säilyttää myös maaseutualueilla.

Aikuiskoulutus ja elinikäisen oppimisen menetelmät ovat maaseutualueiden osaavan työvoiman turvaamisen ja sitä kautta alueiden uusiutumiskyvyn ja innovaatiotoiminnan kannalta tärkeitä. ELY-keskusten työvoimakoulutus on ollut merkittävä työvoiman osaamisen uusintaja maaseutualueilla.

Suomessa on myös vakiintuneet maaseutututkimuksen instituutiot maaseutuprofessuureineen. Ansiokasta ja omaperäistä suomalaisessa maaseutututkimuksessa on tutkijoiden vahva integroituminen käytännön maaseudun kehittämistoimintaan sekä maaseudun tutkijoiden ja kehittäjien välinen yhteistyö.

5.3 Osaaminen ja innovaatiot maaseudulla: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Maatalouden merkityksen muututtua on alettu selkeämmin nähdä maaseudun elinkeinojen ja innovaatiotoiminnan moninaisuus. Esimerkiksi biotalous, vihreä talous, kaivosteollisuus, matkailu tai monimuotoinen ruoan tuotanto ovat aloja, joihin kohdistuva kysyntä kasvaa ja korostaa maaseutualueiden merkitystä innovaatiotoiminnassa.
- Luonnonvara-alan sektoritutkimuslaitokset sekä yliopistojen tutkimusasetat ovat merkittäviä tutkimus- ja innovaatiotoimijoita maaseutualueilla. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT), Metsäntutkimuslaitos (Metla), Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos (RKTL) sekä yliopistojen tutkimusasetat ja erillislaitokset ovat muodostaneet Suomen maaseutualueille kansainvälisestikin vertaillen kattavan osaajien verkoston, jota tosin on viime vuosina harvennettu toimipisteitä lakkauttamalla ja yhdistelemällä. Vuoden 2015 alussa MTT, Metla, RKTL sekä maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken tilastotuotanto yhdistyvät Luonnonvarakeskukseksi, jolla haetaan kustannussäästöjä ja strategisia kumppanuuksia biotalouden mahdollisuuksiin tarttumiseksi. Samanaikaisesti yliopistojen budjettirahoitukseen kohdistuu paineita, jotka heijastuvat myös niiden erillislaitoksiin ja tutkimusasemiin. Maaseutualueiden innovaatiotoiminnan kannalta on olennaista, että

innovaatiotoiminnan mahdollistava riittävän kattava tutkimusinfrastruktuuri maaseutualueilla säilyy. Runsas toimipisteiden määrä on suomalainen vahvuus, joka auttaa bio- ja vihreän talouden haasteisiin vastaamisessa ja maaseutualueiden integroimisessa kehittämistoimintaan.

- Suomen kattava koulutusorganisaatioiden verkosto on tukenut osaajien saamista myös maaseutualueille. Kuitenkin osaajien saamisessa syrjäisemmille maaseutualueille on ollut vaikeuksia. Pysyvä yliopistollinen perustutkinto-koulutus on pitkälti keskitetty yliopistokaupunkien kampusalueille. Näiden keskittämistoimenpiteiden todelliset maaseutuvaikutukset nähdään tulevina vuosina. Alueellisia korkean osaamisen tarpeita on ratkaistu maisteri- ja diplomi-insinööri-koulutusohjelmilla. Tietynlaisesti tehottomuudesta huolimatta nämä erilliskoulutusohjelmat ovat olleet merkittäviä osaajien tuottajia maakuntien kaupunki- ja maaseutualueille. Yliopistokeskukset ovat vakiinnuttaneet yliopistollista toimintaa alueille, joilla ei ole omaa yliopistoa ja ne ovat myös toteuttaneet maaseutualueisiin kohdistuvaa tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoimintaa.
- Jokaisessa maakunnassa on ammattikorkeakoulu. Ne ovat tukeneet maakuntakeskusten elinvoimaa sekä tuottaneet osaavaa työvoimaa maakuntakeskusten ja ympäröivien maaseutualueiden tarpeisiin. Ammattikorkeakoulut ovat tukeneet niiden opetus- ja tutkimusaloihin liittyvien yritysten syntymistä sekä maakuntakeskuksiin että niiden ulkopuolelle.
- EU:n osittain rahoittama maaseudun kehittäminen Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kautta on antanut merkittävää piristettä maaseudun innovaatio- ja yritystoimintaan.

Tulevaisuuskuvia

- Väestön ikääntyminen sekä harva asutus ja asutuksen harveneminen edelleen ovat vahvoja innovaatioiden syntymisen ajureita, muutostekijöitä, jotka motivoivat ja osittain pakottavatkin innovaatioihin. Esimerkiksi telepalveluiden ja liikkuvien palveluiden kehittäminen ovat osaltaan mahdollistaneet harvaan asutun ja ikääntyvän väestön palvelurakenteen ylläpidon; näistä innovaatioista on tullut vientituotteita. Innovaatioiden kehittäminen on vaatinut monialaista osaamista, kansainvälistä yhteistyötä ja maaseutualueiden ulkopuolelta tulevien toimijoiden osallistumista kehittämistyöhön. Maaseutualueiden toimijat ovat päässeet mukaan eurooppalaisiin innovaatiokumppanuuksiin.
- Uusiutumattomien luonnonvarojen niukkuus on vauhdittanut vihreän talouden sekä biotalouden kehitystä. Bioaikakausi on nostanut maaseutualueet uuden innovoinnin keskiöön, koska biomassa on metsissä, pelloilla, soilla ja vesistöissä. 3D-printterit ovat kehittyneet tuotantolaitoksiksi, jotka tuottavat biomateriaaleista verkon kautta tilattuja yksilöllisiä tuotteita suoraan kuluttajille. Tuotanto on hajaantunut maaseutualueille raaka-aineiden ääreen.

- Biotalouden merkityksen kasvu on luonut luonnonvarojen hallintaan ja liiketoiminnan kehittämiseen uudenlaisia usein kaupungeissa asuvien maanomistajien yhteistyörakenteita, kuten osakeyhtiöitä ja yhteisomistusta.
- Suurin osa aktiivikäytössä olevasta peltopinta-alasta on säilynyt ruoan tuotannossa, jonka moninaistuminen toisaalta tehotuotantoon ja toisaalta lähi- ja luomutuotantoon on jatkunut. Molemmat ovat tuotannon tehokkuus- ja laatuvaatimusten kohteina, mikä on pakottanut ne voimakkaan innovaatiotoiminnan kautta tapahtuvaan tuotannon kehittämiseen. Tämä on synnyttänyt maaseutualueille alati laajenevan tuottajille asiantuntijapalveluja myyvän yritysten joukon.
- Vihreän talouden ja biotalouden vaatimukset ovat tehneet keskittämispolitiikan riittämättömäksi yhteiskuntapolitiikan toimintamalliksi. Sen sijaan on alettu entistä voimallisemmin etsiä hajautettuja ratkaisuja, jotka ovat turvanneet kaivannaisteollisuuden, biotalouden, matkailuelinkeinon ja ruoantuotannon toimintaedellytykset, kuten näihin aloihin liittyvän innovaatiotoiminnan ja osaavan työvoiman saannin. Suomalaisista maaseutualueista on tehty kansainvälisesti kiinnostavia hajautettujen ratkaisujen toiminta- ja kehittämisympäristöjä, joita käyttävät testaus- ja innovaatiotoiminnan ympäristöinä myös ulkomaiset yritykset ja valtiot. Hajautetut ratkaisut koskevat esimerkiksi ekologisesti kestävien energiaratkaisujen kehittämistä autoihin ja työkoneisiin, etäpalveluja, robotiikkaa palveluissa ja tuotannossa, verkkopalveluja tai sulautettuja tietojärjestelmiä ja tietoverkkoja.
- Maaseudulla innovaatiotoiminta perustuu erityisesti luoviin yksilöihin, kun taas kaupungeissa korostuvat enemmän rakenteet. ”Maaseutuinnovaatiot” ovat usein yllätyksellisiä, vaikeasti ennakoitavia ratkaisuja todellisiin kehittämistarpeisiin, joiden synnyssä kansalaisten, käyttäjien ja asiakkaiden kokemuksilla on keskeinen sija. Maaseutuinnovaatioiden synnyn edellytyksenä ei useinkaan ole massiivinen rahoitus vaan enemmänkin mahdollistaminen toimintaedellytykset turvaamalla.
- Hajautettuja ratkaisuja ja sulautettuihin tietoverkkoihin pohjautuvia ratkaisuja on voitu kehittää tehokkaasti Suomen maaseutualueilla, koska Kataisen hallituksen tavoite siitä, että nopeat langattomat laajakaistayhteydet ovat 99 prosentilla suomalaisista, on toteutunut ja kaikki maaseutualueet ovat 2020-luvulla nopeiden langattomien laajakaistayhteyksien ulottuvilla. Myös koulutusjärjestelmän joustavuus ja reagointiherkkyys on lisääntynyt ja tukenut kehitystä.

6 Maaseutu hyvinvoinnin lähteenä

6.1 Hyvinvoinnin osatekijöitä ja muuttuvia merkityksiä maaseudulla

Maaseutua tarvitaan tulevaisuudessa todennäköisesti nykyistä selvästi enemmän ihmisten hyvinvoinnin tuottajana ja uusintajana (esim. Kuhmonen 2009: 46). Raaka-ainelähteenä (mm. ruoan tuotanto, biotalous, mineraalit) maaseutualueiden rooli todennäköisesti korostuu, mutta työvoimalähteenä ehtyy. Keskittymiskehityksen vaikutuksesta erityisesti ydin- ja harvaan asutun maaseudun pysyvä asutus on pienentynyt siinä määrin, ettei useilla alueilla enää asu merkittävästi aktiivi-iässä olevaa väestöä. Harvaan asutun ja ydinmaaseudun merkitys työvoiman lähteenä on pienentynyt ja sen ennakoidaan edelleen pienenevän.

Maaseutualueet ovat erityisen elämäntavan ”sijaintialueita” sekä asumisympäristöjä, mutta myös yrittämisen ja elinkeinotoiminnan alueita. Yhteiskunnan murroksessa muuttuvat maaseudun merkitykset avaavat uusia liiketoimintamahdollisuuksia, joiden toteutumista voidaan vauhdittaa politiikan keinoin.

Hyvinvoinnin alueellisia eroja

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Suomalaisten hyvinvointi 2010 -raportin mukaan väestö voi entistä paremmin. Terveys on kohentunut kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, elintaso on parantunut ja pienituloistenkin reaalitulot ovat kasvaneet. Toimeentulo-ongelmat, työttömyys ja nuorten päihteiden käyttö ovat vähentyneet, mutta Suomi on muuttunut myös entistä eriarvoisemmaksi. Hyvinvointierot ovat jatkaneet kasvuaan esimerkiksi terveyseroilla ja tuloilla mitattuna. (Vaarama ym. 2010.)

Hyvinvoinnin alueellisten erojen kasvu sen sijaan näyttää pysähtyneen 2000-luvulla, vaikka väestön pakkautuminen kasvukeskuksiin jatkuu. Psykkiset ja sosiaaliset ongelmat ovat yleisimpiä suurimmissa kaupungeissa. Toimeentulo-ongelmat ovat yleisimpiä harvaan asutulla maaseudulla. Kaupunkien läheinen maaseutu on aineellisen ja subjektiivisesti koetun hyvinvoinnin osalta parasta asuinalueita. (Moisio ym. 2008.)

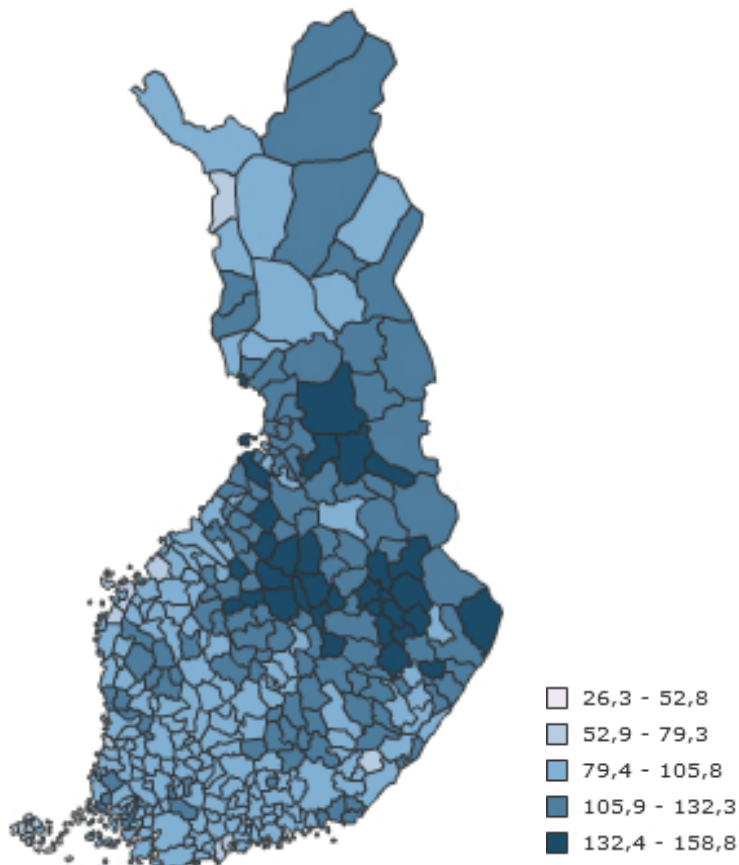
Maaseudun hyvinvointi on Karvosen (2008) mukaan moniulotteinen ilmiö, johon vaikuttavat myös monet alueisiin nähden ulkoiset tekijät, Suomessa esimerkiksi valtionosuusjärjestelmät. Alueelliset hyvinvointierot ovat olleet pysyviä 2000-luvulla. Samaan aikaan maaseutu näyttää eriytyneen niin, että samantyyppisten kuntien väliset hyvinvointierot kasvavat. Harvaan asutulla maaseudulla yhdistyvät huonon elintason ja syrjäisyyden synnyttämät perinteiset ongelmat – köyhyys ja yksinäisyys – ikääntyvän väestöpohjan tuottamiin haasteisiin. Toisaalta harvaan asutun maaseudun haasteet voidaan nähdä myös alueiden vahvuuksina. Harvaan asutun maaseudun aineelliset ja aineettomat luonnontuotteet sekä tila, hiljaisuus ja jopa pimeys

ovat erikoisuuksia ja hyvinvointia tuottavia voimaantumisen lähteitä, jotka osa sekä paikallisista asukkaista että matkailijoista tunnistavat.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sairastavuusindeksi on tarkoitettu sairastavuuden alueellisen vaihtelun ja yksittäisten alueiden sairastavuuskehityksen mittariksi. Indeksiksi koostuu seitsemästä sairausryhmästä ja neljästä sairauksien tiettyä merkitystä painottavasta näkökulmasta. Indeksissä kunkin sairausryhmän yleisyyttä painotetaan sen perusteella, mikä on kyseisen sairausryhmän merkitys väestön kuolleisuuden, työkyvyttömyyden, elämänlaadun ja terveydenhuollon kustannusten kannalta. Alueen indeksi on näiden painotettujen sairausryhmittäisten yleisyyslukujen keskiarvo. Indeksien arvo on sitä suurempi, mitä yleisempää sairastavuus alueella on. Koko maassa sairastavuusindeksi on 100. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Sairastavuusindeksi on korkein Keski-Suomen pohjoisosissa, Savossa ja Itä-Suomessa sekä entisen Oulun läänin ja Etelä-Lapin alueilla (kuva 64). Matalimmillaan indeksi on maan länsi- ja eteläosissa.

Kuva 64. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ikävakioitu sairastavuusindeksi kunnittain vuosina 2008–2010. Koko maan sairastavuusindeksi on 100. Vuoden 2013 kuntajako. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Saarisen ym. (2013) tutkimuksessa selvitettiin tilastollisesti vuoden 2010 kyselyaineistoa hyödyntäen, miten onnellisuuden subjektiivinen kokeminen vaihtelee ja mitkä tekijät selittävät onnellisuutta erityyppisillä asuinalueilla: kaupungin keskustassa, esikaupungissa tai lähiössä, kuntakeskuksessa tai taajamassa ja maaseudulla. Tutkimuksessa oli mukana kolme erityyppistä seutukuntaa: Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa (Oulun alue) ja Turku. Tutkimusaineisto edustaa niitä suuralueita, joilla tapaus-seutukunnat sijaitsevat.

Tulosten perusteella maaseutu osoittautuu asuinalueeksi, jossa elää onnellisempia ihmisiä kuin kaupungeissa tai kuntakeskuksessa tai taajama-alueella. Onnellisuuden taustalla nousi esille kaksi tekijää jokaisella asuinalueella: hyvä parisuhde ja hyvä terveys. Näiden toteutuessa asuinalueella ei ole suurta merkitystä. Terveys on tärkein onnellisuutta edistävä muuttuja kaikissa kuntatyypeissä. Alueellisuuteen liittyvät tekijät, kuten kaupunkien turvattomuus, eivät juuri selittäneet onnellisuuseroja. Niin ikään institutionaaliset tekijät, kuten terveyskeskuspalvelut tai julkiset liikenneyhteydet, eivät vaikuttaneet suoraan onnellisuuteen. Kuitenkin ongelmat palveluissa voivat vaikuttaa terveydentilaan ja sitä kautta koettuun onnellisuuteen.

Sosiaalinen pääoma ja yhteisöllisyys

Sosiaalisella pääomalla viitataan yhteisöjen rakenteisiin ja toiminnan piirteisiin, kuten luottamukseen, kommunikaatioon, verkostoihin ja yhteistyöhön tai osallistumiseen, jotka helpottavat henkilöiden välistä kanssakäymistä sekä tehostavat yhteisön ja yksilöiden toimintaa (esim. Niemelä 2004). Luottamus on kantavin ja laajimmin vaikuttava sosiaalisen pääoman piirre. Luottamus liittyy ihmisten välisiin suhteisiin, se luo toimintaan ennustettavuutta ja lisää turvallisuutta. Kun maaseudun kehittämistoiminnassa luotetaan mukana oleviin toimijoihin, voidaan rakentaa tulevaisuutta kehittävää strategista toimintaa.

Fukuyama (1995) näkee sosiaalisen pääoman ihmisten kykynä liittoutua yhteen toisten kanssa. Onnistuneen yhteistyön edellytys on luottamus, mutta samalla ne onnistumiset myös luovat ja vahvistavat luottamusta. Yhteistyö ei onnistu, elleivät osapuolet voi luottaa toisiinsa. Sosiaalinen pääoma luo toimiessaan yhteisölle ja alueelle vahvuuksia, joiden varassa alue voi selviytyä tulevaisuudestaan paremmin kuin ilman niitä. Sosiaalinen pääoma voidaankin nähdä maaseudun vahvuutena ja resursina taloudellisen ja fyysisen pääoman tavoin.

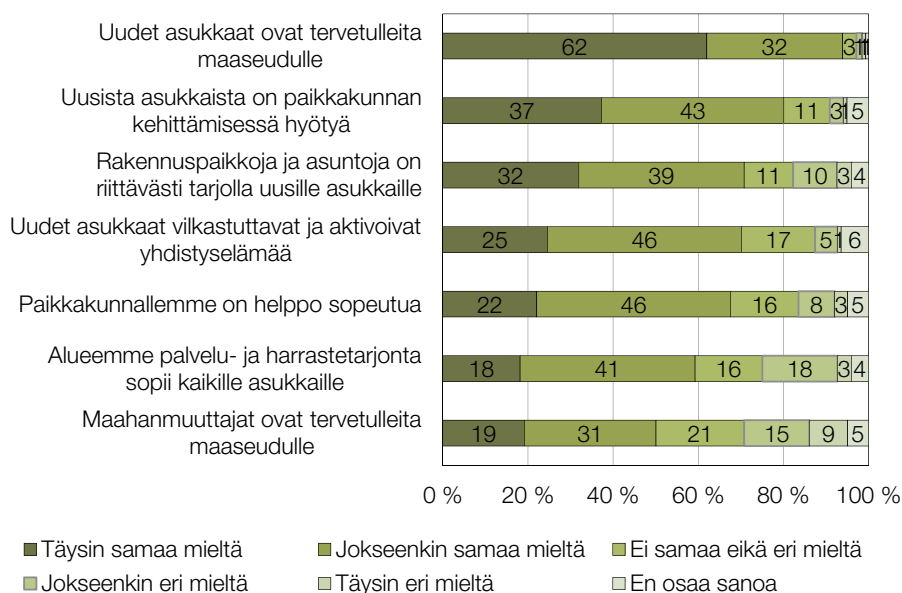
Politiikan tutkimuksessa on puhuttu 1990-luvulta lähtien deliberatiivisesta käänteestä, joka on nostamassa keskiöön keskusteleavan demokratian ihanteen. Tällä ihanteella tarkoitetaan kansalaisille annettavaa yhtäläistä mahdollisuutta osallistua julkiseen keskusteluun ennen varsinaista päätöksentekoa. Tavoitteena on, että päätösten hyväksyttävyyttä kasvaa kansalaisten keskuudessa, niiden perustuessa laajalaiseen ja monipuoliseen julkiseen keskusteluun, harkintaan ja punnintaan. Kansalaisten kuuleminen pelkästään edustuksellisten vaalien kautta ei enää riitä. (Dryzek 2005.) Yhteiskunnallisen keskustelun ja avoimuuden kautta myös sosiaalinen pääoma vahvistuu.

Paikkakunnan yhteisöllisyydestä ja sen kehittymisestä annettiin kansalaiskyselyssä (2013) varsin neutraali kuva. Viitteitä vahvasta tai heikosta yhteisöllisyydestä ei noussut esiin. Yhteisöllisyys tuli kuitenkin yhtenä tärkeänä tekijänä esiin kysyttäessä maaseutuasumisen parhaita puolia.

Lähes 70 prosenttia kyselyyn vastanneista piti sopeutumista paikkakunnalle pääosin helppona (kuva 65). Uusien asukkaiden merkitystä niin paikkakunnan kehitykseen kuin yhdistyselämään pidettiin tärkeänä. Yhdistystoiminnan rooli koettiin maaseudulla merkittäväksi ja paikkakunnan palvelu- ja harrastetarjonnan soveltumista kaikille asukkaille pidettiin hyvänä. Vuoden 2013 kyselyssä mukana olleista runsas 40 prosenttia ilmoitti olevansa mukana yhdistystoiminnassa. Oman paikkakunnan yhdistystoimintaa hyödyllisenä piti lähes 60 prosenttia vastaajista.

Maaseudun asukkaat olivat kyselyn mukaan eniten mukana eläkeläisjärjestöissä, metsästysseuroissa, potilasyhdistyksissä, kyläyhdistyksissä sekä urheilu- ja liikuntaseuroissa, Martoissa sekä maa- ja kotitalousnaississa ja seurakunnan tai uskonnollisten yhdistysten toiminnassa. Etenkin yhdistystoiminnassa mukana olevien sekä saaristokunnissa ja ydinmaaseudulla asuvien mielestä asukkaiden aktiivisuus oli lisääntynyt. Kaikista kyselyyn vastanneista 43 prosenttia koki asian näin. Yhdistysten aktiivisuudessa oli tapahtunut viime vuosien aikana varsin pieniä muutoksia. Aktiivisimpina järjestöinä pidettiin vuonna 2003 kylätoimikuntia, vuonna 2010 metsästysyhdistyksiä ja urheiluseuroja ja vuonna 2013 edelleen urheiluseuroja sekä metsästysyhdistyksiä.

Kuva 65. Miten suhtaudutte seuraaviin maalemuuttoon liittyviin väittämiin oman paikkakuntanne näkökulmasta? (Kansalaiskysely 2013, N 584–592)

Maaseutualueiden sosiaalisen pääoman kehittymisen kannalta on mielenkiintoista, miten monilla maaseutualueilla alati osuuttaan kasvattavien vapaa-ajan asukkaiden ja alueiden pysyvien asukkaiden vuorovaikutus ja kanssakäyminen kehittyvät. Vapaa-ajan asukkaat ovat voimavara ja heidän aktiivinen osallistuminen asukastointintaan vireyttää maaseudun elämää. Kansalaiskyselyn (2013) tulosten perusteella vapaa-ajan asukkaiden integroituminen paikallisyhteisöön ei ole vielä kovin vahvasti toteutunut. Kaksi kolmasosaa kansalaiskyselyn 2013 vastaajista koki, että vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat ovat keskenään tekemisissä jonkin verran tai vähän. Vain neljä prosenttia arveli kanssakäymistä olevan paljon.

Kotiseudun koetut mahdollisuudet

Maaseudun mahdollisuuksiin uskottiin kansalaiskyselyssä (2013) vahvasti: noin 65 prosenttia vastaajista oli valmis allekirjoittamaan maaseudun valoisan tulevaisuuden. Epäilevimmit asuivat harvaan asutulla maaseudulla. Yli puolet vastaajista koki vaikeaksi nuorten paikkakunnalle palaamisen opiskeluiden jälkeen. Kaikkein vaikeinta palaamisen koettiin olevan harvaan asutun maaseudun kunnissa.

Kansalaiskyselyssä (2013) kysyttiin vastaajien oman paikkakunnan keskeisimpiä vahvuuksia ja mahdollisuuksia. Vastaajista joka viides (21 %) piti vahvuutena luontoa, minkä monet vastaajat liittivät sanoihin kaunis ja puhdas. Sekä matkailua että hyvää sijaintia piti vahvuutena tai mahdollisuutena 15 prosenttia vastaajista. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat hyvä työllisyystilanne ja työpaikat (12 %), hyvät palvelut (11 %), hyvät liikenneyhteydet (10 %), kaivostoiminta (8 %) ja maaseutuelinkeinot/luonnonvarat (8 %). Maaseutu 2014 -barometrin kansalaisten vastauksissa luonto painottuu vahvasti kysyttäessä, ”miten vahvasti maaseutu tuo mieleesi seuraavia asioita”. Seuraavina painottuivat aitous, hyvä elämä ja turvallisuus.

Kansalaiskyselyssä (2013) mukana olleiden paikkakuntien vahvuudet ja mahdollisuudet olivat jaoteltavissa aluekohtaisesti. Useimmilla paikkakunnilla luonto koettiin tärkeäksi vahvuudeksi. Kaupunkien ja palvelujen läheisyyttä pidettiin hyvänä asiana kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa. Saaristoon ja meren läheisyyteen luotettiin saaristokunnissa. Harvaan asutulla maaseudulla vahvuudeksi nähtiin luonto, hiljaisuus ja matkailu, kun taas ydinmaaseudulla korostuivat maaseutumaisuus ja maaseutuelinkeinot sekä väljyys. Osa asukkaista luotti paikkakunnan elinkeinorakenteen mukaisesti myös vahvaan teollisuuteen ja äskettäin avattujen tai tulevaisuudessa toimintansa käynnistävien kaivosten mahdollisuuksiin.

Vain kaupunkien läheisellä maaseudulla koetaan, että työllistymistä edistetään riittävästi. Eri toimijoiden väliseen vuorovaikutuksen monipuolisuuteen uskottiin eniten ydinmaaseudulla ja saaristokunnissa, mutta suuri osa vastaajista ei ottanut kantaa asiaan.

Kun maaseudun asukkailta kysyttiin, mitkä paikkakunnan vetovoimatekijät houkuttelevat uusia asukkaita, vastaajat painottivat ylivoimaisesti eniten luontoa ja maaseudun rauhaa. Seuraavaksi tärkeimpänä pidettiin palveluja ja kolmantena

työpaikkoja. Lisäksi vetovoimatekijöinä pidettiin edullista asumista sekä hyvää sijaintia ja hyviä liikenneyhteyksiä.

Asuntojen ja tonttien tarjonta, olemassa olevien palvelujen säilyttäminen tai parantaminen ja kolmantena kunnan ja alueen markkinointi nostettiin kansalliskyselyssä esiin tärkeinä asioina uusien asukkaiden hankkimiseksi paikkakunnalle. Lisäksi tuotiin esiin liikenneyhteyksien parantaminen ja yrittäjyyden tukeminen.

Vaikutusmahdollisuudet suoran ja edustuksellisen paikallisen demokratian kautta

Suomen kuntarakenne on ollut 2000-luvulla suuressa muutoksessa. Valtioneuvosto käynnisti vuonna 2005 kunta- ja palvelurakenneuudistuksen eli Paras-hankkeen. Hankkeen toteuttamista ohjaava puitelaki tuli voimaan vuoden 2007 helmikuussa ja oli voimassa vuoden 2012 loppuun. Paras-hankkeella tavoiteltiin elinvoimaista, toimintakykyistä ja eheää kuntarakennetta ja se vauhdittikin kuntaliitosten syntymistä. Eniten kuntaliitoksia tehtiin vuonna 2009, jolloin kuntien lukumäärä laski 67:lla. Vuonna 2013 Suomessa oli 320 kuntaa. Maaseudun ja kaupungin välinen vuorovaikutus on suurten kuntayksiköiden myötä muuttumassa yhä enemmän yksittäisen kunnan sisällä tapahtuvaksi vuorovaikutukseksi.

Jyrki Kataisen hallitus käynnisti syksyllä 2011 uuden kuntauudistuksen, joka osaltaan jatkaa Paras-hanketta. Hallitusohjelman mukaan toteutetaan laaja kuntauudistus, jonka tavoitteeksi asetetaan vahvoihin peruskuntiin pohjautuva elinvoimainen kuntarakenne. Ohjelman mukaan vahva peruskunta muodostuu luonnollisesta työskäyntialueesta ja on riittävän suuri pystyäkseen itsenäisesti vastaamaan peruspalveluista lukuun ottamatta vaativaa erikoissairaanhoidoa ja vaativia sosiaalihuollon palveluja. Lisäksi vahvan peruskunnan kriteerinä mainitaan elinkeinopolitiikka, kehittämistyö sekä toimenpiteet yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi. Hallituksen kuntapolitiikan tavoitteena on *"turvata laadukkaat ja yhdenvertaiset kunnalliset palvelut asiakaslähtöisesti koko maassa, luoda edellytykset kuntien taloutta vahvistavalle kehittämistoiminnalle ja yhdyskuntarakenteen eheyttämiselle sekä vahvistaa kunnallista itsehallintoa ja paikallista demokratiaa."*

Kuntaliitoksissa on otettu käyttöön erilaisia lähidemokratian toimintamalleja. Tällä hetkellä toiminnassa olevat mallit ovat joko kevytrakenteisia asukkaiden yhteenliittymiä tai virallisia, hallinnollisesti kuntaan sidoksissa olevia toimielimiä. Kevyitä lähidemokratiamalleja edustavat esimerkiksi kylien neuvottelukunnat ja erilaiset yhteistyöryhmät. Asukaslautakunnat ja aluelautakunnat tai -johtokunnat ovat puolestaan pääosin hallinnollisia toimintamalleja.

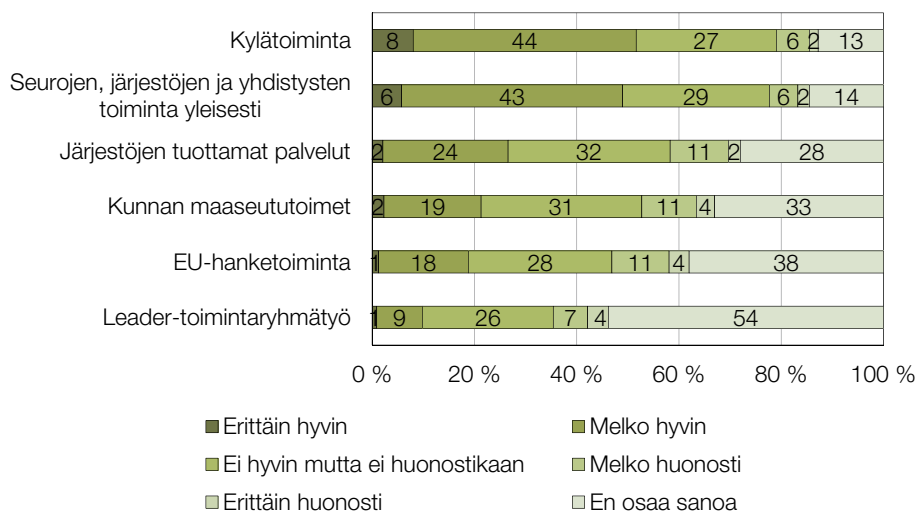
Pihlaja & Sandberg (2012) tekivät analyysin Suomessa toimivista alueellisista toimielimistä. Alueellisia toimielimiä oli yhteensä 63, kaikkiaan 59 kunnassa ympäri Suomea, eniten Kainuussa ja Lapissa. Selvityksessä alueellinen toimielin määriteltiin kunnan osa-alueen asioita hoitamaan asetetuksi toimielimeksi, joka on joko virallinen osa kuntaorganisaatiota tai epävirallinen yhteistyöelin kuntaorganisaation ja kunnan osa-alueen välillä. Suurinta osaa Suomessa toimivista alueellisista

toimielimistä voidaan luonnehtia alueiden asukkaiden ja kunnan välisiksi keskustelufoorumeiksi. Vain 10 prosentilla on todellista päätös- ja toimivaltaa. Selvityksen mukaan alueellisissa toimintamalleissa on paljon parantamisen varaa, mutta käytäntöjä kehittämällä ja lainsäädäntöä täsmentämällä alueelliset toimintamallit voivat kuitenkin olla hyvä keino sekä kuntien että kansalaisten kannalta edistää kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa alueensa asioihin.

Kansalaiskyselyn (2013) mukaan kylätoimintaa pidettiin parhaiten onnistuneena maaseudun kehittämistoimintana. Noin puolet kaikista kyselyyn vastanneista katsoi sen onnistuneen tehtävässään (kuva 66). Seurojen, järjestöjen ja yhdistysten toiminnan koki lähes yhtä suuri osuus vastanneista onnistuneen hyvin. Järjestöjen tuottamat palvelut, kuntien maaseututoimet, EU-hanketoiminta ja toimintaryhmätyö ovat sen sijaan jääneet maaseudun asukkaille etäisiksi. Kolmasosa vastanneista valitsi näitä koskeviin väittämiin neutraalin ”ei hyvin eikä huonosti” ja vajaa kolmasosa ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon. Tämä osoittaa, ettei maaseudun kehittämisen välineitä tunneta tarpeeksi hyvin. Vuosiin 2003 ja 2010 verrattuna arvio maaseudun kehittämisestä ei ollut juurikaan muuttunut. Muutoksena edellä mainittuihin vuosiin, vuonna 2013 kysyttiin seurojen, järjestöjen ja yhdistysten toiminnan onnistumisesta.

Maaseudun asukkaiden arviot kylätoiminnan onnistumisesta luovat hyvän pohjan kylä- ja asukastoiminnan edelleen vahvistamiselle. Kuntakentän murros, kunталиitokset ja niiden myötä monilta maaseutualueilta katoavat kunnanvaltuutettujen paikat pakottavat kehittämään uusia lähidemokratian muotoja. Näihin kylätoiminnalla on pitkän menestystarinansa myötä paljon annettavaa ja monet sen toimintatavat sopivat sellaisenaan lähidemokratian muodoiksi. Kylätoiminnan kokemuksen hyödyntäminen on lähidemokratiaa kehitettäessä ehdottoman välttämätöntä.

Kuva 66. Miten seuraavat maaseudun kehittämistoiminnat ovat mielestänne onnistuneet omalla paikkakunnallanne? (Kansalaiskysely 2013, N 223–579)

Kunnallispolitiikkaan liittyneet kysymykset herättivät kansalaiskyselyssä (2013) ristiriitaisia näkemyksiä. Maaseudun asukkaat kokivat vaikutusmahdollisuutensa hyviksi, mutta paikallisia poliittisia päättäjiä arvosteltiin voimakkaasti (kuva 67). Kaikista vastanneista vain vajaa kolmasosa oli tyytyväinen kunnan päättäjien toimintaan, kun vielä vuonna 2003 vajaa puolet vastanneista oli tyytyväisiä. Tyytyväisyys oli hieman lisääntynyt vuodesta 2010. Päättäjille annetusta epäluottamuksesta huolimatta maaseudun palveluihin ollaan kuitenkin melko tyytyväisiä. Arvioiden taustalla on yleinen ja osittain kohdentamaton epäluulo ja epäluottamus poliittista järjestelmää ja politiikkoja kohtaan.

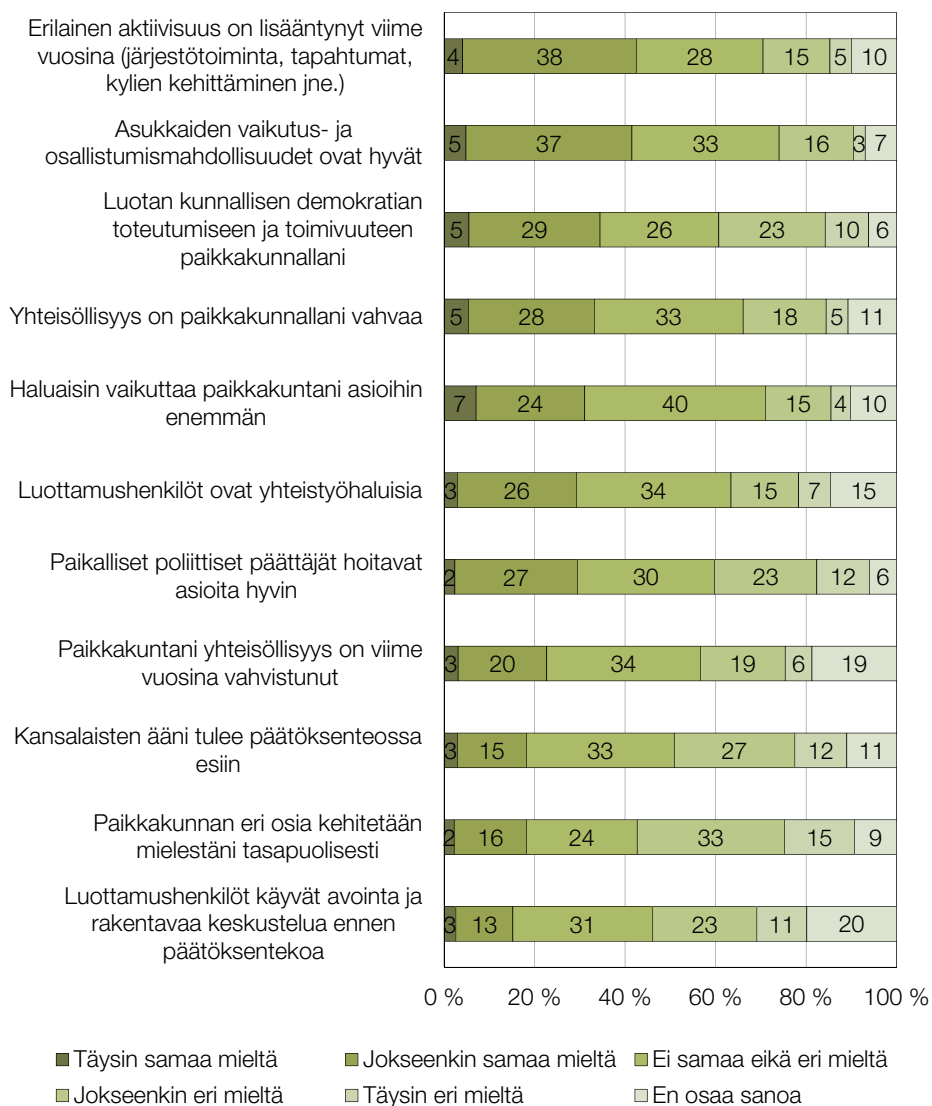
Vuoden 2003 tuloksiin verrattuna luottamus poliittisten päättäjien toimintaan oli vuonna 2013 muuttunut selvästi: pahin epätoivo, tuska ja luottamuksen puute oli siirtynyt kuntaliitospaikkakunnille. Pettymys kuntaliitokseen heijastui samalla myös moneen muuhun asiaan.

Asukkaiden vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksiin suhtauduttiin pääpiirteissään myönteisesti, sillä yli 40 prosenttia vuoden 2013 vastaajista piti niitä hyvinä. Asukkaiden vaikutusmahdollisuudet näyttivät parantuneen kymmenessä vuodessa: vuonna 2003 vaikutusmahdollisuuksiaan piti hyvänä vain alle kolmasosa vastaajista. Kaupunkien läheisellä maaseudulla vaikutusmahdollisuuksiin uskottiin vähemmän kuin muilla alueilla.

Hyviksi koetuista vaikutusmahdollisuuksista huolimatta vain kolmannes vastaajista halusi vaikuttaa paikkakuntansa asioihin nykyistä enemmän. Yleisesti ottaen vaikuttamishalu kunnan asioihin lisääntyi iän myötä. Kansalaiskyselyyn vastanneet halusivat vaikuttaa ennen kaikkea peruspalvelujen säilymiseen ja kehittämiseen omalla paikkakunnallaan.

Kansalaiskyselyyn (2013) vastanneet halusivat muutosta paikkakunnallaan ennen kaikkea liittyen peruspalvelujen säilymiseen ja kehittämiseen. Myös erilaiset liikenteeseen liittyvät asiat, kuten kevyen liikenteen väylät, tiestön kunto ja katuvalaistus, koettiin tärkeiksi asioiksi. Kolmantena nousi esiin tyytymättömyys poliittiseen päätöksentekoon ja päättäjiin.

Kuva 67. Kommentoikaa seuraavia väittämiä oman paikkakuntanne näkökulmasta. (Kansalaiskysely 2013, N 577–584)

6.2 Maaseutu ympäristö maaseudun vetovoimatekijänä

Maaseutualueiden vetovoimaisuutta asuin ympäristöinä voidaan analysoida sen kautta, miten kaupungista maalle muuttaneet kokevat maaseudun asuin ympäristönä. Esimerkiksi Tuorilan (2006) haastattelututkimuksen tulokset osoittavat maalle muuttaneiden elämänlaadun ja ajankäytön parantuneen laadullisesti. Maaseutua

asuinympäristönä ei koeta yhtä kiireisenä kuin elämänpiiri kaupungeissa koetaan. Maaseutuun liitetään hyvän asuinpaikan tunnuspiirteet. Se on rauhallinen, turvallinen ja lähellä luontoa. Rauhallisuus merkitsee mahdollisuutta irrottautua muista ihmisistä. Asukkaiden kokemuksissa maaseudulla korostuu ihmisten ja luonnon välinen suhde. Maaseutu tarjoaa elämyksiä, joiden koetaan kaupungista puuttuvan. Maaseudun elämyksellisyyden vahvuus löytyy arkisuudesta ja tavanomaisuudesta. Elämyksiä löytyy omasta lähielinympäristöstä.

Maaseudulla asuvat ovat usein myös vahvasti kiinnittyneitä kotiseutuunsa. Esimerkiksi työ ja toimeentulo hankitaan niin, että maaseudulla voidaan edelleen asua. Ankkuroitumista kotiseutuun osoittavat myös kansalaiskyselyn (2013) tulokset, sillä kyselyyn vastanneista maaseudun asukkaista 88 prosenttia uskoi asuvansa viiden vuoden päästä nykyisellä paikkakunnallaan.

Maaseudun vetovoima liittyy yleensä nimenomaan maaseutuympäristöön. Maaseutua ei valita asuinpaikaksi siksi, että siellä olisi hyvät palvelut, vaan maaseudulta haetaan usein asumisen väljyyttä, rauhaa ja turvallisuutta (Tuorila 2006). Palvelujen mahdollinen heikko saatavuus ja pitkät välimatkat eivät muodostu kynnyskysymyksiksi, vaan maalle muuttajat tietävät pelin hengen. Suppeaan palvelutarjontaan osataan varautua ennalta jo muuttovaiheessa. Tuorilan haastattelemat maalle muuttajat olivat tyytyväisiä ja valmiita suosittelemaan maaseutua asuinpaikaksi muillekin.

Kansalaiskyselyssä (2013) vastaajat saivat kertoa vapaasti näkemyksiään maaseudun eduista. Maaseutuasumisen parhaina puolina pidettiin ylivoimaisesti maaseudun rauhallisuutta ja luontoa. Kommentit liittyivät esimerkiksi omaan rauhaan, rauhalliseen asuinympäristöön, hiljaisuuteen ja kiireettömyyteen sekä vesistöihin ja luonnonläheisyyteen. Myös asumisen väljyyteen ja tilaan liittyviä mainintoja oli runsaasti. Neljänneksi yleisimmin kommentit kohdistuivat maaseudun ihmisiin, naapureihin ja yhteisöllisyyteen. Vastaukset olivat erittäin yhtenäisiä ottaen huomioon, että vastaajia pyydettiin kertomaan maaseutuasumisen parhaita puolia omin sanoin.

Asuinkuntansa taloudellista tilannetta enemmistö kansalaiskyselyn vastaajista (45 %) ei pitänyt hyvänä eikä huonona. Vajaa viidennes koki taloustilanteen hyväksi ja kolmasosa piti tilannetta huonona.

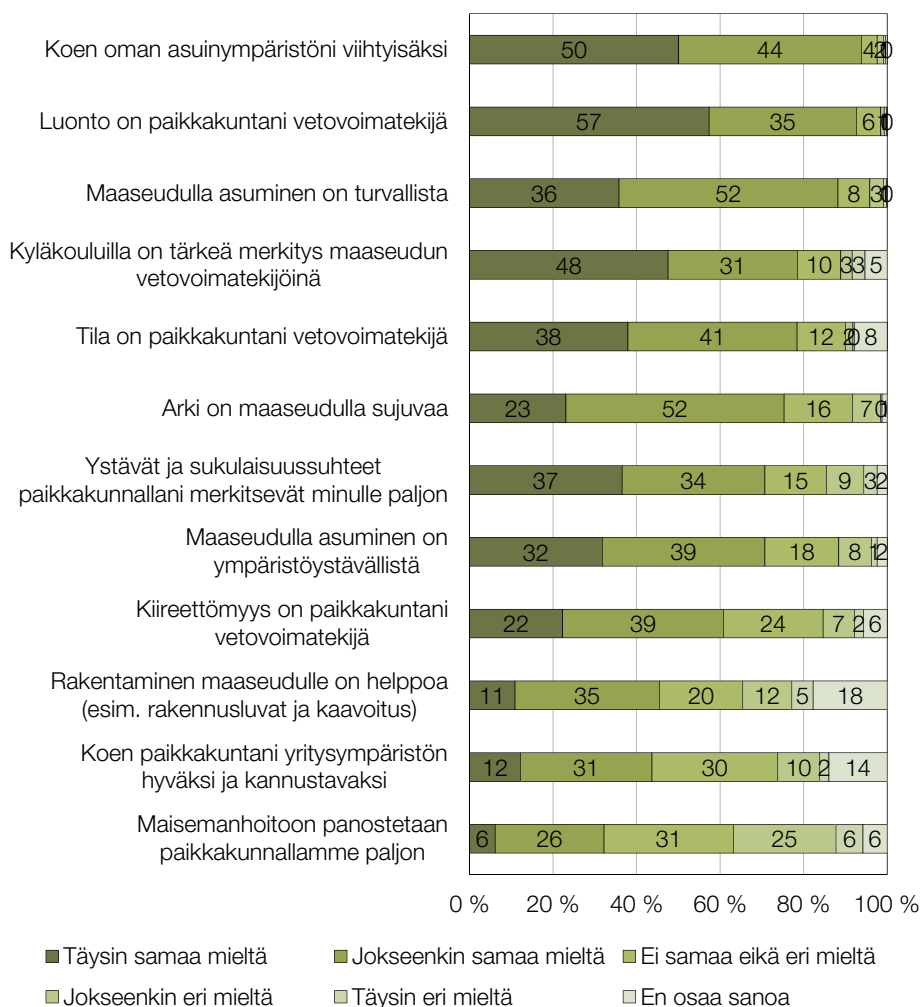
Yli 90 prosenttia kyselyyn vastanneista samaistui väittämään ”koen oman asuinympäristönsä viihtyisäksi” (kuva 68). Maaseudun asuinympäristö koettiin erittäin viihtyisäksi myös vuosina 2003 ja 2010: muutoksia ei ole juuri tapahtunut mihinkään suuntaan.

Kaupunkien läheisellä maaseudulla vastaajat kokivat tärkeimmiksi vetovoimatekijöiksi sijainnin ja yhteydet. Uusien asukkaiden hankkimiseksi toivottiin tonttien kaavoittamista ja markkinointia. Toisaalta osa vastaajista koki uusia asukkaita tulevan liikaa jo nyt. Ydinmaaseudulla vetovoimatekijöiksi koettiin työpaikat, teollisuus ja luonto. Vastaajat ajattelivat hyvin työpaikkakeskeisesti: alueen koettiin houkuttelevan nimenomaan työn perässä tulevia uusia asukkaita. Harvaan asutulla maaseudulla painotettiin vielä keskimääräistä enemmän luonnon merkitystä maaseudun

vetovoimatekijänä, mutta myös alueen rauhallisuus ja matkailun mahdollisuudet nostettiin esiin.

Lähes kolme neljästä vastaajasta koki maaseutuasumisen ympäristöystävälliseksi ja lähes puolet vastanneista koki rakentamisen maaseudulle helpoksi. Neutraalin suhtautumisen laajuus viitannee siihen, että kaikilla kyselyyn vastanneista ei ollut ainakaan suoria kokemuksia rakentamiseen liittyvistä asioista. Kyläkoulujen merkitys maaseudun vetovoimatekijänä sai lähes täysin yksimielisen kannatuksen. Kyläkouluilla on tärkeä merkitys kylien yhteisöllisyydelle ja lisäksi ne näyttävät luonnonläheisenä sekä turvallisenä ja viihtyisänä kouluympäristönä. Ne ovat myös ihmis- ja oppilasläheisiä kasvu- ja oppimisympäristöjä. (ks. Kilpeläinen 2010.)

Kuva 68. Kommentoiikaa seuraavia väittämiä oman paikkakuntanne näkökulmasta. (Kansalaiskysely 2013, N 232–591)

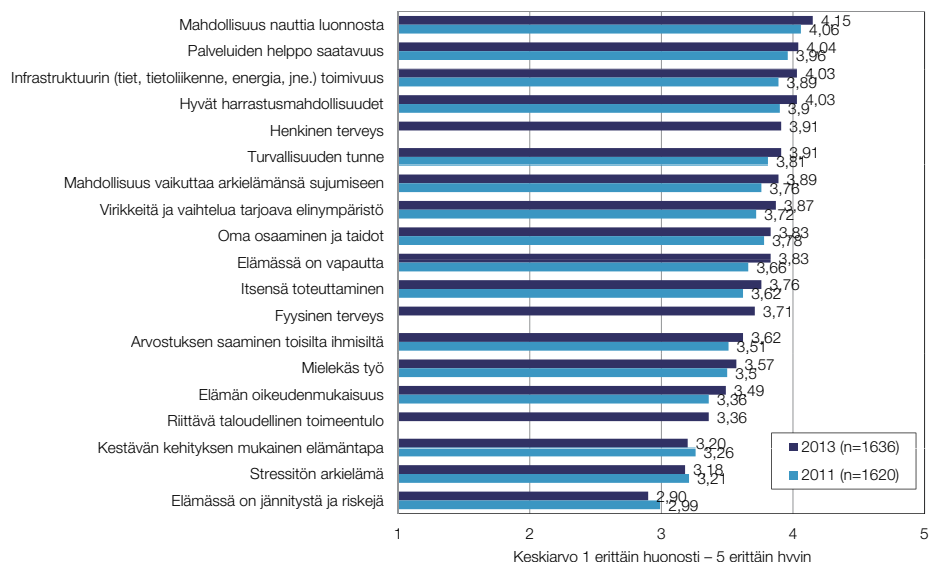

Asuinpaikkakuntansa yleisessä arvomaailmassa 38 prosenttia vastaajista piti keskeisimpänä yhteistoimintaa ja toisten tukemista. Runsas viidesosa vastaajista koki arvomaailman korostavan itsekkyyttä ja omia etuja. 12 prosenttia oli valinnut välinpitämättömyyden ja useampi kuin joka neljäs ei ollut osannut määritellä kantaansa. Sosiaalisen pääoman näkökulmasta tulosta voi pitää samanaikaisesti sekä lupaavana että huolestuttavana. Korkean sosiaalisen pääoman näkökulmasta liian suuri osa asukkaista korostaa itsekkyyttä ja omien etujen tavoittelua arvomaailman hallitsevana piirteenä.

Maaseudun vahvuudet ja hyvän elämän elementit

Kuten aiemmin kuvatut kansalaiskyselyn tulokset osoittavat, maaseudun vetovoimatekijänä korostuu maaseudulla asuvien arvioissa luonto. Samoin suomalaiset arvostavat yleisesti luonnon läheisyyttä ja luonnosta nauttimisen mahdollisuuksia keskeisinä hyvän elämän elementteinä. Maaseutu 2014 -barometrin tuloksissa sekä vuonna 2011 että vuonna 2013 luonto nousi esille keskeisimpänä hyvän elämän elementtinä (kuva 69). Nämä tulokset vahvistavat maaseudun vetovoimaa pysyvän asuminen sekä osa-aikaisen asumisen ja vierailujen kohteina. Tulokset kertovat myös sen, että maaseudun kehittämisessä pitää erityisellä pieteetillä huolehtia maaseudun keskeisen vahvuuden, luonnon ja ympäristön hyvinvoinnista.

Kuva 69. Kansalaisten näkemyksiä hyvän elämän elementeistä. Miten hyvin seuraavat asiat toteutuvat elämässäsi? (Maaseutu 2014 -barometri)

Kansalaisten näkemyksissä hyvän elämän elementeistä nousee vahvasti esille myös palveluiden helppo saatavuus sekä infrastruktuurin hyvä kunto. Maalle muuttaneiden arvioissa ongelmat ja puutteet palveluissa ja infrastruktuurissa eivät ole nousseet esteiksi maalle muuttamiselle. Silti maaseudun vetovoimaisuuden parantamiseksi palveluiden ja infrastruktuurin ylläpitoon ja kehittämiseen on erittäin perusteltua panostaa.

6.3 Maaseutu hyvinvoinnin lähteenä: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Maaseudun asukkaat uskovat alueensa mahdollisuuksiin: noin 65 prosenttia kansalaiskyselyn (2013) vastaajista oli valmis allekirjoittamaan maaseudun valoisan tulevaisuuden. Usko maaseudun mahdollisuuksiin on hieman laskenut vuodesta 2010. Epäilevimmit asuivat harvaan asutulla maaseudulla. Vahva tulevaisuuden usko saa kuitenkin merkittävän särön siitä, että enemmistö maaseudun asukkaista koki vaikeaksi nuorten paikkakunnalle palaamisen opiskeluiden jälkeen. Kaikkein vaikeinta palaamisen koettiin olevan harvaan asutun maaseudun kunnissa. Ilman nuoria ja työikäistä väestöä kestävää tulevaisuutta on vaikea rakentaa.
- Paikkakunnan vahva yhteisöllisyys ei kansalaiskyselyn (2013) tulosten perusteella korostu. Yhteisöllisyys tuli kuitenkin yhtenä tärkeänä tekijänä esiin kysyttäessä maaseutuasumisen parhaita puolia. Vapaa-ajan asukkaat ovat voimavara ja heidän aktiivinen osallistuminen asukastoimintaan vireyttää maaseudun elämää. Kansalaiskyselyn (2013) tulosten perusteella vapaa-ajan asukkaiden integroituminen paikallisyhteisöön ei ole vielä kovin vahvasti toteutunut.
- Vuosina 2010 ja 2013 infrastruktuurin rapistuminen sekä monien julkisten palvelujen tila herättivät tyytymättömyyttä maaseudun asukkaissa. Ongelmista huolimatta maaseudulla viihdytään. Yhdeksän kymmenestä vuoden 2013 kyselyyn vastanneesta maaseudun asukkaasta koki oman asuinympäristönsä viihtyisäksi. Maaseudun asuinympäristö koettiin erittäin viihtyisäksi myös vuosina 2003 ja 2010.
- Maaseudun asukkaiden (2013) arvioissa oman paikkakunnan vahvuuksina ja mahdollisuuksina korostuivat useimmilla paikkakunnilla kaunis ja puhdas luonto, matkailu ja hyvä sijainti. Kaupunkien läheisellä maaseudulla vastaajat kokivat tärkeimmiksi vetovoimatekijöiksi sijainnin ja yhteydet. Ydinmaaseudulla vetovoimatekijöiksi koettiin työpaikat, teollisuus ja luonto. Harvaan asutulla maaseudulla painotettiin vielä keskimääräistä enemmän luonnon merkitystä maaseudun vetovoimatekijänä, mutta myös alueen rauhallisuus ja matkailun mahdollisuudet nostettiin esiin. Asukkaiden arviot olivat varsin samanslaisia kuin edellisessä, vuoden 2010 kyselyssä esitetyt näkemykset.

- Uusia asukkaita houkuttelevina paikkakunnan vetovoimatekijöinä korostui kansalaiskyselyssä (2013) ylivoimaisesti eniten luonto ja maaseudun rauha. Seuraavaksi tärkeimpänä pidettiin palveluja ja kolmantena työpaikkoja. Lisäksi vetovoimatekijöinä pidettiin edullista asumista sekä hyvää sijaintia ja hyviä liikenneyhteyksiä. Maaseudun asukkaiden kansalaiskyselyssä (2013) ilmaistemien arvioiden mukaan uusia asukkaita paikkakunnalle saataisiin etenkin asuntojen ja tonttien tarjontaa kehittämällä, palveluja säilyttämällä ja kehittämällä sekä kuntaa ja aluetta markkinoimalla.
- Maaseudun asukkaat pitävät kylätoimintaa parhaiten onnistuneena maaseudun kehittämistoimintana. Myös vuoden 2010 kansalaiskyselyssä kylätoiminta nousi esille onnistuneena yhteisöllisyyden vahvistajana. Tämä luo hyvän pohjan kylä- ja asukastoiminnan edelleen vahvistamiselle. Kuntaliitosten myötä monilta maaseutualueilta katoavat kunnanvaltuutettujen paikat pakottavat kehittämään uusia lähidemokratian muotoja. Näihin kylätoiminnalla on pitkän menestystarinansa myötä paljon annettavaa ja monet sen toimintatavat sopivat sellaisenaan lähidemokratian muodoiksi.
- Yli 40 prosenttia vuoden 2013 kansalaiskyselyn vastaajista piti asukkaiden vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia hyvinä. Asukkaiden kokemukset vaikutusmahdollisuuksistaan ovat muuttuneet positiivisemmiksi kymmenessä vuodessa, sillä vuonna 2003 vaikutusmahdollisuuksiaan piti hyvänä vain alle kolmasosa vastaajista.

Tulevaisuuskuvia

- Kuntaliitosten myötä kunnat ovat suurentuneet ja monipuolistuneet. Kunnan rajojen sisälle on tullut kaupunkialueita ja laajoja maaseutualueita. Lähidemokratian turvaamiseksi ja kehittämiseksi kuntalakia on uudistettu ja sinne on määritelty lähidemokratian toimintatavat ja toimijat, joista keskeisiä ovat kylä- ja asukasyhdistykset sekä Leader-ryhmät.
- Maaseudun kehittämisessä syntyneet paikallisen kehittämisen osaaminen ja onnistumiset on huomioitu ja maaseudun paikallisen kehittämisen toimintamalleja, kuten toimintaryhmätyötä sekä kylä- ja asukasyhdistystoimintaa, on alettu laajasti hyödyntää myös kaupunkialueiden paikallisessa kehittämisessä. Toimintaa rahoitetaan monipuolisesti kansallisilla ja EU:n varoilla.
- Vapaa-ajan asukkaat ovat integroituneet osaksi maaseutualueiden yhteisöjä ja ”raja” pysyvien ja vapaa-ajan asukkaiden välillä on hämärtynyt monipaikkaisuuden vahvistuessa. Poliittiset ratkaisut ovat tukeneet monipaikkaisuuden kehitystä. Vapaa-ajan asukkaat voivat esimerkiksi maksaa osan kunnallisveroistaan kakkosasuntonsa sijaintikuntaan.

7 Maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa

Maaseutupolitiikalla vaikutetaan maaseudun kehittämiseen haluttuun suuntaan. Maaseutupolitiikan kokonaisuus muodostuu aluepolitiikkaan kytkeytyvästä kansallisesta maaseutupolitiikasta ja EU-osarahoitteisesta maaseudun kehittamisestä.

Maaseutukatsauksessa 2011 luotiin tiivis katsaus maaseutupolitiikan kehittymiseen, mekanismeihin ja työmuotoihin sekä tavoitteisiin ja ajankohtaisiin sisältöpainotuksiin. Lisäksi siinä esitettiin OECD:n arvio suomalaisesta maaseutupolitiikasta. Tässä maaseutukatsauksessa keskitytään kansallisen maaseutupolitiikan ja EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisen asemoitumiseen vuoden 2011 jälkeen sekä maaseutupolitiikan sisältöjen, painopisteiden ja työtapojen muutoksiin.

7.1 Maaseutupolitiikka osana aluepolitiikkaa

Maaseutupolitiikka on aluepolitiikan osa. Alueiden kehittäminen pohjautuu hallituskausittain laadittaviin valtakunnallisiin alueiden kehittämistavoitteisiin, jotka sisältävät hallituskaudella noudatettavat valtioneuvoston toimivallassa olevat aluepoliittiset linjaukset ja kehittämistoimenpiteiden painopisteet. Vuosille 2011–2015 laaditut alueiden kehittämistavoitteet kiteytetään hallituksen tavoitepäätöksessä kolmeen yleiseen linjaukseen:

1. Vahvistetaan alueiden kilpailukykyä ja elinvoimaisuutta
2. Edistetään väestön hyvinvointia
3. Turvataan hyvä elinympäristö ja kestävä aluerakenne.

Tavoitepäätös valmisteltiin laajassa kumppanuudessa eri osapuolia osallistavasti, mikä kuvastaa sen poikkihallinnollista ja monitasoista luonnetta. Päätöksen sisältö perustuu sekä lakiin alueiden kehittämisestä (1651/2009) että valtioneuvoston asetukseen alueiden kehittämisestä (1837/2009).

Tavoitepäätöksessä todetaan, että hallinto tarvitsee ohjausvälineen, jolla määritetään vakiintuneiden, osittain lainsäädäntöön perustuvien aluepolitiikan lohkojen keskeiset tehtävät ja toimenpiteet vaalikaudella. Aluepolitiikan lohkoja ovat kaupunki-, maaseutu- ja saaristopolitiikka, joissa jokaisessa tarvitaan alueiden erityispiirteistä lähteviä toimia. Ohjausvälineeksi kaupunki- ja maaseutupolitiikan yhteistyöryhmät sekä saaristoasiain neuvottelukunta valmistelivat yhteistyössä ministeriöiden ja alueiden kanssa vaalikaudelle laaditut toimenpideohjelmat. Työ- ja elinkeinoministeriö hyväksyi ohjelmat kesäkuussa 2012 hallituksen hallinnon ja aluekehityksen ministerityöryhmän puollon jälkeen.

Maaseutupoliittisen toimenpideohjelman 2012–2015 tavoitelinjaukset ja niiden toteutumista edistävät 39 toimenpidettä on jäsennetty neljään kokonaisuuteen:

1. Maaseutualueita vahvistetaan monipuolisina asumisen ja elinkeinotoiminnan ympäristöinä
2. Maaseudun alueellista kilpailukykyä edistetään
3. Harvaan asutun maaseudun erityispiirteet tunnustetaan
4. Maaseudun ja alueellisen kehittämisen edellytyksiä vahvistetaan.

Vuoden 2014 alussa astui voimaan uusi laki alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista. Lakiuudistus tehtiin Euroopan unionin rakennerahastokauden vaihtumisen sekä kansallisten uudistustarpeiden vuoksi. Lain yleinen tavoite on vuorovaikutukseen ja verkostoitumiseen perustuva alueiden kehittämisen järjestelmä. Tavoitteena on, että järjestelmä luo edellytykset eri alueiden tasapainoiselle kehitykselle ja kestäväan kehitykseen perustuvalla hyvinvoinnille ja taloudelliselle kasvulle. Alueiden kehittäminen perustuu käytännössä edelleen pääosin erilaisiin ohjelmiin, joiden valmistelusta ja pääasiallisesta sisällöstä säädetään laissa. Keskeisimpänä ja koko alueiden kehittämisen järjestelmää ohjaavana asiakirjana ovat valtioneuvoston hallituskaudeksi päättämät alueiden kehittämisen painopisteet.

Lain mukaan työ- ja elinkeinoministeriölle kuuluu alueiden kehittäminen keskushallinnossa. Alueetasolla maakuntien liitot ovat edelleen aluekehittämismäisiä, ja ne vastaavat aluekehittämisen strategisesta kokonaisuudesta alueellaan. Maakuntien yhteistyöryhmien asemaa vahvistetaan. Alueiden kehittäminen toteutuu useiden hallinnonalojen ja niiden välisen yhteistyön kautta.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallitus korostaa maaseutupolitiikan yhteyttä muihin alueiden kehittämiseen aiempaa vahvemmin. Tämä näkyy mm. siinä, että maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan toimenpideohjelmat laadittiin ensimmäistä kertaa rinnakkain, ja hallitusohjelman linjauksen mukaisesti kansallisen maaseutupolitiikan vastuuvirkamiehet siirrettiin vuoden 2012 alussa maa- ja metsätalousministeriöstä työ- ja elinkeinoministeriön alueosastolle, jossa työskentelevät myös kaupunki- ja saaristopolitiikan vastuuvirkamiehet. Käytännössä siirto heikensi maaseutupolitiikan henkilöstöresursointia, sillä kesällä 2012 eläköityneen maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän pääsihteerin maaseutuneuvoksen virka jätettiin täyttämättä ja maaseutupolitiikan viestintää osa-aikaisesti hoitanut tiedottaja jäi maa- ja metsätalousministeriöön.

Aluepolitiikkaa toteutetaan sekä kansallisilla että EU-osarahoitteisilla välineillä. Valtaosa alueiden kehittämiseen suunnattavasta rahoituksesta kanavoituu EU:n rakennerahastojen, aluekehitys- ja sosiaalirahaston, kautta. Kehittämistoimet pohjautuvat ohjelmiin, joita toteutetaan alueellisella ja kansallisella tasolla. Ohjelmien raamit määritellään EU-asetuksissa, joita täsmennetään kansallisilla säädöksillä. Kehittämistoimet kohdistuvat useimmiten keskuksiin ja hankkeet ovat

mittakaavaltaan suurehkoja. Ohjelmakaudella 2014–2020 rahoitusta on käytettävissä yhteensä noin 2,6 miljardia euroa, mikä on miljardi euroa eli 27 prosenttia vähemmän kuin edellisellä ohjelmakaudella.

Viime aikoina aluepolitiikassa on alettu painottaa yhä enemmän alueiden ominaispiirteistä sekä vahvuuksista ja mahdollisuuksista lähtevää alueperustaista kehittämistyötä. Suuntana on ollut kokonaisvaltainen aluekehittäminen, jossa lähtökohtana on aluekehityksen iso kuva. Erilaisia alueita ei lokeroida maaseutuun, kaupunkeihin ja saaristoon, vaan ne nähdään pikemminkin jatkumona. Kehittämisessä painotetaan toiminnallisia alueita sekä alueiden välistä vuorovaikutusta ja kumppanuutta. Kuntien suuretessa eri alueiden välisen vuorovaikutuksen merkitys korostuu entisestään. Eri alueiden välinen yhteistyö on tärkeää, sillä sen kautta voidaan kehittää palvelujen tarjontaa, lisätä taloudellisen kasvun mahdollisuuksia ja parantaa elämänlaatua.

Kansallista maaseutupoliittikkaa valmistellaan ja toteutetaan maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän johdolla. Yhteistyöryhmällä on erilaisia työmuotoja ja toimintatapoja. Toiminnan rahoitus tulee valtion budjetista maaseudun kehittämisen määrärahasta. Lisäksi osa valtakunnallisten maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeiden rahoituksesta tulee Maatilatalouden kehittämisrahastosta (Makera). Rahoitus on ollut 0,51 miljoona euroa vuosittain ja tämä summa on varattu myös vuoden 2014 käyttösuunnitelmaan. Maaseudun kehittämisen määrärahasta rahoitetaan myös kylätoiminnan valtionapua. Vuonna 2012 määrärahaan tehtiin miljoonan euron leikkaus, joka säilyi myös vuosien 2013 ja 2014 rahoituksessa. Samaan aikaan YTR:n oman toiminnan rahoitus, noin 100 000 euroa vuosittain, siirrettiin maksettavaksi tästä määrärahasta, kun se aiemmin oli maksettu puoliksi maa- ja metsätalousministeriön toimintamenoista ja työ- ja elinkeinoministeriön puolelta maakunnan kehittämisrahasta. Vuonna 2013 maaseudun kehittämisen määräraha oli 2 023 000 euroa. Leikkauksen takia hanketoiminta on supistunut merkittävästi.

Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2014–2020

Kansallisen maaseutupoliittikan ohjenuorana toimii laaja-alainen maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma, joka on maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän toimintaohjelma. Ohjelma on linjassa edellä kuvatun maaseutupoliittisen toimenpideohjelman 2012–2015 kanssa. Kokonaisuohjelman aikajänne on yhteneväinen EU-ohjelmakauden kanssa. Ohjelman toimenpiteet konkretisoivat maaseutupoliittisen toimenpideohjelman linjauksia ja niitä toteutetaan laajalla toimijajoukolla. Kokonaisuohjelman tavoitteena on antaa virikkeitä myös seuraavaan hallitusohjelmaan.

Kaudelle 2014–2020 laadittu 6. maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma on edeltäjään tiiviimpi. Sen strateginen lähtökohta on paikkaperustainen politiikka. Paikkaperustainen kehittäminen ja politiikka tunnistaa paikkojen monimuotoisuuden ja ottaa huomioon paikan lähtökohdat ja tarpeet. Paikkaperustaista kehittämistä toteutetaan kaikilla tasoilla kansainvälisestä paikalliseen.

Ohjelmassa visioidaan maaseudun olevan vuonna 2020 ”voimavarojaan kehittävä ja hyvinvoiva maaseutu”, joka on ”yritteliäisyyteen ja luovuuteen kannustava eläminen ympäristö. Se on erottamaton osa kansallista menestystä ja yhteiskuntaa. Tämä aineellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen perusta on tärkeä koko Suomelle.”

Kokonaisohjelman sisällölliset kehittämistoimenpiteet on jäsennetty viiteen teemaan, joita ovat

1. osallisuus ja lähidemokratia
2. asuminen ja palvelut
3. infrastruktuuri ja maankäyttö
4. elinkeinot ja osaaminen
5. ekosysteemipalvelut.

7.2 EU-osarahoitteinen maaseudun kehittäminen

EU-osarahoitteinen maaseudun kehittäminen on osa EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa (Common Agricultural Policy). EU jakaa yhteisen maatalouspolitiikan kahden pilariin, joista ensimmäinen pilari käsittää maatalouden ja toinen pilari maaseudun kehittämisen. Suomessa EU-osarahoitteisesta maaseudun kehittämisestä vastaava maaseudun kehittämisyksikkö sijaitsee maa- ja metsätalousministeriössä ruokaosaston alaisuudessa.

EU-osarahoitteista maaseudun kehittämistä on Suomessa toteutettu vuodesta 1995 alkaen. Se pohjautuu maaseudun kehittämisohjelmaan, jota toteutetaan kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Myös alueiden väliset ja kansainväliset hankkeet ovat mahdollisia. Kehittämisohjelman raamit määritellään EU-asetuksissa. Niitä täsmennetään kansallisilla säädöksillä.

Valtaosa maaseudun kehittämiseen suunnattavasta rahoituksesta kanavoituu EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisen kautta. Julkisen rahoituksen kokonaismäärä ohjelmakaudella 2007–2013 on noin 6,8 miljardia euroa. Tästä hieman yli 80 prosenttia käytetään ympäristötoimenpiteisiin. Maa- ja metsätalouden kilpailukyvyn parantamiseen käytetään 8 prosenttia rahoituksesta, maaseutualueiden elämänlaatuun ja elinkeinoelämän monipuolistamiseen vajaa 7 prosenttia ja paikalliseen kehittämiseen (Leader) alle 4 prosenttia.

EU-osarahoitteinen maaseudun kehittäminen ohjelmakaudella 2014–2020

Yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen sisältö hyväksyttiin poliittisella tasolla kesäkuussa 2013. Lähes kaikki maatalouden ja maaseudun kehittämisen tukijärjestelmät uudistuvat ohjelmakauden 2014–2020 alkuvuosina. Yhteisen maatalouspolitiikan uudistuksen viivästymisen vuoksi uudet toimenpiteet otetaan käyttöön pääosin vuonna 2015. EU:n tukijärjestelmien ohella uudistetaan myös valtiontukia

koskevat säädökset. Vuonna 2014 monivuotisista maaseudun kehittämisen toimenpiteistä (ympäristötuet, eläinten hyvinvointituet) sekä luonnonhaittakorvauksista tehtyjä sitoumuksia jatketaan yhdellä vuodella. Nämä rahoitetaan maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 rahoituskehikystä.

Ohjelmakaudella 2014–2020 toteutetaan EU-osarahoitteisesti Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa (maaseutuohjelma). Suomi on kansallisesti valinnut EU:n määrittämästä valikosta asiat, joita se haluaa ohjelmalla toteuttaa. Ohjelman kolme strategista tavoitetta ovat seuraavat:

1. Edistetään biotaloutta harjoittamalla maataloutta taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla.
2. Monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista.
3. Lisätään maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua vahvistamalla paikallista omaehtoista toimintaa.

Strategiset tavoitteet jalkautetaan ohjelman kuudeksi tavoitteeksi, joita ovat seuraavat:

1. Osaaminen, tiedonvälitys, innovaatiot ja yhteistyö maaseudulla lisääntyvät
2. Ilmastonmuutoksen hillintä ja sopeutuminen ilmastonmuutokseen tehostuvat
3. Luonnon monimuotoisuus lisääntyy, vesistöjen tila ja maatalouskäytössä olevan maaperän tila paranevat
4. Maaseudun yritystoiminta monipuolistuu ja työllisyys, palvelut sekä vaikuttamisen mahdollisuudet paranevat
5. Maataloustuotannon kilpailukyky vahvistuu
6. Maaseutuyritykset vastaavat kuluttajien kysyntään tuottamalla laadukasta ruokaa ja parantamalla eläinten hyvinvointia

Maaseutuohjelman rahoituskohteita ovat koulutus ja tiedonvälitys, neuvonta, investoinnit, tila- ja yritystoiminnan kehittäminen, maaseudun palvelujen ja kylien kehittäminen, ympäristökorvaukset, luonnonmukainen tuotanto, luonnonhaittakorvaukset, eläinten hyvinvointi, yhteistyö sekä Leader. Uutena avauksena ohjelmasta rahoitetaan myös erityisten maaseudun innovaatioryhmien (EIP) toimintaa. Ryhmien tehtävänä on tuottaa käytäntölähtöisiä innovaatioita. Kansainväliset yhteistyöhankkeet nopeuttavat innovaatioiden siirtoa ja käyttöönottoa sekä toteuttavat esimerkiksi Itämeri-strategiaa. Niihin voi kytkeytyä EU:n Horisontti 2020 -puiteohjelman tutkimusrahoitusta sekä muita rahoitusmuotoja.

Alustavan esityksen mukaan alueilla käytettävissä oleva rahoitus pysyy kaudella 2014–2020 nimellisarvoltaan samalla tasolla kuin kaudella 2007–2013. Rahoitus painottuu hieman aiempaa enemmän paikalliseen toimintaan, koska Leader-rahoitus kasvaa suhteessa kauteen 2007–2013.

Alueellisten maaseudun kehittämisstrategioiden ja -suunnitelmien perusteella vaikuttaa siltä, että yritysrahoituksen osuus edelleen kasvaa osittain myös sen vuoksi, että se rakennerahastojen puolella vähenee. Muiden toimenpiteiden osalta arvioidaan edelleen, että koulutus- ja viestintätoimenpiteet ja elinkeinojen kehittäminen katsotaan alueilla tärkeiksi rahoituskohteiksi. Paikallisten palveluiden kehittäminen on otettu Leader-ryhmien strategioissa yhdeksi tärkeäksi painopisteeksi. Alueiden omat lähtökohdat, vahvuudet ja alueen strategiset painotukset näkyvät aiempaa selvemmin.

7.3 Maaseutupolitiikan toimijat

Maaseutupolitiikkaa luonnehtii verkostomainen toimintatapa, jossa maaseutua kehitetään eri tasoilla julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välisenä yhteistyönä. Keskeisiä maaseutupolitiikan toimijoita valtakunnallisella tasolla ovat mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR ja sen jäsenorganisaatiot (ml. ministeriöt), alueellisella tasolla aluehallinnon ja järjestöjen toimijat, mm. maakunnan liitot, maakunnan yhteistyöryhmien maaseutujaostot tai vastaavat ja maakunnalliset kylien yhteenliittymät, sekä paikallisella tasolla kunnat, Leader-ryhmät ja yhdistykset, kuten kyläyhdistykset. Kehittämisote on horisontaalinen ja kehittämistoimissa pyritään yhdensuuntaisuuteen sektorirajat ylittäen. Luonteenomaista on tiivis yhteys tutkimukseen ja tutkimustiedon hyödyntämiseen kehittämistyössä. Yhteys ja vuorovaikutus poliittiseen päätöksentekoon on niin ikään keskeinen ulottuvuus.

Kansallisella tasolla maaseutupolitiikan kokoava toimija on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Valtioneuvosto asetti kesällä 2013 yhteistyöryhmän jatkokaudelle vuoden 2015 loppuun. Yhteistyöryhmän kokoonpanoa laajennettiin ja sen tehtävät päivitettiin. Yhteistyöryhmässä on 36 jäsentä 30 eri organisaatiosta. Uusina tahoina yhteistyöryhmään tulivat mukaan oikeusministeriö, sisäministeriö, valtiovarainministeriön kunta- ja aluehallinto-osasto, aluehallintovirastot sekä Leader-ryhmät. YTR:n toimikausi saatettiin samaan hallituskausia noudattavaan rytmiin kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän ja saaristoasian neuvottelukunnan toimikausien kanssa. Jatkokauden aikana YTR kehittää maaseutupolitiikan verkostoa ja toimintatapoja.

YTR:n toiminnasta teetettiin ulkoinen arviointi, joka valmistui vuonna 2012. Arviointia hyödynnetään toimintatapojen kehittämisessä. Arvioinnin mukaan YTR:n toiminta tulee rakentaa yhä enemmän vaikuttavuuteen tähtäävien toimintojen ketjuksi, jolloin jokaisella toimenpiteellä, kuten teemaryhmillä ja hankkeilla, tuotetaan selvää lisäarvoa kokonaistavoitteen saavuttamiseen. Kokonaisuohjelmaa tulee terävöittää valitsemalla vain muutama keskeinen temaattinen tavoite ja niille perusteltu määrä toimenpiteitä. Toimintaan tulee rakentaa vaikutusväylä ja jokaisen toimijan tulee tietää, miten tehty työ saavuttaa sille asetetun vaikuttavuustavoitteen. YTR:n tulee siirtyä entistä systemaattisempaan ja sitoutuneempaan toimintaan ja sen myötä tuloksellisempaan kehittämistyöhön. Ydin-YTR tulee muotoilla aikaisempaa voimakkaammaksi. (Sillanpää ym. 2012: 8.)

Arvioinnin suositusten mukaisesti kokonaisohjelman 2014–2020 teemoja ja toimenpiteitä on vähennetty. Kunkin teeman ympärille muodostetaan verkosto, joka kokoaa horisontaalisesti ja vertikaalisesti yhteen maaseutupolitiikan toimijoita ja edistää teemaan liittyvien toimenpiteiden toteuttamista. Tavoitteena on, että verkostoissa ministeriöiden hallinnonalat tuodaan yhteen alueellisen ja paikallisen tason maaseututoimijoiden kanssa ja niissä rakennetaan toimivat linkit eri sektori- ja poliittisiin verkostoihin. Verkostot edistävät tiedonkulkua paikallisen ja alueellisen tason sekä valtionhallinnon välillä. Verkostojen toimintaa rahoitetaan osittain valtakunnallisina maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeina (YTR-hankkeet). Kokonaisohjelman toimenpiteiden toteuttamista edistetään myös muilla YTR-hankkeilla, joiden teemat määritellään vuosittaisen haun yhteydessä kokonaisohjelman teemojen pohjalta. Näin hankerahoitus kytketään aikaisempaa systemaattisemmin kokonaisohjelman toteuttamiseen. Lisäksi kokonaisohjelman toimenpiteiden toteuttamiseksi voidaan toteuttaa erikseen kilpailutettavia hankkeita.

Yksi Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman mahdollisuuksien ja tulosten viestinnän työkalu on ohjelmalle perustettava kansallinen maaseutuverkosto, joka kokoaa yhteen ohjelman toimeenpanon eri viranomaiset, sidosryhmät ja kansalaisjärjestöt. Maaseutuverkosto välittää tietoa maaseutuohjelman mahdollisuuksista ja tuloksista ohjelman toimijoille, potentiaalisille tuensaaajille ja suurelle yleisölle. Tehostamalla tiedonkulkua ja kokemusten vaihtoa viranomaisten ja sidosryhmien välillä myös verkoston osaaminen vahvistuu. Verkostotyön toimintatapoina ovat viestintä, koulutus, hyvien käytäntöjen kerääminen ja levittäminen. Toiminnan painopisteitä ovat myös kansainvälistymisen ja innovaatiotoiminnan edistäminen. Verkostotoiminnan onnistumisen kannalta on keskeistä, että saadaan syntymään uusia verkoston lenkkejä sekä yhteisiä ymmärryksiä maaseudun eduista. YTR ja maaseutuverkosto tekevät tiivistä yhteistyötä. Tavoitteena on parantaa politiikan, hallinnon, tutkimuksen ja kehittämisen välistä tiedonkulkua ja saada näin maaseudun edun tekemiseen lisää vaikuttavuutta.

Kansallisen maaseutupolitiikan ja EU-osarahoitteen maaseudun kehittämisen yhteensovittaminen vaatii aikaisempaa enemmän huomiota tilanteessa, jossa niitä valmistellaan ja toteutetaan eri ministeriöiden ohjauksessa. Käytäntöjä ollaan muuttamassa ja yhteensovittamista vahvistetaan mm. siten, että kansallisen maaseutupolitiikan ja EU-osarahoitteen maaseudun kehittämisen virkamiehet tekevät aikaisempaa enemmän yhteistyötä suoraan sekä eri työryhmissä ja valtakunnallisessa hanketoiminnassa.

7.4 Kansainvälistyminen ja kansainvälinen yhteistyö

Suomalainen maaseutu kansainvälistyy ja samalla myös kansainvälinen yhteistyö lisääntyy. Kansainvälinen yhteistyö tarjoaa mahdollisuuden saada uusia ideoita, kumppaneita ja verkostoja kehittämistyöhön.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä laati ensimmäisen toimintastrategiansa kansainväliseen yhteistyöhön vuosille 2010–2013. Strategian taustalla oli tarve saada kokonaiskuva kansainvälisistä yhteyksistä maaseudun kehittämisessä sekä pyrkiä suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen kansainväliseen yhteistyöhön. Vuonna 2013 strategia päivitettiin ja laajennettiin maaseutupolitiikan verkoston strategiaksi sekä kytkettiin osaksi maaseutupoliittista kokonaisohjelmaa. Näin haluttiin vahvistaa maaseudun kehittämisen kansallisen ja kansainvälisen toiminnan yhteyttä. Strategiassa jäsennetään käynnissä olevaa kansainvälistä toimintaa eri foorumeilla sekä määritellään kansainvälisen toiminnan tavoitteet. YTR edistää kansainvälistymistä myös hankkeilla.

Kansainvälisiä hankkeita maaseudulla rahoitetaan eri rahastojen kautta. Esimerkiksi maaseuturahaston rahoituksella Suomessa toteutettiin noin 70 kansainvälistä hanketta ohjelmakaudella 2007–2013. Esiselvityksiä tehtiin jonkin verran enemmän. Tavoitteena oli 300 kansainvälistä hanketta, joten siitä jäätin selvästi. Yhtenä syynä tähän oli se, että monissa maissa Leader-ryhmät valittiin suhteellisen myöhään ohjelmakauden alkamisen jälkeen, joten suomalaisryhmien oli vaikea löytää kansainvälisiä kumppaneita. Maaseuturahaston kansainvälisten hankkeiden kokonaismäärästä ohjelmakaudella 2007–2013 kertoo se, että syksyllä 2013 kansainvälisiä hankkeita oli koko EU:ssa rahoitettu 381, joista Suomesta eniten. Ohjelmakaudella 2014–2020 kansainvälistymisen mahdollisuudet laajentuvat, sillä EU-osarahoitteisia kansainvälisiä hankkeita voivat rahoittaa Leader-ryhmien lisäksi myös ELY-keskukset.

7.5 Johtopäätökset

Kansallisen alue- ja maaseutupolitiikan linjaukset ovat keskenään samansuuntaisia. Kehittämisoitteessa on kuitenkin eroavuutta. Aluepolitiikassa katsotaan suurempia kokonaisuuksia ja painotetaan alueperustaisuutta, kun taas maaseutupolitiikassa paikkaperustaisuus ja alhaalta ylös -lähestymistapa ovat keskeiset lähtökohdat. Aluepolitiikan keskiössä ovat kaupungit kehityksen vetureina ja moottoreina sekä monikeskisuus, kun taas maaseutupolitiikka näkee maaseudun aineettomat ja aineelliset voimavarat suurena mahdollisuutena. Aluepolitiikassa toimintataseja ovat suuralueet, maakunnat, seutukunnat ja kunnat, kun taas maaseutupolitiikassa toimitaan vahvasti seutukunta- (Leader-ryhmät) ja kylätasolla. Maaseutupolitiikassa korostetaan aluepolitiikkaa enemmän kansalaisyhteiskunnan roolia ja kolmen sektorin yhteistyötä kehittämistoiminnassa.

Kansallisella maaseutupolitiikalla asetetaan laajat tavoitteet maaseudun kehittämiseksi. EU-osarahoitteisella maaseudun kehittämisohjelmalla pystytään vastaamaan osaan näistä tavoitteista. Kansallisen maaseutupolitiikan ja EU-osarahoitteen maaseudun kehittämisen yksi yhteinen sisällöllinen painotus on maaseudun elinkeinojen ja yrittäjyyden sekä ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen kehittämisessä. Elinkeinoja ja yrittäjyyttä on tarve monipuolistaa, kilpailukykyä

ja osaamista parantaa ja innovaatioiden syntyä edistää. Toinen yhteinen painotus on palveluiden ja kylien kehittämisessä, jossa keskitytään asumisen mahdollisuuksiin, asuinympäristöjen parantamiseen, palvelujen järjestämiseen ja maaseudun saavutettavuuteen. Kolmas yhteinen sisältöalue on paikallinen kehittäminen. Kansallinen politiikka korostaa paikallisen kehittämisen ja osallisuuden vahvistamista monin eri tavoin. EU-osarahoitteinen maaseudun kehittäminen tarjoaa metodiksi Leader-toimintatavan, joka on osoittautunut käytännössä erittäin toimivaksi kehittämistyössä.

Sekä kansallisen että EU-osarahoitteisen kehittämisen sisällölliset painotukset vastaavat muuttuvan toimintaympäristön haasteisiin, kuten ikääntymiseen, yhteiskunnan eri sektoreiden rakennemuutokseen ja ilmastomuutokseen. Maaseudun monia mahdollisuuksia ja voimavaroja sekä paikkaperustaista kehittämistä on alettu korostaa aiempaa enemmän etenkin kansallisessa politiikassa.

Kansallinen maaseutupolitiikka pyrkii vaikuttamaan siihen, että eri sektoreilla budjettirahoitusta suunnataan vastaamaan maaseudun tarpeisiin. Lisäksi kansallista maaseutupolitiikkaa toteutetaan valtion budjetista tulevalle maaseudun kehittämisen määrärahalla (2,023 miljoonaa euroa vuonna 2013). Rahoituksella toteutetaan valtakunnallisesti merkittäviä tutkimus- ja kehittämishankkeita ja se suunnataan maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman teemojen mukaan niihin tarpeisiin, joita kulloinkin nousee esille. EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisen rahoitus tulee Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta (julkisen rahoituksen kokonaismäärä ohjelmakaudella 2007–2013 noin 6,8 miljardia euroa). Rahoituksen käyttö on tarkkaan säädeltyä ja sitä voi käyttää vain ohjelmassa määriteltujen asioiden toteuttamiseen.

Verkostomainen toiminta ja yhteistyö sekä eri ohjelmien ja toimien aikaisempaa tiiviimpi yhteensovittaminen painottuvat yhä enemmän niin alue- ja maaseutupolitiikassa kuin EU-osarahoitteisessa maaseudun kehittämisessäkin. Komission ja Suomen välille laadittavalla kumppanuussopimuksella tavoitellaan aiempaa parempaa täydentävyyttä eri rahastojen välille. Varojen niukentumassa toimien fokusoinnin, täydentävyyden ja yhteensovituksen tärkeys korostuu. Aluepolitiikan puolella esimerkkejä ajankohtaisesta yhteistyöstä ovat kaupunkien ja valtion väliset kasvusopimukset ja seutukaupunkipilotit, maaseutupolitiikassa maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän vahvasti verkottunut toiminta ja EU-osarahoitteisessa kehittämisessä maaseutuverkostotoiminta ja yhteistyöhankkeet. Yhteistyön ja vuorovaikutusten tarve eri aluetyyppien välillä kasvaa ja siihen tarvitaan välineitä. Yksi toimiva metodi on yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen (Leader-toimintatapa), joka tultaneen ottamaan käyttöön myös kaupunkialueilla ohjelmakaudella 2014–2020. Yhteistyötä ja yhteensovittamista on peräänkuulutettu entistä enemmän myös kansallisen aluepolitiikan eri lohkojen: maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan välille. Kansainvälisestä toiminnasta haetaan yhä enemmän lisäarvoa sekä alueiden että maaseudun kehittämisessä.

7.6 Pinnalla olevia maaseutupoliittisia teemoja

Tässä luvussa nostetaan esiin muutamia keskeisiä ajankohtaisia maaseutupoliitiikan sisältöjä. Luvussa esitellään viime vuosina julkisessa keskustelussa vahvasti esille nousseita teemoja, joita ovat 1) kuntarakenteen muuttuminen ja lähidemokratia, 2) julkisten palvelujen järjestäminen, 3) maaseutuasuminen kaavoituksen ja rakentamisen sekä petopolitiikan näkökulmasta ja 4) biotalous.

7.6.1 Kuntarakenteen muuttuminen ja lähidemokratia

Kuntarakenteen uudistuksen tavoitteena on muodostaa Suomeen selvästi aiempaa suurempia kuntia. Niiden uskotaan pystyvän pieniä kuntia paremmin turvaamaan yhdenvertaiset palvelut maan eri osissa, kun väestö ikääntyy, työikäisen väestön määrä vähentyy ja julkinen talous on entistä tiukemmalla. Valtion asettamat tavoitteet kuntarakenteen uudistamiseksi koskevat koko kuntakenttää, sillä heinäkuussa 2013 voimaan astunut kuntarakennelaki velvoittaa käytännössä kaikki Manner-Suomen kunnat osallistumaan kuntaliitosselvitykseen.

Vaikka kuntauudistuksen käytännön toteuttamistavoista ja valtion toimenpiteistä ollaankin poliittisesti ja kunnissa montaa mieltä, kunta- ja palvelurakenteiden uudistamisen tarve lähivuosikymmenten suurten haasteiden edessä ymmärretään laajasti. Nämä haasteet ovat vastassa, olivatpa poliittiset valtasuhteet eduskunnassa tai kunnissa mitkä tahansa. Maaseudun kannalta näissä uudistuksissa on kysymys paitsi siitä, millaiset ovat tulevaisuudessa julkisen sektorin paikallishallinnon rakenteet, myös siitä, miten lähipalvelut ja lähidemokratia jatkossa järjestetään.

Kuntarakenteen uudistus muuttaa demokratian rakenteita ja vaikuttaa monin tavoin maaseudun asukkaiden mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa oman elinympäristönsä ja kuntansa asioihin. Kuntakoon kasvu vähentää kunnallisten luottamushenkilöiden määrää jopa kolmannekseen nykyisestä. Kuntaliitokset heijastuvat myös kansalaisten halukkuuteen äänestää kuntavaaleissa. Äänestysprosentti laski 2000-luvulla kuntaliitoksen tehneissä kunnissa syksyn 2012 kuntavaaleissa kaksi kertaa jyrkemmin kuin kunnissa, joissa ei ole tehty liitosta. Myös kunnan asukasluvun ja äänestysaktiivisuuden välillä on selvä yhteys. Mitä suurempi kunta, sitä alhaisempi oli äänestysprosentti.

Kuntaliitosten myötä etäisyydet päättäjien ja kansalaisten välillä kasvavat. Muutokset korostuvat erityisesti maaseutualueilla, missä maantieteelliset välimatkat ovat pitkiä, edustuksellinen demokratia on harvaa ja paikalliset olosuhteet ja tarpeet kunnan eri osa-alueilla hyvinkin erilaiset.

Pienten kuntien vahvuus on ollut toiminta lähellä kuntalaisia sekä paikallinen asiantuntemus. Mitä isompiin kuntayksiköihin siirrytään, sitä suurempi riski on, että nämä vahvuudet menetetään (Pihlaja & Sandberg 2012: 152). Vahvuudet menetetään, jos kuntakoon kasvaessa ei kyetä luomaan uusia toimintatapoja, joilla paikallinen

asiantuntemus ja osallistuminen tuodaan osaksi kunnan osa-alueiden palveluja ja ympäristöä koskevaa suunnittelua, valmistelua, päätöksentekoa sekä toteutusta.

Kuntarakenteen uudistaminen perustuu ajatukseen, että suuruuden ekonomian kautta saadaan tehokkuussäästöjä. Kun kuntakoko kasvaa, tällöin myös kuntaorganisaatioissa ja edustuksellisen demokratian kautta käsiteltävät asiakokonaisuudet kasvavat ja organisaatiot monimutkaistuvat. Maaseudun kannalta tässä kehityksessä ratkaisevan tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, miten pienet, paikallista asiantuntemusta ja osallistumista edellyttävät paikalliset tehtävät hoidetaan näissä aiempaa suuremmissa kuntaorganisaatioissa. Tämä on ensisijaisen tärkeää paitsi maaseutualueiden kannalta, myös uusien keskuskuntien ja -kaupunkien tehokkaan toiminnan ja siten koko kuntauudistuksen onnistumisen näkökulmasta.

Tarvitaan keinoja, joilla asukkaat voivat osallistua omaa lähiympäristöään koskevien asioiden suunnitteluun, valmisteluun, kehittämiseen, päätöksentekoon ja myös toteuttamiseen. Tarvitaan kanavia kunnan osa-alueen asukkaiden ja kuntaorganisaation väliseen yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen, tarvitaan lähidemokratiaa.

Osallistumisesta ja sen oikeudesta on määrätty Suomen perustuslain (731/2000) 2 pykälässä hallinnon kansanvaltaisuudesta ja oikeusvaltioperiaatteesta. Säännöksen mukaan kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Myös Suomen perustuslain (731/1999) 14 pykälässä sanotaan, että julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Osallistuminen sisältää siis ajatuksen kansalaisesta aktiivisena osallistujana, jolla on halu ja motivaatio toimia itselleen tärkeissä yhteiskunnallisissa asioissa (Kohonen & Tiala 2002: 6; Oinas 2009: 75). Lähidemokratia liittyy olennaisesti kansalaisten osallistumiseen, johon vaikuttaa merkittävästi kaksi asiaa: oma-kohtainen kiinnostus osallistua ja vaikuttaa sekä tarjolla olevat mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa (Kohonen & Tiala 2002: 6). Lähidemokratia voidaan siten nähdä luontevana osana osallistavaa ja paikkaperustaista politiikkaa.

Kuntarakenteen muutoksen myötä kasvaneeseen lähidemokratian tarpeeseen on reagoitu eri tahoilla. Aihe on noussut kunnissa sekä kansalais- ja järjestötoiminnan parissa monilla alueilla nopeasti vilkkaaksi keskusteluaiheeksi. Lähidemokratiasta puhutaan kuntaliitosselvitysten yhteydessä paikallisella tasolla aiempaa enemmän siksi, että kuntarakennelaki velvoittaa kunnat liitosselvityksessään arvioimaan, miten lähidemokratia ja kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat. Ja edelleen, jos liitosselvitys johtaa kuntaliitokseen, kuntien tulee kirjata yhdistymissopimukseen ne keinot, joilla lähidemokratia ja asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet uudessa kunnassa toteutetaan.

Lähidemokratia on ajankohtaisuudestaan ja siihen kohdistuneesta mielenkiinnosta huolimatta edelleen usein vaikea ymmärtää. Valmisteilla olevaan uuteen kuntalakiin on esitetty kuntia velvoittavaa kirjausta järjestää kansalaisille keinot osallistua ja vaikuttaa lähidemokratian kautta kuntansa asioihin. Tätä ovat esittäneet

mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) sekä Suomen Kylätoiminta ry (SYTY) omissa lähidemokratialinjauksissaan.

Tilanne on lähidemokratian kehittämisessä kuitenkin paradoksaalinen. Jo parikymmentä vuotta voimassa olleen kuntalain 27 pykälä tarjoaa kunnille laajat mahdollisuudet edistää kuntalaisten osallistumista ja vaikuttamista. Suomen kuntalaki on pohjoismaisittainkin vertailtuna erittäin mahdollistava. Tästä huolimatta kokemukset lähidemokratian ja kansalaisten suoran osallistumisen toimintatavoista ja käytännöistä ovat Suomen kunnissa varsin ohuita. Lain tarjoamia mahdollisuuksia ei ole käytetty hyväksi (Pihlaja & Sandberg 2012). Kysymys ei siis ole vain lainsäädännöstä, vaan myös asenteista (Valtiovarainministeriö 2012b). Lähidemokratian ja kuntademokratian uudistamista ei ole nähty kunnissa välttämättömänä.

Harju ja Pihlaja (2013) ovat kuvanneet tilannetta demokratian vanhan ja uuden paradigman muutoksena. Demokratian vanha paradigma näkee demokratian lähinnä valtakysymyksenä. Kansalaisten osallistuminen ja vaikuttaminen koetaan kuntien tehtäviä lisäävänä, hallintoa kuormittavana ja kustannuskysymyksenä. Kuntalaisten mukaan ottamista asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon ei pidetä tarpeellisena, koska tähänkin asti on pärjätty edustuksellisen demokratian keinoin.

Demokratian uusi paradigma näkee kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen huomattavasti tätä laajempana asiana, konkreettisena toimintana ja tekemisenä hyvinvoinnin, oman elinympäristön ja koko yhteiskunnan kehittämiseksi. Julkisen talouden haasteet ja kuntien tehtäviin kaavailut miljardisäästöt tarkoittavat sitä, että paljon tärkeitä tehtäviä jää kunnilta hoitamatta. Palvelutuotanto joudutaan miettimään uudelleen ja siinä tarvitaan kaikkia tahoja: valtiota, kuntia, yrityksiä, järjestöjä ja kansalaisia. Väistämättä edessä lieenee tilanne, että järjestöjen rooli sekä kansalaisten oma vastuu kasvavat. Jos kansalaiset ja kansalaisjärjestöt saadaan motivoitua ja sitoutettua omavastuisempaan toimintaan, tulisi heille tarjota uusia vaikuttavia osallistumisen ja vaikuttamisen kanavia. Kun kansalaiset haluavat antaa oman osaamisensa ja panoksensa yhteisten asioiden hoitoon, julkisen vallan on tarjottava tähän mahdollisuus. Yksin demokratian vanhaan paradigmaan nojamalla tässä ei onnistuta.

Lähidemokratian uusien muotojen kehittäminen tulee siis nähdä ennen kaikkea kuntatason haasteena, haasteena kehittää uudenlaisia käytännön työtapoja sekä haasteena säilyttää paikallinen elinvoima ja aktiivisuus myös suurkunnissa. Myös Leader-toimintatavasta saadut myönteiset kokemukset, joissa korostuu paikallinen kumppanuus kunnan yrittäjien, järjestöjen ja kansalaisten kesken maaseudun kehittämiseksi osoittavat, että uutta elinvoimaa ja kehitystä syntyy, kun vastuuta ja päätösvaltaa annetaan asukkaille itselleen ja paikalliselle tasolle.

Ehdotuksia lähidemokratian keinoiksi

Lähidemokratian lisäämiseksi on ehdotettu useita ratkaisuja ja erilaisia keinoja. On ehdotettu, että kunnissa muodostetaan olemassa olevista paikallisyhteisöistä

riittävän kokoisia maantieteellisiä lähidemokratiayksiköitä, joilla on todellista vaikutus- ja päätösvaltaa. Nämä yksiköt voivat olla esimerkiksi aluelautakuntia, jotka ovat paikallisyhteisöjen kehittämisen, lähipalvelujen organisoimisen ja paikallisdemokratian monipuolistamisen välineitä. Tavoitteena on, että aluelautakunnissa suora kansalaislähtöinen demokratia kohtaa kunnan edustuksellisen demokratian. Kuntalaisilla olisi aluelautakunnan kautta aitoa suunnittelu-, päätös-, toimi- ja budjettivaltaa itseään ja lähiympäristöään koskevissa asioissa. Aluelautakuntamalli ei lisäisi kunnan budjetin loppusummaa, sillä aluelautakuntien budjetit muodostettaisiin irrottamalla osa tehtäväperusteisesta budjetista alueperusteiseksi (Katajamäki 2013: 20). Aluelautakuntien tärkeä päämäärä on toimia verkostomaisesti yhdistäen alueiden useita toimijoita.

On myös ehdotettu lähidemokratiamallia, jossa nykyisille kunnille annettaisiin kuntaliitostilanteessa mahdollisuus jatkaa toimintaansa lähikuntana. Asukkaita lähellä oleva lähikunta vastaisi tärkeimmistä lähipalveluista, paikallista asiantuntemusta edellyttävistä tehtävistä sekä alueen elinkeinotoiminnan kehittämisestä. Perusrahoituksensa lähikunnat saisivat suurkunnan budjetista, mutta lähikunnassa saataisiin päättää itsenäisesti budjettivarojen käytöstä. Lähikunnalla ei olisi verotusoikeutta (Pihlaja & Sandberg 2012: 10).

Lisäksi on ehdotettu neuvottelumekanismia, jossa yhdistykset voivat ennalta vaikuttaa kunnan budjetin valmisteluun. Neuvottelu koskisi alueen kaikkia yhdistyksiä kuten kylä- ja harrasteyhdistyksiä. Kunnassa otettaisiin neuvottelujen tulokset huomioon päätöksenteossa.

Edellä mainittu voitaisiin toteuttaa osallistuvan budjetoinnin sovelluksena. Osallistuva budjetointi on menetelmä tai pikemminkin vuotuinen prosessi, jonka kautta jonkin asuinalueen, esimerkiksi kylän tai kaupunginosan asukkaat voidaan ottaa mukaan yhteisten verovarojen käyttöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Menetelmässä asukkaat osallistuvat palvelujen ja investointien suunnitteluun sekä päätöksentekoon tätä varten alueella järjestettävissä asukastilaisuuksissa ja äänestyksissä (Pihlaja & Sandberg 2012: 157).

Yhdeksi lähidemokratian välineeksi on ehdotettu fokusraatia, joka olisi kansalaisraadien ja fokusryhmän yhdistelmä. Fokusraadit järjestettäisiin asia- tai aluepohjalta tai niiden yhdistelminä ja fokusraatilaiset valittaisiin asiantuntemuksen ja kokemuksen perusteella kansalaisfoorumeissa. (Pyy & Rannikko 2013: 51–52).

Suomessa on jo nykyään käytössä lukuisia erilaisia lähidemokratian keinoja, kuten kyläparlamentteja, kyläneuvottelukuntia, kyläneuvostoja, aluelautakuntia ja -toimikuntia, alueraateja, kansalaisraateja, kyläneuvostoja ja neuvoa antavia kansanäänestyksiä. Niiden toimintatavat ja suhde kuntaorganisaatioon ovat keskenään erilaisia, ja niiden mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon vaihtelevat suuresti. Tärkeää lähidemokratiassa on se, että asukkailla on todellinen mahdollisuus vaikuttaa kunnan suunnitteluun, kehittämiseen ja päätöksentekoon.

Esimerkkejä lähidemokratian toteuttamisesta käytännössä

Rovaniemen Yläkemijoki

Rovaniemi ja siellä vuodesta 1993 saakka toiminut Yläkemijoen aluelautakunta on parhaiten tunnettu lähidemokratian esimerkki. Yläkemijoen aluelautakunta on myös toimi-, päätös- ja budjettivallan näkökulmasta kaikkein pisimmälle viety lähidemokratian malli Suomessa.

Yläkemijoen aluelautakunnassa on onnistuttu yhdistämään hallinnon tehokkuus sekä asukkaille tärkeä läheisyys. Samalla se on alueen tärkeä kehittäjä ja asukkaiden todellinen vaikuttamisen väylä eikä pelkkä kuulemisen ja lausuntojen antamisen foorumi. Aluelautakunta perustettiin alun perin kokeiluna, osana vapaakuntakokeilua, jonka jälkeen se on ollut pysyvä osa Rovaniemen kaupungin organisaatiota.

Yläkemijoen yhdeksän kylän alueella on noin 1 100 asukasta. Aluelautakunnan jäsenet valitaan toimialueen kylissä neljän vuoden välein järjestettävissä avoimissa kyläkokouksissa. Jokaisesta kylästä valitaan aluelautakuntaan yksi jäsen, riippumatta kylän asukasluvusta. Rovaniemen kaupunginvaltuusto vahvistaa jäsenet ja heille varajäsenet. Jäseniä ei valita puoluepoliittisin perustein, vaan tärkeimpänä perusteena on aktiivisuus, yhteistyökyky ja halu toimia oman alueen hyväksi.

Yläkemijoen aluelautakunta toimii yhtenä Rovaniemen kaupungin tilaajalautakuntana, ja se vastaa noin kahden miljoonan euron vuosibudjetilla alueen tärkeimpien peruspalvelujen järjestämisestä. Päivähoito-, perusopetus-, kulttuuri-, nuoriso-, kirjasto-, terveysneuvonta- ja kotipalvelujen lisäksi aluelautakunta vastaa alueen kehittämisestä.

Yläkemijoella on pystytty luomaan uudenlaista paikallista hallintakulttuuria. Huomion arvoista on myös se, ettei aluelautakunta ole kertaakaan toimintansa aikana ylittänyt budjettiaan. Näiden hyvien kokemusten perusteella aluelautakuntamalli laajennettiin kaikille Rovaniemen maaseutualueille vuoden 2013 alusta lähtien (Pihlaja & Sandberg 2012: 65).

Oulu

Oulun kaupunki on ollut yksi edelläkävijöistä asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäjänä Suomessa. Asukas- ja yhteisötoiminta on muodostunut yli 30 vuotta kestäneen kehittämistyön pohjalta. Tätä toimintaympäristöä on muuttanut huomattavasti vuoden 2013 alusta voimaan tullut Oulun, Haukiputaan, Kiimingin, Oulunsalon ja Yli-Iin kuntaliitos, sillä Uusi Oulu muodostuu keskenään hyvin erilaisista alueista: on sekä tiivistä kaupunkiasumista että harvaan asuttua maaseutua. Kuntaliitoksen myötä luottamushenkilöpaikat puolittuivat kuntaliitosta edeltäneestä nykyiseen noin 230 luottamushenkilöön.

Oulussa asukkaiden alueellisen osallistumisen ja vaikuttamisen välineenä toimivat alueelliset yhteistyöryhmät. Ne kokoontuvat noin kerran kuukaudessa ja ovat kaikille kuntalaisille avoimia vaikuttajaryhmiä, joissa on mukana asukkaita, asukasyhdistyksiä, yhdistyksiä ja luottamushenkilöitä sekä julkisten ja yksityisten

palvelujen edustajia. Alueelliset yhteistyöryhmät on rakennettu kaupungin määrittelemän suuraluejaon mukaisesti. Yhteistyöryhmien jäsenet valitaan suuralueittain kerran vuodessa järjestettävässä aluekokouksessa. Alueellisten verkostojen toimintaan myönnetään toimintarahaa. Alueellisten yhteistyöryhmien lisäksi Oulussa toimii myös kerran vuodessa järjestettäviä Oulun raateja, joiden tarkoituksena on vahvistaa kuntalaisten osallisuutta ja vaikuttamista kunnan pitkän aikavälin tavoitteisiin ja palvelujen järjestämiseen.

Uutena konkreettisena ideana Oulussa on kehitetty ajatusta kansankäräjistä, jotka lisäisivät vuoropuhelua ja kuuntelemista. Kansankäräjiä on tarkoitus järjestää Uuden Oulun suuralueilla vähintään kerran vuodessa ja koota näin yhteen poliittiset päättäjät, kaupunginjohtoon ja palveluprosessien edustajat sekä kuntalaiset.

7.6.2 Julkisten palvelujen järjestäminen

Julkisten palveluiden järjestämisen taustalla Suomessa on Pohjoismaisen hyvinvointivaltion laajan universalismin periaate. Sillä tarkoitetaan, että kaikille kansalaisille tarjotaan yhtäläiset palvelut asuinpaikasta riippumatta. Tällä on vahvistettu kansalaisten yhtenäisyyttä ja alueellista tasa-arvoa.

Valtioneuvosto käynnisti Paras-hankkeen kunta- ja palvelurakenteen uudistamiseksi keväällä 2005. Käynnissä oleva kunta- ja palvelu-uudistus jatkaa Parashanketta. Uudistuksen tavoitteena on varmistaa laadukkaiden palveluiden saatavuus koko maassa sekä saavuttaa elinvoimaiset, toimintakykyiset ja vahvat kunnat. Uudistusta toteutetaan kehittämällä kuntarakennetta, palveluiden rakenteita, palveluiden tuotantotapoja ja organisointia.

Palvelujen tuotantotapojen ja tarpeiden muutoksiin liittyy useita yhteiskunnallisia suuntauksia kuten asutuksen keskittyminen, väestön ikääntyminen, valtio-ohjauksen ja rahoituksen kaventuminen sekä muutokset kulutustottumuksissa ja asiakkaan roolissa. Maaseudun palvelujen laatu on parantunut monin osin viime vuosina. Henkilökunnan asiantuntemus on kasvanut, palveluprosessit ovat yhdenmukaistuneet, palvelupisteiden haavoittuvaisuus on vähentynyt ja saatavilla olevien palveluiden määrä on kasvanut, ml. sähköiset palvelut. Palveluiden saavutettavuudessa, asiakaslähtöisyydessä ja palvelujärjestelmän selkeydessä on sen sijaan tapahtunut heikennystä. (Virkki ym. 2011.) Uudenlaisia toimintamalleja järjestää palvelut lähipalveluna on otettu käyttöön vähän.

Kuntauudistuksen myötä kuntien pinta-ala on kasvanut ja maaseudulla asuvilla on noussut huoli palveluiden keskittymisestä kuntien keskuksiin ja katoamisesta kauas asukkaan kannalta. Palveluiden järjestäminen näyttääkin keskittyvän suuriin (maakunta)keskuksiin. Sen sijaan paikallisesti on ratkaistavissa missä määrin palvelujen tuotantoa ja tarjontaa hajautetaan kunta- ja kyläkeskuksiin. Pelkoa on herättänyt myös kuntien talouden tasapainottamisesta johtuva palvelujen laadun heikkeneminen sekä se, että nämä toimenpiteet kohdistuvat kuntalaisten usein käyttämiin palveluihin (Husberg 2013: 11). Kuntien välisiä taloudellisia eroja tasataan tällä

hetkellä valtionosuusjärjestelmällä. Tästä huolimatta erot kuntien taloudellisessa tilanteessa ja huoltosuhteessa ovat suuria. Suurimmat haasteet palveluiden järjestämisessä ovat harvaan asutuissa pitkien välimatkojen kunnissa (Pihlaja 2010: 12).

Maaseudun asukkaille tärkeimpiä palveluja ovat sosiaali- ja terveys-, koulutus-, infrastruktuuri- sekä liikennepalvelut (Kettunen 2011: 35). Kyseiset palvelut liitetään myös kansalaisten perusoikeuksiin (Husberg 2013: 10). Kunnat ovat vastuussa lakisääteisten peruspalvelujen järjestämisestä. Rakenteelliset muutokset ja kuntaliitokset eivät kuitenkaan takaa kuntien kykyä järjestää palvelut kaikille ja kaikkialle. Tämän vuoksi myös maaseudulla etsitään uusia ratkaisuja palvelujen tuottamiseen. Nämä ratkaisut liittyvät muun muassa palvelujen monituottajamallin ja yhteistyön yleistymiseen sekä tuotanto- ja toimintatapojen monipuolistumiseen.

Maaseudun palveluiden järjestäminen ja toimintatapojen kehittäminen ovat osana useissa kehittämisohjelmissa ja hankkeissa. Maaseudun palvelutasoa parantavien hankkeiden tietoa on kuitenkin pystyttävä hyödyntämään nykyistä tehokkaammin kansallisella tasolla palvelurakenteista päätettäessä (Kattilakoski ym. 2011). Uusien, maaseudulle soveltuvien toimintamallien käyttöönottoa maaseudulla vaikeuttaa muun muassa kilpailusäädökset, laatumääräykset, henkilöstön pätevyysvaatimukset, sekä hankintalain ja ”yleishyödyllisyyden” epäselvät määritelmät. (Husberg 2013: 7.)

Hallintouudistusten vaikutukset julkisten palvelujen järjestämiseen

Vaasan yliopiston tutkimushankkeessa (Leinamo 2013) selvitettiin kuntapalvelujen ja valtion paikallishallinnon palveluja tilanteessa, jossa useat eri uudistukset ovat käynnissä. Tutkimuksen keskeisenä osana toteutettiin kysely kahdeksalle erilaiselle, mutta sijainniltaan ja liikenneyhteyksiltään maakuntakeskukseen nähden syrjäiselle paikkakunnalle. Tutkimusalueet olivat Yläne (liittyi Pöytyään vuonna 2009), Lammi (liittyi Hämeenlinnaan vuonna 2009), Joutsa (kuntaan liittyi Leivonmäki 2008), Korttesjärvi (liittyi Kauhavaan 2009), Puumala, Rautavaara, Eno (liittyi Joensuuhun 2009) ja Puolanka (oli mukana Kainuun hallintokokeilussa 2005–2012). Kysely toteutettiin vuonna 2012.

Kuntapalvelut

Kuntalaiset kokivat kunnalliset peruspalvelut pääosin ehdottoman välttämättömiksi. Terveyskeskus, vanhustenhoito, kirjasto ja yläkoulu halutaan säilyttää lähipalveluina. Kunnanvirastoa kaivataan vähiten liitoskunnissa.

Valtaosa vastaajista koki kuntapalvelujen heikentyneen viime vuosina ja vastaajat olivat monilta osin varsin tyytymättömiä nykytilanteeseen. Kielteisintä palautetta annettiin terveyspalveluista. Jonot ovat pitkiä ja palvelujen nykytila joillakin paikkakunnilla jopa ala-arvoinen.

Ajatukset uusista palvelujen tarjoamistavoista eivät innosta maaseudulla. Eniten tukea kyselyssä annettiin terveyspalvelujen tarjoamiselle kylätalolla, terveysbusille ja puhelinpalvelujen kehittämiselle, mutta myös näiden palvelujen toimivuutta

kohtaan esitettiin vahvoja epäilyjä. Ajatukset vanhustenhoidon etäpalveluista, videoyhteyden kautta toimivasta lääkärin vastaanotosta tai terveysten palvelujen nykyistä rajoitetummasta tarjoamisesta eivät saa osakseen lainkaan ymmärrystä.

Valmiutta sosiaali- ja terveysten palvelujen siirtämiseen toiselle paikkakunnalle ei ole. Vastaajista valtaosa nimesi tärkeimpien terveysten palvelujen ja vanhustenhoidon sopivaksi enimmäismatkaksi saman matkan kuin vastaajalla oli nykyisen tai entisen kunnan kirkonkylään. Myös terveysten keskuksen vuodeosaston sekä yö- ja viikonloppupäivystyksen halutaan olevan mahdollisimman lähellä eikä ainakaan maakuntakeskuksessa.

Tyytyväisyys sivistysten palveluihin vaihtelee huomattavasti paikkakunnittain kouluasteesta riippumatta. Tyytymättömiä on eniten siellä, missä koulujen määrää on jo karsittu tai keskustelua lakkauttamisesta käyty. Erityisesti niissä liitoskunnissa, joissa merkittäviä palveluverkkomuutoksia on tehty, on pettymys suuri.

Kirjaston toimintaan ollaan poikkeuksetta hyvin tyytyväisiä. Sen sijaan ajatus kirjastoautosta monipalveluautona jakaa mielipiteet, varsinkin kun monella paikkakunnalla kirjastoautoakaan ei enää ole. Ajatus etäopetuksesta saa ymmärrystä ainoastaan niillä paikkakunnilla, joissa siitä on kokemusta. Matka kouluun ja kirjastoon halutaan pitää nykyisellään eikä valmiutta palvelujen hakemiseen omaa paikkakuntaa kauempaa ole.

Valtionhallinnon palvelut

Valtaosa vastaajista arvioi valtionhallinnon palvelujen heikentyneen viime vuosina. Moitteita annettiin etenkin poliisin, verotoimiston, työ- ja elinkeinotoimiston sekä Kelan palvelujen huononemisesta. Näkemykset olivat jyrkän kielteisiä niillä paikkakunnilla, joissa jokin palvelupiste oli juuri lakkautettu tai aukioloaikoja lyhennetty.

Tärkeimpänä valtionhallinnon palveluna pidetään Kelaa, ja sen palveluja käytettiin eniten. Myös poliisin ja verotoimiston palvelut halutaan saada läheltä, koska niissä asioidaan vähintään kerran vuodessa.

Suurin osa vastaajista koki, että palvelujen käyttäminen helposti ja lähellä onnistuu melko hyvin. Tyytyväisimpiä oltiin Kelan palveluihin, sillä monella tutkimuspaikkakunnalla oli kyselyhetkellä vielä Kelan toimisto. Kritiikki kohdistui ennen kaikkea verotoimiston ja poliisin puuttumiseen paikkakunnalta.

Toive henkilökohtaisen asioinnin mahdollisuudesta tuli esiin uusia palveluntuotamistapoja pohdittaessa. Parhaina vaihtoehtoina pidettiin yhteispaikallistettua, viranomaisen omaa palvelupistettä ja lupapalveluautoa, vaikka näitäkin kohtaan esitettiin joillakin paikkakunnilla vahvaa kritiikkiä. Ajatukset tietokoneen käytöstä kotona tai viranomaisen palvelupisteessä, videoneuvotteluyhteyksistä ja puhelinpalveluista keräsivät lähinnä kielteisiä arvioita.

Kyselyn perusteella asioiden hoitaminen vaikeutuu tuntuvasti sitä mukaa, kun toimipisteitä lakkautetaan. Julkisen liikenteen yhteydet ovat huonot ja asioinnista omalla autolla tulee myös kustannuksia. Kokonaisuutena palvelujen siirtyminen on melkein kaikille ikäryhmille hankalaa, sillä työelämässä olevilla henkilökohtainen

käynti edellyttää vapaapäivän ottamista töistä. Esiin tuotiinkin maaseudulla asuvien eriarvoisuus palvelujen tarjonnan suhteen kaupunkikeskuksiin verrattuna.

Johdopäätökset

Kyselyssä tuli vahvasti esiin tyytymättömyys käynnissä olevaan kuntapalvelujen muutokseen. Maaseudun pienissä ja syrjäisissä kunnissa joudutaan karsimaan palveluita, mutta yhdistyneissä suurkunnissakaan annetut lupaukset hyvistä palveluista eivät ole välttämättä toteutuneet. Palvelujen siirtyminen yhä kauemmas ei miellytä asukkaita. Voimakas kritiikki kertoo sekä kuntalaisten muutoshaluttomuudesta että yleisestä turhautumisesta nykytilanteeseen. Kunnissa ja kaupungeissa tulisi etsiä asiointin ja arjen kannalta parasta mahdollista ratkaisua asukkaita kuunnellen ja erilaisia vaihtoehtoja selvittäen pelkkien taloudellisten keskittämisperustelujen sijaan.

Valtion paikallishallinnon nykyinen toimipisteverkosto harvenee nopeasti. Kuntien antamia lausuntoja ei ole otettu huomioon, vaan palveluja siirretään kiihtyvällä vauhdilla verkkoon. Muutoksia tehtäessä tulisi huomata, että osa kansalaisista ei käytä verkkopohjaisia palveluita lainkaan. Mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin lähellä asiakasta tulisi turvata tavalla tai toisella. Koska pitkiä etäisyyksiä ja maaseutunäkökulmaa ei toimipisteverkostoa suunniteltaessa oteta riittävästi huomioon, tulisi suunnitelluista yhteispalvelupisteistä luoda oikeasti toimivia palvelupaikkoja. Muuten maaseudun asukkaiden asiointimatkat pitenevät jo lähivuosina kymmeniin tai jopa satoihin kilometreihin.

Ratkaisuehdotuksia

Maaseudun palvelutason parantamisen yhtenä ratkaisuna on ehdotettu jo kehitettyjen toimintamallien ja työkalujen nykyistä laajamittaisempaa käyttöön ottamista sekä näiden mallien edelleen kehittämistä. Malleja ja työkaluja ovat mm. pyörien päällä kulkevat palvelut, jalkautuvat työntekijät, sosiaali- ja terveystietokioskit, sähköinen hyvinvointikertomus, sopimuksellisuus sekä erilaiset kylien kartoitukset ja suunnitelmat. Palvelumuotoilussa ideana on palvelun käyttäjälähtöinen suunnittelu siten, että palvelu vastaa sekä käyttäjien tarpeita että palvelun tarjoajan tavoitteita (Husberg 2013: 17). Vastaavanlainen ajatus on myös maaseudun asukkaiden osallistuminen ja vaikuttaminen palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen yhdessä julkisen ja kolmannen sektorin kanssa. Asukkaiden osallistaminen voi myös synnyttää uusia poikkihallinnollisia ja sektorirajat ylittäviä palvelukokonaisuuksia (Husberg 2013: 47).

Merkittävä toimenpide on myös lähipalveluiden kansallisen periaatteen muodostaminen. Periaatteen muodostamiseen tarvitaan tietoa muun muassa siitä, mitkä palvelut tukevat maaseudun sujuvaa arkea, ja miten ne tulisi tuottaa. Yhteiskunnalliseen keskusteluun on nostettava kysymys lähipalvelujen saavutettavuudesta ja siinä esiintyvistä vaihtelusta; tuleeko lähipalvelut tarjota kaikille ja kaikkialla samantapaisesti, mikä on minimitaso, ja kuinka suuri vaihtelu on hyväksyttävää (Zitting &

Ilmarinen 2010: 58). Kaikkialle soveltuvia samoja periaatteita, minimitasoa lukuun ottamatta, voi olla vaikea määritellä. Sen sijaan lähipalveluja on tarpeen tarkastella palvelutyypin, palveluja käyttävien asiakkaiden, maantieteellisen alueen ja alueen väestörakenteen mukaan (Zitting & Ilmarinen 2010: 53–54).

Julkiset palvelut eivät aina riitä vastaamaan maaseudun asukkaiden palvelujen ja arjen tuen tarpeisiin, ja yritysmuotoiselle palvelutuotannolle ei ole yhtä hyviä toimintaedellytyksiä maaseudulla kuin kaupunkialueilla. Osuuskunta- ja yhteiskunnallinen yrittäjyys voivat olla osa ratkaisua. Tilanne on nostanut keskusteluun myös kolmannen sektorin roolin ja sen mahdollisuudet palveluiden tuottajana (Pihlaja 2010). Palveluiden tuottaminen vaatii kuitenkin sitoutumista, säännöllisyyttä ja pitkäjänteisyyttä, eikä järjestöiltä voi edellyttää palvelutuotantoa hoidettavaksi vapaaehtoistoimin ja ilman korvausta.

7.6.3 Maaseutuasuminen

Maaseutuasumiseen liittyviä ajankohtaisia keskustelunaiheita ovat erityisesti kaa-voitus ja rakentaminen sekä petopoliitiikka.

Kaavoitus ja rakentaminen

Hallitusohjelmassa on linjattu yhdyskuntarakenteen tiivistämisestä. Tavoitteena on, että maankäytön suunnittelussa korostetaan tiiviitä ja joukkoliikenteeseen perustuvia taajamia, työssäkäyntialueita ja energiatehokkuutta sekä ohjataan uudisrakentamista olemassa olevien palveluiden ja yhdyskuntarakenteen piiriin. Tämä merkitsee eheyttävää suunnittelua, jolla tarkoitetaan suunnittelua, jossa kasvu ja rakentaminen suunnataan jo olemassa olevan yhdyskuntarakenteen, kuten asuinalueen, taa- jaman tai kylän sisälle tai sen välittömään läheisyyteen. Myös joukkoliikenteeseen tukeutuvaa yhdyskuntarakennetta pidetään eheyttävän suunnittelun mukaisena.

Eheyttämisen tavoitteena on yhdyskuntien ekotehokkuuden lisääminen ja olemassa olevien yhdyskuntien monipuolinen ja laadukas kehittäminen. Vaikka eheyttäminen on ollut paljon esillä, siitä ei ole olemassa virallista määritelmää. Eri toimijat näkevät eheyttämisen eri tavoin, mistä johtuen eheyttävän suunnittelun mukaisesta yhdyskuntarakenteesta on olemassa useita tulkintoja. Eheyttämisen vahva asema nykypäivän yhdyskuntasuunnittelussa ja Suomen valtion poliittisissa linjauksissa ei liity pelkästään kestävä kehityksen tavoitteiden ajamiseen, vaan taustalla vaikuttavat myös aluepoliittiset muutokset (Moisio 2012).

Useat kaupunkiseudut ovat laatineet maankäytön, asumisen ja liikenteen aiesopimuksia, joissa linjataan muun muassa maankäytön ja rakentamisen suunnittelusta. Näissä sopimuksissa kaupunkiseudun yhdyskuntarakennetta pyritään eheyttämään ja ohjaamaan sekä asumista että palvelutoimintoja nykyiseen rakenteeseen ja joukkoliikennevyöhykkeille.

Maaseutualueilla poliittisten päätösten vaikutukset ovat usein erilaisia kuin keskuksissa. Eheyttämisen linjauksiin ei ole tehty alueellista rajausta, mikä aiheuttaa

tulkintaeroja maaseutuasumisen ja erityisesti haja-asutusalueella asumisen hyväksyttävyydestä ja kehittämisedellytyksistä Suomen eri osissa.

Suomalainen maaseutu eroaa aluerakenteeltaan Euroopan maiden maaseudusta. Kauttaaltaan mutta harvakseltaan asutussa maassa lähtökohdat ja edellytykset yhdyskuntarakenteen kehittämiseksi tiiviimpään ja vähemmän henkilöautoista riippuaiseen suuntaan ovat pääkaupunkiseutua ja suurimpia kaupunkiseutuja lukuun ottamatta erilaiset kuin Euroopassa yleensä (Sireni 2011). Toistaiseksi yhdyskuntarakenteesta käytyä keskustelua ovat raamittaneet paljolti Helsingin ympäristökuntien ja metropolialueen erityiskysymykset (Sairinen 2009). Monet käytännön asiat ilmenevät kuitenkin eri tavoin taajamissa ja erilaisilla maaseutualueilla, ja harvaan-asutulle maaseudulle soveltuvat kestävät ratkaisut ovat erilaisia kuin kaupunkialueille soveltuvat ratkaisut. Myöskään varsinaista yksimielisyyttä ei ole olemassa siitä, millainen on mahdollisimman ekotehokas yhdyskuntarakenne (Sireni 2011: 10).

Päähuomio aluekehityksen vaikutusmahdollisuuksista ilmastomuutoksen hillinnässä on kohdistunut perinteisesti liikkumisen ja rakennusten energiankulutuksen päästöihin. Merkittävästi vähemmän huomiota on kiinnitetty polttoaineenkulutuksen ja rakennusten energiankulutuksen ulkopuolelle jääviin päästöihin, ja erityisesti näiden päästöjen ja aluerakenteiden välisiin yhteyksiin. Nämä niin sanotut epäsuorat päästöt saattavat kuitenkin muodostaa erittäin merkittävän osan kokonaispäästöistämme. Lisäksi jopa liikkuminen ja rakennusten energiankulutus sisältävät päästöihin merkittävästi vaikuttavia tekijöitä, jotka saatetaan helposti rajata tutkimusten ulkopuolelle. Mikäli nämä tekijät jätetään huomioimatta, saatetaan saada hyvin vinoutunut kuva erilaisten yhdyskuntien aiheuttamista päästöistä ja maankäytön tai aluesuunnittelun vaikutusmahdollisuuksista. (Heinonen & Junnila 2012.)

Heinonen & Junnila (2012) nostavat tutkimuksessaan esiin seuraavat merkittävät näkökulmat: Yksityisautoilun päästöt alenevat merkittävästi vähemmän kuin ajo-suoritteet aluerakenteiden tiivistyessä. Liikkumisen kokonaispäästöt (auto-, juna-, laiva- ja lentoliikkuminen huomioiden) eivät välttämättä laske kaupungistumisas-teen noustessa. Asumisen energiankulutuksesta aiheutuvat kokonaispäästöt kasvavat kaupunkimaisemilla alueilla ja vähenevät maaseutumaisilla alueilla, kun uusiutuvan energian käyttö lämmityksessä ja toisaalta kerrostalojen piiloenergi-ankulutus huomioidaan arvioinneissa. Muun kulutuksen aiheuttamat päästöt ovat korkeimpia kaupunkimaisimmilla alueilla. Aluerakenteen tiiviys ei ole tehokas indikaattori aluerakenteen ja kasvihuonekaasujen yhteyksien arvioimisessa.

Maaseudulla asuvat ja sinne muuttoa suunnittelevat arvostavat omaa tilaa, rauhallisuutta ja vapautta. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että maaseudulla eheyttämistavoite tarkoittaa käytännössä sitä, että alueidenkäytössä ja uusien rakennusten sijoittamisessa tulee hyödyntää jo olemassa olevia rakenteita ja infrastruktuuria, ja välttää rakentamista muille alueille (ympäristöministeriö 2009: 9). Myös monipaikkainen asuminen on yleistynyt ja maaseutuasumisen kysyntä kohdistuu sekä vakinaiseen asumiseen, perinteiseen loma-asumiseen että hyvin varustettuihin niin sanottuihin kakkosasuntoihin. Maalla elämisen, asumisen ja elinkeinonharjoittamisen

perusedellytyksenä on uudisrakentaminen sekä olemassa olevan rakennuskannan tarvittava parantaminen. Vapaa-ajan asuminen tukee monin tavoin maaseutualueiden palvelujen käyttöä ja pysyvyyttä.

Tähän ajankohtaiseen asiaan on otettu kantaa mm. maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) ja Suomen Kylätoiminta ry:n (SYTY) linjauksissa. Maaseudun harvuus ja väljyys: miten niitä tulkitaan ja miten ne ovat yhdistettävissä kehittämistoinnassa?” -hankkeessa tarkastellaan, missä määrin ja millä tavalla Suomea urbaanimpien ja tiiviimpien maiden kokemuksista johdetut maankäyttöä ja rakentamista koskevat normit suodattuvat suomalaisiin käytäntöihin (Sireni 2011).

Ratkaisuehdotuksia

Erityisesti alueellisesti laajentuneissa kunnissa tulee huolehtia siitä, että niissä on riittävästi osaamista ja resursseja maaseuturakentamisen ohjaukseen. Keskeistä on luoda konkreettiset ja suoraviivaiset maaseuturakentamista edistävät käytännöt. Etenkin niillä maaseutualueilla, joilla ei ole kasvupaineita ja rakentaminen on vähäistä, kaavoitus- ja rakennuslupakäytännöt tulisi säilyttää maankäyttö- ja rakennuslain määrittelemänä. Näille alueille rakentamista ei tulisi hankaloittaa, sillä kaupunkiseudulle ja sen lievealueille soveltuvaa eheyttämistä ei voi käyttää laajoilla maaseutualueilla. Tilannetta helpottaisi, jos eheyttämistoimet rajattaisiin selkeästi koskemaan vain tiettyjä alueita.

Usealla kaupunkiseudulla laaditaan nykyisin MAL-sopimuksia ja muita strategisia suunnitelmia, joissa muun ohella linjataan maankäytön- ja rakentamisen suunnittelua. Sopimuksien sisältö on herättänyt huolta haja-asutusalueille rakentamisen mahdollisuuksista. Haja-asutusalueille rakentamisen tulee aina olla mahdollista maankäyttö- ja rakennuslaissa osoitettujen rakentamisen edellytysten täyttyessä. Kaupunkiseutujen kehittämistä ja maankäyttöä koskevat aiesopimukset tulisi määritellä tavoitteiltaan selkeästi ja varmistaa, että ne eivät ole ristiriidassa maankäyttö- ja rakennuslain mukaisen osallistumis- ja kaavajärjestelmän kanssa, ja että ne tukevat myös maaseutualueiden elinvoimaa ja kehitystä. Vuorovaikutuksesta ja osallisten kytkemisestä mukaan kaavaprosesseihin alusta lähtien on huolehdittava. Poliittisten päätösten vaikutukset ovat usein erilaisia keskuksissa kuin maaseudulla, minkä vuoksi maaseutuvaikutusten arviointia tulisi vahvistaa kaavoituksessa ja muussa maankäytön ohjauksessa.

Petopolitiikka ja maaseutuasuminen

1900-luvun loppupuolelta lähtien Suomessa elävät suurpedot (karhu, susi, ilves ja ahma) ovat vähitellen palanneet entisille asuinalueilleen. Tämä on alueen asukkaille uusi tilanne, sillä näitä eläimiä ei ole ollut alueilla lähes lainkaan vuosikymmeniin, tai ehkä satoihin vuosiin (maa- ja metsätalousministeriö 2013). Suurpetoeläinkantojen kasvu on vaatinut julkishallinnolta vastuuta kantojen hallinnasta. Eläimille on kannanhoitosuunnitelmat, joiden avulla eläinkantoja hoidetaan pitkäjänteisesti. Kannanhoitosuunnitelmien tavoitteena on säilyttää kyseisen suurpedon suojelu

suotuisalla tasolla ja varmistaa lajin säilyminen pysyvänä osana Suomen luontoa. Pyrkimyksenä on myös täyttää kansainväliset suojelutavoitteet ja ottaa samalla huomioon asian paikallisten ihmisten näkökulma (Pohja-Mykrä & Kurki 2013: 11).

Suomen suurpetopolitiikka on joutunut törmäyskurssille suurpetojen vaikutusalueella elävien ihmisten kanssa. Erityisesti sudet puhuttavat. Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö ovat vaikeassa tilanteessa pyrkiessään kannanhoidolla täyttämään suojelun ja hoidon ekologisuuden ja kansainväliset suojelutavoitteet sekä sosiaalisen ja taloudellisen kestävyys (Pohja-Mykrä & Kurki 2013: 11; maa- ja metsätalousministeriö 2013).

Suurpetoalueilla asuville ihmisille suurpetojen vierailut pihapiirissä ja koulutiellä aiheuttavat pelkoa sekä petoeläinten viemät koti- ja tuotantoeläimet synnyttävät vihaa ja turhautumista. Asukkaat kokevat turhautumista etenkin lainsäätäjiä ja riistanhallinnon toimijoita kohtaan. Asukkaiden mielestä nykyiset suurpetojen kannanhoidolliset toimet kyseenalaistavat heidän turvallisen arkielämänsä, harrastukset sekä elinkeinon harjoittamisen. Osaltaan asukkaiden kokemaa pelkoa ja turhautumisen tunne aiheuttavat suurpetojen salakaatoja (Pohja-Mykrä & Kurki 2013: 32–35). Myös alueen yhteisön antama tuki erityisesti susien salakaadoille on vahvaa.

Tällä hetkellä eri toimijoiden välinen vastakkainasettelu on paikoin korostunut. Suomen luonnonsuojelujärjestöt ovat ottaneet aktiivisesti kantaa suurpetopoliittiseen keskusteluun. Järjestöjen tavoitteena on saada Suomeen kestävä susikanta ja ihmisten hyväksyntä sille (Luonto-liiton Susiryhmä 2013). Suurpetokeskustelu aiheuttaa siis jännitettä myös suurpetoalueilla asuvien ihmisten ja suojelujärjestöjen välillä siitä, missä sudet saavat elää (Mykrä & Kurki 2013: 36). Yksi ristiriitaa aiheuttava tekijä on, että eri tahoilla on erilaisia arvioita suurpetojen tämänhetkisestä määrästä. Todellista susikantaa on vaikea arvioida.

Maa- ja metsätalousministeriö on käynnistänyt Suomen suurpetopolitiikan ulkopuolisen arvioinnin. Tavoitteena on laatia kokonaisarvio maa- ja metsätalousministeriön johtaman suurpetopolitiikan kehittymisestä ja onnistumisesta vuosina 2007–2012 sekä tuottaa suurpetopolitiikan kehittämisesitykset. Arvioinnissa otetaan huomioon suurpetopolitiikan ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen kestävyys.

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto (MTK) on ottanut aiheeseen kantaa ja järjestössä painotetaan riittävää lupakiintiötä ja paikallisille viranomaisille joustavaa mahdollisuutta reagoida petojen aiheuttamiin uhkiin (Luottamus Suomen suurpetopolitiikkaan vaakalaudalla 2013). Suomen luonnonsuojeluliitto, Luonto-liitto ja WWF Suomi peräävät yhteisessä kannanotossaan vastuullisuutta maa- ja metsätalousministeriön susipolitiikkaan. Järjestöt vaativat ministeriöltä tehokkaampia toimia suden salametsästyksen kitkemiseksi (Romahtanut susikanta ei kestä enempää tappolupia 2013).

Ratkaisuehdotuksia

Ongelmaan on ehdotettu ratkaisuiksi suurpetojen aiheuttamien vahinkojen täysimääräistä korvaamista, yhteiskunnan tukea vahinkojen ennaltaehkäisyyn,

suurpetoeläinkantojen määrällistä kontrollia, kattavaa ja ajantasaista tiedontarjontaa, toimivia keskustelufoorumeita, huomioonottavaa ja läpinäkyvää päätöksentekoa sekä hyvin resursoitua biologista ja sosioekonomista tutkimusta (Bisi 2010: 71). Petopolitiikan yhtenä ratkaisuna on nähty paikallisten asukkaiden ja paikallisten olosuhteiden huomioon ottamista entistä paremmin (Pohja-Mykrä & Kurki 2013). Onkin ehdotettu, että maaseudun asukkaiden turvattomuuden ja turhautumisen tunnetta tulee poistaa nostamalla heidät kannanhoidon toimijoiden keskiöön (Pohja-Mykrä & Kurki 2013: 7).

Yksi ratkaisu on nykyistä toimivammat verkostot petoalueilla asuvien ihmisten kuulemiseen sekä oleellisten toimijoiden sitouttaminen mukaan kannanhoidollisten linjausten ja toimintaprosessien pohdintaan sekä toteuttamiseen. Ratkaisuna nähdään lisäksi toimivat yhteistyökanavat päättäjien, tutkijoiden ja alueiden asukkaiden välillä. Myös petoaitoja ja koulukyydityksiä on ehdotettu. (Pohja-Mykrä & Kurki 2013: 38.)

7.6.4 Biotalous

Jatkuva väestönkasvu sekä ilmastonmuutos aiheuttavat lähitulevaisuudessa kovaa kamppailua luonnonvaroista. Näiden lisäksi tuotannon kasvaneet ympäristöhaitat ovat johtaneet tilanteeseen, jossa teolliselle taloudelle on löydettävä vaihtoehto. Biotalous nähdään nyt ratkaisuna riippumattomuuteen fossiilisista polttoaineista sekä keinona varautua globaaleihin muutoksiin (Kokkonen 2010).

Biotalous ei ole kyse yhdestä toimialasta, vaan uudenlaisesta toimintatavasta, jossa uusiutumattomat luonnonvarat korvataan uusiutuvilla ja luonnonvaroja käytetään kestävästi (Kuisma 2011: 15). Biotalous on globaali tarve ja se on myös globaali mahdollisuus. Biotalous tartutaan globaaliin ongelmaan paikallisella tasolla.

Biotalous lisäksi puhutaan myös ekotaloudesta ja vihreästä taloudesta. Käsitteenä eko- ja vihreä talous ovat biotaloutta laajempia. Kuitenkin myös biotalous on laaja kokonaisuus ja siitä on esitetty useita määritelmiä. Biotoutta voidaan toteuttaa hajautetusti ja verkostoituneesti, mikä on mahdollisuus suomalaiselle maaseudulle.

Biotalous keskustelee eri alueiden ja tahojen yhteistyöstä. Biotalous avulla Suomella on mahdollisuus saavuttaa kilpailuetua, luoda hyvinvointia sekä biotalouden perustuvaa yritystoimintaa. Suomen uuden biotalousstrategian yhdeksi strategiseksi valinnaksi on ehdotettu hyvinvointia ja kilpailukykyä paikallisilla ratkaisuilla, jossa painotetaan alueellisten voimavarojen kestävää hyödyntämistä. Paikallinen energiatuotanto voidaan järjestää biotalouden periaatteiden mukaisesti biomassojen, jätteiden ja sivutuotteiden hyötykäytöllä (Okkonen 2012).

Biotalous laajamittaisessa käyttöönnotossa on kuitenkin vielä paljon kehitettävää. Alan tekniset ratkaisut, kuten raaka-aineen keräys, kuljetus sekä prosessointi, on tekemättä. Myös biomateriaalivirtojen hyödyntämiseen ja hyötykäyttöön

liittyvä lainsäädäntö on osittain vasta kehittymässä. Tulkintaeroja on edelleen eri alueilla ja eri viranomaisten kesken. Ongelma on myös biotalouden tuotteistaminen ja standardointi.

Biotalousosaamisen sekä tutkimuksen ja kehittämisen tarpeeseen on reagoitu. Suomessa on biotalouden tutkimusohjelma julkisten tutkimuslaitoksen yhteenliittymässä (Luonnonvara- ja ympäristötutkimuksen yhteenliittymä LYNET). Hämeen ammattikorkeakoulussa on biotalouden koulutus- ja tutkimuskeskus, jossa koulutetaan biotalousalan osaajia sekä tehdään soveltavaa tutkimusta ja tuotekehitystä. Myös Karelia-ammattikorkeakoulussa on biotalouden keskus, joka edistää kestävästä kehitystä ja siihen perustuvaa liiketoimintaa. Oulun yliopistossa toimii biotalouden tutkijayhteisö, joka aktivoi biotalousliiketoimintaa ja lisää yliopistossa tehtävää korkeatasoista alan tutkimusta. Aalto-yliopisto ja Teknologian tutkimuskeskus (VTT) ovat valinneet yhdeksi yhteistyön painopisteekseen biotalouden. Suomalainen metsäteollisuus elää murrosvaihetta. Sen suurimmat kasvumahdollisuudet nähdään biotaloudessa, kuten bioenergiassa ja biopolttoaineissa, mutta myös biopohjaisessa kosmetiikassa ja lääkkeissä, torjunta-aineissa ja erilaisissa biomateriaaleissa.

7.7 Maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Kansallista maaseutupolitiikkaa on pyritty integroimaan aiempaa tiiviimmin osaksi alueiden kehittämistä. Tämä näkyy mm. kansallisen maaseutupolitiikan vastuuvirkamiesten siirtona työ- ja elinkeinoministeriön alueosastolle, maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan rinnakkain laadittuina toimenpideohjelmina sekä em. politiikanalojen yhteistyöryhmien ja neuvottelukunnan toimikausien yhdenmukaistamisena.
- Alue- ja maaseutupolitiikan resursointi on vähentynyt. Tämä konkretisoituu mm. maaseudun kehittämisen ja maakunnan kehittämisrahan leikkauksina sekä henkilöresurssien vähenemisenä.
- Eri alueiden välisen vuorovaikutuksen ja kumppanuuden merkitys on vahvistunut entisestään. Tähän vaikuttavat mm. kuntarakennemuutos ja heikko taloustilanne.
- Kansainvälisyys on lisääntynyt, mikä näkyy mm. eri toimijoiden lisääntyneessä kansainvälisessä yhteistyössä ja kansainvälisten hankkeiden lukumäärän kasvuna.
- Maaseutupolitiikan ajankohtaisiksi kysymyksiksi ovat nousseet lähidemokratia, julkisten palvelujen järjestäminen, maaseutuasuminen ja biotalous.
- Säätely- ja ohjausjärjestelmät ovat vaikeuttaneet maaseudulla asumista ja toimimista.

Tulevaisuuskuvia

- Maaseutupolitiikassa on alettu painottaa yhä vahvemmin paikkaperustaista kehittämistä ja laajoja kehittämisverkostoja.
- Paikkaperustainen kehittäminen on vahvistunut myös aluepolitiikassa ja yhteisöllähtöinen paikallinen kehittäminen on levinnyt kaupunkeihin.
- Uusia rakenteita ja toimintatapoja on kehitetty sekä verkostoitumista ja kumppanuuksia vahvistettu. Resursseja on alettu käyttää aiempaa tehokkaammin ja kehittämistyöhön on saatu mobilisoitua uusia resursseja.
- Eri alueiden välinen kumppanuus on vahvistunut ja siihen on kehitetty uusia välineitä.
- Kansainvälisyys on vahvistunut ja siitä on tullut luonteva osa kehittämistyötä.
- Lähidemokratia ja kansalaisten osallistuminen on vahvistunut. Osallisuuteen on kehitetty uusia toimintatapoja. Järjestöille ja kansalaisille on siirtynyt lisää vastuuta mm. palvelujen järjestämisestä. Eriarvoisuus eri alueilla asuvien kansalaisten kesken on lisääntynyt.
- Maaseutu-, saaristo- ja kaupunkipolitiikka on integroitu keskenään ja niiden toimeenpanossa tehdään tiivistä yhteistyötä.

8 Maaseutuvaikutusten arviointi kehittämisvälineenä

8.1 Tausta

Suomessa lähdettiin kehittämään toimintatapaa maaseutuvaikutusten arvioimiseksi syksyllä 2007. Taustalla oli tarve vaikuttaa entistä tehokkaammin maaseudun kehityskuluihin ja tulevaisuuden muotoutumiseen ja tästä johtuen sisällyttää maaseutunäkökulma aikaisempaa systemaattisemmaksi osaksi politiikkojen ja päätöksenteon valmistelua eri sektoreilla. Kaikkien sektoreiden samansuuntainen toimiminen ja synergian luominen maaseudun kehittämisen tavoitteiden saavuttamiseksi on keskeinen lähtökohta koko kehittämistyössä. Tässä maaseutukatsauksessa esitetty kuva maaseudusta sekä maaseudulla tapahtuvista kehityskuluista nostavat esiin arvioinnin merkityksen.

Maaseutuvaikutusten arvioinnin lähestymistapaa lähdettiin rakentamaan Suomen kansainvälisten esimerkkien rohkaisemana. Valmistelussa hyödynnettiin eri maiden käytössä olevia malleja. Myös OECD suositteli laatimassaan Suomen maaseutupolitiikan maatutkinnassa (2008) maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttöönottoa Suomessa.

Maaseutuvaikutusten arviointi sai nopeasti selkänöjää ohjelma-asiakirjoista sekä poliittisista linjauksista. Se lanseerattiin käyttöön Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa 2009–2013, jossa oli kaksi arviointiin liittyvää toimenpidettä:

- (138) Maaseutuvaikutusten arviointi otetaan systemaattiseksi osaksi politiikkojen valmistelua ja toteuttamista eri tasoilla siten, että maaseudun erityispiirteet ja politiikkojen vaikutukset maaseutuun otetaan aidosti huomioon politiikkoja valmisteltaessa ja toteutettaessa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti harvaan asuttuun maaseutuun, maaseutuasumiseen ja elinkeinotoimintaan (ml. mikroyritykset) liittyviin kysymyksiin. (ministeriöt, aluehallinto, kunnat)
- (139) Maaseutuvaikutusten arviointi liitetään osaksi kuntaliitosselvityksiä. (kunnat, Suomen Kuntaliitto, VM)

Valtioneuvosto antoi 20.5.2009 eduskunnalle maaseutupoliittisen selonteon, jossa hallitus suositteli, että ministeriöt käyttävät maaseutuvaikutusten arviointityökalua päätösten ja politiikkojen valmistelussa muiden vaikutusarviointien rinnalla silloin, kun päätöksellä/politiikalla on alueellisia vaikutuksia. Suositus koski viranomaisvalmistelua sekä valtakunnan- että aluetasolla. Eduskunta edellytti 28.4.2010 antamassaan kannanotossaan selontekoon, että maaseutuvaikutusten arviointi saatetaan ennakkotoimeksi kaikkeen sellaiseen kansalliseen päätöksentekoon, jolla on alueellisia vaikutuksia.

Valtioneuvosto antoi 24.2.2011 periaatepäätöksen maaseudun kehittämisestä. Siinä esitettiin kaksi toimenpidettä maaseutuvaikutusten arviointiin liittyen:

- Parannetaan maaseutunäkökulman huomioon ottamista kaikessa alueellisia vaikutuksia sisältävässä päätöksenteossa. (YTR, ministeriöt, aluehallinto, kunnat, KL)
- Maaseutuvaikutusten arviointi sisällytetään keskushallinnossa ja aluetasolla ennakkoitoimena kaikkeen sellaiseen päätöksentekoon, jolla on alueellisia vaikutuksia. Maaseutuvaikutusten arviointi liitetään osaksi kuntaliitosselvityksiä ja liittymissopimuksia. (YTR, ministeriöt, aluehallinto, kunnat, KL)

Valtakunnallisia alueiden kehittämistavoitteita 2011–2015 tarkentavassa maaseutupoliittisessa toimenpideohjelmassa 2012–2015 maaseutuvaikutusten arvioinnista esitetään kaksi toimenpidettä:

- Maaseutuvaikutusten arviointi liitetään osaksi kuntaliitosselvityksiä ja liittymissopimuksia sekä yhteistoiminta-alueiden valmistelua. Tietoa hyvistä toimintatavoista levitetään ja järjestetään asiaan liittyvää koulutusta. Menetelmän kehittämistä jatketaan. (VM, YTR, kunnat, Kuntaliitto)
- Maaseutuvaikutusten arviointi otetaan systemaattisesti osaksi päätöksenteon valmistelua ja toteuttamista eri tasoilla siten, että maaseudun erityispiirteet ja päätösten vaikutukset maaseutuun otetaan aidosti huomioon. Arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota harvaan asuttuun maaseutuun. (ministeriöt, aluehallinto, kunnat)

8.2 Maaseutuvaikutusten arviointityö ministeriöissä sekä puolueiden ja kirkon toiminnassa

Ministeriöissä, puolueissa ja kirkossa tehdään runsaasti suunnittelu- ja valmistelutyötä, jossa maaseudun näkökulma on tarpeen ottaa huomioon. Maaseutuvaikutusten arviointia on tehty tunnetuksi erilaisissa valtakunnallisissa, alueellisissa ja paikallisissa tilaisuuksissa sekä artikkeleiden ja esitteiden avulla. Lisäksi siitä on keskusteltu maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän neuvottelukierroksilla keskeisten kumppaneidensa sekä eduskuntapuolueiden kanssa vuosina 2008, 2010–2011 ja 2013. Vuoden 2008 neuvottelukierroksella asiaa esiteltiin ja seuraavilla neuvottelukierroksilla keskustelu painottui siihen, miten arviointia hyödynnetään käytännössä.

Neuvottelukierroksen 2010–2011 tulokset

Vuosien 2010–2011 neuvottelukierroksella keskusteltiin kokonaisohjelman 2009–2013 toteuttamisesta. Neuvottelukumppaneita pyydettiin kertomaan, hyödynnetäänkö maaseutuvaikutusten arviointityökalua organisaation päätösten ja politiikkojen valmistelussa, ja jos ei, kuinka maaseudun olosuhteet ja tarpeet otetaan huomioon. Lisäksi kysyttiin, kuinka organisaatiossa aiotaan viedä eteenpäin maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttöönottoa päätösten ja politiikkojen valmistelussa,

sekä esimerkkejä tapauksista, joissa maaseutu on otettu erityisen hyvin huomioon valmistelutyössä.

Vastausten perusteella voi todeta, että maaseutunäkökulman huomioonottamista pidettiin yleisesti ottaen tärkeänä. Arviointityökalua ei ollut kovin usein hyödynnetty suoraan, mutta alueellisen ja maaseutunäkökulman nähtiin olevan sisäänrakennettuna valmistelussa. Maaseutunäkökulma oli huomioitu pääasiassa aluekehitysvaikutusten arvioinnin yhteydessä. Vastauksissa nostettiin esiin, että erilaiset alueet otetaan huomioon erityisesti palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta tarkasteltaessa.

Erilaisten alueiden huomioimista ja maaseutuvaikutuksia aiottiin pitää jatkossakin mukana yhtenä näkökulmana tehtäessä arviointeja eri prosesseissa. Muutamat tahot aikoivat selvittää maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttömahdollisuuksia tarkemmin. Aluekehitysvaikutusten arviointia ja sen osana maaseutuvaikutusten arviointia aiottiin myös vahvistaa. Tahot identifioivat selviä yksittäisiä asiakokonaisuuksia tai hankkeita, joihin arviointi voitaisiin sisällyttää.

Vastauksissa kerrottiin, että maaseutu oli otettu erityisen hyvin huomioon mm. sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (KASTE) valmistelussa, PARAS-hankkeen yhteydessä, sähköisen asioinnin ja demokratian vauhdittamisohjelmassa (SADe), opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsauksessa, yhteispalvelun laajentamishankkeessa sekä valtion toimintojen alueellistamisessa. Lisäksi maaseutu oli huomioitu hyvin yritystuissa, maahanmuuttopolitiikassa, työllistymisessä, puhelinpalvelun (cc-palvelu) vahvistamisessa ja hajasijoittamisessa, puunkuljetusten turvaamisessa, tietoyhteiskunnan infrastruktuurin parantamisessa, luonnonvara- ja ympäristöalan ammattikoulutuksessa sekä kirjastotoimessa.

Vastausten pohjalta tilannetta voidaan pitää melko hyvänä. Maaseutunäkökulman huomioonottaminen yhtenä tarkastelunäkökulmana valmisteluprosessissa on keskeistä ja vastausten perusteella tämä tavoite vaikuttaa toteutuvan melko hyvin. Arviointityökalun käyttö ei ole itseisarvo, vaan maaseutuvaikutusten huomioiminen.

Neuvottelukierroksen 2013 tulokset

YTR toteutti viimeisimmän neuvottelukierroksen talven ja kevään 2013 aikana. Neuvotteluja käytiin yhteensä noin 30 tahon kanssa ja yhtenä asiakohtana keskusteluissa oli maaseutuvaikutusten arviointi. Yleisesti ottaen neuvottelukumppanit suhtautuvat myönteisesti arviointiin ja pitävät sitä tärkeänä, mutta käytännön toimet ja aktiivisuus vaihtelevat. Arvioinnin toteuttamisessa ei ole systemaattisuutta eikä se ole ensisijainen näkökulma arviointeja tehtäessä. Arviointi nauttii poliittista tukea puolueilta.

Ministeriöiden osastojen kanssa käytiin seitsemän neuvottelua. Neuvotteluissa käydyn keskustelun lisäksi organisaatioita pyydettiin vastaamaan kirjallisesti kysymyksiin siitä, onko organisaatio arvioinut maaseutuvaikutuksia asioiden valmisteluprosessissa, toteuttamisessa ja seurannassa, ja jos kyllä, missä asioissa ja tilanteissa, ja millaisia kokemuksia arvioinnista on saatu. Jos organisaatio ei ollut arvioinut

maaseutuvaikutuksia, pyydettiin kertomaan miksi ei, ja miten organisaatio on ottanut toiminnassaan huomioon maaseutunäkökulman.

Ainoastaan kahden ministeriön osastot sekä Kuntaliitto toimittivat vastaukset. Vastanneet tahot eivät olleet toteuttaneet maaseutuvaikutusten arviointia systemaattisesti, mutta maaseutunäkökulmaa oli tarkasteltu muiden arviointien tai seuranta- ja arviointitutkimusten tuottaman tiedon avulla, ja tämä oli koettu riittäväksi. Maaseutuvaikutusten arviointia oli myös kytketty osaksi yksittäisiä prosesseja. Lisäksi maaseutualueita oli suoraan huomioitu eri hankkeissa vaihtelevin tavoin.

Ministeriöiden kanssa keskusteltaessa suhtautuminen arviointiin oli kuitenkin pääasiassa myönteistä. Opetus- ja kulttuuriministeriön neuvottelussa kerrottiin, että arviointimenetelmiä ja indikaattoritietoja on pyritty hyödyntämään entistä paremmin mm. kulttuuripolitiikan puolella. Esimerkiksi erilaisia kulttuuritilastoinnin menetelmiä on kehitetty ja otettu käyttöön. Maaseutuvaikutukset on otettu huomioon selvityksiä tehtäessä. Esimerkiksi Kulttuuria kartalla -selvityksen tekemisessä ja kuntien kulttuuripalvelujen kehittämishankkeiden kohdalla on tarkasteltu, miten kulttuuripalvelut ovat maaseudun asukkaiden saavutettavissa. Vuonna 2012 liikunnan peruspalvelujen arvioinnin kohteena on liikuntapalvelujen fyysinen saavutettavuus. Neuvottelussa todettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi tulee nivoa vahvemmin mukaan kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan toimialaan liittyviin eri asioihin ja niiden valmisteluun.

Sosiaali- ja terveysministeriön neuvottelussa maaseutuvaikutusten arviointi todettiin tärkeäksi työkaluksi tukemaan maaseudun kannalta hyvää ja tuloksellista päätöksentekoa. Hyödyllisenä pidettiin mm. aiheeseen liittyvien tarkistuslistojen käyttöä osana eri asioiden valmistelua.

Valtiovarainministeriön kunta- ja aluehallinto-osaston neuvottelussa todettiin, että maaseutuvaikutusten arviointia tulisi tehdä nyt meneillään olevissa isoissa uudistushankkeissa. Ympäristöministeriön neuvottelussa todettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi on ympäristövaikutusten arvioinnin tavoin tärkeä työkalu lainvalmistelutyön ja onnistuneiden päätösten tukena.

Maaseutuvaikutusten arviointi ei juurikaan noussut keskusteluun liikenne- ja viestintäministeriön viestintäpolitiikan osaston eikä maa- ja metsätalousministeriön ruoka- ja luonnonvaraosastojen neuvotteluissa.

Kuntaliiton neuvottelussa hyväksyttiin yhteistyössä valmisteltu suunnitelma maaseutuvaikutusten arvioinnin koulutus-, neuvonta- ja ohjeistustarpeisiin vastaamiseksi. Kentällä on tarve saada lisää konkreettista tietoa ja välineitä, joiden avulla maaseutuvaikutusten arviointia voidaan viedä käytäntöön paikallistasolla. Tämän tueksi mallinnetaan arviointiprosessi kuntatasolla lähtökohtana kuntaliitostilanne ja tuotetaan sen pohjalta selkokieleistä materiaalia kuntien käyttöön. Kuntaliiton ja YTR:n yhteistyönä järjestettiin toukokuussa 2013 maaseutuvaikutusten arvioinnin infotilaisuus. Alueellisia koulutuksia järjestetään tarpeen ja kysynnän mukaan.

MTK korosti neuvottelussaan maaseutuvaikutusten arvioinnin nivomista entistä tiiviimmin mukaan lakien ja päätösten valmisteluun. Muissa jäsenorganisaatioiden kanssa käydyissä neuvotteluissa asia ei noussut keskusteluun.

Puolueneuvotteluja käytiin yhteensä seitsemän. Näistä viidessä (Kansallisen Kokoomuksen, Kristillisdemokraattien, Suomen Keskustan, Perussuomalaisten ja Vihreän liiton neuvottelussa) käsiteltiin maaseutuvaikutusten arviointia. RKP:n ja SDP:n neuvotteluissa aiheesta ei keskusteltu.

Kokoomuksen neuvottelussa tuotiin esiin, että maaseutuvaikutusten arviointi koetaan tärkeäksi osaksi suunnittelua ja päätöksentekoa. Arvioinnin toteutus kaipaakin kuitenkin yhdenmukaisuutta ja se tulisi järjestää eri sektoreiden kesken koordinoidusti. Kristillisdemokraattien neuvottelussa todettiin, että maaseutuvaikutusten arviointi on käyttökelpoinen työkalu päätöksentekijöiden avuksi ja onnistuneiden päätösten tueksi. Arvioinnista ei saa kuitenkaan tulla itsetarkoitusta, vaan työkalua on käytettävä tilanteissa, joissa sille on olemassa aidosti tarve ja käytötarkoitus. Kristillisdemokraatit ovat nostaneet arvioinnin maaseutuohjelmaansa (2011), jossa todetaan: ”Maaseutuvaikutusten arviointi tulee ottaa osaksi kunnallista päätöksentekoa.”

Keskustan neuvottelussa tuotiin esiin, että maaseutuvaikutusten arviointi osana päätösten valmistelua ja toteuttamista koetaan tärkeäksi ja käytäntö tulisi nivoa entistä tiiviimmin mukaan eri prosesseihin. Perussuomalaisten neuvottelussa maaseutuvaikutusten arviointi todettiin tärkeäksi työkaluksi tukea maaseudun kannalta hyvää ja tuloksellista päätöksentekoa. Arviointia tulee kuitenkin käyttää harkiten ja niissä tilanteissa, joissa sille on olemassa aidosti tarve ja sen käytöllä on odotettavissa olevaa hyötyä. Myös Vihreän liiton neuvottelussa maaseutuvaikutusten arviointi nähtiin tärkeäksi. Lisäksi todettiin, että lainvalmistelutyössä valiokuntien on mahdollista hyödyntää maaseutuvaikutusten arviointia entistä tehokkaammin.

Kirkkohallitus kertoi neuvottelussaan, että maaseutuvaikutusten arviointia käytetään kirkon rakenneuudistuksen yhteydessä. Kirkon maaseututoimikunta järjesti syyskuussa 2013 maaseutuvaikutusten arviointityöpajan, jossa pohdittiin maaseutuvaikutusten arvioinnin soveltamista käytännössä seurakuntarakenneuudistuksessa. Asiaa tarkasteltiin sekä kansallisen että alue- ja paikallistason näkökulmasta. Kirkon maaseututoimikunta päätti valmistella maaseutunäkökulmasta rakenneuudistusta koskevan kannanoton kirkkohallitukselle sekä laatia seurakunnille maaseutuvaikutusten arvioinnin tueksi tarkistuslistan maaseudun kannalta keskeisistä asioista, jotka rakenneuudistuksessa tulee ottaa huomioon.

8.3 Maaseutuvaikutusten arviointityö maakunnallisessa kehittämistyössä

Maakunnallisen kehittämisen ohjelmallisena perustana ovat maakuntakaava, maakuntasuunnitelma ja -ohjelma sekä maakuntaohjelman toimeenpanoa ohjaava vuosittainen toteutussuunnitelma. Maakunnan liitto vastaa ennakoinnista ja seurannasta. Maaseutuvaikutusten arviointi on tarpeen niin maakunnallisessa ohjelmakuin ennakointi- ja seurantatyössäkin.

Case Keski-Suomi

Maakuntatasolla maaseutuvaikutusten arviointia voidaan toteuttaa laajojen kokonaisuuksien tasolla. Keski-Suomessa nähdään, että maaseutuvaikutusten arvioinnilla voidaan edistää laajan maaseutupolitiikan ja maakunnallisen maaseutustrategian toteuttamista. Keski-Suomessa on vahva keskus, Jyväskylä, jota ympäröi laaja maaseutualue. Maaseutuvaikutusten huomioonottaminen on tämän vuoksi erityisen tärkeää ja sen myötä on mahdollista huolehtia siitä, että koko maakuntaa kehitetään tasapuolisesti.

Maakunnan yhteistyöryhmän maaseutujaosto päätti ottaa maaseutuvaikutusten arvioinnin käyttöön Keski-Suomessa. Ensimmäiset arvoinnit tehtiin maakuntasuunnitelmasta ja maakuntaohjelmasta keväällä 2010 ja maakuntaohjelman toteuttamissuunnitelmasta syksyllä 2010.

Arviointityökalun on tärkeä olla yksinkertainen ja selkeä. Arvioinneissa ei käytetty YTR:n valmistelemaa tarkistuslistaa, vaikka arvioinnissa puututtiin tarkistuslistassa esiin nostettuihin asioihin. Arviointia tehtiin pohtimalla maakuntasuunnitelman ja -ohjelman tavoitteita ja toimenpiteitä maaseudun kannalta. Huomiot koottiin arviointilausumaksi ja erilliseen taulukkoon, jolla muitakin vaikutuksia arviointiin. Ensimmäisten arviointien myötä todettiin, että arviointi olisi pitänyt suorittaa riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta se olisi ollut aidosti osa suunnitteluprosessia. Toisaalta esim. toteuttamissuunnitelmasta käyty arviointikeskustelu oli todella hyvä ja maaseutunäkökulmaa monella tapaa esille nostava.

Tavoitteena on, että arviointien tulokset saadaan aidosti hyödyttämään maaseutua eli että ne otetaan todesta ja vaikuttavat käytännön toimintaan. Arvioinnin suorittaminen on hankalaa, jos käsiteltävä ohjelma on kovin yleisellä tasolla. Jos ohjelma ei sinällään sulje pois mitään maaseudun kehittämiseen liittyvää, mutta ei niitä erikseen tunnistakaan, niin siitä on vaikeaa saada otetta. Arviointi on tehtävä riittävän ajoissa. Syksyllä 2012 toteuttamissuunnitelman maaseutuvaikutusten arviointi tehtiinkin jo luonnosvaiheessa siten, että esitettiin kommentit ja muutosehdotukset suoraan asiakirjan tekstiin. YTR:n kehittämän arviointityökalun käyttö on osoittautunut hankalaksi/työlääksi, minkä vuoksi ELY-keskuksessa siitä on tehty tiivistetty versio (liite 2). Keski-Suomessa ei vielä ole tehty seuranta maaseutuvaikutusten arvioinnin todellisesta vaikuttavuudesta, mutta siihen on panostettava jatkossa.

Keski-Suomen liiton näkemykset arvioinneista ovat myönteiset. Maaseutuvaikutusten arviointi on pysyvä osa Keski-Suomen liiton suunnitelmien ja ohjelmien laatimista. Liitolla on edustaja maaseutujaostossa, joten aikataulujen yhteensovittaminen sujuu suunnitelmien laatimisen rytmissä. Arvioinneilla on saatu parannettua suunnitelmien laatua. Maaseutuvaikutusten arvioinnissa tehdyt esitykset ovat lähes poikkeuksetta menneet sellaisinaan asiakirjojen sisältöiksi. Arvioinneissa ei ole kaihdettu asioita, jotka voivat olla luonteeltaan joko arvoväritteisiä tai selkeästi poliittista linjanvetoa edustavia, kuten esimerkiksi maaseutuasuminen.

8.4 Maaseutuvaikutusten arviointi kuntaliitosalueella

Kuntarakenneuudistus on tuonut mukanaan uuden moniainekeksen kuntatyyppin, jossa laajat maaseutualueet ja keskuskaupunki yhdistyvät. Kuntaliitostilanteessa on tärkeää ottaa huomioon alueelliset erityispiirteet ja tunnistaa yhdistyvän kunnan eri osien voimavarat. Jo kuntaliitosselvityksen yhteydessä on tärkeää luoda suunnitelma maaseudun kehittämiseen ja tarkastella, millä tavalla erilaiset päätökset ja politiikat vaikuttavat maaseudulla. Maaseutuvaikutusten arviointi on tähän sopiva työkalu.

Oulun yliopiston maantieteen laitos ja Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalvelut (AIKOPA) toteutti vuosina 2011-2013 yhteishankkeen ”Maankäytön ohjaus ja maaseutuvaikutusten arviointi maaseudun ja kaupungin vuorovaikutusalueilla” (MAUKA). Hankkeeseen sisältyi maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamisen mallinnus kuntaliitoksessa. Mallin avulla voidaan maaseutunäkökulma ottaa huomioon osana kuntaliitoksen valmistelu- ja päätöksentekoprosessia (Muilu ym. 2013).

Maaseutuvaikutusten arviointi on suositeltavaa toteuttaa ennakkoarviointina, osana kuntaliitoksen valmistelu- ja päätöksentekoprosessia. Näin maaseutuvaikutukset voidaan tunnistaa riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta ne voidaan ottaa huomioon kuntaliitoksen valmistelussa. Ennakkoarviointi mahdollistaa lisäksi tarvittavien toimenpiteiden suunnittelun ei-toivottujen maaseutuvaikutusten ehkäisemiseksi riittävän aikaisessa vaiheessa, jotta toimenpiteet voidaan viedä osaksi kuntaliitoksen toteuttamissuunnitelmia. Oikein toimiessaan maaseutuvaikutusten arviointi tukee kuntaliitoksen valmistelua ja toteuttamista kuntaliitosprosessin eri vaiheissa. Samalla se lisää maaseutunäkökulman huomioon ottamisen systemaattisuutta. (Muilu ym. 2013.)

Liitteessä 3 esitetään malli maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamisesta osana kuntaliitosprosessia alkaen kuntaliitosselvityksestä ja päättyen kuntaliitoksen toteuttamiseen. Mallin on laatinut Niina Kotavaara osana MAUKA-hanketta (Muilu ym. 2013).

Case Lohja

Suunnitteilla ollut Uusi Lohja -monikuntaliitos kosketti neljän kunnan aluetta, johon kuuluivat yksi kaupunki (Lohja) sekä kolme kaupungin läheisen maaseudun kuntaa (Karjalohja, Nummi-Pusula ja Siuntio). Alue oli kooltaan noin 1300 km² ja siellä asui noin 53 500 ihmistä.

Syyskuussa 2011 Lohjalla havahduttiin siihen, että kuntaliitoksen maaseutuvaikutuksia on syytä arvioida. Lohjan Kylät ry järjesti lokakuussa 2011 kaupungintalolla asiantuntijatyöpajan. Kutsutyöpajaan osallistui liitoskuntien luottamushenkilöitä, virkamiehiä sekä järjestötoimijoita, yhteensä noin 30 henkilöä. Työskentelyn pohjana olivat yhdistymissopimusluonnos ja kuntaliitosselvitys. Teemoiksi valittiin

palvelujen järjestäminen, yhdyskuntarakenne, elinvoimaisuus ja toimintaympäristö sekä demokratia ja identiteetti. Työpajan tulokset koottiin yhteenvedoksi ja ne esiteltiin Voimistuvat kylät -tilaisuudessa Sammatissa.

Työpajaa valmisteltaessa todettiin, että yhdistymissopimusluonnos ja kuntaliitosselvitys olivat niin yleisellä tasolla, ettei niistä ollut mahdollista vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, miten maaseutunäkökulma oli suunniteltu huomiotavan Uuden Lohjan alueella. Lisäksi yhdistymissopimusluonnos oli sitova vain vuoden 2015 loppuun, mikä jätti tulevaisuuden auki ja tulevien kuntapäätäjien tahtotilan varaan. Näiden seikkojen vuoksi työpajassa pohdittiin ennen kaikkea sitä, mitä asioita jatkotyössä ja toiminnassa tulisi ottaa maaseudun näkökulmasta huomioon. Työpajatyöskentelyn perusteella jatkotyölle esitettiin seuraavat suositukset:

- Yhdistymisen toteutuessa valitaan yhdistymishallitus, joka vastaa kuntajakolain 10 pykälän mukaisesti yhdistymissopimuksen toimeenpanosta ja huolehtii uuden kunnan toiminnan ja hallinnon järjestämisen valmistelusta. Yhdistymishallituksen yhtenä tehtävänä olisi miettiä, miten maaseutunäkökulma tulee huomioiduksi tässä työssä. Jollekin henkilölle (yhdistymishallituksessa tai työvaliokunnassa) tulisi antaa tehtäväksi valvoa, että maaseutunäkökulma tulee huomioitua uuden kunnan keskeisimmissä asiakirjoissa.
- Uuden Lohjan strategiassa maaseutuvaikutuksia tulisi tarkastella jo strategiatasolla. Eri toimialoille tulisi antaa tehtäväksi miettiä yksityiskohtaisemmin, miten omissa toimintaohjelmissa maaseutunäkökulma huomioidaan.
- Uuden Lohjan lähidemokratia tulisi rakentaa paikallistoimijoiden ja kunnan kiinteän ja jatkuvan yhteistyön varaan. Kunta tulisi jakaa muutamaan lähitoiminta-alueeseen, joiden toimielimille määriteltäisiin selkeät tehtävät.

Liitos toteutui kolmen kunnan (Lohja, Karjalohja ja Nummi-Pusula) liitoksena 1.1.2013. Uuden Lohjan pinta-alaksi tuli 1100 km², väkiluku kasvoi 47 500 asukkaaseen. Alueella on lisäksi 8311 kesämökkiä, mikä tekee Lohjasta Suomen toiseksi suurimman mökkikunnan.

Maaseutuvaikutusten arviointityöpajassa tunnistetut asiat antoivat sysäyksiä useille jatkotoimille. Yhteispalvelupisteiden valmistelu on käynnistynyt. Päivähoidon järjestämisessä tehdään yhteistyötä kyläyhdistysten kanssa. Maankäytön kehityskuvan laatiminen toteutetaan yhdessä aluetoimikuntien kanssa, ja siinä profiloidaan myös maaseutualueet. Jotta haja-asutusalueella asuminen voidaan mahdollistaa myös tulevaisuudessa, valmistellaan hajarakentamisen periaatteet. Maatila- ja kylämatkailun kehittäminen kytketään vahvasti mukaan matkailustrategiaan ja matkailun kehittämiseen.

Kuntaan valmisteltiin lähidemokratiamalli, jossa huomioitiin identiteetin säilyminen, vanhusten hoidon ennaltaehkäisevä näkökulma sekä paikallistoimijoiden ja kunnan kiinteä ja jatkuva yhteistyö. Yhdistymishallitus hyväksyi lähidemokratiamallin ja toiminta on käynnistynyt. Lähidemokratiaa edistetään myös Läntistä lähidemokratiaa -hankkeella, jossa Lohjan lisäksi on mukana Raaseporin kaupunki. Yhteistyö kyläsuunnitelmien tuottamiseksi on käynnistetty ja tavoitteena on saada

ne mukaan kaupungin toiminnan suunnitteluun. Kaikilla osapuolilla on vahva halu ja tahto kehittää koko kaupunkia yhdessä. Maaseutuvaikutukset otetaan huomioon kaupungin strategian laadinnassa.

Lohjalla koettiin, että maaseutuvaikutusten arviointiprosessi oli hyödyllinen. Se antoi osallistumismahdollisuuden jo varhain maaseudun kehittämisestä kiinnostuneille luottamushenkilöille, viranhaltijoille ja asukkaille. Se myös lisäsi tarvetta suunnitella lähidemokratiamalli.

Case Oulu

Oulussa maaseutunäkökulma otettiin kuntaliitostilanteessa huomioon maaseutuohjelman avulla. Syksyllä 2010 tehtiin kuntajakoselvitys ja yhdistymissopimus, joissa mukana olivat Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Oulunsalo ja Yli-Ii. Ylikiiminki oli liittynyt Ouluun jo vuonna 2009. Tuolloin osa yhdistymisavustuksesta käytettiin ”Elävä kaupunkimaaseutu” -maaseutuohjelman laatimiseen. Ohjelma laadittiin laajan toimijajoukon kesken, ja mukana oli mm. yrittäjiä, kylätoimijoita sekä maa- ja metsätalouden toimijoita. Ohjelmaan koottiin Oulun maaseutualueiden elinkeinoihin ja elämiseen liittyvät kehittämistarpeet, -tavoitteet ja -toimenpiteet.

KantriOulu-hanke valmisteltiin vuosina 2009–2010 ja sillä lähdettiin jalkauttamaan maaseutuohjelmaa sekä samalla valmistauduttiin seuraavaan, laajempaan kuntaliitokseen. Vuonna 2011 käynnistyneen hankkeen tavoitteena oli lisätä päättäjien ja virkamiesten maaseututietoutta, lisätä oululaisten tietoa lähimaaseudusta, sen mahdollisuuksista ja ihmisistä sekä aktivoida maaseudun asukkaita ja yrityksiä omaehtoiseen kehittämiseen ja vaikuttamiseen. KantriOulu-hankkeessa on järjestetty mm. päättäjien ja virkamiesten maamieskouluja, joissa maaseutuvaikutusten arviointia on tehty tunnetuksi. Hankkeen kautta maaseutunäkökulmaa on viety eri tavoin eri yhteyksiin. Varsinaisesta maaseutuvaikutusten arvioinnista ei ole kuitenkaan puhuttu.

”Elävä kaupunkimaaseutu” -ohjelma päivitetään, ja siihen on sisällytetty myös maaseutuvaikutusten arviointi. Ohjelmaan halutaan selkeä linjaus kaupungin roolista maaseudun kehittämisen kannalta. Maapoliittisia linjauksia valmistellaan vuonna 2013 ja tähän linkitetään mahdollisesti maaseutuvaikutusten arviointi.

Hankkeessa on koettu monia onnistumisia. Päättäjien ja virkamiesten maaseututietoisuus on parantunut ja keskusteluyhteys valmistelevien virkamiesten kanssa on lisääntynyt. Tämän seurauksena on voitu vaikuttaa esim. Oulun kaupungin hankintakriteereihin (mm. lähiruokaa suosivat kriteerit). Hankkeella on saatu runsaasti näkyvyyttä Oulun seudun mediassa ja tehty aloitteita esim. ”maaseutukertoimen” sisällyttämisestä lähidemokratia-avustuksiin ja iltapäiväkerhojen ryhmäkokoihin. Hankkeen kautta on edistetty sopimuksellisuutta (mm. 4H:n kanssa) ja saatu maaseutunäkökulmaa kaupungin eri ohjelmiin (mm. Elinvoimaohjelma ja Lähidemokratiaohjelma). KantriOulu tekee koko ajan yhteistyötä lähidemokratia-yksikön kanssa.

Hankkeesta saatujen kokemusten perusteella voi todeta, että ennakkoaluot ovat enemmän tiedonpuutetta kuin asenteista johtuvaa. Näin ollen tiedon levittäminen on äärimmäisen tärkeää. Tarvitaan henkilö, jolla on aikaa paneutua tiedonvälitykseen.

Tavoitteena on, että maaseutuvaikutusten arviointi otetaan käyttöön yhdyskuntalautakunnan päätöksenteossa. Päivitetyn maaseutuohjelman toteutusvastuu tulee eri hallintokunnille, mutta sen käytäntöön vieminen vaatii pohdintaa ja resursointia.

KantriOulun toiminta jatkuu vuoden 2014 kesään saakka. Maaseutuvaikutusten arvioinnin jalkauttamiseksi tarvitaan keskustelua alueen eri toimijoiden (ELY-keskus, liitto, Leader-ryhmät, kylätoimijat) kesken; tätä on tärkeä viedä eri alueilla eteenpäin ja löytää ”kopinottaja”.

8.5 Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmän kehittäminen

Maaseutuvaikutusten arviointia on toteutettu Suomessa vasta vähän aikaa. Arviointi vaatii vielä jatkokehittelyä saatujen kokemusten pohjalta. Kehittelyä tehdään yhteistyössä eri toimijoiden kesken.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmästä ja sen työmuodoista tehdyn arvioinnin (YTR 2/2012) mukaan maaseutuvaikutusten arvioinnin menettelytavan kehittämistä ja levittämistä kannattaa edelleen jatkaa. Maaseutuvaikutusten arvioiminen on erityisen suotavaa kuntaliitoksia suunniteltaessa. (Sillanpää ym. 2012: 12.) Maaseutuvaikutusten arviointi vaatii kuitenkin YTR:n aktiivisuutta ja käytännön tukea eri tahoille. YTR:n verkoston laajuus tarjoaa maaseutuvaikutusten arviointimenettelylle mahdollisuuden levitä käytännössä eri tahojen päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa aidosti tehtäviin päätöksiin. (Sillanpää ym. 2012: 105.)

Oulun yliopiston maantieteen laitoksen ja Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalveluiden (AIKOPA) MAUKA-hankkeessa arvioitiin arviointimenetelmää ja kiteytettiin siihen liittyvät kehittämisteemat ja -toimenpiteet (taulukko 16). Kehittämisteemoja ovat 1) menetelmän kehittäminen, 2) suhde muuhun suunnitteluun, 3) sitovuus, 4) vaikuttavuus sekä 5) tunnettuus (Muilu ym. 2013).

Taulukko 16. Havaintoja maaseutuvaiikutusten arviointimenetelmän (MVA) kehittämisteemoista ja toimenpiteistä MAUKA-hankkeen perusteella (Muilu ym. 2013).

Kehittämis- teema	Havaittuja ongelmia	Toimenpidesuosituksia	Keskeisiä vastuutahoja
Menetelmän kehittäminen	MVA:n toteuttaminen on yleensä perustunut työpajoihin, mutta ainakin monimutkaisissa suunnittelutilanteissa arviointi edellyttää useampien menetelmien samanaikaista käyttöä. MVA:n seurantaan on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota.	1) MVA:ssa käytetään vuorovaikutteisia menetelmiä, joilla asukasmielipiteet ja asiantuntija-/päättäjänäkökulmat saatetaan keskusteluyhteyteen. 2) MVA:n tulee sisältää myös vaikutusten seuranta. 3) MVA:n kehittäiseksi tarvitaan lisää tapaustutkimuksia.	MVA:n toteuttajat, mahdollisesti yhteistyössä tutkijoiden tai muiden asiantuntijoiden kanssa, YTR, tutkimusrahoittajat
Suhde muuhun suunnitteluun	MVA:n suhde esim. kuntaliitoksissa ja kaavoituksessa käytettäviin arviointi- ja suunnittelumenetelmiin voi jäädä irralliseksi.	4) MVA otetaan kuntaliitosten ja muiden maaseutua koskevien hallinnollisten muutosten suunnitteluvaiheeksi jo alkuvaiheessa ja toteutetaan osana suunnitteluprosessia, ei erillisenä tehtävänä. 5) MVA integroidaan mahdollisuuksien mukaan osaksi muita arviointeja, jolloin mm. vältetään päällekkäisyyksiä ja saavutetaan kustannushyötyjä.	Ministeriöt, asianosaisen aluetason suunnittelusta vastaavat toimielimet
Sitovuus	MVA:lla on sekä valtioneuvoston että eduskunnan tuki, mutta sen toteuttaminen perustuu pelkästään suosituksiin. Menetelmältä puuttuu esim. YVA:n ja SOVA:n kaltainen sitovuus.	6) Selvitetään, voidaanko MVA:n sitovuutta parantaa joko lainsäädännöllisesti tai muilla keinoilla. 7) MVA:n sitovuutta lisätään esim. kytkemällä pieni osa kuntien yhdistymisavustuksista menetelmän käyttöön.	Ministeriöt ja niiden alainen aluehallinto, YTR, maakunnan kehittämiselimet
Vaikuttavuus	MVA:n vaikuttavuus jää vähäiseksi, mikäli sen tuloksille ei anneta riittävää painoarvoa suunnittelussa ja päätöksenteossa.	8) MVA:n vaikuttavuutta voidaan lisätä tekemällä prosessi mahdollisimman läpinäkyväksi, osallistavaksi ja vuorovaikutteiseksi. Tuloksia esitellään eri foorumeilla ja arvioinnin eri vaiheissa. 9) MVA:n seurantaa hyödynnetään vaikuttavuuden lisäämisessä.	MVA:n toteuttamisen kaikki osapuolet
Tunnettuus	MVA tunnetaan huonosti ja sen käytöstä on toistaiseksi vähän kokemuksia.	10) Kokemuksia MVA:n käytöstä ja toteuttamis- muodoista esitellään eri foorumeilla. 11) Ainakin avainministeriöihin ja asianomaisiin alue- organisaatioihin nimetään MVA-yhteyshenkilöt.	MVA-menetelmää käyttäneet tahot, YTR Ministeriöt ja niiden alainen aluehallinto, maakunnan kehittämiselimet

8.6 Maaseutuvaikutusten arviointi kehittämisvälineenä: toteutunut kehitys ja tulevaisuuskuvia

Toteutunut kehitys

- Maaseutuvaikutusten arviointia koskevia toimenpide-ehdotuksia on mukana useissa ohjelma-asiakirjoissa ja poliittisissa linjauksissa.
- YTR:n jäsenorganisaatiot ja eduskuntapuolueet pitävät maaseutunäkökulman huomioonottamista asioiden valmistelussa tärkeänä. Käytännön toimet ja aktiivisuus maaseutunäkökulman huomioonottamisessa vaihtelevat. Maaseutuvaikutuksia ei arvioida systemaattisesti eikä maaseutu ole ensisijainen tarkastelukulma arviointeja tehtäessä.
- Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmää on kokeiltu eri valmisteluprosesseissa kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Esimerkkejä ovat strategioiden ja ohjelma-asiakirjojen laatiminen sekä kuntaliitostilanteet.

Tulevaisuuskuvia

- Maaseutuvaikutusten arvioinnin menetelmää on kehitetty edelleen saatujen kokemusten pohjalta.
- Maaseutuvaikutusten arviointi on vähitellen vakiintunut maaseutupolitiikan työmuodoksi eri tasoilla ja maaseutuvaikutukset on otettu aikaisempaa paremmin huomioon päätöksenteon valmistelussa.
- Maaseutuvaikutuksia on veloitettu arvioimaan systemaattisesti kuntaliitoksia valmisteltaessa. Arviointia on ryhdytty tekemään paikkaperustaisesti kylien lähtökohdista käsin kylien toimiessa arvioinnissa aloitteellisina ja aktiivisina osapuolina.

9 Yhteenvedo

ASUTUS JA VÄESTÖ MAASEUTUALUEILLA

Toteutunut kehitys

Pysyvä asutus on alueellisesti keskittynyt ja aluerakenne tiivistynyt. Samanaikaisesti vapaa-ajan asutus on laajentunut pinta-alaltaan. Maaseutualueiden kehitys on ollut moninaista. Muuttoliike ei ole suuntautunut pelkästään maaseutualueilta kaupunkeihin tai kaupunkialueilta maaseudulle, vaan myös maaseutualueiden sisällä on muutettu. Harvaan asuttu maaseutu on menettänyt väestöä dramaattisesti. Myös ydinmaaseudun väestömäärä on vähentynyt, mutta maaseudun paikalliskeskusten väestömäärä on kutakuinkin säilynyt. Kaupunkien läheisellä maaseudulla väestö on kasvanut koko 2000-luvun.

Kaupunkien yhdyskuntarakenne on hajautunut, mutta viime vuosina yhdyskuntarakenne kaupunkialueilla on alkanut tiivistyä aiemmin hajautuneen yhdyskuntarakenteen sisällä. Maaseutualueet ovat taajamoituneet. Suurin osa maahanmuuttajista jää kaupunkeihin, kuitenkin myös joissakin yksittäisissä maaseutukunnissa maahanmuuttajien suhteellinen osuus on korkea.

Tulevaisuuskuvia

Suomessa on säilynyt eurooppalaisittain harva, mutta miltei kaikkialle ulottuva asutus ja maaseutumaisuus. Pysyvän asutuksen peitto on kuitenkin ohentunut ja hävinnyt joiltakin syrjäisen maaseudun alueilta.

Maaseudun paikalliskeskukset toimivat monikeskuksisen aluerakenteen solmukohtina, joista löytyy yksityisiä ja julkisia palveluja. Ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu ovat tärkeitä luonnonvarojen aineelliseen ja aineettomaan hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen toimialueita. Vuorovaikutus kaupunkialueiden kanssa korostuu kaupungin läheisellä maaseudulla, jonne keskuksia alhaisemmat kustannukset ja hyvä sijainti houkuttelevat yrityksiä.

Maaseutualueet ovat muuttuneet entistä enemmän "asumisen maaseudeksi" eli suurin osa maaseudulla asuvista käy muualla töissä. Erityisesti kaupunkien kehysalueilla ja muilla kaupunkien lähellä sijaitsevilla maaseutualueilla tämä kehitys korostuu. Julkista liikennettä on kehitetty erityisesti kaupunkien läheisellä maaseudulla.

Muuttoliike maaseudulta on tasaantunut. Maahanmuuton ansiosta monille maaseutualueille on saatu lisää asukkaita, yrittäjiä ja työntekijöitä. Samalla näiden alueiden väestöllinen huoltosuhde on muuttunut kestävämmäksi. Lisäksi jonkin verran on tapahtunut eläkeikäisten tai eläkeiän kynnyksellä olevien poismuuttoa kasvukeskuksista pienemmille kaupunkiseuduille tai maaseutualueille. Toisaalta maaseutualueiden sisällä ikäihmiset ovat muuttaneet taajamiin, jonne on rakennettu ikäihmisille uusia kiinteistöjä. Ikääntyneiden määrän kasvu luo kysyntää ja uusia

liiketoimintamahdollisuuksia maaseudulle. Iäkkäiden asumisen vaihtoehdot ovat monipuolistuneet ja yhteisöllisen asumisen suosio kasvanut. Maaseudulle on perustettu yhteisöllisiä maatiloja ja "seniorikyliä".

Maaseutualueiden maankäytössä ovat korostuneet rakentamattoman metsä- ja suo- ja maanviljelysmaan maankäytön päämäärät. Hajautettu bioenergian tuotanto ja muu biotalous ovat korostuneet entisestään. Maaseudun rooli (kaupunkilaisten) vapaa-ajan asumisessa ja virkistäytymisen kohteena on edelleen merkittävä.

2010-luvun kuntaliitokset synnyttivät maaseutukaupunkeja, joiden kehittämisessä ja hallinnassa korostuvat maaseutu- ja kaupunkialueiden välinen vuorovaikutus. Maaseutu- ja kaupunkialueiden kategorinen rajaaminen kehittämistoiminnan kohteina on havaittu epätarkoituksenmukaiseksi ja sitä on vähennetty kehittämistoimintaa suuntaavissa ohjelmallisissa linjauksissa. Ensisijaisesti kehittämistoiminnan kohteina ovat toiminnot, jotka voivat sijaita joko maaseutu- tai kaupunkialueilla.

Maaseutualueiden ympäröivät kaupunkimaiset matkailukeskukset ovat vahvistuneet ja luoneet alueilleen ympärivuotista kysyntää ja toimintaa. Matkailukeskuksissa on tarjolla palveluja hyvin monipuolisesti. Osa matkailukeskusten ja luonnonvara-alan, kuten kaivosteollisuuden, työvoimasta on kaukaa tulevia kausi- tai keikkatyöläisiä, mutta enenevässä määrin myös ympäröivillä maaseutualueilla pysyvästi asuvia työntekijöitä.

ASUMINEN JA PALVELUT MAASEUDULLA

Toteutunut kehitys

Maaseutualueilla on siirrytty agraarimaaseudusta asumisen maaseutuun. Monipaikkainen asuminen, oleminen sekä vierailut kaupunki- ja maaseutualueilla ovat lieventäneet asumisen ja alueiden käytön jakaantumista vapaa-ajan ja pysyvään asumiseen. Kuitenkin suurimmat väkimäärät maaseudulle tuo vapaa-aikaan liittyvät vierailut ja oleminen alueella. Vapaa-ajan asuntojen käyttö on lisääntynyt ja monipuolistunut. Asuntoja käytetään aiempaa enemmän vapaa-ajan vieton lisäksi myös työnteekoon. Monipaikkainen asuminen on ekologisen kestävyysnäkannalta ongelmallinen kehityssuunta. Jotta se voisi olla suuren väestön osan elämisen muoto, asumisen ja liikkumisen ekologisen kestävyysnäkannan tulee parantua.

Valtion budjettitalouden piiriin kuuluvien paikallishallinnon viranomaisten yksiköiden määrä on vähentynyt ja etäisyydet julkisten palvelujen toimipisteisiin pidentyneet. Kunta- ja kunnanosakeskukset muodostavat maaseudun palvelujen tarjonnan perusrungon. Kuntaliitoksissa liitoskuntien kirkonkylien rooli on muuttunut ja niissä tarjolla olevien palvelujen määrää vähentynyt.

Päivittäistavarakaupan myymälöiden lukumäärä on vähentynyt, mutta päivittäistavarakaupan myymälöiden yhteenlaskettu myyntipinta-ala on kasvanut maaseudulla ja erityisen voimakkaasti kaupunkien läheisellä maaseudulla.

Julkisen liikenteen puutteellisuus ja pitkät etäisyydet ovat tehneet yksityisautosta välttämättömän maaseutualueilla. Maaseudun autottomia ovat usein vanhuks.

Heidän osuutensa kasvaa. Massiivista julkista liikennettä maaseudulle ei synny, koska vähäinen asukasmäärä ei riitä luomaan riittävää kysyntää. Maaseudun asukkaat haluaisivat kuitenkin käyttää julkista liikennettä, mikäli sen käytön mahdollisuudet paranevat.

Asukkaat kokevat asuinalueensa turvallisena, vaikka samanaikaisesti ovat tyytymättömiä turvallisuutta luoviin poliisi- ja pelastuspalveluihin. Myös fyysisenä etäisyytenä turvapalvelut ovat karanneet kauemmas, jolloin turvallisuus on uhattuna onnettomuuksien sattuessa. Vahvaksi koettu turvallisuus onkin maaseutuasumisen paradoksi, joka ei vastaa todellisuutta.

Hieman yli puolet kansalaiskyselyn vastaajista koki saavansa tarvitsemansa palvelut nopeasti ja helposti omalta paikkakunnaltaan. Tyytyväisyys palvelujen saamiseen oli sitä pienempi, mitä kauempana lähimmästä keskuksesta vastaaja asui.

Vapaa-ajan asuntojen määrä on kasvanut voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana ja niitä on Suomessa nykyisellään noin puoli miljoonaa, eniten harvaan asutulla maaseudulla. Asuntojen varustetaso paranee jatkuvasti. Vapaa-ajan asuntoa käytetään keskimäärin 75 vuorokautta vuodessa. Vapaa-ajan asuntojen omistajista noin kaksi kolmasosaa on yli 60-vuotiaita.

Tulevaisuuskuvia

Puuttuvaa julkista liikennettä korvaamaan on löydetty paikallisia toimintamalleja. Niiden syntymistä hidastaneet lainsäädännölliset ongelmat on saatu ratkaistua. Maaseudun paikallisyhdistykset huolehtivat kimpapakyytien ja yhteiskuljetusten järjestämisestä. Omaehtoiseen palvelujen järjestämiseen on syntynyt osuuskuntia ja yrityksiä.

Palveluvalikoimassa ovat yleistyneet hybridi-palvelut, jolloin osa palveluihin liittyvistä toimista hoidetaan kasvokkain ja osa verkon kautta sähköisinä palveluina. Julkisten ja yksityisten palvelujen tuotannossa on otettu käyttöön asiakaskokemukseen perustuvia kehittämistyökaluja. Internetin käyttöä tukevat maaseudun kylätaloihin ja vastaaviin maaseudun väestöä kokoaviin kiinteistöihin perustetut toimitilat, joissa saa tarvittaessa tukea ja voi hyödyntää toimivaa laitteistoa palvelujen käyttöön. Ne toimivat myös etätöiden tekemisen paikkoina. Samoin matkailukeskusten yhteydessä toimii etätyöpisteitä.

Kuntaliitoksissa itsenäisyytensä menettäneiden kuntien entisistä kuntakeskuksista on muodostunut palvelujen tarjonnan alueellisia keskuksia, joista pyörillä liikkuvia palveluja viedään syrjäisemmille alueille ja joihin maaseudun asukkaat pääsevät käyttämään palveluja, myös ilman omaa autoa hyödyntämällä yhteiskuljetusjärjestelyjä. Alueellisia keskuksia hallinnoivat paikallisista toimijoista koostuvat lähidemokratiayksiköt.

Julkisen talouden rahoituskriisi on heikentänyt palveluja maaseutualueilla. Eri alueiden ja väestöryhmien välinen eriarvoisuus palvelujen saavutettavuudessa on kasvanut. Tämä on lisännyt yhteistyötä ja paikallista aktiivisuutta uusien ratkaisujen

ja palvelujen kehittämisessä. Palveluja tuotetaan yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyöhön perustuvana monituotantona.

TYÖ JA YRITTÄJYYS

Toteutunut kehitys

Harvaan asutulla maaseudulla väestön vähenemisen myötä myös työvoiman, työllisten ja työttömien määrä on vähentynyt, mutta työttömyysaste on kuitenkin korkea. Elinkeinorakenne on kaikilla aluetyypeillä ja maaseututyypeillä ajan kuluessa palveluvaltaistunut ja samalla alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden työpaikkojen lukumäärä on laskenut. Yksityisten palveluiden työpaikkaosuudet ovat suurimpia kaupungeissa, mutta ovat korkeita myös maaseudun paikalliskeskukissa. Julkisten palveluiden osuudet työpaikoista ovat alueittain varsin samanlaiset. Sisemmät kaupunkialueet ja maaseudun paikalliskeskukset erottuvat kuitenkin muista alueista palvelukeskittyminä, joissa on paljon julkisten palvelujen työpaikkoja.

Jalostuksen suhteellinen työllistävä merkitys on paikkatietopohjaisen kaupunki-maaseutu-luokituksen mukaan tarkasteltuna korkein kaupungin kehysalueella sekä ulomalla kaupunkialueella. Maaseutualueista kaupunkien läheisellä maaseudulla ja ydinmaaseudulla jalostus työllistää eniten. Alkutuotannon suhteellinen osuus työllistäjänä kasvaa sitä suuremmaksi, mitä kauemmas kaupunkikeskuksista ja maaseudun paikalliskeskuksista siirrytään. Alkutuotannon osuus alueen työpaikoista on muita alueita korkeampi harvaan asutulla maaseudulla.

Julkisen sektorin työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista on korkein kuntapohjaisen maaseudun kolmijaon mukaisissa harvaan asutun maaseudun kunnissa. Julkinen sektori on kaikilla maaseutualueilla merkittävä työllistäjä. Kuitenkin vuodesta 1999 vuoteen 2009 julkisen sektorin työpaikkojen osuus laski ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnissa, kun se kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa pysyi kutakuinkin samalla tasolla.

Työmatkojen pituus on kasvanut kaikilla kaupunki- ja maaseutualueilla ja ne ovat pisimpiä kaupungin läheisellä maaseudulla ja harvaan asutulla maaseudulla. Maaseutualueilla kuitenkin tehdään pienimuotoista yritystoimintaa asuinpaikassa tai sen välittömässä läheisyydessä. Työpaikkaomavaraisimpia maaseutualueita ovat ydinmaaseutu, harvaan asuttu maaseutu ja maaseudun paikalliskeskukset. Sen sijaan kaupungin läheisellä maaseudulla asuvista suurin osa käy töissä alueen ulkopuolella. Pendelöinti on lisääntynyt kaikilla maaseutualueilla ja se suuntautuu yhä useammin kaupunkeihin ja keskuksiin.

Maaseutu on merkittävää yritystoiminnan aluetta. Neljä kymmenestä liikeyrityksen toimipaikasta sijaitsee maaseutualueilla. Maaseudun yrityksistä valtaosa on pieniä mikroyrityksiä. Muiden kuin maatalousyritysten lukumäärä on kasvanut kaikilla maaseutualueilla. Maatalouden merkitys elinkeinona ja työllistävyys on vähentynyt. Kuitenkin maaseutualueista erityisesti ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla

maatalouden rooli on keskeinen. Kansalaiskyselyn (2013) mukaan maaseudun asukkaat uskovat entistä enemmän, että etätyö maaseudulla lisääntyy. Myös tekniikan kehitys parantaa etätyön mahdollisuuksia.

Tulevaisuuskuvia

Maaseutualueilla tuotetaan keskusten tarpeisiin esimerkiksi matkailuun, biotalouteen, energian tuotantoon ja kaivosteollisuuteen liittyviä tuotteita ja palveluita. Näihin tuotantoprosesseihin liittyvä elinkeinotoiminta on luonut työpaikkoja. Yksityisiin palveluihin ja jalostukseen on syntynyt uusia yrityksiä. Maaseutualueet ovat vahvistuneet teollisen tuotannon alueina, erityisesti kaivannaisteollisuus, puuteollisuus ja energiantuotanto ovat voimistuneet.

Maataloudessa tilojen määrä vähenee edelleen, mutta maatalouden kokonaistyöllistyvyys ei vähene samaa tahtia. Maatilojen ulkopuolisten maataloustyöntekijöiden osuus kasvaa. Monialaiset maatilat, kulttuurimaiseman säilyttäminen sekä luomuja lähiruoan tuotanto ovat voimistuneet. Lisääntyvät elintarvikeskandaalit monikansallisissa tuotantoketjuissa sekä kestävä kehitys, paikallisuus ja elintarviketurvallisuus ovat vauhdittaneet lähiruoan kysyntää.

Maaseudun yrityskehitys on monipuolistunut. Suurin osa maaseudun yrityksistä on edelleen pieniä mikroyrityksiä, jotka eivät pyri kasvuun, mutta ovat tärkeitä työllistäjiä. Toisaalta maaseutualueille on syntynyt ja siirtynyt kansainvälisille markkinoille ja vientiin tähtääviä yrityksiä.

Maaseutualueilla on tullut paljon moniosaajia, jotka toimivat osa-aikaisesti yrittäjinä ja osa-aikaisesti palkallisina. Esimerkiksi vapaa-ajan asukkaiden kiinteistöjen huolto ja ylläpito tai korjausrakentaminen työllistää. Maaseudun paikallisia työvoimatarpeita ratkaisemaan on syntynyt paikallista ei-valtiollista työnvälitystoimintaa. Myös aikapankkitoiminta on vakiintunut maaseudulle ja verottajan tulkinnat aikapankkeja kohtaan ovat muuttuneet suopeiksi.

OSAAMINEN JA INNOVAATIOT MAASEUDULLA

Toteutunut kehitys

Maatalouden merkityksen muututtua on alettu selkeämmin nähdä maaseudun elinkeinojen ja innovaatiotoiminnan moninaisuus. Esimerkiksi biotalous, vihreä talous, kaivosteollisuus, matkailu tai monimuotoinen ruoan tuotanto ovat aloja, joihin kohdistuva kysyntä kasvaa ja korostaa maaseutualueiden merkitystä innovaatiotoiminnassa.

Luonnonvara-alan sektoritutkimuslaitokset sekä yliopistojen tutkimusasemat ja erillistutkimuslaitokset ovat merkittäviä tutkimus- ja innovaatiotoimijoita maaseutualueilla. Ne ovat muodostaneet Suomen maaseutualueille kansainvälisestikin vertaillen kattavan osaajien verkoston, jota tosin on viime vuosina harvennettu toimipisteitä lakkauttamalla ja yhdistelemällä. Vuoden 2015 alussa MTT, Metla, RKTL sekä maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken tilastotuotanto

yhdistyvät Luonnonvarakeskukseksi, jolla haetaan kustannussäästöjä ja tartutaan biotalouden mahdollisuuksiin. Samanaikaisesti yliopistojen budjettirahoitukseen kohdistuu paineita, jotka heijastuvat myös niiden erillislaitoksiin ja tutkimusasemiin. On tärkeää, että riittävän kattava tutkimusinfrastruktuuri maaseutualueilla säilyy. Rungas toimipisteiden määrä on suomalainen vahvuus, joka auttaa bio- ja vihreän talouden haasteisiin vastaamisessa ja maaseutualueiden integroimisessa kehittämistoimintaan.

Suomen kattava koulutusorganisaatioiden verkosto on tukenut osaajien saamista myös maaseutualueille. Kuitenkin osaajien saamisessa syrjäisemmille maaseutualueille on ollut vaikeuksia. Pysyvä yliopistollinen perustutkintokoulutus on pitkälti keskitetty yliopistokaupunkien kampusalueille. Alueellisia korkean osaamisen tarpeita on ratkaistu maisteri- ja diplomi-insinööri-koulutusohjelmilla. Yliopistokeskukset ovat vakiinnuttaneet yliopistollista toimintaa alueille, joilla ei ole omaa yliopistoa ja ne ovat myös toteuttaneet maaseutualueisiin kohdistuvaa tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoimintaa.

Jokaisessa maakunnassa on ammattikorkeakoulu. Ne ovat tukeneet maakuntakeskusten elinvoimaa, tuottaneet osaavaa työvoimaa maakuntakeskusten ja ympäröivien maaseutualueiden tarpeisiin sekä tukeneet yritysten syntymistä.

EU:n osittain rahoittama maaseudun kehittäminen Manner-Suomen maaseutuohjelman kautta on antanut merkittävää piristettä maaseudun innovaatio- ja yritystoimintaan.

Tulevaisuuskuvia

Moniin maaseutualueisiin liittyvät ja edelleen vahvistuvat trendit, kuten väestön ikääntyminen sekä harva asutus ja asutuksen harveneminen edelleen ovat vahvoja innovaatioiden syntymisen ajureita, jotka motivoivat ja osittain pakottavatkin innovaatioihin. Esimerkiksi telepalveluihin ja liikkuviin palveluihin liittyvistä innovaatioista on tullut vientituotteita. Innovaatioiden kehittäminen on vaatinut monialaista osaamista, kansainvälistä yhteistyötä ja maaseutualueiden ulkopuolelta tulevien toimijoiden osallistumista kehittämistyöhön. Maaseutualueiden toimijat ovat päässeet mukaan eurooppalaisiin innovaatiokumppanuuksiin.

Uusiutumattomien luonnonvarojen niukkuus on vauhdittanut vihreän talouden sekä biotalouden kehitystä. Bioaikakausi on nostanut maaseutualueet uuden innovoinnin keskiöön, koska biomassa on metsissä, pelloilla, soilla ja vesistöissä. 3D-printterit ovat kehittyneet tuotantolaitoksiksi. Tuotanto on hajaantunut maaseutualueille raaka-aineiden ääreen.

Suurin osa aktiivikäytössä olevasta peltopinta-alasta on säilynyt ruoan tuotannossa, jonka moninaistuminen toisaalta tehotuotantoon ja toisaalta lähi- ja luomutuotantoon on jatkunut. Molemmat ovat tuotannon tehokkuus- ja laatuvaatimusten kohteina, mikä on vauhdittanut innovaatio- ja tuotekehitystoimintaa ja synnyttänyt maaseutualueille asiantuntijapalveluja myyviä yrityksiä.

Vihreän talouden ja biotalouden vaatimukset ovat tehneet keskittämispolitiikan riittämättömäksi yhteiskuntapolitiikan toimintamalliksi. Sen sijaan on alettu entistä voimallisemmin etsiä hajautettuja ratkaisuja, jotka ovat turvanneet kaivannaisteollisuuden, biotalouden, matkailuelinkeinon ja ruoantuotannon toimintaedellytykset. Suomalaisista maaseutualueista on tehty kansainvälisesti kiinnostavia hajautettujen ratkaisujen toiminta- ja kehittämisympäristöjä, joita käyttävät testaus- ja innovaatiotoiminnan ympäristöinä myös ulkomaiset yritykset ja valtiot.

Maaseudulla innovaatiotoiminta perustuu erityisesti luoviin yksilöihin, kun taas kaupungeissa korostuvat enemmän rakenteet. ”Maaseutuinnovaatiot” ovat usein yllätyksellisiä, vaikeasti ennakoitavia ratkaisuja todellisiin kehittämistarpeisiin, joiden synnyssä kansalaisten, käyttäjien ja asiakkaiden kokemuksilla on keskeinen sija. Maaseutuinnovaatioiden synnyn edellytyksenä ei useinkaan ole massiivinen rahoitus vaan enemmänkin mahdollistaminen toimintaedellytykset turvaamalla.

Hajautettuja ratkaisuja ja sulautettuihin tietoverkkoihin pohjautuvia ratkaisuja on voitu kehittää tehokkaasti Suomen maaseutualueilla, koska Kataisen hallituksen tavoite siitä, että nopeat langattomat laajakaistayhteydet ovat 99 prosentille suomalaisista, on toteutunut. Myös koulutusjärjestelmän joustavuus ja reagointiherkkyys on lisääntynyt ja tukenut kehitystä.

MAASEUTU HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ

Toteutunut kehitys

Maaseudun asukkaat uskovat alueensa mahdollisuuksiin: noin 65 prosenttia kansalaiskyselyn (2013) vastaajista oli valmis allekirjoittamaan maaseudun valoisan tulevaisuuden. Usko maaseudun mahdollisuuksiin on hieman laskenut vuodesta 2010. Epäilevimmät asuivat harvaan asutulla maaseudulla.

Vahva tulevaisuuden usko saa kuitenkin merkittävän särön siitä, että enemmistö maaseudun asukkaista koki vaikeaksi nuorten paikkakunnalle palaamisen opiskeluiden jälkeen. Kaikkein vaikeinta palaamisen koettiin olevan harvaan asutun maaseudun kunnissa. Ilman nuoria ja työikäistä väestöä kestävää tulevaisuutta on vaikea rakentaa.

Paikkakunnan vahva yhteisöllisyys ei kansalaiskyselyn (2013) tulosten perusteella korostu. Yhteisöllisyys tuli kuitenkin yhtenä tärkeänä tekijänä esiin kysyttäessä maaseutuasumisen parhaita puolia. Infrastruktuurin rapistuminen ja monien julkisten palvelujen, erityisesti terveyskeskus- ja lääkäripalvelujen huono saavutettavuus herättivät maaseudun asukkaiden tyytymättömyyttä. Ongelmista huolimatta maaseudulla viihdytään. Yhdeksän kymmenestä vuoden 2013 kyselyyn vastanneesta maaseudun asukkaasta koki oman asuinympäristönsä viihtyisäksi. Maaseudun asuinympäristö koettiin erittäin viihtyisäksi myös vuosina 2003 ja 2010.

Maaseudun asukkaiden (2013) arvioissa oman paikkakunnan vahvuuksina ja mahdollisuuksina korostuivat useimmilla paikkakunnilla kaunis ja puhdas luonto,

matkailu ja hyvä sijainti. Kaupunkien läheisellä maaseudulla vastaajat kokivat tärkeimmiksi vetovoimatekijöiksi sijainnin ja yhteydet. Ydinmaaseudulla vetovoimatekijöiksi koettiin työpaikat, teollisuus ja luonto. Harvaan asutulla maaseudulla painotettiin vielä keskimääräistä enemmän luontoa, mutta myös alueen rauhallisuus ja matkailun mahdollisuudet nostettiin esiin. Asukkaiden arviot olivat varsin samantaisia myös vuonna 2010.

Uusia asukkaita houkuttelevina paikkakunnan vetovoimatekijöinä vuoden 2013 kansalaiskyselyssä asukkaat korostivat ylivoimaisesti eniten luontoa ja maaseudun rauhaa. Seuraavaksi tärkeimpänä pidettiin palveluja ja kolmantena työpaikkoja. Lisäksi vetovoimatekijöinä pidettiin edullista asumista sekä hyvää sijaintia ja hyviä liikenneyhteyksiä.

Maaseudun asukkaat pitävät vuoden 2013 kansalaiskyselyssä kylätoimintaa parhaiten onnistuneena maaseudun kehittämistoimintana. Myös vuoden 2010 kansalaiskyselyssä kylätoiminta nousi esille onnistumisena. Monia kylätoiminnan toimintatapoja voidaankin hyödyntää uusien lähidemokratian muotojen kehittämisessä.

Yli 40 prosenttia vuoden 2013 kansalaiskyselyn vastaajista piti asukkaiden vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia hyvinä. Asukkaiden kokemukset vaikutusmahdollisuuksistaan ovat muuttuneet positiivisemmiksi kymmenessä vuodessa, sillä vuonna 2003 vaikutusmahdollisuuksiaan piti hyvänä vain alle kolmasosa vastaajista.

Tulevaisuuskuvia

Kuntaliitosten myötä kunnat ovat suurentuneet ja monipuolistuneet. Kunnan rajojen sisälle on tullut kaupunkialueita ja laajoja maaseutualueita. Lähidemokratian turvaamiseksi ja kehittämiseksi kuntalakia on uudistettu ja sinne on määritelty lähidemokratian toimintatavat ja toimijat, joista keskeisiä ovat kylä- ja asukasyhdistykset sekä Leader-ryhmät.

Maaseudun kehittämisessä syntyneet paikallisen kehittämisen osaaminen ja onnistumiset on huomioitu ja maaseudun paikallisen kehittämisen toimintamalleja, kuten toimintaryhmätyötä sekä kylä- ja asukasyhdistystoimintaa, on alettu laajasti hyödyntämään myös kaupunkialueiden paikallisessa kehittämisessä. Toimintaa rahoitetaan monipuolisesti kansallisilla ja EU:n varoilla.

Vapaa-ajan asukkaat ovat integroituneet osaksi maaseutualueiden yhteisöjä ja ”raja” pysyvien ja vapaa-ajan asukkaiden välillä on hämärtynyt monipaikkaisuuden vahvistuessa. Poliittiset ratkaisut ovat tukeneet monipaikkaisuuden kehitystä. Vapaa-ajan asukkaat voivat esimerkiksi maksaa osan kunnallisveroistaan kakkos-asuntonsa sijaintikuntaan.

MAASEUTUPOLITIIKAN KOKONAISUUS SUOMESSA

Toteutunut kehitys

Kansallista maaseutupolitiikkaa on pyritty integroimaan aiempaa tiiviimmin osaksi alueiden kehittämistä. Tämä näkyy mm. kansallisen maaseutupolitiikan

vastuuvirkamiesten siirtona työ- ja elinkeinoministeriön alueosastolle, maaseutu-, kaupunki- ja saaristopolitiikan rinnakkain laadittuina toimenpideohjelmina sekä em. politiikanalojen yhteistyöryhmien ja neuvottelukunnan toimikausien yhdenmukaistamisena.

Alue- ja maaseutupolitiikan resursointi on vähentynyt. Tämä konkretisoituu mm. maaseudun kehittämisen ja maakunnan kehittämisrahan leikkauksina sekä henkilöresurssien vähenemisenä.

Eri alueiden välisen vuorovaikutuksen ja kumppanuuden merkitys on vahvistunut entisestään. Tähän vaikuttavat mm. kuntarakennemuutos ja heikko taloustilanne.

Kansainvälisyys on lisääntynyt, mikä näkyy mm. eri toimijoiden lisääntyneessä kansainvälisessä yhteistyössä ja kansainvälisten hankkeiden lukumäärän kasvuna.

Maaseutupolitiikan ajankohtaisiksi kysymyksiksi ovat nousseet lähidemokratia, julkisten palvelujen järjestäminen, maaseutuasuminen ja biotalous.

Säätely- ja ohjausjärjestelmät ovat vaikeuttaneet maaseudulla asumista ja toimimista.

Tulevaisuuskuvia

Maaseutupolitiikassa on alettu painottaa yhä vahvemmin paikkaperustaista kehittämistä ja laajoja kehittämisverkostoja.

Paikkaperustainen kehittäminen on vahvistunut myös aluepolitiikassa ja yhteisölähtöinen paikallinen kehittäminen on levinnyt kaupunkeihin.

Uusia rakenteita ja toimintatapoja on kehitetty sekä verkostoitumista ja kumppanuuksia vahvistettu. Resursseja on alettu käyttää aiempaa tehokkaammin ja kehittämistyöhön on saatu mobilisoitua uusia resursseja.

Eri alueiden välinen kumppanuus on vahvistunut ja siihen on kehitetty uusia välineitä.

Kansainvälisyys on vahvistunut ja siitä on tullut luonteva osa kehittämistyötä.

Lähidemokratia ja kansalaisten osallistuminen on vahvistunut. Osallisuuteen on kehitetty uusia toimintatapoja. Järjestöille ja kansalaisille on siirtynyt lisää vastuuta mm. palvelujen järjestämisestä. Eriarvoisuus eri alueilla asuvien kansalaisten kesken on lisääntynyt.

Maaseutu-, saaristo- ja kaupunkipolitiikka on integroitu keskenään ja niiden toimeenpanossa tehdään tiivistä yhteistyötä.

MAASEUTUVAIKUTUSTEN ARVIOINTI KEHITTÄMISVÄLINEENÄ

Toteutunut kehitys

Maaseutuvaikutusten arviointia koskevia toimenpide-ehdotuksia on mukana useissa ohjelma-asiakirjoissa ja poliittisissa linjauksissa.

YTR:n jäsenorganisaatiot ja eduskuntapuolueet pitävät maaseutunäkökulman huomioonottamista asioiden valmistelussa tärkeänä. Käytännön toimet ja aktiivisuus maaseutunäkökulman huomioonottamisessa vaihtelevat. Maaseutuvaikutuksia

ei arvioida systemaattisesti eikä maaseutu ole ensisijainen tarkastelukulma arviointia tehtäessä.

Maaseutuvaikutusten arviointimenetelmää on kokeiltu eri valmisteluprosesseissa kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Esimerkkejä ovat strategioiden ja ohjelma-asiakirjojen laatiminen sekä kuntaliitostilanteet.

Tulevaisuuskuvia

Maaseutuvaikutusten arvioinnin menetelmää on kehitetty edelleen saatujen kokemusten pohjalta.

Maaseutuvaikutusten arviointi on vähitellen vakiintunut maaseutupolitiikan työmuodoksi eri tasoilla ja maaseutuvaikutukset on otettu aikaisempaa paremmin huomioon päätöksenteon valmistelussa.

Maaseutuvaikutuksia on veloitettu arvioimaan systemaattisesti kuntaliitoksia valmisteltaessa. Arviointia on ryhdytty tekemään paikkaperustaisesti kylien lähtökohdista käsin kylien toimiessa arvioinnissa aloitteellisina ja aktiivisina osapuolina.

Lähteet

Aho, S. & H. Ilola (2006). Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun tulevaisuus. <<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/67426/TOINEN%20KOTI%20MAALLA,%20RAPORTTI,%20VERKKOVERSIO.pdf?sequence=1>>

ALLI-kartasto (2013). Aluerakenteen ja liikennejärjestelmän kehityskuva ALLI. Työn toteuttajat: Tampereen teknillisen yliopiston Liikenteen tutkimuskeskus Verne ja Suomen ympäristökeskus SYKE. Saatavissa internetistä: <http://wwwym.fi/fi-FI/Maankaytto_ja_rakentaminen/Ohjelmat_ja_strategiat/Aluerakenteen_ja_liikennejarjestelman_kehityskuva> Viitattu 6.6.2013.

Alm, M. (2013). Uusiutuva energia. Toimialaraportti 5/2013. Työ- ja elinkeinoministeriö. 111 s. Saatavissa internetistä: <http://www.temtoimialapalvelu.fi/files/1950/Uusiutuva_energia_2013.pdf_2_versio.pdf> Viitattu 20.12.2013.

Antikainen, R., K. Lähtinen, M. Leppänen & E. Furman (2013). Vihreä talous suomalaisessa yhteiskunnassa. Ympäristöministeriön raportteja 1/2013. Helsinki.

Biotalous.fi. Saatavissa internetistä: <http://www.biotalous.fi/>.

Bisi, J. (2010). Suomalaisen susikonfliktin anatomia. Maantieteen laitos, Oulun yliopisto. 101 s.

Dryzek, J. S. (2005). Deliberative Democracy in Divided Societies: Alternatives to Agonism and Analgesia. *Political Theory*, 33 (2005), 218-242.

Euroopan komissio (2013). Eurooppa 2020. <http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_fi.htm>

Eurostat (2012). File:Degree of urbanisation for LAU level 2 areas (1).png. Saatavissa internetistä: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/7/72/Degree_of_urbanisation_for_LAU_level_2_areas_%281%29.png> Viitattu 29.4.2013. Verkkosivua viimeksi päivitetty 6.6.2012.

Eurostat (2013). Glossary: Revision of the degree of urbanization. Saatavissa internetistä: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Revision_of_the_degree_of_urbanisation> Viitattu 29.4.2013. Verkkosivua viimeksi päivitetty 7.1.2013.

Fukuyama, F. (1995). *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press. New York.

Green Care Finland ry (2012). <<http://www.gcfinland.fi/>>

Harju, A. & R. Pihlaja (2013). Demokratia ei vahvistu vanhoilla keinoilla. *Kuntalehti* 13/2013, 38-39.

Heinonen, J. & S. Junnila (2012). Yhdyskuntarakenne, elämäntavat ja ilmastonmuutos. *Tiede + Teknologia* 19/2012. Aalto-yliopiston julkaisusarja. 32 s.

Helminen, V., K. Nurmio, A. Rehunen, M. Ristimäki, K. Oinonen, M. Tiitu, O. Kotavaara, H. Antikainen & J. Rusanen (2013). Kaupungin-maaseudun alueluokitus. Paikkatietomuotoisen alueluokituksen muodostamisperiaatteet. SYKE. 46 s. Saatavissa internetistä: <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=145432&lan=fi>> Viitattu 13.6.2013.

Hienonen, K. (2011). Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa. Trendianalyysi. Sitran selvi-tyksiä 52. Sitra, Helsinki.

Hietanen, O. (2013). Globaalit trendit. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. Meillä on hinku menestyä -laivaseminaari 15.-16.1.2013. M/S Viking Grace.

Huhta, J. & T. Pyykkönen (2013). Kolmasosa työssäkäyvistä pendelöi. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2013-04-11_001.html> Viitattu 2.8.2013.

Husberg, A. (2013). Palveluaukkoja ja paikallisia ratkaisuja. Osa I. Ehdotus Maaseudun palveluohjelmaksi. Maaseudun palveluohjelman esiselvitys -hankkeen loppuraportti.

Hyryläinen, T., P. Pylkkänen & T. Suutari (2012). Miten maaseutu vastaa tulevaisuuden kysyntään? Maaseutu Suomi-strategiassa -työpajaprosessin tuloksia. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston, Sitran selvityksiä 67. Sitra, Helsinki.

Järvinen, J. & S. Leveälahti (2009). Työvoiman poistuma vuosina 2007-2025. Alue- ja toimialatarkastelu. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 62/2009.

Kaarna, A. (2009). Väestön hyvinvointi alueilla - tilastollinen katsaus. TEM-analyyseja 17/2009.

Kansalaisopistot.fi (2013). <<http://www.ktol.fi/kansalaisopistot>> 31.12.2013

Karvonen, S. (2008). Miten ihmiset maalla voivat? Maaseudun hyvinvointi 2000-luvulla. Teoksessa Haverinen, R. & K. Ilmarinen (toim.): Hyvinvoinnin arki maaseudulla. Tekeviä käsiä ja tietoteknologiaa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2008, 25-35.

Katajamäki, H. (1988). Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 121. Turku: Turun yliopiston maantieteen laitos. 144 s.

Katajamäki, H. (2013). Toimivaltaisen kunnanosademokratian aika. Teoksessa Kattilakoski, M. & P. Backa (toim.): Uuden lähidemokratian aika. Närdemokrati för en ny tid. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2013, 13-22.

Kattilakoski, M., A. L. Matthies & N. Rantamäki (2011). Kansalaisosallistuminen maaseudun hyvinvointipalveluissa. Maaseudun uusi aika 2/2011.

Kela (2002). Kelan vuosikertomus 2001. 31 s. <<http://www.kela.fi/vuosi-ja-toimintakertomukset>> Viitattu 20.12.2013.

Kela (2013). Toimintakertomus 2012. <http://www.kela.fi/flash/toimintakertomus-2012/Kela_Toimintakertomus.pdf>

Keto, L. & M. Takamaa (2008). Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa. Selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoimintojen kehittäjinä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1/2008.

Kettunen, M. (2011). SGEI-palveluiden perustelut ja tarve maaseudulla. Maisterintutkielma. Helsingin yliopisto.

Kilpeläinen, R. (2010). Kyläkoulut Suomessa. Maaseudun pienet koulut opettajien kuvaamina oppimis- ja kasvuympäristöinä. Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö. 203 s.

Kohonen, K. & T. Tiala (toim.) (2002). Kuntalaiset ja hyvä osallisuus: lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistamis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Sisäasiainministeriö, osallisuushanke. 143 s.

Kokkonen, E. (2010). Hajautettu biotalous - väylä vihreään tulevaisuuteen. Sitran julkaisuja 38. 16 s.

Kotilainen, H. (1998). Ulkokuntalaiset mökkiläiset kuntien taloudessa. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/1998. 85 s.

Kuhmonen, T. (2009). Keski-Suomen maaseutu 2009. Jyväskylän yliopisto, taloustieteiden tiedekunta/yritystäjyys. Jyväskylä.

Kuisma, J. (2011). Kohti biotaloutta. Biotalous konseptina ja Suomen mahdollisuutena. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Kilpailukyky 6/2011. 102 s.

Kuntaliitto (2010). Tietoja ulkomaan kansalaisista, vieraskielisistä ja maahanmuuttajista Suomessa. <<http://www.kunnat.net>>

Kytölä L., P. Pyykkönen, I. Huuskonen, R. Keränen, J. Ponnikas, K. Arovuori, S. Korhonen & V. Ruottinen (2013). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013. Arviointiraportti vuodelta 2012. Suomen Aluetutkimus, FAR. Selvityksiä 45.

Lehtola, I., A. Rehunen & M. J. Hiltunen (2012). Palveluasioinnin toimintaympäristön muutos maaseudulla. Teoksessa A. Rehunen, M. Rantanen, I. Lehtola & M. J. Hiltunen (toim.): Palvelujen saavutettavuus muutoksessa - maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 88, 22-31.

Leinamo, K. (2009). Paljon puhetta, vähän tuloksia. Kokemuksia etätyöstä ja alueellistamisesta eri vuosikymmeninä. Vaasan yliopisto, Levón-instituutin julkaisuja 128. 108 s.

Leinamo, K. (2013). "Hallintouudistusten vaikutukset maaseudun paikallisyhteisöissä" -tutkimushankkeen tulokset. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2011). Liikenne ja viestintä 2015. Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalan toiminta- ja taloussuunnitelma 2012-2015. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 2/2011.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2013). Viestintäpolitiikan KIDE-ohjelma.

Linden, M., J. Aakkula, O. Voutilainen, T. Kuhmonen, J. Ponnikas, L. Kytölä, T. Juntunen, R. Keränen & T. Tiainen (2008). Poliitiikan muutoksen vaikutukset alueisiin ja maaseutuväestöön (Vaihe II). Suomen Aluetutkimus FAR/Finnish Regional Research FAR. Selvityksiä/Research Papers: 35. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. 114 s.

Luonto-Liiton Susiryhmä (2013). <<http://www.luontoliitto.fi/susiryhma>>. Luottamus Suomen suurpetopoliittikkaan vaakalaudalla.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen, MTT:n verkkosivusto. <<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori>> Viitattu 20.12.2013

Maa- ja metsätalousministeriö (2013). Tiedote: Ministeriö hakee ratkaisuja pihasusiongelmiaan. Julkaistu 1.2.2013.

Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK (2013). <http://www.mtk.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedotteet_2013/tammikuu/fi_FI/luottamus_suurpetopoliittikkaan/>. 31.1.2013.

Maanmittauslaitos (2013). Kiinteistöjen kauppahintatilasto 2012. <http://www.maanmittauslaitos.fi/sites/default/files/Kiinteist%C3%B6jen%20kauppahintatilasto_2012.pdf>

Malinen, P. & T. Muilu (2009). Syrjäisen maaseudun kehittäminen - verkkokurssia tukeva opetusmoniste. Redec Kajaani, Working Papers 67. Kajaani: Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus. 60 s.

Malinen, P., L. Kytölä, H. Keränen & R. Keränen (2006). Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 7/2006. 67 s.

Massey, D. (1984). Spatial divisions of labour: social structures and the geography of production. Critical human geography. London: Macmillan. 339 s.

Melasniemi-Uutela, H. (2004). Suomalaisten mökkikulttuurin suunta? Teoksessa Ahlqvist, K. & A. Rajas: Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen, 145-163. Tilastokeskus, Helsinki.

Moisio, P., S. Karvonen, J. Simpura ja M. Heikkilä (2008) (toim.). Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes, M253. Helsinki.

Moisio, S. (2012). Valtio, alue, politiikka: Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere. 357 s.

Muilu, T., N. Kotavaara, J. Ponnikas, S. Korhonen, H. Hintsala & E-M. Puska (2013). Oulun kuntaliitoksen ja Kainuun hallintomallikokeilun vaikutukset maaseutuasumiseen ja -alueisiin. Nordia Tiedonantoja 3/2013 (painossa).

Muilu, T., J. Rusanen & A. Naukkarinen (1999). Huoltosuhde käsitteenä ja alueellisena ilmiönä. Nordia tiedonantoja 3/1999. Oulu.

Niemelä, P. (2004). Sosiaalinen pääoma Suomen kunnissa. Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 42.

Niemi, J. & J. Ahlstedt (2005) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2005 - Kymmenen vuotta Euroopan unionissa. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 105. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 94 s.

Niemi, J. & J. Ahlstedt (2010) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2010. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 110. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 96 s.

Niemi, J. & J. Ahlstedt (2011) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2011. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 111. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 96 s.

Niemi, J. & J. Ahlstedt (2012) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2012. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 112. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 96 s.

Niemi, J. & J. Ahlstedt (2013) (toim.). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2013. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 113. Helsinki: MTT Taloustutkimus. 96 s.

Nieminen, M. (2010). Kesämökkibarometri 2009. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2010. <http://www.tem.fi/files/22175/Mokkibaroo8_raportti.pdf>

Nordregio (2013). Nordregiosta 26.4. saatu karttaesitys.

OECD (2008). Rural Policy Reviews: Finland. OECD Publishing, Paris, France. 297 s.

OECD (2010). OECD Regional Typology. Directorate for Public Governance and Territorial Development, 22 February 2010. Saatavissa internetistä: <<http://www.oecd.org/data-oecd/35/62/42392595.pdf>> Viitattu 29.4.2013.

OECD (2012). Draft Synthesis Report on Innovation Driven-Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation. December 2012. <https://community.oecd.org/servlet/JiveServlet/download/20683-37253/Final_Draft_SmSp_oECD_EC291112.pdf>

OECD-FAO (2013). Agricultural Outlook 2013-2022. OECD, Food and Agriculture Organization of the United Nations. OECD Publishing.

Oinas, P. (2009). Kuntarakenne muuttuu - toteutuuko sivukylien osallisuus? Maaseudun uusi aika 1, 72-81.

Okkonen, L. (2012). Biotalous alueen elinvoiman turvaajana. Journal of Finnish Universities of Applied Sciences. No 3.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivut. <<http://www.okm.fi>>

Opetushallitus (2013). Vapaa sivistystyö. <http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/vapaa_sivistystyo> 31.12.2013

Opetusministeriö (2006). Tutkimus- ja koeasemaverkoston kehittäminen. Maa- ja metsätalousministeriön ja opetusministeriön tutkimusasematyöryhmän raportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:23.

Pihlaja, R. & S. Sandberg (2012). Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 27/2012, Kunnat. 210 s.

Pihlaja, R. (2010). Kolmas sektori ja julkinen valta. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 61. 128 s.

Pitkänen, K. (2011). Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0605-2/urn_isbn_978-952-61-0605-2.pdf>

Pitkänen, K. & R. Kokki (2005). Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa. Joensuun yliopisto, Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja 11. 212 s.

Pohja-Mykrä, S. & S. Kurki (2013). Suurpetopoliittikka kriisissä – salakaadot ja yhteisön tuki. Ruralia-instituutti, raportteja 98. Helsingin yliopisto. 44 s.

Ponnikas, J., T. Tiainen, J. Hätäla, & J. Rusanen (2010a). Suomi ja alueet 2030. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut, nro 60. 71 s.

Ponnikas, J., S. Korhonen, V. Mustonen & K. Suorsa (2010b). Osaamista ja innovaatioita yritysten ja julkisen sektorin yhteistyöllä – Tutkimus Kainuun innovaatiotoiminnan alueellisesta vaikuttavuudesta seurantajaksolla 1995–2007. Kainuun maakunta –kuntayhtymän julkaisuja B:21. 124 s.

Ponnikas, J., S. Korhonen, H-M. Kuhmonen, K. Leinamo, N. Lundström, A. Rehunen & H. Siirilä (2011). Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011. 100 s.

Pyy, I. & P. Rannikko (2013). Lähivaikuttaminen ja muuttuva paikallisuus. Teoksessa Kattilakoski, M. & P. Backa (toim.): Uuden lähidemokratian aika. Närdemokrati för en ny tid. Maaseutupoliittikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2013, 46–58.

Pyykkönen, P. & S. Tiilikainen (2009). Töiden organisointi Suomen maataloudessa. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja 217. 52 s.

Pyykkönen, P., H. Lehtonen & A. Koivisto (2010). Maatalouden rakennekehitys ja investointitarve vuoteen 2020. PTT työpapereita 125. Helsinki: Pellervon taloustutkimus. Viitattu 16.3.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.ptt.fi/dokumentit/tp125_1111100930.pdf> 24 s.

Päivittäistavarakauppa ry (2013). Päivittäistavarakauppa 2013. 35 s. <<http://www.ptt.fi/julkaisut.html>> Viitattu 20.12.2013.

Rannikko, P. (2008). Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa Knuuttila, S., P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo & M. Väisänen (toim.) Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 25–59.

Rantanen, M., I. Lehtola, T. Hyryläinen & M. J. Hiltunen (2012). Palvelujen saavutettavuuden käsite ja ulottuvuudet. Teoksessa Rehunen, A., M. Rantanen, I. Lehtola & M. J. Hiltunen (toim.): Palvelujen saavutettavuus muutoksessa – maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 88, 13–21.

Rehunen, A. (2010). Alueiden käytön tietoaaineistot loma-asumisen kuvaajana. Esitelmä loma-asumisen Heinolan seudulla –seminaarissa 9.9.2010.

Rehunen, A. (2012). Saavutettavuustiedot suunnittelun ja kehittämisen työkaluina. Julkaisussa Rehunen, A., M. Rantanen, I. Lehtola & M. Hiltunen (toim.): Palvelujen saavutettavuus muutoksessa - Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 88, 72-81.

Rehunen, A., M. Rantanen, I. Lehtola & M. Hiltunen (2012) (toim.). Palvelujen saavutettavuus muutoksessa - Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 88.

Rehunen, A. & S. Vesala (2012). Palvelujen ja palvelukeskittymien saavutettavuus. Julkaisussa Rehunen, A., M. Rantanen, I. Lehtola & M. Hiltunen (toim.): Palvelujen saavutettavuus muutoksessa - Maaseudun vakituisten ja vapaa-ajan asukkaiden palveluympäristön kehityssuunnat ja uudet mahdollisuudet. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, Raportteja 88, 32-71.

Rintamäki, J., H. Tanskanen, H. Viinikka & J. Mutanen (2010). Pysäkiltä vai kotoa - joukkoliikenteen nykytila ja tulevaisuuden suunta Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, julkaisu 135.

Romahtanut susikanta ei kestä enempää tappolupia (2013). Kannanotto. Luonto-Liitto, Suomen luonnonsuojeluliitto ja WWF Suomi <<http://wwf.fi/jarjesto/viestinta/uutiset-ja-tiedotteet/Romahtanut-susikanta-ei-kesta-enempaa-tappolupia-1691.a>> 18.2.2013.

Saarinen, A., I. Airio, R. Kaikkonen & M.-L. Luoma (2013). Onnellisuus erityyppisillä asuinalueilla. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013): 5, 520-532.

Saartenoja, A., M. Träsk, S. Tantarimäki & M. Mattila (2009). Maaseudun maahanmuuttajat. Kokeimuksia työperäisestä maahanmuutosta Etelä-Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen maaseudulla. Ruralia-instituutti, raportteja 41.

Sairinen, R. & O. Majjala (2009). Johdanto. Teoksessa: Sairinen, R. (toim.) (2009). Yhdyskuntarakenteen eheyttäminen ja elinympäristön laatu, 7-14. Yliopistopaino Oy, Espoo. 301 s.

Sillanpää, K., T. Ålander, P. Pylkkänen, L. Kytölä & R. Keränen (2012). Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän arviointi. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2012.

Sireni, M. (2011). Maaseudun harvuus ja väljyys. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 6/2011. 76 s.

Soini, K., K. Ilmarinen, A. Yli-Viikari & A. Kirveennummi (2011). Green Care sosiaalisena innovaationa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 3/2011, 320-331.

Suomen Kuntaliitto (2013). Lähidemokratia. <<http://www.kunnat.net/fi/palvelualueet/demokratia/osallistuminen/lahidemokratia/Sivut/default.aspx>>. Viitattu 1.8.2013.

Suutari, T., O. Ruokolainen, J. Kolehmainen & A. Saartenoja (2009). Etelä-Pohjanmaan maaseudun innovaatioympäristöt. Perinteisen elinkeinopolitiikan ja uuden innovaatiopolitiikan mahdollisuudet ja rajoitteet maaseutualueilla. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö, Sente-julkaisuja 29/2009.

SYKE. Suomen ympäristökeskus. Kaupunki-maaseutu -luokitus. Saatavissa internetistä: <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=435658&lan=FI>> Viitattu 26.8.2013, sekä SYKE:stä saatu julkaisematon aineisto.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. THL:n sairastavuusindeksi. <<http://www.terveytemme.fi/sairastavuusindeksi/>> Viitattu 20.12.2013.

Tiihonen, A. (2013). Mökkeilystä vastapainoa arjen asumiselle. <http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-06-03_002.html>

Tike (2011). Maatalouslaskenta 2010. Monialaiset maatalous- ja puutarhayritykset. Ennakkotiedot. Julkaisupäivämäärä 29.6.2011. Saatavissa internetistä: <http://www.maataloustilastot.fi/elehti-2011-06-29/index.html>. 15 s. Viitattu 13.5.2013.

Tilastokeskus (2011). Rakennukset ja kesämökit. <<http://tilastokeskus.fi/til/rakke/index.html>>

Tilastokeskus a. Maaseutuindikaattorit. Maksullinen tietokanta. Saatavissa internetistä: <<http://www.stat.fi/tup/msind/index.html>> Viitattu 26.8.2013.

Tilastokeskus b. Väestöennuste. Saatavissa internetistä: <<http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>> Viitattu 26.8.2013.

Tilastokeskus c. Statfin -tilastotietokanta.

Tilastokeskus d. <tilastokeskus.fi>

Tuorila, H. (2006). "Täällä maalla on hyvä asua". Kokemukset maaseudusta uutena asuinympäristönä. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 4:2006. Helsinki.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). Suomen aluekehitysstrategia 2020. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 23/2010. 157 s.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Innovatiiviset kaupungit -ohjelma (INKA) <<http://www.tem.fi/inka>>

Uusitalo, E. (2013). Kunnallishallinnon ja kansalaistoiminnan uusi suhde. Teoksessa Kattilakoski, M. & P. Backa (toim.): Uuden lähidemokratian aika. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2013, 23-30.

Vaarama, M., P. Moisio & S. Karvonen (toim.) (2010). Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Teema 11. 288 s.

Valovirta, V., P. Pesonen, M. Halonen, R. van der Have & T. Ahlqvist (2009). Suomalaisten innovaatioiden maantiede. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Innovaatio, 26/2009.

Valtiovarainministeriö (2010). Selvitys valtion paikallishallinnosta. 35 s.

Valtiovarainministeriö (2012a). Asiakaspalvelut 2014. Yhdessä palvelut lähellä. Hankkeen esittely.

Valtiovarainministeriö (2012b). Lähidemokratia edellyttää uusia toimintatapoja sekä muutoksia asenteissa. Tiedote 169/2012 <https://www.vm.fi/vm/fi/o3_tiedotteet_ja_puheet/01_tiedotteet/20120918Laehide/name.jsp> Viitattu 19.11.2013.

Valtiovarainministeriö (2013). Asiakaspalvelu 2014 - yhdessä palvelut lähelle. Julkisen hallinnon asiakaspalvelun loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 14/2013, Hallinnon kehittäminen. 260 s.

Viljamaa, K., T. Vesiluoma & T. Rantakoski (2008). Pienten seutujen innovaatioympäristöt - illuusio vai käyttämätön voimavara? Käytännön kokemuksia aluekeskusohjelman pieniltä kaupunkiseuduilta. Aluekeskusohjelman verkostojulkaisu 3/2008. Edita Prima Oy.

Virkkala, S. (2008). Maaseutualueet ja pienet keskuksat innovaatioympäristöinä. Julkaisussa: Mustikkamäki, N & M. Sotarauta (toim.): Innovaatioympäristön monet kasvot. Tampere University Press. 80-107.

Virkki, T., A. Vartiainen, P. Kettunen & L. Heinämäki (2011). Sosiaalipalvelut muutoksessa. Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 56/2011.

Voutilainen, O. (2012). Relationship between Agricultural and Rural Development within the Context of the European Union's Common Agricultural Policy: the Case of Finland. *MTT Science* 19, 135 s.

Voutilainen, O., T. Muilu & O. Wuori (2012a). Structural development and regional concentration of agriculture in Finland in 1975–2008. *Agricultural and Food Science* 21, 440–452.

Voutilainen, O., O. Wuori & T. Muilu (2012b). Eriytyvät alue- ja maatalouden rakenteet Suomessa maaseutunäkökulmasta. *MTT Raportti* 64. Verkkojulkaisu. Saatavissa internetistä: <<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/julkaisut>> Viitattu 28.9.2012. 87 s.

Weiste, H. & M. Soininen (2005). Nousuja Joukkoliikenteeseen – myös maaseudulla? Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 72/2005.

Ympäristöasiantuntijoiden keskusliitto YKL (2013). <<http://www.ykl.fi/fi/ajankohtaista/2013/02/uusi-luonnonvarakeskus>>

Ympäristöministeriö (2009). Tulevaisuuden alueidenkäytöstä päätetään nyt. Tarkistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet. <<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=98972&lan=fi>>.

Zitting, J. & K. Ilmarinen (2010). Missä on lähipalvelu? Lähipalvelukäsitteen määrittely ja käyttö julkisissa asiakirjoissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 43/2010.

Liite 1 Kansalaiskysely 2013

Vaasa 19.8.2013

Arvoisa vastaanottaja

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR) laatii toista kertaa maaseutukatsauksen, joka on havainnollinen tietopaketti suomalaisen maaseudun viimeaikaisesta kehityksestä ja nykytilasta. Katsaus tehdään kolmen vuoden välein ja se on tarkoitettu eri alojen toimijoiden, päättäjien ja kehittäjien käyttöön. Toimeksiannon toteuttaa Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen Aikuis- ja täydennyskoulutuspalvelut (AIKOPA) yhteistyössä Vaasan yliopiston Levón-instituutin kanssa.

Maaseutukatsauksen laatimiseen tarvitsemme nyt Teidän apuanne. Haluamme saada maaseudun vakituisten asukkaiden äänen esiin, jotta erikokoisten taajamien ja kylien todellisuus erottuu tilastojen takaa. Vastaamalla autatte meitä muodostamaan kattavan kuvan maaseudun nykytilasta.

Olemme valinneet mukaan 15 erityyppistä paikkakuntaa maan eri osista. Teidät on valittu mukaan edustamaan tutkimuspaikkakunnan vakituksia asukkaita väestötietojärjestelmästä tehdyn satunnaisotannan avulla. Vastauksia käsitellään luottamuksellisesti ja ne tulevat ainoastaan tutkijoiden käyttöön. Yksittäisten vastaajien tietoja ei ole mahdollista jäljittää maaseutukatsauksen raportoinnista.

Arvostamme vaivannäköänne ja odotamme vastaustanne mahdollisimman pian oheisessa kirjekuoressa. Pyydämme postittamaan vastauksenne viimeistään perjantaina 6.9.2013. Palautuskuoren postimaksu on jo maksettu.

Yhteistyöstä kiittäen ja hyvää lähestyvää syksyä toivottaen

Heikki Aurasmaa

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän
pääsihteeri

Jouni Ponnikas

Maaseutukatsaus 2014
päätoimittaja

Kyselyn käytännön toteuttamisesta vastaa Vaasan yliopiston Levón-instituutti. Mahdollisiin kysymyksiinne vastaa mielellään erikoistutkija Olli Voutilainen, puh. 029 449 8566, sähköposti: olli.voutilainen@uva.fi

Vastatkaa ympäröimällä sopiva vaihtoehto tai kirjoittakaa vastauksenne omin sanoin sille varattuun tilaan. Paikkakunnalla ja asuinpaikkakunnalla tarkoitetaan tässä kyselyssä kuntaa tai kunnan osaa, jossa asutte vakituisesti. Paikkakunta voi olla esim. kuntaliitoksen jälkeen syntynyt uusi kunta. Paikkakunta voi olla myös entinen itsenäinen kunta, nykyinen kunnan osa, joka on kuntaliitoksessa menettänyt itsenäisyytensä, mutta jonka edelleen miellätte asuinkunnaksenne.

1. TAUSTATIEDOT

PERUSTIEDOT

1. Vakituinen asuinkuntanne? _____

2. Sukupuolenne? 1) Nainen 2) Mies

3. Ikänne? ____ vuotta

4. Missä asutte tällä hetkellä?

- 1) Maaseudulla haja-asutusalueella
- 2) Maaseudulla taajamassa
- 3) Kaupungin laidoilla
- 4) Kaupungin keskustassa

5. Mikä on nykyinen asumismuotonne?

- 1) Omakotitalo
- 2) Rivi- tai paritalo
- 3) Kerrostalo
- 4) Muu, mikä? _____

6. Koulutustasonne?

- 1) Perus-, kansa- tai keskikoulu
- 2) Ylioppilas
- 3) Ammatillinen koulutus
- 4) Opisto- tai ammattikorkeakoulutasoinen koulutus
- 5) Yliopistokoulutus
- 6) Muu, mikä? _____

7. Työtilanteenne?

- 1) Vakituinen työ
- 2) Tilapäinen tai määräaikainen työ
- 3) Työtön tai lomautettu
- 4) Opiskelija
- 5) Eläkkeellä
- 6) Yrittäjä
- 7) Muu, mikä? _____

8. Ammatinne? _____

9. Perhetilanteenne?

- 1) Asun yksin
- 2) Asun vanhempieni kanssa
- 3) Asun puolisoni kanssa
- 4) Asun puolisoni ja lasteni kanssa;
lasten lukumäärä: _____
- 5) Asun lasteni kanssa yksin;
lasten lukumäärä: _____
- 6) Muu, mikä? _____

10. Uskoteko, että asutte viiden vuoden päästä nykyisellä paikkakunnallanne?

- 1) Kyllä
- 2) En

ARKIPÄIVÄN ELÄMÄ

Mikäli ette käy töissä, siirtykää suoraan kysymykseen 14.

11. Työmatkanne pituus ja aika yhteen suuntaan?
_____ km, _____ min

12. Työpaikkanne sijainti?

- 1) Omassa asuinkunnassa
- 2) Muualla

13. Teettekö etätöitä?

- 1) Kyllä, keskimäärin _____pv/kk
- 2) En

14. Kuinka pitkä matka Teillä on siihen keskukseen, jossa asioitte useimmiten? _____ km

15. Millä kulkuvälineellä hoidatte päivittäiset asiointimatkanne? _____

16. Onko Teillä vapaa-ajan asuntoa? (Jos ei, siirtykää suoraan kysymykseen 18.)

- 1) Kyllä
- 2) Ei

17. Kuinka paljon vuodessa viikonloput mukaan lukien asutte vapaa-ajan asunnollanne?

_____ viikkoa
_____ kuukautta

TIETOLIIKENNEYHTEYDET

18. Onko käytössänne Internet-yhteys? (Jos ei, siirtykää suoraan kysymykseen 24.)

- 1) Kyllä
- 2) Ei

19. Onko Internet-yhteys käytössänne?

- 1) Kotona
- 2) Työpaikalla
- 3) Molemmissa

20. Onko kotonanne käytössä? Voitte valita useita vaihtoehtoja.

- a) laajakaistayhteys
- b) valokuituyhteys
- c) langaton 3G- tai 4G-yhteys
- d) gprs- tai modeemiyhteys
- e) jokin muu Internet-yhteys, mikä?

21. Kuinka usein käytätte Internet-yhteyttänne kotona?

- 1) Päivittäin
- 2) Lähes joka päivä
- 3) Muutaman kerran viikossa
- 4) Kerran viikossa
- 5) Harvemmin

22. Mihin tarkoitukseen käytätte Internet-yhteyttänne kotona? Voitte valita useita vaihtoehtoja.

- 1) Palvelut (esim. pankki- ja veropalvelut, tiedonhaku)
- 2) Työ
- 3) Vapaa-aika (esim. pelit, viihde)
- 4) Yhteydenpito (esim. sähköposti, Skype, sosiaalinen media yms.)
- 5) Muu, mikä? _____

23. Vastaako Internet-yhteytenne nopeus kotona käyttötarpeitanne?

- 1) Kyllä
- 2) Ei

2. MAASEUDUN ELINKEINOT, YRITTÄJYYS JA TYÖ

24. Miten arvioitte seuraavien elinkeinojen kehittyvän omalla paikkakunnallanne seuraavan viiden vuoden aikana?

	Lisääntyy paljon	Lisääntyy hieman	Pysyy ennallaan	Vähenee hieman	Vähenee paljon	En osaa sanoa
Maa- ja metsätalous	1	2	3	4	5	6
Paikallinen energiantuotanto	1	2	3	4	5	6
Teollisuus	1	2	3	4	5	6
Maa- ja kallioperän hyödyntäminen	1	2	3	4	5	6
Matkailu ja siihen kytkeytyvät palvelut	1	2	3	4	5	6
Kauppa	1	2	3	4	5	6
Kulttuuri / luova talous	1	2	3	4	5	6
Ympäristön- ja kiinteistönhoidon palveluyrittäjyys	1	2	3	4	5	6
Hoiva- ja hyvinvointialan palveluyrittäjyys	1	2	3	4	5	6
Muu, mikä? _____	1	2	3	4	5	6

25. Miten arvioitte seuraavien työssäkäyntimuotojen merkityksen muuttuvan seuraavan viiden vuoden aikana omalla paikkakunnallanne?

	Lisääntyy paljon	Lisääntyy hieman	Pysyy ennallaan	Vähenee hieman	Vähenee paljon	En osaa sanoa
Työssäkäynti omalla paikkakunnalla	1	2	3	4	5	6
Työssäkäynti oman paikkakunnan ulkopuolella	1	2	3	4	5	6
Yrittäjyys omalla paikkakunnalla	1	2	3	4	5	6
Yrittäjyys oman paikkakunnan ulkopuolella	1	2	3	4	5	6
Etätö	1	2	3	4	5	6

3. MAASEUTUASUMINEN JA PALVELUJEN JÄRJESTÄMINEN

26. Mitkä ovat mielestänne maaseutuasumisen parhaat puolet?

27. Millainen on mielestänne kuntanne taloudellinen tilanne?

Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä mutta ei huonokaan	Melko huono	Erittäin huono	En osaa sanoa
1	2	3	4	5	6

28. Miten uskotte oman paikkakuntanne väestön määrän muuttuvan seuraavan viiden vuoden aikana?

Kasvaa paljon	Kasvaa hieman	Pysyy ennallaan	Vähenee hieman	Vähenee paljon	En osaa sanoa
1	2	3	4	5	6

29. Mitkä näette pääasiallisiksi syiksi yllä mainittuun väestön määrän muutokseen omalla paikkakunnallanne?

30. Uskon oman paikkakuntani houkuttelevan asukkaiksi seuraavan viiden vuoden aikana etenkin (voitte valita useita vaihtoehtoja):

- 1) Nuoria
- 2) Työikäisiä
- 3) Ikääntyviä
- 4) Maahanmuuttajia
- 5) Muita, keitä? _____
- 6) En usko väestön lisääntyvän
- 7) En osaa sanoa

31. Miten suhtaudutte seuraaviin maalemmuuttoon liittyviin väittämiin oman paikkakuntanne näkökulmasta?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Uudet asukkaat ovat tervetulleita maaseudulle	1	2	3	4	5	6
Maahanmuuttajat ovat tervetulleita maaseudulle	1	2	3	4	5	6
Rakennuspaikkoja ja asuntoja on riittävästi tarjolla uusille asukkaille	1	2	3	4	5	6
Paikkakunnallemme on helppo sopeutua	1	2	3	4	5	6
Alueemme palvelu- ja harrastetarjonta sopii kaikille asukkaille	1	2	3	4	5	6
Uudet asukkaat vilkastuttavat ja aktivoivat yhdistyselämää	1	2	3	4	5	6
Uusista asukkaista on paikkakunnan kehittämisessä hyötyä	1	2	3	4	5	6

32. Miten suhtaudutte seuraaviin vapaa-ajan asumiseen (esim. mökkeilyyn) liittyviin väittämiin oman paikkakuntanne näkökulmasta?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Vapaa-ajan asuminen on tärkeä osa paikkakuntamme arkea	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asumisen tontteja ja rakennuksia on riittävästi saatavilla	1	2	3	4	5	6
Työnteko vapaa-ajan asunnolta käsin on nykyisin helppoa	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asukkaiden yhdenvertaisuutta vakituisten asukkaiden kanssa tulisi kehittää	1	2	3	4	5	6
Osa vapaa-ajan asukkaiden kunnallisverotuotoista tulisi ohjata siihen kuntaan, missä vapaa-ajan asunto sijaitsee	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asumisen yleistäminen on maaseudun kannalta tärkeää	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asunnon muuttaminen vakituiseksi asunnoksi on helppoa	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asumisen lisääntyminen häiritsee jo paikallisten asukkaiden arkielämää	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asukkaille suunnatuilla palveluilla on olennainen merkitys alueen yrittäjyydelle	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asuntojen käyttö on liian kausiluonteista, jotta sillä voisi olla elinkeinollista merkitystä	1	2	3	4	5	6
Vapaa-ajan asumisen merkitykselle maaseutualueiden kehittämisen näkökulmasta asetetaan liian suuria odotuksia	1	2	3	4	5	6

33. Mitä oman paikkakuntanne palveluja käytätte ja millaisia kokemuksia teillä on käyttämistänne palveluista, miten tyytyväinen olette näihin palveluihin (laatu ja saavutettavuus)?

Arvioikaa vain niitä palveluja, joita käytätte.

	Käytän palvelua (rasti ruutuun)	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En tyytyväinen mutta en tyytymätönkään	Melko tyytymätön	Erittäin tyytymätön	En osaa sanoa
Lasten päivähoito		1	2	3	4	5	6
Vanhustenhoito		1	2	3	4	5	6
Lääkäripalvelut		1	2	3	4	5	6
Muut terveyskeskuspalvelut		1	2	3	4	5	6
Muut sosiaali- ja terveyspalvelut		1	2	3	4	5	6
Koulutus		1	2	3	4	5	6
Kirjasto		1	2	3	4	5	6
Kulttuuri		1	2	3	4	5	6
Liikunta		1	2	3	4	5	6
Ulkoilu- ja virkistyspalvelut		1	2	3	4	5	6
Päivittäis-tavarakauppa		1	2	3	4	5	6
Erikoisliikkeet		1	2	3	4	5	6
Pankkipalvelut		1	2	3	4	5	6
Postipalvelut		1	2	3	4	5	6
Turvallisuus-palvelut (poliisi, pelastus)		1	2	3	4	5	6
Jätehuolto		1	2	3	4	5	6
Muut, mitkä? _____		1	2	3	4	5	6
Tyytyväisyys käyttämiinne palveluihin kokonaisuutena		1	2	3	4	5	6

34. Onko paikkakunnallanne jo riittävästi eri alojen palveluja?

1) Kyllä 2) Ei. Mitä puuttuu? _____

35. Mitkä palvelut pitäisi saada nykytilanteeseen verrattuna lähempää?

36. Kuntapalveluihin on kohdistunut viime vuosina monia muutospaineita. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Käyttämieni julkisten palvelujen laatu on parantunut viime vuosina	1	2	3	4	5	6
Käyttämieni julkisten palvelujen saatavuus on parantunut viime vuosina	1	2	3	4	5	6
Sosiaali- ja terveyspalveluiden saavutettavuus kehittyy lähivuosina nykyistä parempaan suuntaan paikkakunnallani	1	2	3	4	5	6
Sosiaali- ja terveyspalveluiden laatu kehittyy lähivuosina nykyistä parempaan suuntaan paikkakunnallani	1	2	3	4	5	6

Mikäli asuinkunnassanne on toteutettu kuntaliitos, arvioikaa seuraavia kysymyksen 37 väittämiä. (Mikäli kuntaliitosta ei ole toteutettu, siirtykää suoraan kysymykseen 38.)

37. Arvioikaa asuinkunnassanne toteutetun kuntaliitoksen vaikutuksia.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Kuntaliitos on ollut paikkakuntani palvelujen saavutettavuuden kannalta hyvä asia	1	2	3	4	5	6
Kuntaliitos on ollut paikkakuntani palvelujen laadun kannalta hyvä asia	1	2	3	4	5	6

Mikäli asuinkunnassanne ei ole toteutettu kuntaliitosta, arvioikaa seuraavia väittämiä. (Mikäli kuntaliitos on toteutettu, siirtykää suoraan kysymykseen 39.)

38. Arvioikaa asuinkunnassanne mahdollisesti tulevaisuudessa toteutettavan kuntaliitoksen vaikutuksia.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Kuntaliitos olisi paikkakuntani palvelujen saavutettavuuden kannalta hyvä asia	1	2	3	4	5	6
Kuntaliitos olisi paikkakuntani palvelujen laadun kannalta hyvä asia	1	2	3	4	5	6

39. Millaisena näette kuntanne tulevaisuuden?

- 1) Kuntaliitos ei ole todennäköinen
- 2) Kuntaliitos on mahdollinen
- 3) Kuntaliitos lähitulevaisuudessa on todennäköinen tai liittymisestä on jo sovittu
- 4) En osaa sanoa

40. Mitä ”muuttuminen kaupunkilaiseksi” on merkinnyt tai tulee merkitsemään Teille jo toteutetun tai mahdollisen kuntaliitoksen myötä?

4. SAAVUTETTAVUUS, YHTEYDET JA INFRASTRUKTUURI

41. Kuinka tyytyväinen olette tällä hetkellä oman paikkakuntanne infrastruktuuriin ja saavutettavuuteen?

	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En tyytyväinen mutta en tyytymätönkään	Melko tyytymätön	Erittäin tyytymätön	En osaa sanoa
Teiden kunto	1	2	3	4	5	6
Teiden valaistus	1	2	3	4	5	6
Kevyen liikenteen väylät	1	2	3	4	5	6
Vesi ja viemärointi	1	2	3	4	5	6
Julkinen liikenne (linja-auto, juna ym.)	1	2	3	4	5	6
Laajakaistayhteydet	1	2	3	4	5	6
Matkapuhelimen kuuluvuus	1	2	3	4	5	6

42. Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä?

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Käyttäisin julkista liikennettä enemmän, jos se olisi mahdollista	1	2	3	4	5	6
Yksityisautoilu on maaseudulla välttämätöntä	1	2	3	4	5	6
Hoitaisin enemmän asioita verkossa, jos laajakaistayhteys mahdollistaisi sen	1	2	3	4	5	6
Liikkuisin enemmän kävellen tai pyöräillen, jos kevyen liikenteen väyliä olisi nykyistä paremmin tarjolla	1	2	3	4	5	6

5. MAASEUDUN MAHDOLLISUUDET

43. Mitkä ovat oman paikkakuntanne keskeisimmät vahvuudet ja mahdollisuudet? _____

44. Kommentoikaa seuraavia maaseudun osaamiseen liittyviä väittämiä oman paikkakuntanne kannalta:

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Uskon työllisyyden paranemiseen	1	2	3	4	5	6
Koulutusmahdollisuuksia on riittävästi	1	2	3	4	5	6
Maaseudulla on monipuolista osaamista	1	2	3	4	5	6
Nuorten on helppo palata tänne opiskeluiden jälkeen	1	2	3	4	5	6
Yrittäjyyteen panostetaan riittävästi	1	2	3	4	5	6

44. jatkuu.. Kommentoikaa seuraavia maaseudun osaamiseen liittyviä väittämiä oman paikkakuntanne kannalta:

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Oman osaamisen kehittämiseen on riittävästi mahdollisuuksia	1	2	3	4	5	6
Työllistymistä edistetään riittävästi	1	2	3	4	5	6
Eri toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus on monipuolista	1	2	3	4	5	6
Uskon maaseudun mahdollisuuksiin ja tulevaisuuteen	1	2	3	4	5	6

45. Millaista koulutusta omalla paikkakunnallanne tulisi olla paremmin saatavilla? _____

6. MAASEUDUN VETOVOIMATEKIJÄT JA VAHVUUDET

46. Kommentoikaa seuraavia väittämiä oman paikkakuntanne näkökulmasta:

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Koen oman asuinympäristöni viihtyisäksi	1	2	3	4	5	6
Luonto on paikkakuntani vetovoimatekijä	1	2	3	4	5	6
Tila on paikkakuntani vetovoimatekijä	1	2	3	4	5	6
Arki on maaseudulla sujuvaa	1	2	3	4	5	6
Maaseudulla asuminen on turvallista	1	2	3	4	5	6
Ystävät ja sukulaisuussuhteet paikkakunnallani merkitsevät minulle paljon	1	2	3	4	5	6
Kiireettömyys on paikkakuntani vetovoimatekijä	1	2	3	4	5	6
Maaseudulla asuminen on ympäristöystävällistä	1	2	3	4	5	6
Maisemanhoitoon panostetaan paikkakunnallamme paljon	1	2	3	4	5	6
Rakentaminen maaseudulle on helppoa (esim. rakennusluvut ja kaavoitus)	1	2	3	4	5	6
Kyläkouluilla on tärkeä merkitys maaseudun vetovoimatekijöinä	1	2	3	4	5	6
Koen paikkakuntani yritysympäristön hyväksi ja kannustavaksi	1	2	3	4	5	6

47. Mitkä paikkakuntanne vetovoimatekijät houkuttelevat uusia asukkaita?

48. Miten paikkakuntanne tulisi toimia uusien asukkaiden hankkimiseksi?

7. YHTEISÖLLISYYS JA KANSALAISTEN OSALLISTUMINEN

49. Kommentoikaa seuraavia väittämiä oman paikkakuntanne näkökulmasta:

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Asukkaiden vaikutus- ja osallistumismahdollisuudet ovat hyvät	1	2	3	4	5	6
Haluaisin vaikuttaa paikkakuntani asioihin enemmän	1	2	3	4	5	6
Paikalliset poliittiset päättäjät hoitavat asioita hyvin	1	2	3	4	5	6
Kansalaisten ääni tulee päätöksenteossa esiin	1	2	3	4	5	6
Erilainen aktiivisuus on lisääntynyt viime vuosina (järjestötoiminta, tapahtumat, kylien kehittäminen jne.)	1	2	3	4	5	6
Luottamushenkilöt ovat yhteistyöhaluisia	1	2	3	4	5	6
Luottamushenkilöt käyvät avointa ja rakentavaa keskustelua ennen päätöksentekoa	1	2	3	4	5	6
Luotan kunnallisen demokratian toteutumiseen ja toimivuuteen paikkakunnallani	1	2	3	4	5	6
Paikkakunnan eri osia kehitetään mielestäni tasapuolisesti	1	2	3	4	5	6
Yhteisöllisyys on paikkakunnallani vahvaa	1	2	3	4	5	6
Paikkakuntani yhteisöllisyys on viime vuosina vahvistunut	1	2	3	4	5	6

50. Mihin asioihin haluaisitte erityisesti vaikuttaa asuinpaikkakunnallanne? _____

51. Mihin asioihin haluaisitte erityisesti muutosta asuinpaikkakunnallanne? _____

52. Miten seuraavat maaseudun kehittämistoiminnot ovat mielestänne onnistuneet omalla paikkakunnallanne?

	Erittäin hyvin	Melko hyvin	Ei hyvin mutta ei huonostikaan	Melko huonosti	Erittäin huonosti	En osaa sanoa
Kylätoiminta	1	2	3	4	5	6
EU-hanketoiminta	1	2	3	4	5	6
Leader-toimintaryhmätyö	1	2	3	4	5	6
Järjestöjen tuottamat palvelut	1	2	3	4	5	6
Seurojen, järjestöjen ja yhdistysten toiminta yleisesti	1	2	3	4	5	6
Kunnan maaseututoimet	1	2	3	4	5	6
Muu, mikä? _____	1	2	3	4	5	6

53. Minkä verran vakituiset ja vapaa-ajan asukkaat ovat mielestänne tekemisissä keskenään paikkakunnallanne?

Paljon	Jonkin verran	Vähän	Ei ollenkaan	Ei ole vapaa-ajan asukkaita	En osaa sanoa
1	2	3	4	5	6

54. Koetteko oman paikkakuntanne yhdistystoiminnan hyödylliseksi?

Erittäin hyödylliseksi	Melko hyödylliseksi	Ei hyödylliseksi mutta ei hyödyttömäksiäkään	Melko hyödyttömäksi	Täysin hyödyttömäksi	En osaa sanoa
1	2	3	4	5	6

55. Miten aktiivisesti seuraavat tahot: seurakunnat, järjestöt ja yhteisöt toimivat paikkakunnallanne?

	Erittäin aktiivisesti	Melko aktiivisesti	Ei kovin aktiivisesti	Toimintaa ei ole	En osaa sanoa
Nuorisoyhdistykset	1	2	3	4	5
Liikunta- ja urheiluseurat	1	2	3	4	5
Kyläyhdistykset	1	2	3	4	5
Paikalliset Leader-toimintaryhmät	1	2	3	4	5
Luonto- ja ympäristöyhdistykset	1	2	3	4	5
Poliittiset järjestöt, puolueet	1	2	3	4	5
Metsästysseurat	1	2	3	4	5
Muut, mitkä? _____	1	2	3	4	5

Keski-Suomen ELY-keskuksen työkalu maaseutuvaikutusten arvioimiseksi

Strategiat, ohjelmat, suunnitelmat ym. aiheuttavat usein maaseudulla laadultaan ja voimakkuudeltaan erilaisia vaikutuksia kuin keskuksissa. Alueellisen tasa-arvon ja maaseudun kehittämisen näkökulmasta on tärkeää arvioida systemaattisesti, mitkä ovat ohjelmien ym. vaikutukset maaseutuun. Erityisen tärkeää on arvioida vaikutuksia harvaan asutulla maaseudulla, jossa vaikutukset ovat kaikkein usein merkittävimmät.

Maaseutuvaikutukset voivat kohdistua maaseudun ihmisten elinoloihin, viihtyvyyteen ja terveyteen, elinkeinoihin ja työhön, osaamiseen, asumiseen, palveluihin, infrastruktuuriin, saavutettavuuteen ja yhteyksiin, vetovoimatekijöihin (kuten ympäristöön, maisemaan ja kulttuuriin) ja kilpailukykyyn, kansalaisten osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen sekä sosiaaliseen pääomaan. Maaseutuvaikutukset voivat olla joko myönteisiä tai kielteisiä. Lisäksi ne voivat olla joko suoria tai välillisiä.

Maaseutuvaikutusten arviointi on prosessi, jonka tulee olla osa päätöksenteon valmistelua, toteuttamista ja arviointia. Se tulee tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta se on aidosti osa ennakoivaa päätöksentekoa. Arviointi ja sen perusteella annettavat suositukset tähtäävät myönteisten maaseutuvaikutusten vahvistamiseen ja kielteisten maaseutuvaikutusten ennaltaehkäisyyn.

Keski-Suomen olosuhteissa maaseutuvaikutusten arvioinnin tarkoituksena on arvioida, miten maakunnalliset strategiat, ohjelmat ym. vaikuttavat Jyväskylän kaupunkimaisten alueiden ulkopuolisiin alueisiin ja erityisesti harvaan asutulle maaseudulle.

Maaseutuvaikutusten arviointi käytännössä:

Jokainen strategian, ohjelman ym. painopiste, kehittämiskokonaisuus, toimenpide-ehdotus tms. käydään läpi erillisten arviointikysymysten (ks. seuraava sivu) avulla.

Kaikkein tärkeintä arvioinnissa on keskittyä niihin vaikutuksiin, jotka ovat maaseudun kannalta kielteisiä ja esittää niihin konkreettisia muutosehdotuksia. Arvioinnista saadut tulokset ja ratkaisut sisällytetään päätöksentekoprosessiin ja kirjataan selostukseen maaseutuvaikutuksista.

Apuna arvioinnissa voidaan käyttää oheisen kaltaista työkalua/kehikkoa, johon merkitään, onko ao. kohdalla myönteisiä (+) tai kielteisiä (-) vaikutuksia maaseutuun vai onko kohta maaseudun kannalta neutraali (o).

- Jos vaikutus on myönteinen, arvioinnissa voidaan asiaa haluttaessa erikseen korostaa tai tarvittaessa siihen voidaan lisätä asiaa täydentäviä näkökulmia.
- Jos vaikutus on kielteinen, arvioinnissa esitetään perustellut muutostarpeet, joiden avulla alkuperäisen ehdotuksen kielteiset maaseutuvaikutukset voidaan välttää tai niitä minimoida.

Painopiste, kehittämiskokonaisuus, toimenpide-ehdotus tms.	Vaikutus maaseutuun: + / - / 0	Sanallinen arviointi: mahdolliset erityishuomiot, täydentävät näkökulmat tai muutosehdotukset.

Arviointikysymykset

Onko ohjelmalla, strategialla, suunnitelmalla ym. vaikutusta:

1 Maaseudun elinkeinot, yrittäjyys ja työ

1.1 maaseudun elinkeinotoimintaan ja yrittäjyyteen?

1.2 maaseudun yritysten ja julkisen sektorin kilpailukykyyn osaavasta työvoimasta/kausityövoimasta?

1.3 etätyön tai töiden yhdistelemisen mahdollisuuksiin?

2 Maaseudun osaaminen

2.1 osaamisen kehittämis- tai hyödyntämismahdollisuuksiin maaseudulla?

2.2 koulutuksen, tutkimuksen ja neuvonnan yhteistyömahdollisuuksiin alueella?

3 Maaseutuasuminen ja palvelujen järjestäminen (palveluiden määrä, laatu, hinta ja saavutettavuus)

3.1 eri-ikäisten ihmisten mahdollisuuksiin asua tai muuttaa maaseudulle joko pysyvästi tai kausiluontoisesti (kakkosasuminen)?

3.2 yksityisten tai julkisten palveluiden saatavuuteen ja saavutettavuuteen maaseudulla joko lähi- tai etäpalveluna toteutettuna?

4 Maaseudun saavutettavuus, yhteydet ja infrastruktuurin toimivuus

4.1 infrastruktuurin (esim. laajakaista, tiet) määrään ja laatuun?

4.2 maaseudun asukkaiden tai maaseudulle tulevien vierailijoiden matkustustarpeisiin tai matkustamisen helppouteen ja kustannuksiin?

4.3 tiedonkulkuun maaseudulle?

5 Maaseudun vetovoimatekijät ja vahvuudet

5.1 maaseudun vetovoimatekijöiden laatuun tai luonteeseen (esim. luonnonvaroihin, maaseudun luonnon- tai rakennettuun maisemaan, luonnon- tai kulttuuriympäristöön, biodiversiteettiin, hiljaisuuteen, yhteisöllisyyteen yms.)?

5.2 maaseudun kilpailukykyyn asukkaista, työntekijöistä, yrittäjistä tai vapaa-ajan viettäjistä?

6 Yhteisöllisyys, sosiaalinen pääoma, kansalaisten osallistuminen ja paikallisten olosuhteiden huomioon ottaminen

6.1 yhteisöllisyyteen tai sosiaaliseen pääomaan?

6.2 paikallisjärjestöjen tai kansalais- ja työväenopistojen toimintaan tai toimintaedellytyksiin?

6.3 kokoontumistilojen saatavuuteen, sosiaalisten verkostojen syntymiseen tai naapurivuon antamiseen?

6.4 kansalaisten osallistumismahdollisuuksiin?

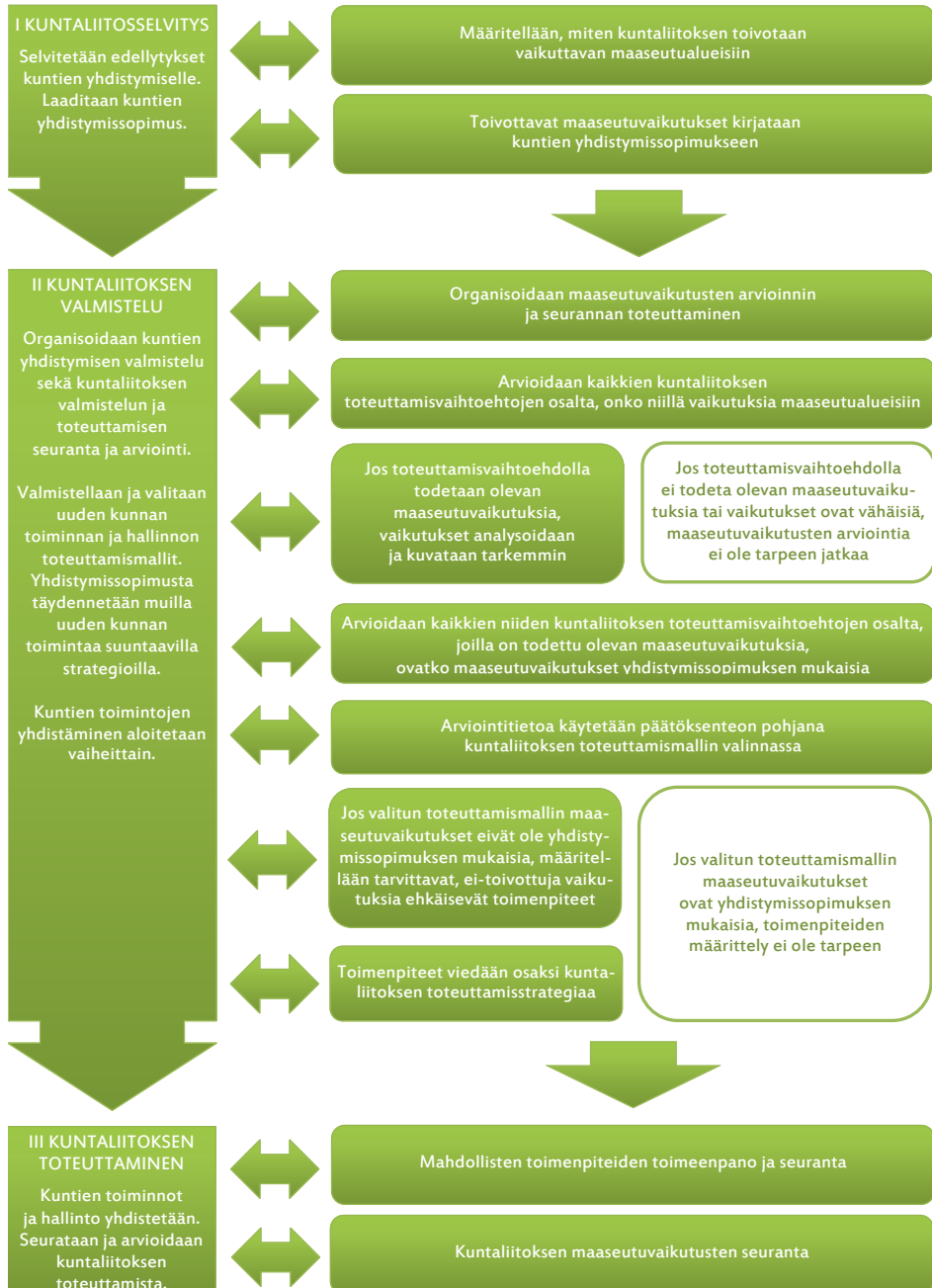
6.5 paikallisen kehittämistyön edellytyksiin?

6.6 paikallisten ratkaisujen mahdollisuuksiin?

Liite 3

Malli maaseutuvaikutusten arvioinnin toteuttamisesta kuntaliitoksessa

Lähde: Muilu ym. 2013

Tekijät Författare Authors Jouni Ponnikas, Olli Voutilainen, Sirpa Korhonen, Hanna-Mari Kuhmonen	Julkaisu aika Publiceringstid Date Januari 2014 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen YTR Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Landsbygdsöversikt 2014	
Tiivistelmä Referat Abstract Detta är landsbygdspolitiska samarbetsgruppens andra landsbygdsöversikt. Den första översikten utarbetades år 2011. Översikten presenterar ett tvärsnitt av situationen på landsbygden, en prognos av den framtida utvecklingen av landsbygdsområdena samt en beskrivning av landsbygdspolitiken som helhet. I översikten analyseras statistiskt material och resultaten av en enkätundersökning som gjordes bland den fast bosatta befolkningen på landsbygden. Beslutet om att en översikt ska sammanställas fattades i den landsbygdspolitiska samarbetsgruppen hösten 2012. De teman som behandlas i översikten är • bosättning och befolkning på landsbygden • boende och service på landsbygden • arbete och företagsamhet på landsbygden • kompetens och innovationer på landsbygden • landsbygden som en källa till välfärd • landsbygdspolitiken i Finland som helhet • landsbygdssäkring som en utvecklingsmetod I fråga om ovan nämnda teman görs en samlande analys av den utveckling som skett och byggs upp framtidsvisioner. Det är tänkt att de skisserade framtidsvisionerna ska förverkligas åren 2020–2025. Översikten är avsedd för tjänstemän, politiker och organisationsaktiva samt alla som är intresserade av landsbygdens utveckling att användas som grund för beslutsfattande och utvecklingsarbete. Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Regionalavdelningen/Hanna-Mari Kuhmonen, tfn 029 504 7008	
Asiasanat Nyckelord Key words landsbygd, bosättning och befolkning på landsbygden, boende och service på landsbygden, arbete och företag-samhet på landsbygden, kompetens och innovationer på landsbygden, välfärd på landsbygden, landsbygdspolitik, landsbygdssäkring	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-227-821-0	Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-227-822-7
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 209	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish Hinta Pris Price 38 €
Julkaisija Utgivare Published by Arbets- och näringsministeriet Landsbygdspolitiska samarbetsgruppen YTR	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Tekijät Författare Authors		Julkaisuaika Publiceringstid Date	
Jouni Ponnikas, Olli Voutilainen, Sirpa Korhonen, Hanna-Mari Kuhmonen		January 2014	
		Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by	
		Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee	
		Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title			
Rural survey 2014			
Tiivistelmä Referat Abstract			
This is the second rural survey by the Finnish Rural Policy Committee. The first survey was completed in 2011. The survey presents a cross-section of the rural situation, predicts the future development of rural areas and describes overall rural policy. The survey analyses statistical data, as well as the results of a questionnaire taken from permanent rural residents. The Rural Policy Committee decided to draw up the survey in the autumn of 2012. The overall issues addressed in the survey are • residence and population in rural areas • housing and services in rural areas • employment and entrepreneurship in rural areas • expertise and innovation in rural areas • rural well-being • the overall rural policy in Finland • rural proofing as a development tool. The themes covered in the survey are used to compile a review of progress achieved, as well as to create future visions. The anticipated future visions are expected to be realised between 2020–2025. The survey is aimed at civil servants, politicians and NGOs as well as all those interested in rural development to serve as a basis for decision-making and development work. Contact person within the Ministry of Employment and the Economy: Regional Department/Hanna-Mari Kuhmonen, tel. +358 29 504 7008			
Asiasanat Nyckelord Key words			
rural areas, residence and population in rural areas, housing and services in rural areas, work and entrepreneurship in rural areas, expertise and innovation in rural areas, well-being in rural areas, rural policy, rural proofing/rural impact assessment			
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication		Verkkojulkaisu Nätpublikation Web publication	
ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-227-821-0		ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-227-822-7	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages		Kieli Språk Language	
209		Suomi, Finska, Finnish	
		Hinta Pris Price	
		38 €	
Julkaisija Utgivare Published by		Kustantaja Förläggare Sold by	
Ministry of Employment and the Economy Rural Policy Committee		Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Maaseutukatsaus 2014

Tämä on maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän toinen maaseutukatsaus. Ensimmäinen katsaus valmistui vuonna 2011. Katsaus esittää poikhileikkauksen maaseudun tilanteesta, ennakoii maaseutualueiden tulevaa kehitystä sekä kuvaa maaseutupolitiikan kokonaisuutta. Katsauksessa analysoidaan tilastoaineistoja sekä maaseudun pysyville asukkailla tehdyn kyselyn tuloksia.

Katsauksessa käsiteltävät asiakokonaisuudet ovat

- asutus ja väestö maaseudulla
- asuminen ja palvelut maaseudulla
- työ ja yrittäjyys maaseudulla
- osaaminen ja innovaatiot maaseudulla
- maaseutu hyvinvoinnin lähteenä
- maaseutupolitiikan kokonaisuus Suomessa
- maaseutuvaiikutusten arviointi kehittämisvälineenä.

Käsiteltävistä teemoista tehdään kohoava tarkastelu toteutuneesta kehityksestä sekä rakennetaan tulevaisuuskuvia. Ennakoitujen tulevaisuuskuvien on ajateltu toteutuvan vuosien 2020–2025 välillä.

Katsaus on suunnattu virkamiesten, poliitikkojen ja järjestötoimijoiden sekä kaikkien maaseudun kehittämisestä kiinnostuneiden käyttöön päätöksenteon ja kehittämistyön pohjaksi.

Tätä julkaisua myy:

Netmarket

Edita Publishing Oy

www.edita.fi/netmarket

asiakaspalvelu.publishing@edita.fi

Puhelin 020 450 05

Faksi 020 450 2380

Paino:

Edita Prima Oy, Helsinki 2014

Painettu

ISSN 1797-3554

ISBN 978-952-227-821-0

Verkkajulkaisu

ISSN 1797-3562

ISBN 978-952-227-822-7

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY